

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA POZANTI-BELEMEDİK

(BİLEMEDİK) ESİR KAMPI

Çağlar ÖNGEL

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Ahmet ALTINTAŞ

MAYIS 2018

Afyonkarahisar

T.C
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA POZANTI-BELEMEDİK
(BİLEMEDİK) ESİR KAMPI

Hazırlayan
Çağlar ÖNGEL

Danışman
Prof. Dr. Ahmet ALTINTAŞ

AFYONKARAHİSAR 2018

T.C
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA POZANTI-BELEMEDİK
(BİLEMEDİK) ESİR KAMPI

Hazırlayan
Çağlar ÖNGEL

Danışman
Prof. Dr. Ahmet ALTINTAŞ

AFYONKARAHİSAR 2018

Bu tez çalışması BAPK'ca desteklenmiştir. Proje No: "15. SOS. BİL. 06"

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NDA POZANTI-BELEMEDİK (BİLEMEDİK) ESİR KAMPI” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

07/05/2018

Çağlar ÖNGEL

TEZ JÜRİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ahmet ALTINTAŞ
Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Sadık SARISAMAN
: Prof. Dr. Yüksel KAŞTAN

İmza

Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Çağlar ÖNGEL' in "**Birinci Dünya Savaşı' nda Pozantı-Belemedik (Bilemedik) Esir Kampı**" başlıklı tezi, 07.05.2018 günü saat 10.30' da Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Celal DEMİR
MÜDÜR

ÖZET

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA POZANTI-BELEMEDİK (BİLEMEDİK) ESİR KAMPI

Çağlar ÖNGEL

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MAYIS 2018

Danışman: Prof. Dr. Ahmet ALTINTAŞ

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti tarafından başta Çanakkale ve Kut'ül Amare cepheleri olmak üzere İtilaf Devletleri ordularına mensup birçok asker ve subay esir edilmiştir. Osmanlı Devleti elde etmiş olduğu esirleri muhafaza altında tutmak ve gerektiğinde mübadele etmek amacıyla bu esirler için birçok kamp inşa etmiştir. Bu esir kampları Kayseri, Afyonkarahisar, Kırşehir, Konya, Belemelik (Bilemedik) vb. esir kamplarıdır. Osmanlı Devleti'ne esir düşen Fransız, İngiliz, Hint asıllı İngiliz, Rus, Avustralya, Yeni Zelanda, Sırp, Romen, İtalyalı asker ve subaylar bu kamplarda muhafaza altında tutulmuştur.

Pozantı-Belemelik Esir Kampı'nda muhafaza altında bulundurulmuş esirler mübadele edilinceye kadar yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Kamptaki esirler çeşitli anlaşmalarla ülkelerine iade edilmişler, bir kısmı ise salgın hastalıklar sebebiyle yaşamlarını yitirmişlerdir.

Pozantı-Belemelik Esir Kampı'nda hangi milletlere ait esirlerin muhafaza altında tutulduğu, bunların sayıları, milliyetleri, dinleri, mezhepleri, yaşları, hastalıkları ile ilgili bilgiler o dönemdeki esirlerin yaşamları ile ilgili aydınlatıcı veriler sunmaktadır.

Anahtar Kelime: Pozantı-Belemedik Esir Kampı, İtilaf Devletleri, Fuad Ziya Bey, mübadele, Mavrokordato.

ABSTRACT

POZANTI-BELEMEDİK PRİSONER OF WAR CAMP DURING THE FİRST WORLD WAR

Çağlar ÖNGEL

AFYON KOCATEPE UNİVERSİTY
THE İNSTITUT OF SOÇİAL SCIENCES
DEPARTMENT of HISTORY

MAY 2018

Advisor: Prof. Ahmet ALTINTAŞ

During and after the First World War, by Ottoman State were enslaved many soldiers and officers belonging to the Allied Powers army, İncluding mainly Çanakkale and Kut'ül Ammare. The Ottoman State were constructed many camp for these slaves in order to keep the slaves they have obtained and to exchange them if necessary. These camps are slave camp and on Afyonkarahisar, Kırşehir, Konya, Belemelik (Bilemedik). French, British, İndian British, Russian, Australian, New Zealand, Serbian, Romaian, İtalian soliders and officers who were enslaved by the Ottoman State were kept in these camps.

Slaves who kept at Pozantı-Belemelik Slave Camp were continued their lives until were exchanged. These Slaves in camp were returned to their countries in various âreements and some of them have lost their lives due to epidemic diseases.

In the Pozantı-Belemelik Slave Camp offers enlighting data related to the lives of slaves at that time their diseases, ages, sects, religions, nationalities, numbers and about the lives of slaves belonging to which nations.

Keyword: Pozantı-Belemelik Slave Camp, Allied Powers, Fuad Ziya Bey, Exchange, Mavrokordato.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	İ
TEZ JÜRİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	İİ
ÖZET.....	İİİ
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
ÖNSÖZ.....	X
KISALTMALAR DİZİSİ.....	Xİ
GİRİŞ	Xİİ

BİRİNCİ BÖLÜM

POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NIN KURULUŞU, ESİRLERİN DEMOGRAFİK YAPISI, ÇALIŞMA KOŞULLARI, ZİYARET VE İNTİBALAR

1) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NIN KURULUŞU	1
2) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ DEMOGRAFİK YAPI	2
2.1) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ OSMANLI VATANDAŞLARI	7
2.2) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN RUS ESİRLER	11
2.3) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN FRANSIZ ESİRLER	14
2.4) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN İNGİLİZ ESİRLER	17
2.5) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN HİNT ASILLI İNGİLİZ ESİRLER.....	25
2.6) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN ROMANYALI ESİRLER	26
2.7) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN SIRP ESİRLER	27
2.8) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN İTALYAN ESİRLER	27

2.9) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN YENİ ZELANDALI ESİRLER.....	28
2.10) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN AVUSTRALYALI ESİRLER	29
3) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN ÇALIŞMALARI VE YAŞAM KOŞULLARI.....	32
3.1) OSMANLI AMELE TABURLARI.....	37
3.2) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN VE OSMANLI VATANDAŞLARININ YER DEĞİŞTİRMESİ	41
3.3) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN YARGILANMASI.....	44
3.4) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN ÇALIŞMA KOŞULLARI	46
3.5) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN İAŞE VE BARINMASI.....	50
3.6) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN SOSYAL YAŞAMLARI	54
3.7) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN GÜVENLİĞİ.....	56
4) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NA ZİYARET VE İNTİBALAR .	56
4.1) ABD HEYETİ'NİN POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NI ZİYARET ETMESİ	59
4.1.1) Pozanti-Belemedik Esir Kampı'nı Genç Hristiyan Cemiyeti'nin Ziyaret Etmesi.....	61
4.2) HOLLANDA HEYETİ'NİN POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NI ZİYARET ETMESİ	63
İKİNCİ BÖLÜM	
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA HİLAL-İ AHMER'İN ESİRLERLE İLGİLİ FALİYETLERİ, POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN İHTİYAÇLARI, HASTALIKLARI, İBADET ÖZGÜRLÜKLERİ VE VEFATLARI	
1) BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA HİLAL-İ AHMER'İN ESİRLERLE İLGİLİ FAALİYETLERİ	64
1.1) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN ÜCRETLERİ.....	66

1.2) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERE GÖNDERİLEN MEKTUPLAR	70
1.3) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERE GÖNDERİLEN KOLİLER	73
1.4) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERE DAĞITILAN PARALAR.....	81
2) POZANTI-BELEMEDİK BÖLGESİ'NE GÖNDERİLEN HAYVANLAR..	90
3) POZANTI-BELEMEDİK BÖLGESİ'NE GÖNDERİLEN ERZAKLAR	92
4) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN FİRARLARI	97
5) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN HASTALIK VE TEDAVİLERİ.....	103
6) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN İBADET ÖZGÜRLÜĞÜ	112
7) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN VEFATLARI	115

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN MÜBADELESİ

1) 1915-1917 TARİHLERİ ARASINDA ESİR MÜBADELE ÇALIŞMALARI	119
2) BERN İTİLAFNAMESİ	123
2.1) OSMANLI DEVLETİ VE İNGİLTERE ARASINDA İMZALANAN BERN İTİLAFNAMESİ	123
2.2) OSMANLI DEVLETİ VE FRANSA ARASINDA İMZALANAN BERN İTİLAFNAMESİ	125
2.3) OSMANLI DEVLETİ VE BELÇİKA ARASINDA İMZALANAN BERN İTİLAFNAMESİ	126
3) OSMANLI DEVLETİ VE RUSYA ARASINDA ESİR MÜBADELE ÇALIŞMALARI	128
3.1) PETROGRAD KARMA KOMİSYONU VE ESİRLER.....	129
3.2) OSMANLI DEVLETİ VE RUSYA ARASINDA İMZALANAN BREST-LİTOVSK ANTLAŞMASI	130
SONUÇ.....	136

KAYNAKÇA	141
EKLER LİSTESİ VE EKLER.....	150
FOTOĞRAFLAR.....	167
BELGELER.....	173

ÖNSÖZ

Birinci Dünya Savaşı'nda Pozantı-Belemedik Esir Kampı, Adana sınırları içerisinde bulunmaktadır. Esir kampında İtilaf Devletleri'nin asker ve subayları esir edildikten sonra burada muhafaza altında tutulmuştur. Çalışma, 1914-1918 yılları arasında lojistik ve haberleşme açısından öneme sahip olan Bağdat Demiryolu Hattı'nın tamamlanmasında Osmanlı vatandaşları ve esirlerinin bu hat üzerinde çalıştırılmaları etkili olmuştur. Tezin amacı; Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki esirlerin milletlerini, çalışma ve yaşam koşullarını, hastalıklarını, ibadetlerini, vefatlarını, firarlarını tespit etmek ve kampın Birinci Dünya Savaşı'nda önemli bir yere sahip olduğunu ortaya çıkarmak için hazırlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki esirlerin hangi milletlere mensup olduğu tespit edilmiştir. Esaret zamanlarında esirlerin çalışma ve yaşam koşulları incelenip mevcut belgeler ışığında bilgilendirme yapılmıştır. Yabancı devletlerin girişimleri ile esir kampının ziyaretleri de çalışmalar içerisinde yer almaktadır.

İkinci bölümde Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki esirlerin ihtiyaçları tespit edilmiştir. Bu ihtiyaçlar ücret, para, mektup, koli gibi insani ihtiyaçlardır. Özellikle esirlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin girişimleri etkili olmuştur. Edinilen kaynaklar doğrultusunda Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan esirlerin hastalık ve tedavi süreçleri, ibadet özgürlükleri, vefatları ve firarları da ele alınmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde 1915-1918 yılları arasında Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda muhafaza altında tutulan esirlerin memleketlerine iade koşulları görüşülmüştür. Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa, Rusya, Belçika arasında esirlerin iade edilmesi ve mübadeleye tabi tutulması konusunda gerekli anlaşmaların imzalanmasıyla esirlerin mübadele süreçleri ele alınmıştır.

Çalışmamda bana büyük yardımları dokunan, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, bilgi ve tecrübesiyle katkı sağlayan sayın Prof. Dr. Ahmet ALTINTAŞ'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Tez yazım sürecinde motivasyon sağlayarak destek veren ailem ve ismini saymadığım birçok arkadaşşıma teşekkür ederim.

Çağlar ÖNGEL

Afyonkarahisar - Mayıs 2018

KISALTMALAR DİZİSİ

a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
BDH.	:Birinci Dünya Harbi
ATASE	:Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi
Bkz.	:Bakınız
BOA.	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	:Cilt
Çev.	:Çeviren
DH. EUM.	:Dâhiliye Emniyeti-i Umumiye Müdüriyeti
DH. EUM. SSM	:Dâhiliye Emniyeti-i Umumiye Müdüriyeti Seyrüsefer Kalemi
DH. ŞFR.	:Dâhiliye Şifre Kalemi
DUIŦ.	:Dosya Usulü İrade Tasnifi
HR. SYS.	:Hariciye Siyasi
KA.	:Kızılay Arşivi
MV.	:Meclis-i Vükela Mazbataları
RAN.	: Avustralya Kraliyet Donanması (Royal Australian Navy)
s.	:Sayfa
S.	:Sayı
Şb.	:Şube
Vb.	:Ve benzeri
Vs.	:Vesair
TBMM.	:Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Esir Anlaşmaları

Tarih boyunca savaşta yaralıların, esirlerin, işgal altındaki sivil halkın durumu her zaman sorun olmuştur. Devletler arasında yapılan savaşlar birtakım felaketleri de beraberinde getirmiştir¹. *“İlk çağlardan itibaren insanlar toplu olarak yaşamışlar önce aile, kabile, sülale, aşiret, gibi alt birlikler oluşturma ihtiyacı hissetmişlerdir. Daha sonra bu organizasyonların da yetersiz olduğunu fark edince şehir devletleri, bölge devletleri, pek çok bölgeleri bir araya getiren devletler kurmuşlardır. Bu devletler, değişen şartlar karşısında imparatorluklar kurma başarısını göstermişlerdir. İnsanlık tarihinin kısa bir siyasi özgeçmişi olarak nitelendirilebilecek bu tasnifle paralel olarak gözden uzak tutulmaması gereken bir olgu da hiç şüphesiz bütün bunların yapılmasında aracı olarak kullanılan savaşlardır. İlk çağlarda savaşlar çeşitli boyutlarda ve biçimlerde var olmuştur. Savaşlar her nerede olursa olsun değişmeyen olgu ve kurallardan biriside hiç şüphesiz esir, esirlik kavramı olmuştur.”²*

Bu kavramlar çeşitli dillerde hemen hemen aynı anlama gelen içeriklerle kullanılmıştır. Osmanlı Türkçesi'nde kullanılan esir; esire, üserâ şeklinde ifade edilmektedir. Bu kelimeler Osmanlı Türkçesi'ne Arapça'dan geçmiştir. Arapça'da "Savaş Tutsağı" karşılığında kullanılan esîr kelimesi "ip vb. şeylerle sağlamca bağlamak" anlamındaki "esr" (isare) kökünden türemiş bir sıfattır. Bu kelimenin kök anlamından hareketle "mahpus" manasında kullanıldığı da görülmektedir. Osmanlı dönemi kullanımlarında; esirci, esir tüccarı, esir pazarı, esirciler şeyhi, esirci gemisi, gibi tabirlerde köle alım satımı ile ilgilidir. Bu tarife paralel olarak savaşlarda esir alınan kimseler içinde savaş esiri, harp esiri, esir-i harp gibi kavramlar mevcuttur. Esir kelimesi, Batı dillerinde de çeşitli biçimleriyle kullanılmıştır. Yunanlılar kelimeyi "doulos", Romalılar, "servus" şeklinde adlandırmışlardır. Fransızca'da captivité; esaret, tabiiyet, mahkûmiyet anlamındadır. İngilizce'de ise captive, captivate şeklinde yine aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlanan sözlüğe göre savaş esiri; Milletlerarası antlaşmalardaki istisnai durumlar dışında savaşan kuvvetlerin, karşılıklı birbirlerinden aldıkları ve enterne

¹ Zeki Mesud Alsan, "1949 Cenevre Sözleşmesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1950, S. 3-4 s. 38.

² Ahmet Altıntaş, *Belgelerle Milli Mücadelede Döneminde Esirler*, Anekdot Kitaplar, 1. Baskı, Ankara-Haziran 2008, s. 1.

ettikleri kimseler olarak, tarif etmiştir. Esir kelimesi Türkçe'de köle, tutsak, cariyeye, kul, abid, memluk kelimeleri ile aynı anlamda kullanılmaktadır³.

İslamiyet, esaret durumunu mümkün olduğu kadar iyileştirmeye çalışmıştır. Esirlere işkence yapılmasını, onları aç ve güneşe maruz bırakılarak eziyet edilmesini kesinlikle yasaklamıştır. İslamiyet, esirlerin insan olduğunu onların da birtakım haklara sahip olduğunu ilan ederek, kendilerine şefkat ve merhametle yaklaşılmasını tavsiye etmiştir. Esirlerden köle veya cariyeye olarak alınanların serbest bırakılarak hürriyete kavuşturulmalarını büyük bir ibadet saymıştır⁴.

İslam hukukçularına göre esirlerin beslenme ihtiyacının esir alan devlet tarafından karşılanacağını belirtmişlerdir. *“Kur'an-ı Kerim'de iyi kulların özellikleri sayılırken; ‘Onlar kendi canları çektiği halde yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler’ denilmektedir. Kuran’ı yorumlayan kimseler bu ayeti yorumlarken kâfir olmasına rağmen esire yemek yedirmede büyük sevap bulunduğunu belirtirler. Hz. Peygamber (SAV), Bedir esirlerini Medine'ye götürmek üzere ashaba dağıttıktan sonra kendilerine iyi davranılmasını emretmişti. Ashaptan Mus'ab b. Umeyr'in o sırada esir alınan kardeşi Ebü Uzeyr'in anlattığına göre Resülullah'ın bu talimatı sebebiyle sahabilerin kendileri hurma ile yetinip ekmeklerini esirlere vermişlerdi. Ayrıca bir defasında Beni Akıl'den alınan bir esirin, ‘Açım, beni doyurun; susuzum. Bana su verin’ demesi üzerine Hz. Peygamber, ‘Bu senin tabi ihtiyacıdır’ karşılığını vermişti.”⁵.*

Kölelik müessesesi İslam dininin gelişi ile Arap yarımadasında birtakım değişikliklere uğramıştır. Mesela: Hz. Muhammed (SAV), öldürülmüş bulunan düşman askerlerinin cesetlerinin dövülmesini ve kılıçtan geçirilmesini yasaklamıştır. Esirlerden elbisesiz kalanlar giydirilmiş, askerlerin yemeklerinden yedirilmiştir. Savaşın boyutu arttıkça bu konudaki himayeci düşünce de artmıştır. Bir batılı düşünür, 18. yüzyılda savaşı, kuvvetler arasındaki bir münasebet olarak değil, devletler arasındaki bir münasebet olarak kabul etmektedir. Burada şahıslar geçici olarak düşman ad edilmiştir. Bunun sonucu olarak silahsız hale getirilen bir asker, düşman değil, yaşamak hakkına sahiptir. Bunun sonucu olarak esirler kişisel mesele olmaktan çıkmış, devletlerin meselesi haline gelmiştir⁶.

³ Altıntaş, a. g. e., ss. 1-4.

⁴ Nebahat Oran Arslan, *I. Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Rus Savaş Esirleri ve Bunların İadeleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2003, s. 15.

⁵ Ahmet Özel, “Esir” İslam Ansiklopedisi, C. XI. Türk Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul 1995, s. 384.

⁶ Ahmet Özdemir, “Hukuk Dilinde Harp Esirleri”, *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 2, S. 7, 1991 s. 573.

1. LAHEY SÖZLEŞMELERİ

Devletler, savaşlarda sivil insanların üzerinde yaratacağı olumsuz etkileri hafifletmek amacıyla 19. Yüzyılın ikinci yarısında savaş hukuku geliştirmeye başlamışlardır. 1856 yılında Paris Sözleşmesi ile başlayan bu süreç 15 Haziran 1907 tarihinde imzalanan Lahey Sözleşmesi'yle daha da genişlemiştir⁷.

Lahey Sözleşmeleri; Hollanda'nın Lahey şehrinde gerçekleştirilen Uluslararası toplantıların adıdır. 18 Ekim 1907 tarihinde yapılan II. Lahey Sözleşmesi ise kara savaşı talimatnamesi, kara ve deniz savaş hukuku, tarafsız ülkelerin hak ve ödevleri, savaşın başlatılması, düşmanlıkların açılması hakkında imzalanan anlaşmadır. Bu anlaşmanın yürürlüğe girmemesinin sebebi ise Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesidir.

Lahey Sözleşmesi'nde esirlerle ilgili (4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20.) Maddeler yer alır. Bu maddelerin içinde esirlere nasıl davranılması, iadeleri ve değişim konularına yer verilmiştir. Hasta ve yaralı esirler hakkındaki bilgi ise 21. Maddede ele alınmıştır⁸.

Birinci Dünya Savaşı'nda birçok asker ve sivil savaşan devletlerin eline geçmiştir. Bu yüzden asker ve sivil esirlere kötü davranılmaması, şeref ve haysiyetlerini küçük düşürücü ve onur kırıcı sözler söylenmemesi, esirlere iyi davranılması gibi düşünceler ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı, dünyanın ilk kapsamlı genel savaşıdır. Avrupa'nın ve diğer kıtaların büyük devletleri mevcutları milyonları bulan ordularla dört yıl boyunca birbirlerine karşı mücadele etmişlerdir. Bu devletlerden biri olan Osmanlı Devleti, Kafkasya'dan Çanakkale'ye, Galiçya'dan Yemen'e uzanan geniş ve çetin bir coğrafyada İtilaf Devletleri'ne karşı var olma mücadelesi vermiştir. Osmanlı Ordusu Çanakkale, Filistin, Suriye ve Irak Cepheleri'nde İngilizlere karşı savaşmıştır. 1917 yılından itibaren Filistin, Suriye ve Irak Cepheleri'nde geri çekilişe bağlı olarak sayıları yüz binleri bulan Osmanlı askeri İngilizlere esir düşmüştür. 1918 yılında Osmanlı Devleti ve yanında yer alan devletler yenilmiş ve Ekim ayıyla birlikte başlatılan girişimlerin sonucunda 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Mütareke görüşmeleri sırasında

⁷ Mehmet Temel, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında 1907 Tarihli Lahey Sözleşmelerine Aykırı Davranan İtilaf Devletlerine Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Bazı Önlemler", *Atatürk Dergisi*, C. 4, S. 2, Temmuz 2004, s. 161.

⁸ Atalay Kocatepe, *Silahlı Çatışma Hukuku Kapsamında Harp Esirleri ve Hukuki Statüleri*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 2011, s. 239-243.

gündeme gelen konulardan biri de esirlerin karşılıklı iade edilmesi olmuştur. İngiliz heyeti galip taraf olmanın üstünlüğünü kullanarak Osmanlı Heyeti'nden İtilaf Devletleri esirlerini en kısa zamanda iade etmesini isterken, Osmanlı esirlerinin iadesi konusunda yükümlülük altına girmekten sakınmıştır⁹.

Lahey Sözleşmesi'nin 4¹⁰. ve 6¹¹. Maddesine göre belgelerin içeriği şu şekildedir;

Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'de batırmış veya esir etmiş Beyrut ve Anvers gemi mürettebatındaki askerler ve sivillerin esir edilmesi, esir edilen askerlere ve sivillere nasıl davranılması, askeri ve sivil esirleri uygun yerlerde az ücretle çalıştırılması hakkında bilgiler verilmiştir¹².

Lahey Sözleşmesi'nin 15¹³. Maddesine göre belgenin içeriği şu şekildedir¹⁴;

Rusya'da bulunan Osmanlı esirlerine yapılan zulümler hakkında konular görüşülmüştür. Moskova'da bulunan Almanya ve Avusturya esirlerinin de Salib-i Ahmer Cemiyeti aracılığıyla her türlü yardım yapılması gerektiği halde bunun mümkün olmadığı görülmüştür¹⁵.

Lahey Sözleşmesi'nin 7. Maddesine göre savaş esirlerinin yetkisi altında buldukları devletler onlara bakmakla yükümlüdür. Savaşan devletler arasında özel bir anlaşmanın bulunmaması halinde, savaş esirleri, yiyecek, yatacak ve giyecek hususunda, onları esir eden devletin birliklerine yapılan eş muameleye tabi tutulması kararı alınmış ve 20. Maddeye göre ise barış anlaşmasından sonra savaş esirlerinin

⁹ Selçuk Ural, "Mütareke Dönemi İngilizlerin Elindeki Türk Esirlerinin İadesi ve Ortaya Çıkan Sorunlar", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 37-38, Mayıs-Kasım 2006, s. 188.

¹⁰ Savaş esirleri, onları esir eden şahısların veya birliklerin değil, savaşan devletin yetkisi altındadırlar. Savaş esirlerine insanlıkla muamele edilmelidir. Silahlar, atlar ve askeri evrak dışında, şahsa ait bütün eşyalar mülkiyetlerinde kalır. Kocatepe, a. g. e., ss. 239-240.

¹¹ Devlet, subaylar dışında; kabiliyetleri ve derecelerine göre, savaş esirlerini işçi olarak kullanabilir. Bu çalışmalar aşırı derecede olmayacak ve bunların savaş harekâtı ile hiçbir ilişkileri bulunmayacaktır. Savaş esirleri, kendi hesaplarına veya kamu idarelerinin ya da özel şahısların hesabına çalışmasına izin verilebilir. Devlet için yapılmış çalışmalar, aynı çalışmaları yapan milli ordunun askerleri için uygulanan tarifelere, ya da bu tarifeler yoksa yapılmış çalışmalarla ilgili bir tarifeye göre cüretleri ödenir. Çalışmalar diğer kamu idarelerinin ya da özel şahısların hesabına yapıldığı zaman, ödemenin şartları askeri makamla uygun olarak düzenlenir. Savaş esirin ücretleri, durumlarını iyileştirmeye yardım edecektir ve ücret fazlası işe masraflarının çıkartıldıktan sonra geri kalan ücret esire verilecektir. Kocatepe, a. g. e., ss. 239-240.

¹² BOA. HR. SYS., 2409/39-1.

¹³ Devletin kanunlarına göre usulen kurulmuş ve yardım işlerinde arabulucu olmayı konu edinen savaş esirlerine yardım dernekleri kendilerine ve usulüne uygun olarak güvence verdikleri memurlar için, askeri zorunlulukla ve idari kurullarla çizilmiş hudutlar içinde, insani görevlerini etkili bir biçimde gerçekleştirmek maksadıyla bütün kolaylıkları savaşan devletten temin edeceklerdir. Askeri yetkili tarafından verilmiş şahsi bir izin belgesi vasıtasıyla ve bu yetkili tarafından emredilen bütün polis ve asayiş tedbirlerine tabi olmayı yazı ile taahhüt ederek, bu derneklerin üyeleri, muhafaza altında tuttuğu kamplarda ve vatanlarına iade edilmiş savaş esirlerinin konak yerlerinde, yardımlarını dağıtmaya izin verilmiş olacaktır. Kocatepe, a. g. e., s. 242.

¹⁴ Kocatepe, a. g. e., s. 242.

¹⁵ BOA. HR. SYS., 2294/11-8.

vatanlarına iadesi mümkün olduğu kadar kısa zaman içinde yapılması kararlaştırılmıştır¹⁶.

Osmanlı Devleti, Rusya ile barış ihtimalinin artmasından dolayı Rusya’da bulunan Osmanlı esirlerinin iadesini ve bu konuda ortaya çıkacak açlık tehlikesine karşı Salib-i Ahmer Cemiyeti ile görüşmelere başlamıştır¹⁷.

1907 yılındaki Lahey Sözleşmesi’nden sonra esirlerle ilgili maddeler iyileştirilerek 3 Mart 1918 tarihinde Brest-Litovsk sözleşmesi ile esirlere daha iyi koşullar sağlanmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik ayrıldığı için İtilaf Devletleri büyük ölçüde durumu fırsata çevirmeye çalışmışsa da Osmanlı Devleti, bünyesinde bulunan yabancı esirlere iyi bakmaya çalışmıştır. Hatta Osmanlı Devleti, esirlere kötü davrananları cezalandırma girişiminde bile bulunmuştur¹⁸.

2. BERN İTİLAFNAMESİ

2.1) Osmanlı Devleti İle İngiltere Arasında İmzalanan Bern İtilafnamesi

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti’ne ve İtilaf Devletleri’ne esir düşen savaş esirleri ve siviller için bazı girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimlerden biriside Bern İtilafnamesi olmuştur. Bern İtilafnamesi sadece bir devletle değil Osmanlı Devleti’nde esir bulunan Fransa ve Belçika arasında da imzalanmıştır. Bern İtilafnamesi’nin imzalanmasının temel sebebi yaralı, hasta ve sakat esirlerin anlaşmalar doğrultusunda memleketlerine gönderilmesi ve mübadele konusunu kapsamaktadır.

Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında 28 Aralık 1917 tarihinde Bern İtilafnamesi imzalanmıştır. İtilafnameye ek olarak da Osmanlı Devleti ve İngiliz Devletine ait hasta ve yaralı savaş esirlerinin değişmesi için bir metin ele alınmıştır.¹⁹

Bern İtilafnamesi 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde savaş esirleri kavramının ne olduğu açıklanmıştır²⁰. Savaş sırasında esir düşen askerlerin

¹⁶ Kocatepe, a. g. e., ss. 240-243.

¹⁷ BOA. HR. SYS., 2294/11.

¹⁸ Mücahit Özçelik, *Birinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’deki Yabancı Esirler*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları IV/A-2.2. Dizi-Sayı: 6, Ankara 2013, s. 1.

¹⁹ Bern İtilafnamesi 3 bölüm ve bir ekten oluşmaktadır. Genel olarak 24 maddeden şekillenmiştir. İlk 2 maddesi giriş kısmı, birinci bölüm esirlerin iadesi üzerine durulmuş ve 3. Maddeden başlayıp 10. Maddeyle son bulmuştur. Ek kısmı ise 7 maddeden oluşmaktadır. Erdal Yılmaz, “Bern İtilafnameleri 1917-1918 (Osmanlı Devleti-İngiltere-Fransa)”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 2, Aralık 2013, ss. 297-298.

memleketlerine iadesinden bahsedilmiştir²¹. Savaşta esir düşen sağlık görevlilerinin ve esir listelerinin diploması yoluyla nasıl verileceğinden bahsedilmiştir²². İade edilecek savaş esirlerinin memleketlerine hangi yol üzerinden gönderileceği de birinci kısımda kararlaştırılmıştır²³.

İtilafnamenin ikinci bölümünde Osmanlı Devleti ve İngiltere’de bulunan esirlere uygulanacak muameleden bahsedilmiştir²⁴. Savaş esirlerinin tutulduğu kampların yaşam koşullarının iyileştirilmesi için yardımlaşma komitelerinin oluşturulmasına karar verilmiştir²⁵. Yardımlaşma komitelerine bağlı olarak da esirlerin uygun ve sağlıklı bölgelere yerleştirilmesi hususunda kararlar alınmıştır²⁶. Gerek Osmanlı Devleti’ne esir düşen ve gerekse İngiltere Devleti’nde esir bulunan Osmanlı askerlerine gönderilecek paketler hemen ulaştırılması istenmiştir²⁷. İkinci bölümde alınan son karar ise esirlerin firarı üzerine olmuştur²⁸.

²⁰ Esirlerle ilgili kavramlar açıklanırken ilk açılan kavram savaş esirleri olup ikincisi sivil esirlerden bahsetmektedir. Bern İtilafnamesi imzalanınca da her iki devlet esir kamplarına İngilizce ve Türkçe metinlerin gönderileceği belirtilmiştir. Yılmaz, a. g. m., s. 299.

²¹ İtilafnamenin ek kısmında yer alan hasta ve sakat olan bütün savaş esirlerin miktarı ve rütbeleri ne olursa olsun memleketlerine iade edilmesi kararlaştırılmıştır. Hasta ve sakat esirlerin seçimini belirlemek için tıbbi komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Tıbbi Komisyonunda 3 doktorun bulunacağı ve bu komisyonun her iki devlette bulunan savaş esirlerini muayene edileceği kararlaştırılmıştır. Bu komisyonların üç ayda bir esir karargâhlarını ziyaret edeceği ve kararlarının da genellikle kabul olunacağı kararlaştırılmıştır. Anlaşmanın bir an önce faaliyete geçirilmesi için de tıbbi komisyon kararları verilmeden önce, 300 İngiliz esir, 700 Hint asıllı İngiliz esir olmak üzere 1.000 hasta İngiliz savaş esiri ile 1.500 hasta Osmanlı savaş esiri bir an önce memleketlerine iade edileceği belirtilmiştir. Memleketlerine iade edilecek olan esirlerin askerlik görevine dönmeyeceği de belirtilmiştir. Yılmaz, a. g. m., s. 299.

²² Osmanlı Devleti ve İngiltere tarafından esir edilen sağlık personelinin biran önce memleketlerine iade edilmesi kararlaştırılmıştır. Her iki devlet ihtiyaç doğrultusunda sağlık personellerinin bir kısmını elinde tutma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Ayrıca her iki devletin, memleketlerine iade edilecek savaş esirlerini içeren listeleri diploması yoluyla birbirine vereceği, ancak listelerde adı geçen kişilerin iadelerinde, esir eden devletin kararının göz önünde bulundurulacağı yazılmıştır. Yılmaz, a. g. m., s. 299.

²³ Savaş esirlerinin memleketlerine iadesi mümkün olduğu takdirde esirler devletlerin kararlaştırdığı limanlar üzerinden deniz yoluyla gönderilecektir. Deniz yoluyla iade gerçekleşmemesi durumunda karayolu ile esirler memleketlerine gönderilecektir. Esirleri iade edecek geminin Akdeniz’de saldırıya uğramaması için müttefiklerden güvence alınacaktır. Esirlerin nakliye masrafları ise esir eden devletin idaresinde bulunan son limandan sonra esirlerin tabi olduğu devlete ait olacaktır. Yılmaz, a. g. m., s. 300.

²⁴ Osmanlı Devleti’nin ve İngiltere Elçilerinin yanlarında tercümanlık edecek tarafsız kişiler nezaretinde arzu ettikleri vakit, savaş esnasında işgal edilmiş arazi dışında kalan esir kamplarını ziyaret edebilecek ve yanlarında kimse olmadan esirlerle görüşebilme hakkına sahip olacaktır. Yılmaz, a. g. m., s. 300.

²⁵ Esir kamplarının durum ve şartlarını iyileştirmek için esirler içinden yardımlaşma komitesi oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu komite beş esirden oluşacak ve rütbeli esirlerden birisi komitenin başkanı olacaktır. Ayrıca komitede eğer varsa esir edilmiş doktor ve rahip başkanları da bulunacaktır. Komitenin, bağış ve yardım için toplanan paraları kayıt altına almak ve muhafaza etmek, toplanan paraları adaletli bir şekilde dağıtmak, okuma yazma bilmeyen esirlerin haberleşmesini sağlamak, eğlenceler düzenlemek ve okuma kitapları tedarik etmek, esir listelerinin Türkçe ve İngilizce nüshalarının düzenlenmesi gibi görevleri bulunmaktadır. Yılmaz, a. g. m., s. 300.

²⁶ Esir kamplarında bulunan esir doktorların görüşlerinden ve hizmetlerinden yararlanılmaya çalışılmıştır. Esir kamplarındaki esirlerin parasız tedavi edilebilmesi ve bunlara muhtaç oldukları ilaçların temin edilmesi kararlaştırılmıştır. İngiliz ve Osmanlı esirlerine her türlü erzakın temini için kolaylık sağlanacağı belirtilmiştir. Yılmaz, a. g. m., s. 300.

²⁷ Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, İngiliz Salib-i Ahmer Cemiyeti ya da tarafsız Salib-i Ahmer Cemiyetleri tarafından esirlere gönderilecek paketlerin sansüre takılmadan hızlı bir şekilde ulaştırılması kararı alınmıştır. Kamplarda uygulanacak sansürün çok fazla sıkı denetim altında olunmamasına özen gösterilecektir. Gazeteler dışında her türlü matbu evrak ve eser sansür edildikten sonra esirlere verilecektir. Esirlere, haftada iki mektup için

Bern İtilafnamesi'nin son bölümünde Osmanlı Devleti ve İngiltere'nin sonradan esir edilmiş veya tutuklanmış esirlere ait defterleri Osmanlı esirler için Türkçe ve İngiliz esirler içinde İngilizce olarak kaleme alınmasına karar verilmiştir. Bu durumun en kısa zamanda düzenlemesi ve anlaşma devletlerinin birbirine göndermesine ilaveten esir kamplarında vefat eden esirlerin de bildirilmesi konusunda karşılıklılık esası temel alınmıştır²⁹.

İtilafnamenin ek maddelerinde ise Osmanlı Devleti ve İngiltere'nin yerine getirecekleri beyannameler yer almaktadır³⁰. Ayrıca hasta ve yaralı savaş esirlerinin hangi şartlar altında değiştirilebileceği de itilafnamede geçmektedir³¹.

Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında imzalanan Bern İtilafnamesi sadece esirlerin mübadelesini değil aynı zamanda her iki devletin muhafazası altında bulunan esirlere uygulanacak muamele de yer almıştır. İngiltere ile imzalanan bu itilafname Osmanlı Devleti ve Fransa Devleti arasında imzalanacak benzer bir itilafnameninde zeminini oluşturmuştur³².

2.2) Osmanlı Devleti-Fransa Arasında İmzalanan Bern İtilafnamesi

Osmanlı Devleti ile Fransa Devleti arasında imzalanan Bern İtilafnamesi İngiliz Devleti ile imzalanan itilafnamenin bir benzeridir. Bu itilafnamenin imzalanmasına İngiltere Devleti aracılık yapmıştır. “İngilizlerle imzalanan anlaşmanın beyanname kısmında İngiltere Devleti, Osmanlı Devleti ve Fransız sivil esirlerin değiştirilmesi için Fransız Devleti adına girişimde bulunmuştur. 23 Mart 1918 tarihinde Fransa ile Osmanlı Devleti arasında Bern İtilafnamesi imzalanmıştır. Fransızlarla imzalanan söz konusu anlaşma İngilizlerle imzalanan anlaşmanın bir

izin verilmiş ve bu mektupların 200 kelimeyi geçmemesi şartı konulmuştur. Esirlerin dini ihtiyaçlarını karşılamak üzere her türlü kolaylığı sağlanacağı da ifade edilmiştir. Yılmaz, a. g. m., s. 301.

²⁸ Esir subayın kamp dışında gezmesine yanında bulunacak olan karşı taraftan subayın eşlik etmesiyle izin verilmiştir. Esir subayın gezintiye çıkmadan önce firar etmeyeceklerine dair sözler alınmıştır. Esir kamplarından firar teşebbüsünde bulunanlar 14 gün ile 2 ay arasında askeri hapis cezasının verilmesi, ayrıca savaş esirlerinin rütbelerinin terfisi konusunda esir alan devletin onaylayacağı belirtilmiştir. Yılmaz, a. g. m., s. 301.

²⁹ Yılmaz, a. g. m., s. 301.

³⁰ İngiltere Devleti esir aldığı Osmanlı subaylarının ihtiyaç duyduğu odun, kömür gibi yakacakları ücretsiz olarak vereceğini bildirmiştir. Osmanlı Devleti ise İngiliz savaş esir subayların en ucuz fiyattan ihtiyaçlarını karşılayacağını beyan etmiştir. Devletler esirlerin çalıştırılmasında mütekabiliyet esasının uygulanacağı ifade edilmiştir. Yılmaz, a. g. m., s. 301.

³¹ Savaş esiri olan askerlerin hastalık ve sakatlığın türü, ne zamandan beri devam ettiği, derecesi ve tedavisinin olup olmadığına bakılarak mübadele edilip edilmeme durumlarına açıklık getirilmiştir. Herhangi bir organın yitirilmesinden kaynaklı maddi veya görev olarak çaresiz olan savaş esirleri ile tıbben bir sene zarfında iyileşmesi imkânsız olan ve hasta sınıfa dahil olan sakat savaş esirlerinin mübadele edileceği belirtilmiştir. Yılmaz, a. g. m., s. 302.

³² Yılmaz, a. g. m., s. 302.

özeti şeklinde kabul edilmiştir. İngiltere ile imzalanan itilafname ile Fransızlarla imzalanan itilafname arasındaki fark esirlerin hastalık ve sakatlık şartlarıdır³³.

Osmanlı Devleti'nin hem İngiltere ile hem de Fransa ile yaptığı İtilafname üzerine 22 Nisan 1918 tarihinde Osmanlı Devleti'ne 1.500 esirin gönderileceği ifade edilmiştir. Esirlerin mübadele durumu hemen cereyan etmemiştir. Bunun sebebi ise savaş şartlarında devlete ek bir masraf çıkartması, anlaşmanın uygulanamamasındaki en önemli faktör olmuştur. Eylül 1918 tarihinde gelindiğinde bile esirlerin mübadelesi için gerekli olan masrafın nereden karşılanacağı netlik kazanmamıştır. Osmanlı Devleti ile Bern İtilafnamesi'ni imzalayan bir diğer devlet de Belçika olmuştur.

Osmanlı basınında Ağustos 1918 tarihinde İngiliz ve Fransız esirlerin iade edilirken kullanacakları yol güzergâhları haberlerde yer almıştır. Fransız esirlerin karayoluyla İsviçre'ye, İngiliz esirlerin önce Mersin'e oradan da İngiliz vapuruyla memleketlerine gideceği yazılmıştır. Buna mütekabiliyet Mısır'da bulunan Osmanlı esirlerinin de önce İskenderiye'ye sonra da İngiliz vapuruyla Mersin'e gönderileceği belirtilmiştir. Osmanlı basınında yer alan diğer haberlerde ise mübadele edilecek esirlerin sayılarıyla ilgili haberler çıkmıştır. Haberde trenle İsviçre'ye gönderilecek toplam 400 Fransız esir bulunduğu yazılmıştır. İngiliz esirlerden 700 sakat esir, 300 sivil esir olmak üzere toplamda 1.000 esirin olduğu gazetelerde yazılmıştır³⁴.

3. BREST-LİTOVSK ANLAŞMASI

Brest-Litovsk Anlaşması'nın yapılmasının sebebi, Çanakkale Savaşı'ndan sonra yardım alamayan Rusya Devleti'nin ekonomik sıkıntılar içine girmesi ve Rusya'da darbe olmasıdır. Çarlık düzeni devrilmiş yerine Sovyet Rusya düzeni geçmiştir. Lenin savaşa karşı olduğu için barış anlaşması yapılmasını ve bu anlaşmaları dayanak göstererek toprak verilmesinden yana olmuştur. Lenin Hükümeti yapılan gizli anlaşmaları ortaya çıkarmıştır. Savaşın emperyalizmin savaşı olduğunu dile getirmiştir. Brest-Litovsk Anlaşması, Rusya ile Almanya

³³ İsviçre Dışişleri Bakanı Mösyö Edward'ın Başkanlığı'nda 14 Şubat-23 Mart 1918 tarihleri arasında Bern'de toplanan konferansa Osmanlı delegesi olarak Muhtar Bey ve Miralay Ziya Bey, Fransız delegesi olarak da Kont Mannovil katılmıştır. İtilafname üç bölüm ve beyanat kısımlarından oluşmuştur. İtilafname toplam 16 madde şeklinde hazırlanmıştır. Bununla birlikte İngiltere ve Fransa ile Bern'de imzalanan itilafnamenin şartlarından diğer Avrupalı devletlerin vatandaşları da yararlanmak istemiştir. Bu doğrultuda bir istek Belçika Devleti tarafından gelmiştir. Osmanlı Devleti, Belçika Devleti ile de Bern İtilafnamesi imzalamıştır. Yılmaz, a. g. m., ss. 302-304.

³⁴ Yılmaz, a. g. m., s. 303-305.

İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan Krallığı arasında imzalanmıştır. Osmanlı Devleti ve Rusya arasında 3 Mart 1918 tarihinde Brest-Litovsk Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın önemi ise Osmanlı Devleti'nin toprak kazandığı son anlaşmadır. Anlaşma sonucunda Osmanlı Devleti'ne Kars, Ardahan, Batum ve Artvin verilmiştir. İttifak Devletleri'nin savaşı kaybetmesinden dolayı bu anlaşma yürürlüğe girmemiştir. Bunun yerine Cenevre Sözleşmesi imzalanmıştır³⁵.

Brest-Litovsk Anlaşması'nın esirlerle ilgili (8, 12, 17, 18, 23, 24, 26.) Maddeler geçmektedir.

Brest-Litovsk Anlaşması'nın 12. Maddesine³⁶ göre belgelerin içeriği şu şekildedir.

Rusya'da bulunan Osmanlı esirleri hakkında bilgiler verilmiştir. Osmanlı Devleti Rusya'ya Lahey Sözleşmesi, Brest-Litovsk Anlaşması ve Cenevre Sözleşmesi'ndeki esirler maddesine uygun bir biçimde esirlere nasıl davranılması gerektiğini belirtmiştir. Esirlere nasıl davranılması gerektiği Lahey Sözleşmesi'nin 4. Maddesine³⁷ göre de şekillenmiştir. Esirlerin aç kalmaması, sabun ihtiyaçlarının karşılanması gibi isteklerde bulunulmuştur. Rusya'daki Osmanlı esirlerinin memleketlerine iadelerini ve esirlerin memleketlerine gelmesi için para verilmesi söylenmiştir. Salib-i Ahmer ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti'yle de görüşülüp esirlerin Osmanlı Devleti'ne gelmesi için yardımda bulunulması istenmiştir³⁸.

4. CENEVRE SÖZLEŞMELERİ

Cenevre Sözleşmesi'ne geçmeden önce gelişim sürecinden bahsetmek gerekir. İlk önce, İsviçre Devleti'nin girişimleri ile 1864 yılında Cenevre'de Milletlerarası bir konferans yapılmıştır. Savaşta yaralılara ve onlara yapılacak tedaviler hakkında bir sözleşme imzalanmıştır. Cenevre sözleşmesi olarak adlandırılan bu anlaşmaya sonradan bütün dünya devletleri katılmıştır. Aynı tarihte Cenevre'de Milletlerarası Salib-i Ahmer Cemiyeti kurulmuştur. Birinci Cenevre Sözleşmesi'nin

³⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt-1-2: 1914-1995)*, Akım yayınevi, B. 11, s. 77.

³⁶ Genel ve özel hukuk, savaş esirlerinin ve sivil esirlerin değiştirilmesi, genel af meselesi, karşı tarafın elinde bulunan ticaret gemileri haklarında yapılacak muamele Rusya ile imzalanacak özel antlaşma ile tayin edilecektir. <http://avalon.law.yale.edu>. [Erişim Tarihi: 22-01-2017 (11:28)].

³⁷ Savaş esirleri, savaşan devletin himayesi altındadır. Savaş esirlerine insanlıkla muamele edilmelidir. Silahlar, atlar ve askeri evrak hariç, esirlerin şahsına ait bütün eşyalar esire verileme kararı alınmıştır. Kocatepe, a. g. e., s. 239-240.

³⁸ BOA. HR. SYS., 2294/11.

eksikliklerinden dolayı İsviçre Devleti'nin girişimleriyle 6 Temmuz 1906 tarihinde İkinci Cenevre Sözleşmesi yapılmıştır³⁹.

Devletler arası esir anlaşmalarını Osmanlı Devleti adına Hilal-i Ahmer Cemiyeti yürütürken yabancı ülkelerin esir haklarını da Salib-i Ahmer Cemiyeti yürütmektedir⁴⁰.

Osmanlı Devleti; Birinci Dünya Savaşı'nda 5.375 civarında Rus, 8.326 civarında Hint asıllı İngiliz, 9.976 civarında İngiliz, 2.000 civarında Romen, 120 civarında Fransız olmak üzere İtilaf Devletlerinden toplam 26.000 civarında esir almıştır⁴¹

Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan İngiliz esirlerinin miktarı 23.500 kişidir. İngiliz Ulusal Arşivi'nde geçen kayıtlarda Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan İngiliz esirlerinin toplam sayısı 16.583 olarak ifade edilmiştir. Esir sayılarının devletlerde farklı gösterilmesinin temel sebebi propaganda faaliyeti olarak düşünülebilir. Osmanlı Devleti'nin en çok esir aldığı cephe Irak Cephesi olmuştur. Avustralyalı askerlerin esir edilmesi ve Avustralya askerlerinin sayıları, Avustralya Ulusal Arşivi'nde 104 kişi olarak belirtilmiştir. Ancak Avustralyalı esir sayısı Avustralya Salib-i Ahmer Arşivi'ndeki kayıtlarda 202 olarak ifade edilmiştir. Tespit edilebilen Yeni Zelandalı esir sayısı ise 32 kişidir. Sina-Filistin-Suriye Cephesi'nde Katya baskınında ele geçirilen esirlerin sayısı 500 kişidir. I. Gazze muharebelerinde yaklaşık 400 İngiliz askeri esir alınmıştır. Kudüs'ün kuzeyinde Tellifül bölgesinde 300'den fazla İngiliz askeri esir alınmıştır⁴². Bu alınan esirler Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde açılan esir kamplarına yerleştirilmiştir. Bunların bir kısmı da Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na gönderilmiştir. Özellikler Resülayn'dan Pozantı arasına gönderilen esirler Berlin-Bağdat Demiryolu Hattı üzerinde yol yapım işlerinde çalıştırılmışlardır.

³⁹ Alsan, a. g. m., s. 38.

⁴⁰ "Salib-i Ahmer Merkezi Umumiyesi'nin gözetimi altında" bir acente kurulmuştur. Esirlerle ilgili uygulanması gereken bütün durumlar, bunların içine işesinden maaşlarına, beslenmesinden sağlığına kadar her şeyin karşılıklı olmasına özen gösterilmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1915 yılında savaştan ülkelerin Salib-i Ahmer'lerine dağıtılmak üzere Uluslararası Salib-i Ahmer Komitesi'ne 10.000 Franklık bir bağışta bulunmuştur. Esirlerin ailelerine yardım ve esirlere gelen mektup ve armağanların dağıtımı için Cenevre'de kurulan "Üsera acentası"na iki kez her biri üçer yüz frank olmak üzere 600 frank ve bir kez de 470 mark katkıda bulunulmuştur. Seçil Karal Akgün ve Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, TDV yayınları, Ankara 2002, s. 232.

⁴¹ Özçelik, a. g. e., s. 207.

⁴² Mahmut Akkor, "1. Dünya Savaşı'nda Kocaeli'nde İngiliz Esirleri", *Uluslararası Gazi Akça ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, C. 2, Kocaeli 2015, s. 854.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na gelen esirlerin çoğunluğu Küt'ul Amare Bölgesi'nde esir alınan askerlerden oluşmaktadır. Esir konusunda net sayılarla alakalı sağlıklı veriler bulunmamaktadır. Bu konuda farklı görüşler mevcuttur. Küt'ul Amare'de esir alınan İngiliz esirlerden 13 General, 481 Subay ve 13.300 er olmak üzere genel olarak 13.794 İngiliz asker esir edilmiştir⁴³.

Kamplardaki esirlerin çoğu Bağdat Demiryolu Hattı'ndaki demiryolu ve karayolu yol yapımında çalıştırılmıştır. Pozantı-Taşduzmaç-Kelebek-Hacıkirik-Kuşçular Toros Dağları'nda yer almaktadır. Toros Dağları'nın güney kısmında ise Bucak-Adana-Durak-Tarsus bulunmaktadır. Durak Kampı'nın en büyük kamp olduğu belirtilmiştir. Toros Dağları'ndaki Şekerdere, Lola ve Karapınar'da da esir kampları mevcuttur. Bağdat Demiryolu Hattı savaş başlamadan önce Karapınar'a kadar uzanmaktadır⁴⁴.

⁴³ Zekeriya Türkmen, "Birinci Dünya Harbinde Irak Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi" *1914'ten 2014'e 100'üncü Yıldönümünde Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Harp Akademileri Basımevi, 20-21 Kasım 2014, İstanbul, s. 382. ; Murat Çulcu'nun "Tarihin Satırlarında İngiliz Esirleri" kitabında verdiği bilgiye göre: 25 Nisan 1916 tarihinde General Townshend ve birliği esir alınmış. 28 Nisan 1916 tarihinde teslimi gerçekleştirilmiştir. Kuşatmanın 174 gün sürdüğünü ve bu süre de 1.000 ölü, 7.000 yaralı ve 731 hastalıktan (Tifo, Skobit, Açlık) vefat ettiğini söyler. Bu kısımda tutarsızlık sayılar üzerindedir. 5 General, 3.000 İngiliz, 7.000 Hint asıllı İngiliz ve 3.300 sivil asker esir alınmıştır diye bilgi vermiştir. Murat Çulcu, *Tarihin Satırlarında İngiliz Esir*, Toplumsal Çözüm Yayınları, İstanbul 2007, ss. 14-15. ; Ali Çamlıbel'in "Biz Esir Düştük" kitabında tarih olarak 28 Nisan 1916 tarihi değil de 29 Nisan 1916 tarihini vermiştir. General konusunda sayı aynı kalmış 481 subay olduğunu ve 13.300 askerin esir alındığını ifade etmiştir. Ölen ve esir olanlarla birlikte bu sayının 40.000 olduğunu söylemiştir. Ali Çamlıbel, *Biz Esir Düştük Yüzüncü Yılında I. Dünya Savaşı'nda Kıyıma Uğrayan Askerlerimizin Hikayesi*, Akıl Fikir Yayınları, 2015, s. 112. ; Ergün Hiçyılmaz'ın "Bana Biraz Hürriyet Yollar Mısın" kitabında "13 General, 481 subay ve 13.300 er teslim alındığını, İngiliz kuvvetlerinin 30.000 zayıat verdiğini ifade etmişti. Görüldüğü gibi esir alınan subay ve er sayısında uygunluk vardır ancak General sayısı ile genel zayıat sayısı farklıdır. Halil Paşa⁴³'nın yayınladığı emirde esir edilen general sayısı 5 yerine 13, zayıatta 40.000 değil 30.000 olarak ifade edilir" diyerek toplam miktarı ve general sayılarında değişiklik olduğunu ifade etmiştir. Ergün Hiçyılmaz, *Esir Kampları Bana bir Hürriyet Yollar Mısın*, Bilge Karınca Yayınları, 2010, s. 75. ; Zekireya Türkmen'in "Birinci Dünya Harbinde Irak Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi" kitabında Ali Çamlıbel ve Ergün Hiçyılmaz'ın bilgilerini destekler niteliktedir. Sadece fark olarak esir alınan esir sayısını 13.300 değil 13.794 olarak ifade etmiştir. Son olarak da Mahmut Akkor'un "I. Dünya Savaşı'nda Kocaeli'de İngiliz Esirler" adlı çalışmasında toplam esir alınan esir sayısını 13.672 olarak ifade etmiştir. Akkor, a. g. m., s. 853. ; 4 Mayıs 1916 tarihinde Lordlar Kamarı'nda Küt'ul Amare'nin teslim olması ile ilgili bilgi veren İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener şu sayıları vermiştir. 2.970 İngiliz ve hizmetçilerde dahil olmak üzere 6.000 Hint asıllı İngiliz askerin esir olduğunu ifade etmiştir. Çulcu, a. g. e., s. 15-16.

⁴⁴ <https://wiki.fibis.org>. [Eşirim Tarihi (01-11-2017 (21:20))].

BİRİNCİ BÖLÜM

POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NIN KURULUŞU, ESİRLERİN DEMOGRAFİK YAPISI, ÇALIŞMA KOŞULLARI, ZİYARET VE İNTİBALAR

1) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NIN KURULUŞU

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nde birçok esir kampı mevcuttur. Osmanlı Devleti'nde esir kampları Konya, Ankara, Afyonkarahisar, Kırşehir, Beledik vs. esir kamplarıdır¹. "18 Mart 1917 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na gönderilen listeye göre ise Anadolu'da; Büyükkada General Townshend Karargâhı, Samatya, İzmit, Bursa, Eskişehir, Ankara, Konya, Kastamonu, Kütahya Tavşanlı, Yozgat, Manisa, Bor (Niğde), Gediz, Kütahya gibi yerlerde esir garnizonları bulunmaktadır. Bu garnizonların dışında daha sonra Müslüman Rus esirler için Adana iline bağlı küçük bir garnizona Kozan'dadır."²

Çalışma konusu olan Pozantı-Beledik Esir Kampı, Adana ilinin Pozantı ilçesine bağlı Beledik Köyü sınırları içerisinde kurulmuştur. Beledik Köyü, Adana'ya yaklaşık 120 km, Pozantı'ya ise 10 km uzaklıkta bulunan bir köydür. Beledik Köyü'ne tren veya karayolu vasıtasıyla ulaşılabilir.

Berlin-Bağdat Demiryolu projesi dahilindeki en önemli duraklardan biri Beledik Köyü olmuştur. Demiryolu inşasının uzun süreceği anlaşılınca Beledik Köyü'nde bir Alman şantiyesi kurulmuştur³. Bu şantiye, çalışanların ihtiyaçlarını

¹ BOA. HR. SYS., 2221/8.

² Özçelik, a. g. e., s. 53.

³ Philip Holzman tarafından 1903 yılında Konya-Ereğli arası Birinci Kısım İnşaatı başlatılmıştır. Demiryolu çalışması 18 ay sonunda tamamlanmıştır. Toros tüneller dizisi Konya'dan yaklaşık 362 km mesafede başlayıp 13 km boyunca Hacıkırı'ya kadar devam etmekteydi. 1905 tarihinde Hacıkırı'nda inşa edilen demiryolu köprüsü, 200 metre uzunluğunda olup 100 metre yüksekliğinde virajlı bir yapıya sahiptir. 1907 yılında Berlin-Bağdat tren hattının Adana'ya 70 km. kuzeyindeki bölümünün inşaatı başlatılmıştır. Alman Şirketi tarafından Karapınar demiryolu durağında (daha sonra Beledik olarak anılacak) Pozantı ilçesinde derme çatma bir kasaba inşa edilmiştir. 1908 yılına gelindiğinde ise Osmanlı Devleti'nin yaşadığı finansman sıkıntılarının dolayı demiryolu inşaatı duraksamıştır. Finansman sorunları çözümlenince demiryolu inşaatına tekrar başlanmıştır. 1912 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın yapıldığı 1914-18 yılına kadar ülkenin çeşitli kısımlarında 531 kilometre hat kullanıma açılmıştır. 1917 yılının başlarında Alman ve Osmanlı Orduları için stratejik açıdan önemli olan demiryolu inşaat işleri Alman Devleti'nin yardımlarıyla Toros Dağları'nda tüneller açılarak yeniden hız kazanmıştır. ; Karapınar

karşılacak şekilde tasarlanmıştır. Belemedik Köyü; savaş esirleri, hizmet veren köylüler, Alman yetkililer ve askerlerle birlikte hayli kalabalıklaşmıştır⁴. Alman şantiyesinde tam teşekküllü hastane, kilise, sinema ve evler inşa edilmiştir. Eşkilyalık civarda yer yer sürdüğünden muhitin muhafazası Alman Birliğine teslim edilmiştir. Rus, İngiliz, Hint asıllı İngiliz, Avustralyalı, Fransız, Yeni Zelandalı esirler, Osmanlı işçilerin yanında çalıştırılmıştır⁵.

2) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ DEMOGRAFİK YAPI

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda Rus, Fransız, İngiliz, Hint asıllı İngiliz, Yeni Zelandalı, Romanyalı, İtalyalı, Polonyalı, Sırp ve Avustralyalı milletlerden savaş esirlerinin olduğu bilinmektedir. Pozantı-Belemedik Esir Kampı ile ilgili en eski ulaşılabilen belge Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'nın 30 Nisan 1915 tarihinde Başkomutan Vekili'ne yazdığı, Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan İngiliz ve Fransız savaş esirlerine Amerikan Elçiliği'nin ziyaret talebidir.

1916 yılının başlarında Pozantı-Belemedik Bölgesi'ni Enver Paşa ziyaret etmiştir. Ziyarete Mavrokordato ile görüşerek teknik aksamalar ve maddi sorunların çözüleceğine dair bilgiler almış, 18 Şubat 1916 tarihinde Hacıkırı İstasyonu'na geçmiştir. Enver Paşa, geceyi Belemedik'te geçirdikten sonra ertesi sabah İstanbul'a hareket etmiştir⁶. Bağdat Demiryolu stratejik açıdan önemli olduğu için bazı komutanlar buraya gelip hat üzerindeki çalışmaları gözlemlemiştir.

2 Mart 1916 tarihinde Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda 748 savaş esiri askerinin olduğu belgelerde yer almaktadır⁷. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan esirlerden İngiliz esirler 283, Hint asıllı İngiliz esirler 728, Fransız esirlerin de 78 olmak üzere toplam 1.089 olarak belirtilmiştir⁸.

Belemedik'e yakın olduğundan dolayı aslında Belemedik'in önceki isminin Karapınar olduğu söylenmiştir. <https://wiki.fibis.org>. [Erişim Tarihi (01-11-2017 (21:20))].

⁴ Haşim Sönmez-Sedat Gülmez'in Emanet düşmanlar başlıklı yazısında Belemedik Bölgesi'nin 1914-1918 yılında nüfusunun yaklaşık 35.000 olduğunu ifade etmiştir. <http://www.aksiyon.com.tr>. [Erişim Tarihi: 08-03-2016 (12:28)].

⁵ Türklerin Savaş Esirleri / Yeni Zelandalıların Öyküsü” adlı kitabın yazarı Chris Pugsley'in bahsettiği: “*En azından Tünel kazma işi için maaş aldılar. Tıpkı Conkbayır muharebesinde yakalanan er William Robert Surgenor gibi. Kendisi günlük 10 penny ücretle Alman şirketi adına kazıda yer alır. Tabii harbin getirdiği gıda yetersizliği, salgın hastalık ve iş kazaları gibi problemlerden birçok esir hayatını kaybeder*” demiştir. <http://www.aksiyon.com.tr>. [Erişim Tarihi: 07-03-2016 (12:28)].

⁶ Cezmi Yurtsever, *Pozantı Tarihi*, Ekrem Matbaası, Adana, Mayıs 2016, s. 159. ; Ayrıca Hacıkırı'da bulunan Enver Paşa'nın fotoğrafı için Bkz. EK-16. <https://www.awm.gov.au>. [Erişim Tarihi 15-09-2017 (21:33)].

⁷ BOA.HR.SYS.,2221/8.

⁸ Cemalettin Taşkıran, *1. Dünya Savaşı'nda Türk Esirleri Ana Ben Ölmedim*, Kültür Yayınları, Eylül 2001, s. 65.

Mücahit Özçelik'in "Birinci Dünya Savaşı'ndaki Türkiye'deki Yabancı Esirler" adlı çalışmasında bölgeyle ilgili esirlerin dökümünü şu şekilde vermiştir⁹;

1916 yılı itibariyle Türkiye de bulunan Rus esirler:¹⁰

Toros (Pozantı) Bölgesi'nde	1.537
Amanos Bölgesi'nde	445

1916 yılı itibariyle Türkiye de bulunan Hint asıllı İngiliz esirler:

Toros Bölgesi'nde	728
Resulayn Bölgesi'nde	4.044
Amanos Bölgesi'nde	2.428
Halep Bölgesi'nde	343
Adana Bölgesi'nde	20

1916 yılı itibariyle Türkiye de bulunan Fransız esirler:

Toros Bölgesi'nde	78
-------------------	----

1916 yılı itibariyle Türkiye de bulunan İngiliz esirler:

Toros Bölgesi'nde	1.011
Amanos Bölgesi'nde	2.490
Halep Bölgesi'nde	378
Adana Bölgesi'nde	55
Tarsus Bölgesi'nde	60

Yukarıdaki verilen tabloda esirlerin toplam sayısı Toros Bölgesi'nde 3.354, Amanos Bölgesi'nde 5.363, Resulayn Bölgesi'nde 4.044, Halep Bölgesi'nde 721, Adana Bölgesi'nde 75, Tarsus Bölgesi'nde 60 olarak görülmektedir.

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı, 2 Mart 1916 tarihinde Stokholm Elçiliği'ne yazdığı yazıda, Pozantı'da 478 asker, 36 Subay ve 52 kaptan ile birlikte toplam 566 esirin olduğunu tespit etmiştir¹¹.

26 Haziran 1916 tarihinde Beledemik Esir Amale Taburu'ndan bir kısım Rus esir Eskişehir'e gönderilmiştir. Ayrıca Toros Demiryolu Hattı'nda çalıştırılan 59 Polonyalı esir olduğu belirtilmiştir¹².

⁹ Az sayıda Gürcü esir de Türkiye'de esaret altında tutulmaktaydı. Özçelik, a. g. e., s. 54.

¹⁰ 2 Ağustos 1916 tarihinde Toros Bölgesi'nde 736, Amanos Bölgesi'nde 500 esir olduğu belirtilmektedir. Arslan, a. g. e., s. 87.

¹¹ BOA. HR. SYS., 2221/8.

¹² Arslan, a. g. e., s. 96.

Osmanlı Devleti, Küt'ul Amare Savaşı'nda 1.782 İngiliz asıllı askerleri esir almıştır. Mezopotamya Bölgesi'nin tamamından 200 Hint asıllı İngiliz subay dahil olmak üzere yaklaşık 10.686 asker esir edilmiştir¹³. Özellikle Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan İngiliz esirlerin çoğunluğu Küt'ul Amare Savaşı'nda esir alınan asker ve subaylardan oluşmuştur.

1916 yılında Eylül ayında yaklaşık 1.000 esir, Amanos Bölgesi'nden Adana'ya, Adana'dan Pozantı'ya gönderilmiştir. Osmanlı Devleti, 1916 yılının Kasım ayında Toroslar bölümünde yaklaşık 350 İngiliz ve 800 Hint asıllı İngiliz savaş esirini çalıştırmıştır¹⁴.

Pozantı-Belemedik'teki Esir Tabur Komutanlığı, 29 Ekim 1916 tarihinde Genel Menzil Müfettişliği'ne yazdığı yazıda, Doktor Binbaşı William Person'un, Pozantı-Belemedik'teki Esir Taburuna kaydını yapmıştır¹⁵. Osmanlı Devleti'nin muhafazası altında tuttuğu sağlık personelini ihtiyaca göre kullanma hakkı vardır.

Bağdat Demiryolu Hattı Güney Toros İnşaat Kısmı'nda bulunan 7 Kasım 1916 tarihinden 28 Mayıs 1917 tarihine kadar esir cetveli yayınlanmıştır¹⁶. İngiliz esir 76, Rus esir 172 olmak üzere toplam 248 kişi yer almıştır. Esirlerin sayıları tarihlere göre değişiklik göstermektedir.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 31 Mart 1917 tarihinde Genel Karargâh 3. Şube'ye gönderdiği yazıda, Bağdat'tan alınan ve Musul'dan Resülayn'a doğru yola çıkartılan 300 esirin şube emrine verilmek üzere olduğunu dile getirmiştir. Enver Paşa, esirlerin nereye ve kime teslim edileceği hakkındaki yazının cevabının hemen verilmesini istemiştir. Paşa, ayrıca Bağdat'tan Resülayn'a gönderilmiş 298 esirin 3. Şube emrine verilmesini ve Genel Menzil Müfettişliği tarafından takip edilmesini dilemiştir. Enver Paşa, esirlerin nereye ve kime teslim edilmesi gerektiği konusunda da bilgi vererek toplam gönderilen esirlerin sayısının 598 olduğunu ve 1.231 esirle birlikte 1.829 kişinin Resülayn'da olduğunu belirtmiştir. Paşa, Menzil Müfettişliği'ne yazdığı 27 Mayıs 1917 tarihli yazısında ise Bağdat'ta esir olan Musul'dan Reysülayn'a doğru yola çıkartılan 300 esirin Amanos Bölgesinde ihtiyaç olduğundan dolayı bunların Amanos'a gönderilmesini ve Halep'ten Bağdat İnşaat Kıttaatı

¹³ Heather Jones, "Prisoner of War, International Encyclopedia of the First World War", Volume 1.0, 8 October 2014, ss. 11-12. ; <https://wiki.fbis.org>. [Erişim Tarihi (01-11-2017 (21:20))].

¹⁴ <https://www.flickr.com>. [Erişim Tarihi: 18-09-2017 (21:24)].

¹⁵ Person'un künye defteri için Bkz. EK-1. BDH 860-904-1-37.

¹⁶ ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-183.

Müfettişliği emrine verilmesini istemiştir. 300 tane esirin Rus, İngiliz ve Hint asıllı İngilizden olduğunu da ifade etmiştir¹⁷. Özellikle Kafkas Cephesi ve Irak Cephesi'nde esir alınan asker ve subaylar Resülayn'dan Pozantı'ya doğru ihtiyaç doğrultusunda dağıtılmıştır.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 11 Temmuz 1917 tarihinde Genel Menzil Müfettişliği'ne çektiği telgrafta, Bağdat İnşaat Şirketiyle Pozantı-Belemedik 'teki 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato'dan alınan bilgiye göre, Pozantı'da 413 esirin bulunduğunu ifade etmiştir. Esir Garnizon Komutanlığı 413 esirin Genel Karargâh emriyle hareketlerinin kısıtlandığını söylemiştir¹⁸.

Osmanlı Devleti esir tutulan askerleri sürekli sayıma tabi tutmuştur. Sayıma tutulan esir listelerinin kayıtları ilgili kurumlara yollanmıştır. Bu konuya örnek olarak 13 Temmuz 1917 tarihinde Pozantı-Belemedik Hastanesi'nde bulunan 1.878 esirin olduğu cetvel takdim edilmiştir¹⁹. Başka bir yazıda ise Fuad Ziya, 22 Eylül 1917 tarihinde Bağdat Hattı İnşaat Kıtataı'na mensup Pozantı-Belemedik Hastanesi'nde bulunan 1.482 esirin olduğunu ifade etmiştir²⁰.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 16 Eylül 1917 tarihinde Menzil Müfettişliği'ne gönderdiği yazıda, Bağdat Hattı İnşaat Kıtataı Müfettişi Albay Fuad Ziya Bey'e gönderilen 14 Temmuz 1917 tarihinde ve 5 Ağustos 1917 tarihindeki iki belgede, Amanos Komutanlığı'nda bulunan 5 İngiliz esirden başka Dicle Kıtataı'nda 12 İngiliz esirin gönderilmesini istemiştir. Bunun üzerine Bağdat İnşaat Kıtataı Müfettişi Fuad Ziya²¹ Bey sadece 11 esirin Halep'ten ayrılıp Amanos'a geldiğini belirtmiştir²². Yukarıda verilen bilgi doğrultusunda esir olarak kaç kişinin nereye gönderildiği bildirilmiştir.

Güney Toros Komutanlığı, 29 Eylül 1917 tarihinde Demiryolu Şubesi'ne gönderdiği telgrafta, Bağdat Hattı Müfettişliği'nden 15 Haziran 1917 tarihindeki

¹⁷ ATASE Arşivi, BDH 858-897-1-26. ; ATASE Arşivi, BDH 858-897-1-25.

¹⁸ ATASE Arşivi, BDH 861-909-1-9. ; ATASE Arşivi, BDH 861-909-1-9a.

¹⁹ Esir cetveli için Bkz. EK-2. ATASE Arşivi, BDH 859-901-1-138.

²⁰ ATASE Arşivi, BDH 859-901-1-196.

²¹ "Fuad Ziya Çiyiltepe, ya da Mehmet Fuad Çiyiltepe, (D. 1870, İstanbul)-(Ö. 12 Aralık 1942), Türk siyasetçi. Harbiye Mektebi ve Erkan-ı Harbiye mezunudur. 4. Ordu Kurmaylığı, Türkiye-Rusya Sınırı 1. Bölge Komiserliği, Erzurum Harbiye Mektebi Müdürlüğü ve Ders Nazırlığı, Genelkurmay 1. Şube Müdürlüğü, Yemen-San'a 13. Fırka Kurmaylığı, Kerkük Redif firkası Kurmaylığı, Nizamiye 8. Fırka Komutanı, Çatalca 5. Fırka Komutanı, Türk-Rus sınırı sınırlama Komisyonu Başkanlığı, 3. Ordu'da Fırka Komutanlığı, 3. Ordu Menzil Müfettişliği, Bağdat Demir Yolu Toros-Amanos hattı Köprü ve Tünel inşaatı Müfettişliği, Genel Karargâh Kömür Şubesi Müdürlüğü, İzmit-Adapazarı Demir Yolu İşletme müdürlüğü", TBMM IV (Ara Seçim) ve V. Dönem Elaziz (Elazığ) Milletvekilliği yapmıştır. Evli ve üç çocuk babasıdır. TBMM Albümü, 1920-2010, C. I, 1920-1950, s. 282.

²² ATASE Arşivi, BDH 861-909-001-036

emre göre Bağdat Hattı Garnizonu'ndan 23 Eylül 1917 tarihinde Pozantı-Belemedik'ten Kelebek'e kadar gelen esirlere ait künye defterini takdim etmiştir²³. Osmanlı Devleti'ne esir düşen her kişinin künyeleri oluşturulmuş ve kayıt altına alınmıştır. İstenmeyen bir durum veya bilgi amaçlı ilgili kurumlara bu esir künyeleri gönderilmiştir.

Hilal-i Ahmer Başkanı Doktor Besim Ömer, 3 Kasım 1917 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda Afyonkarahisar, Sivas, Kırşehir, Bahçe, İstanbul, Pozantı-Belemedik ve Karapınar Garnizonlarında bulunan esirlere ait 25 adet listesini takdim etmiştir²⁴. Anadolu'daki esir kamplarındaki esirlerin listeleri sadece o bölgenin kamp sorumlusunda da olmamıştır. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin elinde de esir listeleri bulunmaktadır. Bunun amacı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin gerekli olduğu takdirde İtilaf Devletleri'ne bu listeleri yollamak olmuştur.

Pozantı-Belemedik'teki Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı, 25 Kasım 1917 tarihinde Bağdat Hattı İnşaat Kıtıaati Müfettişliği Demiryolları 3. Şube Müdüriyeti'ne, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne, Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı'na, Halep Hattı Taburu'nda 4 İngiliz esirin listesini 1. Tabura takdim etmiştir²⁵.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, Pozantı-Belemedik İnşaat Şubesi'nde bulunan ve Demiryolu İnşaat Şirketi'nde çalıştırılacak olan esirlerin isimlerini ilgili makamlara vermiştir. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan esirlerden: Jack, Edin, Alfred, Karl, Jani, Gregor, Corc, Peter, Fredis, Kranie, Karl, Perkold, Emil ve Core'un olduğunu bildirmiştir. Paşa, bu esirlerin Demiryolu İnşaat Şirketi'ne gönderilmesini istemiştir. Enver Paşa, bu esirlerden başka Friev ve Nikes ile yanında bir çocuğu bulunan Mario Ceye Hanım'ın gönderilmeleri önemli ve acil olduğundan dolayı başka bir yazı yazmıştır. Enver Paşa, yukarıda ismi geçen esirlerin seyahatleri için gereken kolaylığın gösterilmesini istemiştir²⁶.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda 30 Nisan 1915 - 4 Ocak 1918 tarihleri arasında yazışmalar neticesinde hangi bölgede kaç tane esir olduğu belirtilmiştir.

²³ ATASE Arşivi, BDH 859-901-1-205. ; ATASE Arşivi, BDH 859-901-1-206.

²⁴ 25 adet esir listesine ulaşamadık. BOA. HR. SYS., 2227/36.

²⁵ Esir cetveli için Bkz. EK-3 ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-206. ; ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-205.

²⁶ ATASE Arşivi, BDH 711-427-1-206.

Tahmini olarak Pozantı-Belemedik'te esir sayısının 3.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Belgeler ışığında Pozantı-Belemedik Hastanesi'nde ise 13 Temmuz 1917-22 Eylül 1917 tarihleri arasında 3.360 esirin olduğu ifade edilmiştir.

2.1) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ OSMANLI VATANDAŞLARI

Bağdat Demiryolu Hattı'nda farklı milletlerdeki esirlerle birlikte Osmanlı Devleti tebaasından Ermeni ve Rum vatandaşlarının da tutsak olarak çalıştırıldığı görülmektedir.

Pozantı-Belemedik'teki 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato, 2 Ocak 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Mösyö Dedöval idaresinde bulunan ve artık çalışamayacak durumda olan 10 Müslüman ve 10 Gayrimüslim olmak üzere toplam 20 kişilik amale askerinin numaralarını, isimlerini, unvanlarını ve çalıştıkları bölgeleri aşağıdaki şekilde bildirmiştir²⁷.

1. Tabura mensup 2 ve 3 numaralı tünellerde görevli olanlar:

Numaraları	İsimleri
572	Nikola Haristo
21	Avancelos Giriyo
295	Banayoti Lazero

1. Tabura mensup Pozantı-Belemedik Hastanesi'nde bulunanlar:

Numaraları	İsimleri
311	Mihran Anşerenas
472	Ağitan Agacıyan
654	İsmail Ahmed
320	Cafer Mahsud
333	Ali Halil
483	Ali Ali
3738	Yorgi Karalambo
3989	Mehmet Osman
522	Abdullah Mehmet
19	Durmuş Durmuş
21	Eyüp Ahmed

²⁷ ATASE Arşivi, BDH 829-800-16-2.

1. Tabura mensup Pozantı-Belemedik'te bulunanlar:

Numaraları	İsimleri
305	Yorgi Vasil
383	Mıgırdiç Artin
491	Yani Anastas
631	Dimitri Yorgi

1. Tabura mensup Pozantı-Belemedik'te Vefat Eden

Numara	İsim
340	Ahmed Salih

1. Tabura mensup Pozantı-Belemedik'te bulunan

Numara	İsim
349	Hüseyin Muhammed

Aynı tarihli belgede ise 4 Müslüman ve 16 Gayrimüslim olmak üzere toplamda 20 kişinin Mösyö Dedöval idaresinde bulunduğunu cetvelle taktim edilmiştir²⁸.

1. Tabura mensup Pozantı-Belemedik'te bulunanlar:

Numaraları	İsimleri
216	Dirtan Oskan
324	Yorgi Dimitri
096	Lefter Yaner
417	Vasil Pavaskova
636	Agop Dikran
660	Panayot Dimitri
2678	İbrahim Kemal
3685	Mustafa Şemsettin

1. Tabura mensup Pozantı-Belemedik'e Hava Değişikliğine Gidenler:

Numaraları	İsimleri
802	Hasan Ali
811	Abdullah Ahmed

1. Tabura mensup 2 ve 3 Numaralı Tünellerde Görevli olanlar:

Numaraları	İsimleri
190	Polizebiş Koter
332	Dimitri Levka
288	Yaner Anster
588	İsador Kirko

²⁸ ATASE Arşivi, BDH 829-800-16-3.

1. Tabura mensup 8 Numaralı Tünelde ve Pozantı-Belemedik Hastanesi'nde Bulunanlar:

Numaraları	İsimleri
384	Mihail Vasil
454	Sitilyo Panayodi
655	Kosti Adanas

1. Tabura mensup 5 Numaralı Tünelde Bulunan:

Numara	İsim
001	Kosti Nikola

1. Tabura mensup 297 Kilometrede Bulunanlar:

Numaraları	İsimleri
155	Nikola Koder
714	Toma Atanas

Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda Osmanlı Devleti hem kendi vatandaşlarının hem de esirlerin listelerini ayrıntılı bir biçimde tutmuştur. Sistemli bir biçimde kişinin hangi bölgede çalıştığı, kimin vefat ettiği, hava değişimine kimin gittiği, hastanede kimin bulunduğu kayıt edilmiştir.

1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato, 13 Mart 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, mevcut bulunan komutanlıklardaki listeye bağlı olarak 8 askerin Pozantı-Belemedik'teki 1. İnşaat Şubesi'nde çalıştırıldığını dile getirmiştir²⁹.

Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı, 31 Mayıs 1917 tarihinde Bağdat Hattı Demiryolu Müdürlüğü'nden aldığı yazıda, aşağıdaki cetvelde belirtilen Taşdurmaz bölgesinde çalıştırılan 5 Osmanlı vatandaşının 5 haftalığına Almanyalı Kondüktör Mösyö Martiniski emrine verilmesini rica etmiştir³⁰.

²⁹ ATASE Arşivi, BDH 829-800-34.

³⁰ ATASE Arşivi, BDH 829-800-54.

Numaraları	İsimleri	Yaşları	Geldiği Bölgeler	Milletleri
1601	Teodor Mihail	35	İzmir	Osmanlı
1638	Yorgi Yorgi	21	Zaferan Bolu	Osmanlı
1646	Giriyakow İlya	24	Isparta	Osmanlı
1769	Foti Dimitri	31	İzmit	Osmanlı
1635	Haralombow Yorgi	42	Urla	Osmanlı

Mavrokordato, 31 Temmuz 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtaaatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, isimleri ve numaraları yazılan 6 Osmanlı vatandaşının çalışmakta buldukları Taşdurmaz'dan Pozantı-Belemedik'e gönderilip Doktor Kosman emrine verilerek çalıştırıldıklarını 1. Tabura bildirmiştir³¹.

İsimleri	İlk görev yeri olan 2. Tabur Numaraları	Son görev yeri 1. Tabur Numaraları	Milletleri
Jozef Mazolini	10	2	Osmanlı
Ajanidis	2	3	Osmanlı
Armanak Hebatur	1135	20	Osmanlı
Artin Sarkis	1163	39	Osmanlı
Avodis Akter	1148	23	Osmanlı
İlya Leonidi	1152	24	Osmanlı

Birinci Dünya Savaşı'nda Ermeni Tehciri sırasında sevke tabi tutulan Ermeni grupların içerisinde askerliğe müsait olanların bir kısmı Esir Amele Taburlarına gönderilmiştir. Nitekim Konya ilinde yerleştirilmek üzere Maraş'tan sevk edilen 80 kişilik bir Ermeni grubunun 47 tanesi Menzil Komutanı tarafından Pozantı'da alıkonularak bölgedeki Esir Amele Taburları'na gönderilmiştir. Ayrıca Talat Paşa'nın hususi el kitabına göre tehcirden sonra, Toros İnşaat Bölgesi'ne 1.152

³¹ ATASE Arşivi, BDH 829-800-68.

Ermeni'nin gönderilmiş olduğunu ve bunların 109 tanesinin büyük bir ihtimalle amele askeri olarak ayrıldığı işaret edilmektedir³².

Pozantı-Pozantı-Belemedik'teki Mösyö Dedöval idaresinde bulunup şirket işlerine elverişli olmadıkları teyit edilen 35 amele askerin listesi takdim edilmiştir. Amele Tabur askerlerinin numara, isim, unvan ve çalıştırıldıkları bölgeler belirtilmiştir³³.

Belemedik'teki 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato, 13 Mart 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Mösyö Dedöval idaresinde 19, Mösyö Gablo idaresinde 7 ve Mösyö Mök idaresinde 1 olmak üzere toplam 27 amele askerinin şirket işlerinde elverişli olmadıklarını belirtmiştir. 1. Tabura gönderirken yazıda askerlerin numara, isim, unvan ve çalıştırıldıkları yerler belirtilmiştir³⁴.

4. Tabur Komutanlığı, 28 Şubat 1918 tarihinde Pozantı-Belemedik'teki Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Demiryolu tünel kısımlarını koruma için 3 Aralık 1917 tarihinde gönderilen Müslüman askerlerden 5 asker ve 1 onbaşıya görev verilmesini istemiştir³⁵.

Osmanlı Devleti için önemli noktalardan biri olan Bağdat Demiryolu Hattı yapımında sadece esirler çalıştırılmamıştır. Osmanlı vatandaşları olan müslim ve gayrimüslim kişilerde demiryolu inşasında çalıştırılmıştır. Kesin rakamlar olmamasına rağmen Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde 2 Ocak 1917 - 4 Şubat 1918 tarihleri arasında 236 kişinin çalıştırıldığı belgeler doğrultusunda tahmini olarak verilebilir.

2.2) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN RUS ESİRLER

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı sırasında birçok cephede savaşmıştır. Kafkas Cephesi Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelerden birisidir. Kafkas Cephesi'nden çoğunlukla Rus askerler esir alınmış bunlar Anadolu'nun belirli bölgelerindeki esir kamplarına gönderilmiştir³⁶.

³² Cengiz Mutlu, *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Amele Taburları (1914-1918)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006, ss. 32-33.

³³ ATASE Arşivi, BDH 829-800-16-8.

³⁴ ATASE Arşivi, BDH 829-800-34-2.

³⁵ ATASE Arşivi, BDH 838-826-37-6

³⁶ Arslan, a. g. e., s. 229.

4. Ordu ile Bağdat Demiryolu Hattı'nın lojistik bağlantısının sağlanması konusunda önemli noktalardan biri Toros Hattı bölümüdür. Toros Hattı'na 1916 yılının ortalarında Kafkasya ve Doğu illerinden esir alınan askerler getirilmiştir. Toros tünellerinin yapımında 20.000 amele çalıştırılmış ve bunların içinde 3.500 Rus esirin olduğu bilinmektedir³⁷.

Toros tünellerinde çalıştırılan esirlerin bir kısmının çalışmaya güçleri olmadığından dolayı başka esir kamplarına gönderilmiştir Osmanlı Devleti Demiryolu İnşaat Kısmı Müdürü'nün, 30 Kasım 1916 tarihinde Genel Karargâh Demiryolları 3. Şube Müdürü'ne yazdığı yazıda, Pozantı-Belemedik Hastanesi'nde bulunan 60 Rus esirin çalışmaya güçleri olmadığından dolayı boşuna yer işgal ettiklerini belirtmiştir³⁸. Osmanlı Devleti, çalışmayacak durumda olan esirleri başka esir kamplarına göndermiştir. Çünkü Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda yer sıkıntısı ve erzak sıkıntısı çekilmekteydi. Bunun üzerine işe yaramayan esirler başka kamplara gönderilmiştir.

Menzil Müfettişliği, 1 Aralık 1916 tarihinde Genel Karargâh 1. Şube'ye çektiği telgrafta, 3. Şube emrine verilen 1.568 Rus esirden 700 Rus esirin Toros ve Amanos bölgesinde çalıştırılmak üzere gönderildiğini bildirmiştir³⁹.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda 4 Rus esirin eşkâlleri ve isimleri şu şekilde belirtilmiştir. Kısa boylu, yuvarlak yüzlü, mavi gözlü, sarı tenli, üstü başı temiz Andra Dragoviç Faterniko; uzun boylu, büyük burunlu, yuvarlak yüzlü, siyah gözlü Stefan İmanoviç Faterniko; uzun boylu, sarı sakallı, sarı tenli, gök gözlü Mikarmaki Çoviç Zoroviyen; uzun ve siyah bıyıklı, çopur bacaklı, yuvarlak yüzlü Maksim Androviç Levalman'ın muhafaza altında tutuldukları bildirilmiştir⁴⁰. 11 esirin Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda olduğunu bunların isimlerinin Vasin Sivanoviç, Grogori Kristof, Andre Kimof Paratof, Yakof Dimitri, Stefen Teodor, Yuvan Aleksandruf, Mahail Aleksı Teodorof, Vasili Dimitri, Çaykokof, Yuvan Misikof ve Andra Davidoviç olduğu ifade edilmiştir⁴¹. 3 Mayıs 1916 tarihli bir belgede 3 esirin Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda olduğu bildirilmiştir⁴². 17 Mayıs

³⁷ Mutlu, a. g. e., s. 79. ; Ayrıca 14 Kasım 1916 ve 14 Aralık 1916 tarihleri arasında Amanos İnşaat Taburları'nda bulunan esir sayıları verilmiştir. Arslan, a. g. e., s. 99.

³⁸ ATASE Arşivi, BDH 856-892-1-303.

³⁹ ATASE Arşivi, BDH 2438-135-31.

⁴⁰ BOA. DH. EUM., 11/7.

⁴¹ BOA. DH. EUM. 5. Şb., 17/63. ; BOA. HR. SYS., 2221/8.

⁴² BOA. HR. SYS., 2221/29.

1917’de ise orta boylu, siyah gözlü, sarı tenli, iri kafalı Aristidi Kartoboviç Kasovili; Uzun boylu, siyah gözlü, esmer tenli Zobayker Boniç Efarşoli; orta boylu, ela gözlü, kızıl tenli, iri kafalı Doktor Romonotov Fakşali isminde 3 Rus esirin olduğu dile getirilmiştir⁴³. 28 Mayıs 1917 yılında orta boylu, siyah gözlü, sarı tenli, iri kafalı Erbitdi Kartyoviç Fansuyli; uzun boylu, siyah gözlü, esmer tenli Zipe Yakoriviç Vefaruşiyli; orta boylu, ela gözlü, kızıl tenli, iri kafalı Velikuz Romelikoviç Kafuyişli 4 Rus esirin isimleri ve eşkâlleri belirtilmiştir⁴⁴. 6 Ağustos 1917 tarihli belgede ise 6 Rus esir hakkında bilgi verilmiştir⁴⁵.

Pozantı-Belemedik’teki 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato, 13 Mart 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı’na yazdığı yazıda, mevcut bulunan komutanlıklardaki listeye bağlı olarak 20 Rus esirin Pozantı-Belemedik’teki 1. İnşaat Şubesi’nde çalıştırıldığını ifade etmiştir.⁴⁶

Bağdat Hattı Demiryolu Müdürlüğü, 31 Mayıs 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı’na yazdığı yazıda, aşağıdaki tabloda Taşdurmaz Bölgesinde çalıştırılan 3 Rus esirin 5 haftalığına Almanyalı Kondüktör Bay Martiniski emrine verilmesini rica etmiştir⁴⁷.

Numaraları	İsimleri	Milletleri
1660	Trenciyow	Rus
1661	Kozimoçof	Rus
1664	Mihayelof	Rus

Pozantı-Belemedik’teki 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato, 31 Temmuz 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı’na yazdığı yazıda, Taşdurmaz’da çalıştırılan 2 Rus Esirinin Pozantı-Belemedik’e gönderilip, Doktor Kosman emrine verilerek çalıştıracaklarını 1. Tabura bildirmiştir⁴⁸.

İsimleri	Son görev yeri olan 1. Tabur Numaraları	İlk görev yeri olan 2. Tabur Numaraları	Milletleri
Malezof (Rus)	27	1158	Rus
Tasizof	30	1166	Rus

⁴³ BOA. DH. ŞFR., 76/171.

⁴⁴ BOA. DH. EUM. 5. Şb., 18/15. ; BOA. DH. EUM. 6. Şb., 17/72.

⁴⁵ BOA. DH. EUM. 5. Şb., 20/35.

⁴⁶ ATASE Arşivi, BDH 829-800-34.

⁴⁷ ATASE Arşivi, BDH 829-800-54.

⁴⁸ ATASE Arşivi, BDH 829-800-68.

Bağdat Hattı İnşaat Kıtaatı Müfettişi Fuad Ziya Bey, 5 Aralık 1917 tarihinde Kelebek'teki Güney Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na gönderdiği belgede, Şam'dan Güney Toros İnşaatı'na çalıştırılmak üzere 2 Rus esirini gönderdiğini belirtmiştir. Fuad Ziya Bey, esirler gelmiş ise geldiklerinin haber verilmesini istemiştir. Güney Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı, 8 Aralık 1917 tarihinde Fuad Ziya Bey'e cevabi yazısında söz konusun esirlerin geldiklerini belirtmiştir⁴⁹.

Birinci Dünya Savaşı sırasında esir edilen Rus esirlerin genellikle Kafkas Cephesi'nde esir edilmiş ve Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda 1916-1917 tarihleri arasında 3.500 esirin burada bulunduğu ifade edilmiştir. Belgelerde bu bölgede 820 esirin çalıştırıldığı tespit edilmiştir.

2.3) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN FRANSIZ ESİRLER

Osmanlı Devleti, 1914-1918 yılları arasında birçok devletle mücadele etmiş ve Fransa'da bu devletlerin arasında yer almıştır. Özellikle Çanakkale Cephesi'ndeki çarpışmalar sonucunda birçok Fransız asker esir edilmiştir.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Başkanı Doktor Besim Ömer Bey, 12 Şubat 1916 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı yazıda, Afyonkarahisar ve Çankırı Esir Garnizonları'ndan Pozantı ve Belemedik Esir Amele Taburuna Fransız esirlerin gönderildiğini dile getirmiştir⁵⁰.

1916 tarihinde Pozantı-Belemedik Bölgesi'ne getirilen ve Bağdat Demiryolu Hattı üzerindeki Toros Tünelleri'nin yapımında çalıştırılan 20.000 ameleden 150 kişinin Fransız esir olduğu tespit edilmiştir⁵¹.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 2 Şubat 1917 tarihinde Hollanda Elçiliği'ne yazdığı yazıda, Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan Turkuaz Denizaltı mürettebatından esir edilmiş 5 askerin listesini vermiştir⁵².

Numaraları	İsimleri
4804	Yves Carain
4805	Paul Darbera
4807	Eugene Gaudemer
4833	François Goavec
4963	Marcel Wattelier

⁴⁹ ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-15.

⁵⁰ BOA. HR. SYS., 2221/4

⁵¹ Mutlu, a. g. e., s. 79.

⁵² Orijinal belge için Bkz. EK-20. KA. 802. 7.3. ; KA. 802. 7.7.

Turkuaz Denizaltısı'na ek olarak Mariotte Denizaltı mürettebatından 8 askerinde Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda esir olarak tutulduğunu bunların isimlerinin cetvelde takdim edildiği görülür⁵³.

Numaraları	İsimleri
4965	Alexis Corre (Pozantı)
4967	Jean Lagadec (Pozantı)
4823	Jules Menuissier (Pozantı)
4971	Georges Papon (Pozantı)
4973	Yratier Vicot (Pozantı)
4986	Fournier Charles (Belemedik) ⁵⁴
4987	Goasduff (Belemedik)
5186	Guillaume Bleuman (Belemedik)

Başka bir kaynakta da yine Mariotte Denizaltı mürettebatından Maurice George Delpratt'da Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda muhafaza edilmiştir⁵⁵.

2 Şubat 1917 tarihli Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Hollanda Elçiliği'ne Fransız Duplex Denizaltı mürettebatından 6 esir askerin Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda denetim altında olduğunu belirtmiştir⁵⁶.

Numaraları	İsimleri
4831Louis Piaggini
4832	Laurent Demoy
4833	Hactor Goavec
4974	Adelpha Murette
4976	Guillaume Perion
4976	Louis Patit

Pozantı-Belemedik 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato, 10 Şubat 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıttaatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Fransız esirlerden Leliyas Levi'nin bu zamana kadar Pozantı-Belemedik'te belirli işlerde çalıştırıldığını ifade etmiştir. Mavrokordato, Leliyas Levi'nin Hacıkırı Bölgesi'ne gönderilip görev yerinin değiştirilmesini verilen işleri yapmasını istemiştir⁵⁷.

⁵³ KA. 802. 7.3. ; KA. 802. 7.7.

⁵⁴ Hakan Anameriç, "Türk Hilal-i Ahmeri'nin (Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti) Savaş Esirlerine Kitap ve Kütüphane Hizmetleri(1912-1922)", *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, C. 10, S. 58, 2010. s. 25.

⁵⁵ 1888 yılında Queensland'daki Tamborine'de doğdu. 3.5 Yıl Toros Dağları'ndaki Belemedik yakınlarındaki Hacıkırı'da kaldı. Avustralya Devleti 28 Şubat 1919 tarihinde Delpratt'ı teslim aldı. <http://onsearch.slg.qld.gov.au>. [Erişim Tarihi: 01-11-2017 (20:56)].

⁵⁶ KA. 802. 7.3. ; KA. 802. 7.7.

⁵⁷ ATASE Arşivi, BDH 829-800-22-6.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin 2 Şubat 1917 tarihinde Hollanda Elçiliği'ne bildirdiği Turkuaz Denizaltı mürettebatlarından 5 kişiden başka Bahriye Onbaşı Dalbera'nın da olduğunu tespit edilmiştir. Osmanlı Dışişleri Bakanlığı, 8 Mayıs 1917 tarihinde Osmanlı Harbiye Nezareti'ne yazdığı yazıda, Turkuaz Denizaltı Makinisti Bahriye Onbaşı Dalbera vefat ettiğinden dolayı Dalbera'ya ait 2.371 kuruşun ailesine iade edilmesini istemiştir⁵⁸.

Toros İnşaat Kıtıaatı Komutanlığı, 31 Temmuz 1917 tarihinde Pozantı-Belemedik'teki 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato'dan aldığı bir yazıda, Taşdurmaz'da çalıştırılan Dutiriyo adında Fransız esirin Pozantı-Belemedik'e gönderilip Doktor Kosman emrine verilmesini istemiştir. Toros İnşaat Kıtıaatı Komutanlığı bu durumu 1. Tabura bildirmiştir⁵⁹.

Pozantı-Belemedik'teki Toros İnşaat Kıtıaatı Komutanlığı, 25 Kasım 1917 tarihinde Bağdat Hattı İnşaat Kıtıaatı Müfettişliği Demiryolları 3. Şube Müdüriyeti'ne ve Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne çektiği telgrafta, Güney Toros'tan gelen 2 Fransız esirin 1. Tabura ait kayıt listesini göndermiştir⁶⁰.

Yıldırım Orduları Grup Komutanı Mustafa Kemal Paşa, 5 Ocak 1918 tarihinde Adana Hat Komutanlığı ve Adana Hat Müfettişliği'ne yazdığı yazıda, Toros Menzil Mıntıka Müfettişliği'nin teslim aldığı 4 Fransız esirin Adana Hat Komutanlığı ve Adana Hat Müfettişliği tarafından teslim talebinde bulunduğunu dile getirmiştir⁶¹.

Harbiye Nezareti Müşaviri İsmet Paşa, 2 Kasım 1918 tarihinde Adana Bağdat Hattı Müfettişliği'ne yazdığı yazıda, Bağdat Hattı Müfettişliği'nden gönderilen esirlerden Adana'da 28 Fransız esirin olduğunu belirtmiştir⁶².

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda Fransız esir askerlerle birlikte sivil esirlerin de olduğu bilinmektedir. Bu duruma örnek olarak Fransız Lui Emili'nin Halep'ten İstanbul'a giderken hasta olması üzerine Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda 12 Kasım 1918'de hastane de yattığı, verilebilir⁶³.

⁵⁸ BOA. HR. SYS., 2233/20.

⁵⁹ ATASE Arşivi, BDH 829-800-68.

⁶⁰ ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-207.

⁶¹ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-17.

⁶² ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-04.

⁶³ BOA. HR. SYS., 2249/57.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan 150 Fransız esir olduğunu ifade edilmiştir. 1916-1918 tarihleri arasında kaynaklar doğrultusunda 58 tane Fransız esir olduğu tespit edilmiştir.

2.4) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN İNGİLİZ ESİRLER

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nda Suriye, Filistin, Hicaz ve Yemen cephelerinde İngilizlerle mücadele etmiştir. Bunun neticesinde özellikle 20-29 Nisan 1916 tarihlerinde Küt'ul Amare Savaşı'nda General Townsend önderliğindeki İngiliz ordusu yenilerek birçok İngiliz ve Hint asıllı İngiliz askerler esir edilmiştir. Bu askerler Anadolu'nun çeşitli bölgelerindeki esir kamplarına dağıtılmıştır. Esirlerin geçiş güzergâhları olarak Pozantı-Belemedik Esir Kampı kullanılmıştır.

İngiltere'deki arşivde 25 Ekim 1916'ya kadar Osmanlı da bulunan esirlerin sayısını vermiştir. İngiliz subay 472, Hint asıllı İngiliz subay 231 toplamda 703 İngiliz esirin Anadolu'da olduğu kaydedilmiştir. Öte yandan rütbesiz esirlerden İngiliz 4.932, Hint asıllı İngiliz 10.498 vardır. Vefat eden İngiliz subay 14, Hint asıllı İngiliz subay 7 ve rütbesiz İngiliz esir 1.840, Hint asıllı İngiliz esir 1.429 olmak üzere hastalanan, yaralanan, memleketlerine iade edilenlerle birlikte 16.583 olduğu iddia edilmektedir⁶⁴.

Amerikan Büyükelçiliği, 19 Şubat 1916 tarihinde 2 İngiliz askerinin Pozantı-Belemedik Kampı'nda esir olarak muhafaza edildiği ve isimlerinin R.W. Griffiths ve W. H. Stringer olduğunu bildirmiştir⁶⁵.

Cengiz Mutlu'nun Amele Taburları adlı kitabında 4. Ordu ile Bağdat Demiryolu Hattı'nın lojistik bağlantısının sağlanması hususunda hayati öneme sahip olan Toros Hattı'na 1916 yılının ortalarında, 600 İngiliz esirin gönderildiğini ifade etmiştir⁶⁶.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 5 Nisan 1916 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı yazıda, Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda 3 İngiliz esir subayın olduğunu bildirmiştir⁶⁷.

⁶⁴ Treatment Of British Prisoners Of War In Turkey, Report, Miscellaneous No: 24 (1918), November 1918, s. 5.

⁶⁵ BOA. HR. SYS., 2253/62

⁶⁶ Mutlu, a. g. e., s. 79.

⁶⁷ BOA. HR. SYS., 2196/34.

Durak İstasyon Müdürlüğü, 2 Mayıs 1916 tarihinde Bucak Bölgesi'ndeki Güney Toros Esir İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Güney Toros Esir İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'nda bulunan MJR. MAG. M. Phearson adında bir İngiliz esirinin olduğunu bildirmiştir⁶⁸.

Adana Başmühendisliği, 26 Haziran 1916 tarihinde Bucak Bölgesi'ndeki Güney Toros Esir İnşaat Tabur Komutanlığı'na çektiği telgrafta, Güney Toros Esir İnşaat Taburu'nda bulunan 8225 numaralı Lyon F. G. ile 6451 numaralı Safra Moschka adında 2 İngiliz esirinin olduğunu dile getirmiştir⁶⁹.

Adana 2. Kısım İnşaatı Başmühendisliği, 10 Temmuz 1916 tarihinde Bucak Bölgesi'ndeki Güney Toros Esir İnşaat Tabur Komutanlığı'na yazdığı bir yazıda, Güney Toros Esir İnşaat Taburu'nda bulunan 3 İngiliz esirinin, esir numaralarını ve isimlerini ifade etmiştir⁷⁰.

Numaraları	İsimleri
8467	Nur Dad Son OF Elahi Bux
8627	Jemadar Rahmat Ali
8626	L. Cpl. F. G. Lyon

Adana 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği, 25 Eylül 1916 tarihinde Durak Bölgesi'ndeki Güney Toros Esir İnşaat Tabur Komutanlığı'na gönderdiği bir yazıda, Güney Toros Esir İnşaat Taburu'nda bulunan 12040 numaralı Cond. Perry F., 12041 numaralı Lyon F. G., 12042 numaralı Quinton A. E adında 3 İngiliz esirinin bulunduğunu belirtmiştir⁷¹.

Adana 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği, 19 Ekim 1916 tarihinde Bucak Bölgesi'ndeki Güney Toros Esir İnşaat Tabur Komutanlığı'na yazdığı bir yazıda, Güney Toros Esir İnşaat Taburu'nda bulunan 13994 numaralı Breadon F. W. adında İngiliz esirin olduğunu ifade etmiştir⁷².

⁶⁸ ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-1.

⁶⁹ ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-6.

⁷⁰ ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-5.

⁷¹ ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-17.

⁷² ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-19.

Adana 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği, 26 Ekim 1916 tarihinde Bucak Bölgesi'ndeki Güney Toros Esir İnşaat Tabur Komutanlığı'na çektiği telgrafta, Bucak Bölgesi'nde bulunan 2 İngiliz esirinin olduğunu belirtmiştir⁷³.

Adana 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği, 9 Kasım 1916 tarihinde Bucak Bölgesi'ndeki Güney Toros Esir İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na yazdığı bir yazıda, Güney Toros Esir İnşaat Taburu'nda ve Adana'da bulunan 14978 numaralı Callaway J. ve 14980 numaralı Lumsden J. adında 2 İngiliz esirinin olduğunu belirtmiştir⁷⁴.

Adana 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği, 9 Kasım 1916 tarihinde Durak Bölgesi'ndeki Güney Toros Esir İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na yazdığı bir yazıda, Bucak Bölgesi'nde 6 İngiliz esirin olduğunu ifade etmiştir⁷⁵.

Numaraları	İsimleri
15244	Perry F.
15245	Breadon F. W.
15246	Quiton A. L. Cpl.
15247	Lyon E. G. L. Cpl.
15248	Hames A. E.
15249	Kilmardin R.

Osmanlı Devleti Demiryolları İnşaat Kısım Müdürlüğü, 7 Aralık 1916 tarihinde Genel Karargâh Demiryolları 3. Şube Müdürlüğü'ne yazdığı yazıda, 1. Kısım İnşaat Başmühendisliğinden verilen bilgiye göre Durak Bölgesi'nde bulunmuş olan savaş esirlerinden İngiliz Binbaşı Doktor Bennett'in 3 Şubat 1917 tarihinde Pozantı-Belemedik'e gelip görevine başladığını ifade etmiştir. Bu bilgiyi 5 Aralık 1916 tarihinde Genel Karargâh Demiryolları 3. Şube Müdürlüğü'ne de bildirmiştir⁷⁶.

Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı, 19 Ocak 1917 tarihinde Genel Karargâh 3. Şube'ye yazdığı yazıda, Bağdat Hattı İnşaat Kıtaatı Müfettişliği'ne 6 Ekim 1917 tarihinde 7 İngiliz esirin cetvellerini takdim etmiştir⁷⁷.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 30 Ocak 1917 tarihinde Hollanda Elçiliği'ne yazdığı yazıda, Bağdat'ta bulunan 5171 numaralı, 1/5 Hants R. F. A birliğinden C. Breaker adında İngiliz esirin künyesini takdim etmiştir⁷⁸.

⁷³ ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-18.

⁷⁴ ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-20.

⁷⁵ ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-21.

⁷⁶ ATASE Arşivi, BDH 856-892-1-309

⁷⁷ ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-265.

Pozantı-Belemedik 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato, 31 Ocak 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Mösyö Mök idaresinde 4 İngiliz savaş esirinin olduğunu ve bunların isimlerinin Maryot, Yankesis, Hevis ve Vebstel olduğunu belirtmiştir⁷⁹.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 2 Şubat 1917 Hollanda Elçiliği'ne yazdığı yazıda, Resülayn ve Amanos Bölgesi'nde bulunan 2/Norfolks birliğinden 5090 numaralı Gifford, 5179 numaralı A. J. Baskwell ve 5088 numaralı Allen adında 3 İngiliz esirin künyelerini vermiştir⁸⁰.

Adana 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği, 3 Şubat 1917 tarihinde Durak İstasyonu'ndaki ve Bucak Bölgesi'ndeki Güney Toros Esir İnşaat Tabur Komutanlığı'na yazdığı bir yazıda, Güney Toros Esir İnşaat Tabur Komutanlığı'nda bulunan 4524 numaralı, A. Buteher adında 1 İngiliz esirin hüviyetini vermiştir⁸¹.

Adana 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği, Güney Toros İnşaat Taburu'nda 30. Alay'a mensup Collinstlant adında İngiliz esirin olduğunu ifade etmiştir⁸².

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 5 Şubat 1917 tarihinde Hollanda Elçiliği'ne yazdığı yazıda, Bağdat'ta bulunan 6 İngiliz esirin isimlerini takdim etmiştir⁸³.

Numaraları	İsimleri	Birlikleri
5172	Joseph Lord	Manchester Ordusu
5173	Harold Gettings	Manchester Ordusu
5174	G. Broadhurst	Manchester Ordusu
5175	A Stubbs	Manchester Ordusu
5176	Nathan Atherton	Manchester Ordusu
5177	F. Cassidy	Manchester Ordusu

İngiliz esirlerle ilgili olarak Mavrokordato, 31 Temmuz 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı'na gönderdiği yazıda, Taşdurmaz'da çalıştırılan Corch Naiş adında İngiliz esirin Pozantı-Belemedik'e gönderilip Doktor Kosman emrine verilerek çalıştırıldığını belirtmiştir. Mavrokordato, bu konuyu 1. Tabura da bildirmiştir⁸⁴.

⁷⁸ KA. 802. 7.1. ; KA. 802. 7.5.

⁷⁹ ATASE Arşivi, BDH 829-800-22-5.

⁸⁰ KA. 802. 7.2 ; KA. 802. 7.6.

⁸¹ ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-22.

⁸² ATASE Arşivi, BDH 865-926-1.

⁸³ KA. 802. 7.2. ; KA. 802. 7.6.

⁸⁴ ATASE Arşivi, BDH 829-800-68.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 17 Ekim 1917 tarihinde Hollanda Elçiliği'ne gönderdiği bir başka yazıda, Amanos-Yarbaşı'nda bulunan 1/4 Hants birliğinden 9062 numaralı Thomas Cathbert, 203568 numaralı R. Wildman, 2565 numaralı Harold Jones, 201161 numaralı Sidney Woodham ve 40222 numaralı Frank Walton adında 5, Bağdat-Amanos Bölgesi'nde bulunan 1/4 Hants birliğinden 1892 numaralı W. J. English ve 4514 numaralı Braker adında 2, Belemelik Bölgesi'nde bulunan 1193 numaralı, 1/5 Hants Birliği'nden W. Argie Bourgh adında esirlerin künyelerini takdim etmiştir⁸⁵.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 13 Kasım 1917 tarihinde Hollanda Elçiliği'ne yazdığı yazıda, Resülayn Bölgesi'nden Belemelik'e gönderilen 22 esirin isim listelerini vermiştir⁸⁶.

Aynı tarihli Belgede, Amanos-Yarbaşı Bölgesi'nde bulunan 7 esirin künyelerini aşağıda vermiştir⁸⁷.

Numaraları	İsimleri	Birlikleri
330620	D. A. Wright	1/8 Hants
331157	J. Boys	1/8 Hants
330603	F. Baldwin	1/8 Hants
331265	H. Dollery	1/8 Hants
331527	A. Elflett	1/8 Hants
331525	L. Ridgway	1/8 Hants
330768	F. Swadling	1/8 Hants

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 13 Kasım 1917 tarihinde Hollanda Elçiliği'ne yazdığı yazıda, Pozantı-Belemelik Esir Kampı'nda bulunan 12 esirin isim listelerini takdim etmiştir⁸⁸.

⁸⁵ KA. 802. 117.1. ; KA. 802. 117.2.

⁸⁶ Bkz. EK-4. KA. 802. 121.3.

⁸⁷ KA. 802. 125.3

⁸⁸ KA. 802. 121.2.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin aynı tarihli belgesinde Hacıkırı ve Kelebek Bölgesi'nde bulunan 5 esirin isimlerini belirtmiştir⁸⁹.

Numaraları	İsimleri	Birlikleri
2357	J. A. Fencott	Worcestershire Yeomanry
2178	L. Wright	Worcestershire Yeomanry
2230	S. D. Brook	Worcestershire Yeomanry
	A. Sutherland	
12586	E. Webb	Worcestershire Yeomanry

Amanos-Ayran Bölgesi'nde 2085 numaralı, 1/4 Hants birliğinden, George Andrews adında 1 esirin olduğunu bildirmiştir⁹⁰.

1. Tabur Komutanlığı, 22 Kasım 1917 tarihinde 4 İngiliz esirin Pozantı-Belemedik'te olduğunu bildirmiştir⁹¹.

Bağdat Hattı İnşaat Kıtataatı Müfettişi Albay Fuad Ziya Bey, 22 Kasım 1917 tarihinde Demiryolları 3. Şubesi'ne çektiği telgrafta, 9 Ekim 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtataatında çalıştırılmak üzere Halep'ten gönderilmiş olan 7 İngiliz esirin listesini takdim etmiştir⁹².

Bağdat Hattı İnşaat Kıtataatı Müfettişi Fuad Ziya Bey, 5 Aralık 1917 tarihinde Kelebek'teki Güney Toros İnşaat Kıtataatı Komutanlığı'na yazdığı bir başka yazıda, Şam'dan gelen 88 İngiliz esirin Güney Toros İnşaat'ına çalıştırılmak üzere gönderildiğini ifade etmiştir. Fuad Ziya Bey, esirlerin gelmiş ise geldiklerinde haber verilmesini istemiştir. Güney Toros İnşaat Kıtataatı Komutanlığı, 8 Aralık 1917 tarihinde Bağdat Hattı İnşaat Kıtataatı Müfettişi Fuad Ziya Bey'e 88 İngiliz esirin yerine 68 İngiliz esirin geldiğini bildirmiştir⁹³.

Yıldırım Orduları Grup Komutanı Mustafa Kemal Paşa, 5 Ocak 1918 tarihinde Adana Hat Komutanlığı ve Adana Hat Müfettişliği'ne gönderdiği yazıda, Toros Menzil Mıntıka Müfettişliği'nin teslim aldığı, 44 İngiliz esirin Adana Hat

⁸⁹ KA. 802. 121.2. ; KA. 802. 125.2.

⁹⁰ KA. 802. 125.2.

⁹¹ Bkz. EK-3. ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-206. ; ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-205.

⁹² ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-278.

⁹³ ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-15.

Komutanlığı ve Adana Hat Mufettişliği tarafından teslim talebinde olduğunu ifade etmiştir⁹⁴.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 28 Mayıs 1918 tarihinde İngiliz Salib-i Ahmer Cemiyeti'ne yazdığı yazıda, Amanos Bölgesi'nde 1542 numaralı, 1/6 Assex Alayından, L/C. A. A. Pearce adında 1 esirin olduğunu ifade etmiştir⁹⁵.

Harbiye Nazırı Müşaviri İsmet Bey, 2 Kasım 1918 tarihinde Adana'daki Bağdat Hattı Mufettişliği'ne yazdığı yazıda, Bağdat Hattı Mufettişliği'nden Adana'ya gönderilen 69 esirden 2 tanesinin İngiliz sağlık subayı ve 67 tanesinin İngiliz askeri olduğunu belirtmiştir⁹⁶.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda 3 İngiliz esirin isimleri, eşkâlleri ve yaşları tarif edilmiştir. Resnil Lasnefok Uzun boylu, sarı saçlı, mavi gözlü, bıyıklı yirmi beş yaşlarında tarif edilirken aynı şekilde uzun boylu, sarı saçlı yirmi üç yaşında Frederik Ston ve uzun boylu, sarı saçlı ve yüzlü yirmi üç yaşlarında makineci Corc olduğu belirtilmiştir⁹⁷.

Adana ilindeki Mektubi Kalemi'nin yazdığı yazıda, 6 İngiliz esirin isimleri ve yaşları aşağıda belirtilmiştir⁹⁸.

İsimleri	Yaşları
İvan Oğenfranson Sebastepol	33 Yaşında
İvan Oğendiyesof Sebastepol	28 Yaşında
İvan Oğentimaçebinka Sebastepol	27 Yaşında
Andri Oğenkaska Anlodon Sebastepol	27 Yaşında
Andri Oğensokbaro Sebastepol	27 Yaşında
Aleyki Oğlibonlibonon Katapaperiti	31 Yaşında

⁹⁴ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-17.

⁹⁵ KA. 888. 28. ; KA. 888. 28.2. ; KA. 888. 28.3. ; KA. 888. 28.4. ; KA. 888. 28.5.

⁹⁶ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-04.

⁹⁷ BOA. DH. ŞFR., 76/243.

⁹⁸ BOA. DH. EUM. 6. Şb., 20/35.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda HMS AE2 Mürettebatlarından 8 İngiliz esir de bulunmaktadır. Esir edilen askerlerin isimleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Gemideki Görevi ve Rütbesi	İsimleri
Kaptan Binbaşı ⁹⁹	Henry Hugh Gordon 100
Telsiz Erbaşı 101	Albert Norman Charles Thomson ¹⁰²
Erbaşı ¹⁰³	Charles Holderness ¹⁰⁴
Baş Ateşçi ¹⁰⁵	Charles Varcoe ¹⁰⁶
Başçavuş Deniz Astsubayı ¹⁰⁷	Harry Abbott ¹⁰⁸
Ateşçi ¹⁰⁹	Thomas Henry Walker ¹¹⁰
Ateşçi ¹¹¹	Thomas Wishart ¹¹²
Ateşçi Makine Dairesi ¹¹³	Peter Fawns ¹¹⁴

Birinci Dünya Savaşı'nda esir edilen ve Bağdat Demiryolu Hattı'nda çalıştırılan İngiliz esirin 600 kişi olduğu ifade edilmiştir. 1916-1918 yılları arasında ulaşılabilen kaynaklar doğrultusunda Bağdat Demiryolu Hattı'nda çalıştırılan esirlerin 314 olduğu tespit edilmiştir.

⁹⁹ Serkan Ertem, *Sessiz Anzıklar AE2 Denizaltısının Gelibolu Macerası*, A'dan Z'ye İyi Kitaplar Yayını, Başakşehir İstanbul, 2015, ss. 61-63.

¹⁰⁰ 2 Şubat 1885 tarihinde Dublin'de doğdu, ilk olarak Afyonkarahisar Esir Kampı'na ve sonrasında Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na gönderildi. 1966 yılında yani 81 yaşında vefat etti. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi 03-11-2017 (00:09)].

¹⁰¹ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹⁰² Albert Thomson Albury 24 Mayıs 1888 tarihinde doğdu. Afyonkarahisar Esir Kampı'na gönderildi. Belirli bir süre orada kaldıktan sonra Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na sevk edildi. 29 Mayıs 1922 tarihinde de vefat etti. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi 03-11-2017 (00:36)].

¹⁰³ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹⁰⁴ 22 Temmuz 1878 tarihinde Kent'te doğdu. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na gönderildi. Mart 1919 tarihinde 41 yaşında Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndan ayrıldı. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 03-11-2017 (01:24)].

¹⁰⁵ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹⁰⁶ 4 Ağustos 1879 tarihinde Cronwall'daki St Stephens'de doğdu. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na gönderildi. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda vefat etti. Bağdat Kuzey Kapısı Mezarlığı'na gömüldü. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 01-11-2017 (21:21)].

¹⁰⁷ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹⁰⁸ 18 Nisan 1876 tarihinde Devon'da doğdu. İlk önce Afyonkarahisar Esir Kampı'na arkasından Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na gönderildi. Aralık 1918 tarihinde serbest bırakıldı. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (15:11)].

¹⁰⁹ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹¹⁰ 10 Nisan 1885 tarihinde Nottingham'daki Radford'da doğdu. Afyonkarahisar ve Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda 3.5 yıl kaldı. Aralık 1918 tarihinde Londra'ya döndü. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 04-11-2017 (22:01)].

¹¹¹ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹¹² 29 Ekim 1882 tarihinde İskoçya'da Glasgow yakınlarında Cly'de nehri üzerindeki Partick'te doğdu. İlk önce Afyonkarahisar Esir Kampı'na gönderildi. 1915'in sonunda Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na sevk edildi. Thomas 1918 sonunda Londra'ya geri döndü. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi 03-11-2017 (01:00)].

¹¹³ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹¹⁴ Faws Belemedik'teki tünellerde çalıştırılmaya yollanmıştır. <http://huseyinertas.tr.gg>. [Erişim Tarihi: 01-11-2017 (23:37)].

2.5) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN HİNT ASILLI İNGİLİZ ESİRLER

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz ordusuna karşı savaşımıştır. İngiliz ordusu içinde Hintli Müslümanlar da mevcuttu ve birçok Hint asıllı İngiliz asker esir edilmiştir.

Adana 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği, 8 Haziran 1916 tarihinde Durak Bölgesi'ndeki Güney Toros İnşaat Tabur Komutanlığı'na yazdığı bir yazıda, Güney Toros İnşaat Tabur Komutanlığı'nda bulunan, 820/110020 numaralı Çavuş Ardagh'nın esir olduğunu ifade etmiştir¹¹⁵.

Bağdat Hattı İnşaat Kıtaatı Müfettişi Fuad Ziya Bey, 5 Aralık 1917 tarihinde Kelebek'teki Güney Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Şam'dan gelen 88 İngiliz ve 2 Rus olmak üzere toplam 90 esirin Güney Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na çalıştırılmak üzere gönderildiğini dile getirmiştir. Fuad Ziya Bey, esirler geldiklerinde kendisine haber verilmesini istemiştir. Güney Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı, 8 Aralık 1917 tarihinde Bağdat Hattı İnşaat Kıtaatı Komutanı Fuad Ziya Bey'e 11 Hint asıllı İngiliz esirin geldiğini bildirmiştir¹¹⁶.

Yıldırım Orduları Grup Komutanı Mustafa Kemal Paşa, 5 Ocak 1918 tarihinde Adana Hat Komutanlığı ve Adana Hat Müfettişliği'ne yazdığı yazıda, Toros Menzil Mıntika Müfettişliği'nin 3 Hint asıllı İngiliz esiri teslim aldığını bildirmiştir¹¹⁷.

Nokta Komutanı Ahmet Bey, 24 Mayıs 1918 tarihinde 2. Ordu İstihbarat subayına çektiği telgrafta, 4 Hint asıllı İngiliz esirin kaydına rastlanılmadığını bildirmiştir. Ahmet Bey, Hint asıllı İngiliz esirlerin Pozanti-Belemedik İnşaat Komutanlığı'na gönderilme ihtimalinin olduğunu ifade etmiştir¹¹⁸. Yukarıdaki konu üzerine 2. Ordu Komutanlığı, 25 Mayıs 1918 tarihinde Pozanti-Belemedik İnşaatı Komutanlığı'na cevap olarak Halep'e gönderilen birçok Hint asıllı İngiliz esirden 4 Hint asıllı İngiliz esirin 2. Ordu'ya gönderildiğini ifade etmiştir. Fakat 4 Hint asıllı

¹¹⁵ ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-4.

¹¹⁶ ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-15.

¹¹⁷ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-17.

¹¹⁸ ATASE Arşivi, BDH 2707-329-1-6.

İngiliz esirin orduda kayıtları olmadığından görülmediğinden dolayı esirlerin hangi sebeplerden 2. Ordu'ya gönderildiğinin bildirilmesini rica etmiştir¹¹⁹.

Harbiye Nezareti Müşaviri İsmet Paşa, 2 Kasım 1918 tarihinde Adana'daki Bağdat Hattı Müfettişliği'ne gönderdiği yazıda, Bağdat Hattı Müfettişliği'nden Adana'ya gönderilen esirlerden 2.955'inin Hint asıllı İngiliz esir olduğunu ifade etmiştir¹²⁰.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Hintli Müslümanlar İngiliz ordusu ile birlikte hareket etmiştir. Hintli Müslümanlar İngiliz Ordusu içerisinde yer aldığı için İngiliz olarak değerlendirilmiştir. Bir önceki bölümde ifade edilen İngiliz esirlerin yanında Harbiye Nezareti İsmet Paşa'nın Bağdat Hattı Müfettişliği'nden Adana Bölgesi'ne gönderin Hint asıllı İngiliz esirlerin sayısı 2.955 olarak ifade etmiştir. Ulaşılabilen belgeler doğrultusunda Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan 19 tane Hint asıllı İngiliz esirin olduğu belgelerde yer almaktadır.

2.6) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN ROMANYALI ESİRLER

Avrupa'daki Romen cephelerinden 2 Mayıs 1917 tarihinde alınan 2500 Romen esiri 15 Mayıs 1917 tarihinde İstanbul'a trenle gönderilmiştir. Esirler İstanbul'dan Tuzla'ya vapurla oradan da Pozantı'ya sevk edilmiştir¹²¹.

Anadolu Hattı Askeri Komiserliği ve Bağdat Hattı Askeri Komiserliği, 20 Mayıs 1917 tarihinde Genel Karargâh Demiryolu Şubesi'ne yazdığı yazıda, Pozantı-Belemedik'e gönderilmek üzere 229 Romen esirin 19 Mayıs 1917 tarihinde Haydarpaşa İstasyonu'ndan Dicle treni ile Pozantı-Belemedik'e gönderildiğini belirtmiştir. Trenin 22 Mayıs 1917 tarihinde Pozantı'ya ulaşacağı dile getirilmiştir¹²².

Bağdat Hattı İnşaat Kıtaatı Müfettişi Fuad Ziya Bey, 30 Mayıs 1918 tarihinde Adana Hat Komiserliği'ne yazdığı yazıda, Mamure'de bulunan Romanyalı 38 esirin defterleriyle birlikte Pozantı-Belemedik'teki Toros Komutanlığı'na teslim edilmesini rica etmiştir¹²³.

¹¹⁹ ATASE Arşivi, BDH 2707-329-1-7.

¹²⁰ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-04.

¹²¹ Arslan, a. g. e., s. 80.

¹²² ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-17.

¹²³ ATASE Arşivi, BDH 3364-453-12.

Pozantı-Belemedik Bölgesi'ne sevk edilen esirlerin genel sayısı 2.767 olarak belgelerde geçmektedir. Romen esirlerden kaç tanesinin Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda kaldığı ile ilgili net bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2.7) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN SIRP ESİRLER

Osmanlı Devleti, birçok milletle savaştığı için esir alınan asker ve subayların da farklı milletlerden olması normal bir durumdur. Bu durumun bir örneği ise Osmanlı Devleti'nin esir aldığı Sırp esirler olmuştur.

10 Ocak 1918 tarihinde Harbiye Karargâhı Demiryolları Müdürlüğü'ne gönderilen telgrafta, 2.650 Sırp esir hakkında 4 Ocak 1918 tarihinde Binbaşı Çesi Efendi ile görüşmeleri neticesinde 1.000 esirin odun sevki için demiryolu inşaat hattına gönderilmesini istemiştir. Geriye kalan 1.650 esirin ise 250'sini Pozantı İnşaatı'na, 1.400 esirin ise Toros Hattı İkinci Kısmı olan Alçakgedik ile Durak kısmı işlerine verilmesini rica etmiştir¹²⁴.

Harbiye Nezareti Müşaviri İsmet Paşa, 2 Kasım 1918 tarihinde Adana'daki Bağdat Hattı Müfettişliği'ne yazdığı yazıda, Bağdat Hattı Müfettişliği'nden Adana'ya gönderilen 954 Sırp esirin olduğunu belirtmiştir¹²⁵.

Osmanlı Devleti'nin Sırp esirlerden 3.604 kişinin Bağdat Demiryolu Hattı üzerinde çeşitli işlerde çalıştırıldığı tespit edilmiştir.

2.8) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN İTALYAN ESİRLER

Bağdat Demiryolu Hattı Müdürlüğü, 31 Mayıs 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, aşağıdaki cetvelde belirtilen Taşdurmaz Bölgesi'nde çalıştırılan 1642 numaralı, 26 yaşında, Mihail Teodor adında 1 İtalyan esirin 5 haftalığına Almanyalı Kondüktör Mösyö Martiniski emrine verilmesini rica etmiştir¹²⁶.

¹²⁴ ATASE Arşivi, BDH 861-909-1-144.

¹²⁵ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-04.

¹²⁶ ATASE Arşivi, BDH 829-800-54.

Harbiye Nezareti Müşaviri İsmet Paşa, 2 Kasım 1918 tarihinde Adana'daki Bağdat Hattı Müfettişliği'ne gönderdiği telgrafta, Bağdat Hattı Müfettişliği'nden Adana'ya gönderilen 131 İtalyan esirin olduğunu belirtmiştir¹²⁷.

Osmanlı Devleti'nin esir aldığı bir diğer millet İtalyanlılardır. 1917-1918 arasında Bağdat Demiryolu Hattı üzerinde çalıştırılan 132 tane İtalyan esir bulunmuştur.

2.9) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN YENİ ZELANDALI ESİRLER

Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'nde birçok ulusla savaşılmıştır. Savaş sırasında askerler esir edilmiş ve Anadolu'nun belirli yerlerinde bulunan esir kamplarına gönderilmiştir. Pozanti-Belemedik Esir Kampı'nda Yeni Zelandalı esirler de muhafaza altında tutulmuştur. Bunların isimleri şu şekildedir:

İsimleri
Cyril Thomas King ¹²⁸
Ernest Keightley ¹²⁹
Francis Jhon Earles ¹³⁰
James Bussell ¹³¹
Thomas Gaffney ¹³²
Austin Joseph Curry ¹³³

Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'nde Yeni Zelandalı askerler esir alınmıştır. Bunların bir kısmı da Pozanti-Belemedik Esir Kampı'nda muhafaza

¹²⁷ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-04.

¹²⁸ Doğum tarihi hakkında bilgi yoktur. Auckland Piyade Taburu'nda görevlidir. Pozanti-Belemedik Esir Kampı'nda esir hayatını sürdürmüştür. <http://www.aucklandmuseum.com>. [Erişim Tarihi: 02-11-2017 (03:33)].

¹²⁹ 1891 doğumludur. Auckland Piyade Alayı 16. Waikato Şirketinde'deydi. 15 Kasım 1916 tarihinde esir edildiği bildirilmiştir. Pozanti-Belemedik Esir Kampı'na gönderilmiş ve orada 25 yaşında, 25 Ekim 1916 tarihinde vefat etmiştir. Vefat sebebi de savaş tuzağından olduğu bilinmektedir. Mezarı Bağdat (Kuzey Kapısı) Savaş Mezarlığı, Al-Russafa Bölgesinin Waziriah alanında XXI.A.5 Bağdat/İrak'tadır. <http://www.aucklandmuseum.com>. [Erişim Tarihi 02-11-2017 (04:16)].

¹³⁰ Garter Şövalyesi'dir. Pozanti-Belemedik Esir Kampı'nda tutulmuştur. <http://www.aucklandmuseum.com>. [Erişim Tarihi: 02-11-2017 (03:55)].

¹³¹ 1888 doğumludur. Wellington Piyade Alayı'ndadır. Askere gelmeden önceki mesleği çiftçidir. 17 Ekim 1916 tarihinde vefat etmiştir. Ölüm sebebi sağ bacağındaki yaralanmadan dolayı Belemedik'te iyileşemedi. Ankara'ya nakledildi fakat iyileştirilemedi. Mezarlığı ise Bağdat (Kuzey Kapısı) Savaş Mezarlığı, El-Russafa İlçesinde Waziriah Alanı, Bağdat/İrak Ankara Mem. 35. <http://www.aucklandmuseum.com>. [Erişim Tarihi 02-11-2017 (04:43)].

¹³² Wellington Piyade Taburu'ndandır. Pozanti-Belemedik Esir Kampı'nda esir edilmiştir. <http://www.aucklandmuseum.com>. [Erişim Tarihi: 02-11-2017 (02:23)].

¹³³ 23 Mart 1890 Napier doğumludur. Savaştığı Bölgeler Sina-Filistin'dir. Askerlik yaptığı süre 3 yıl 113 gündür. İngiliz Savaş Madalyası almıştır. Askerlik eğitimine gönüllü olarak 24 Ağustos 1915 tarihinde katılmıştır. Kullandığı silah Wellington Montajlı Tüfeklerdir. Esir edildiği tarih 19 Kasım 1917'dir Yaralı bir halde esir edilmiştir. 10 Ocak 1958 yani. 68 yaşında vefat etmiştir. Masterton Archer Sokak Mezarlığına gömülmüştür. <http://www.aucklandmuseum.com>. [Erişim Tarihi: 01-11-2017 (02:14)].

altında tutulmuştur. Esirler demiryolu ve karayolu yol yapım çalışmalarında ve geri hizmetlerde çalıştırılmışlardır.

2.10) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDA BULUNAN AVUSTRALYALI ESİRLER

Çanakkale savaşları en şiddetli çarpışmaların olduğu yerler arasındadır. Çanakkale cephesine hem karadan hem de denizden İtilaf Devletleri saldırıya geçmiştir. Denizlerdeki saldırı unsurlarından birisi HMAS AE2 Denizaltıdır. Sultanhisar torpidobotu saldırısı sonucunda AE2 Denizaltısı batmış içindeki askerler esir alınmıştır. Söz konusu esir alınan askerler Anadolu'daki belli başlı kamplara gönderilmiştir. Gönderilen esir kampları arasında Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda vardır.

Osmanlı Devleti'nin 5 Mayıs 1915 tarihinde İngiliz ve Fransız donanmalarının Çanakale'yi geçememesi üzerine İtilaf devletlerinin verdiği kayıplar hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda: *“16/29 Nisan: Donanmasının ateşinden istifade ile düşman Arıburnu'ndaki kıtaâtını takviye etdi. Seddülbahr mıntıkasında elde edilen üserânın ifadesine nazaran düşmanın yalnız bu mıntıkadaki zayıyatı 10.000 kişiye bâliğ olmuştur. İhrac kumandanı da bu miyânda dahildir. Düşmanın Saros Körfezi'nde yapmak istediği ihrac harekâtı düşmana zâyîât verdirilerek püskürtülmüştür. Düşman donanması endirekt endâht ile Maydos'u yakmıştır. Marmara'ya girmek isteyen AE2 tahtelbahri batırılmış ve mürettebatı kâmilen esir edilmiştir. (3 Zâbit 29 nefer)”* olduğu tespit edilmiştir¹³⁴.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan HMAS AE2 mürettebatlarından Avustralyalı esir alınan askerler şu şekilde belirtilmiştir.

Gemideki Görevi ve Rütbesi	İsimleri
Usta Gemici ¹³⁵	Alexander Charles Nichols ¹³⁶
Deniz Astsubayı ¹³⁷	Cecil Arthur Bray ¹³⁸
Ateşçi ¹³⁹	Charles George Suckling ¹⁴⁰

¹³⁴ Kemal Gurulkan, Yusuf İhsan Genç, Uğurhan Demirbaş vd, *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, The First World War In Ottoman Documents*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı, Yayın No: 130, İstanbul 2013, ss. 188-189.

¹³⁵ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹³⁶ Biyografisi için Bkz. EK-5. Mayıs 1916 tarihine kadar hem Wheat hem Nichols Belemedik'ten yaklaşık 12 mil arasında Hacıırcı Hattı'nda çalışıyordu. 1971 yılında, 78 yaşında Queensland'daki Woody Point'de vefat etmiştir. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (13:57)].

¹³⁷ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹³⁸ 3 Nisan 1890 tarihinde NSW Bourke'de doğdu. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na gönderildi. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (15:32)].

¹³⁹ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

Başçavuş Deniz Astsubayı ¹⁴¹	Charles Vaughan ¹⁴²
Erbaşı ¹⁴³	George Henry Nash ¹⁴⁴
Ateşçi Astsubayı ¹⁴⁵	Herbert Alexander (Bert) Brown ¹⁴⁶
Ateşçi ¹⁴⁷	Horace James Harding ¹⁴⁸
Ateşçi ¹⁴⁹	James Cullen ¹⁵⁰
Ateşçi Erbaş ¹⁵¹	John Kerin ¹⁵²
Usta Gemici ¹⁵³	John Harrison Wheat ¹⁵⁴
Usta Gemici ¹⁵⁵	Lionel Stanley Churcher ¹⁵⁶
Ateşçi ¹⁵⁷	Michael Wright Williams ¹⁵⁸
Deniz Astsubayı ¹⁵⁹	Stephen John Gilbert ¹⁶⁰
Ateşçi ¹⁶¹	William Brown Jenkins ¹⁶²
Telgrafçı ¹⁶³	William Wolseley Falconer ¹⁶⁴
Usta Gemici ¹⁶⁵	Albert Edward Kaggs ¹⁶⁶

¹⁴⁰ Biyografisi için Bkz. EK-5. 8 Haziran 1893 tarihinde Perth’de doğdu. Ankara Esir Kampı’ndan Pozantı-Belemedik Esir Kampı’na gönderildi. 92 yaşında vefat etti. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (00:19)].

¹⁴¹ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹⁴² İlk önce Afyonkarahisar Esir Kampı’na daha sonra da Pozantı-Belemedik Esir Kampı’na gönderildi. 18 Aralık 1918 tarihinde Londra’ya döndü. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 04-11-2017 (20:59)].

¹⁴³ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹⁴⁴ 31 Mart 1882 tarihinde Bristol Kentinde doğmuştur. Astsubay Bray ile beraber Pozantı-Belemedik Esir Kampı’na gönderildiler. 1918 yılında ise Londra’ya geri döndü. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 04-11-2017 (04:34)].

¹⁴⁵ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹⁴⁶ 12 Ağustos 1882 tarihinde Kent’teki Higham’da doğdu. Pozantı-Belemedik Esir Kampı’na gönderildi. 1918 yılında serbest bırakıldı. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (15:49)].

¹⁴⁷ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹⁴⁸ Pozantı-Belemedik Esir Kampı’nda esir olarak muhafaza altında tutuldu. 1919 yılında ise Londra’ya döndü. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 04-11-2017 (03:56)].

¹⁴⁹ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹⁵⁰ Biyografisi için Bkz. EK-5. 24 Mayıs 1894 tarihinde Victoria’daki Lang Lang’da doğdu. Savaş esiri olarak Katolik bir grupla Pozantı-Belemedik Esir Kampı’na gönderildi. 1918 yılında serbest bırakıldı. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (14:08)].

¹⁵¹ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹⁵² 5 Kasım 1885 tarihinde doğdu. Pozantı-Belemedik Esir Kampı’nda nazik dev olarak bilinirdi. Aralık 1918 tarihinde serbest bırakıldı. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 03-11-2017 (03:19)].

¹⁵³ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹⁵⁴ Biyografisi için Bkz. EK-5. 3 Ağustos 1893 tarihinde Sale’de doğdu. Pozantı-Belemedik Esir Kampı’na gönderildi. Ekim 1918 tarihinde serbest bırakıldı. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (00:28)].

¹⁵⁵ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹⁵⁶ 11 Mart 1883 tarihinde Bermondsey’de doğdu. Pozantı-Belemedik Esir Kampı’na gönderildi. 1919 yılında Londra’ya döndü. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 04-11-2017 (22:28)].

¹⁵⁷ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹⁵⁸ Biyografisi için Bkz. EK-5. 1 Eylül 1894 tarihinde Victoria’daki Hamilton’a yakın Dunkeld’de doğdu. Pozantı-Belemedik 1. Bölük kampına yollandı. İddialara göre 29 Eylül 1916 tarihinde 21 yaşında vefat etti. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (01:52)].

¹⁵⁹ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹⁶⁰ Biyografisi için Bkz. EK-5. 13 Mayıs 1878 tarihinde Sessex’in Broadwater da doğdu. Çankırı Esir Kampı’ndan sonra Pozantı-Belemedik Esir Kampı’na gönderilerek Demiryolu İnşaatında çalıştırılmıştır. Ağustos 1916 tarihinde sıtma ve tifüs hastalığına yakalanarak 9 Ekim 1916 tarihinde vefat etmiştir. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 04-11-2017 (04:23)].

¹⁶¹ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹⁶² 5 Ocak 1889 tarihinde Hull’da doğdu. Afyonkarahisar ve Pozantı-Belemedik Esir Kampları’nda bulundu. Aralık 1918 tarihinde Londra’ya gönderilmiştir. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 04-11-2017 (05:00)].

¹⁶³ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹⁶⁴ 14 Ekim 1892 tarihinde Victoria’daki Richmond’da doğdu. İlk önce Afyonkarahisar Esir Kampı’na arkasından ise Pozantı-Belemedik Esir Kampı’na gönderildi. 1918 yılında serbest bırakılarak Londra’ya döndü. <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 04-11-2017 (23:08)].

¹⁶⁵ Ertem, a. g. e., ss. 61-63.

¹⁶⁶ Biyografisi için Bkz. EK-5. Ağustos 1881 tarihinde İngiltere’nin Bristol Kenti’nde doğdu. Pozantı-Belemedik Esir Kampı’na gönderildi. 22 Ekim 1916 tarihinde vefat etti. <http://edizroma.blogspot.com.tr>. [Erişim Tarihi 01-11-2017 (22:05)].

Greg Kerr'in Kayıp Anzaklar adlı kitabının içeriği günlükten oluşmaktadır. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki yaşadığı olayları günü gününe not almıştır. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki 53 askerin esir tutulduğunu belirtmiştir¹⁶⁷.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti birçok cephede savaşmıştır. Savaşın 4 yıl sürmesinden dolayı yabancı devletlerden birçok asker Osmanlı Devleti tarafından esir edilmiştir. Anadolu'daki esir kamplarından biriside Pozantı-Belemedik Esir Kampı'dır. Pozantı-Belemedik Bölgesi'nin önemi ise Bağdat Demiryolu Hattı'nın bu alan üzerinden geçmesinden kaynaklanmaktadır. İstanbul'dan başlayan ve Bağdat'ta son bulacak olan demiryolu çalışması Birinci Dünya Savaşı'nda hız kazanmış ve stratejik öneme sahip yerlerden biri haline gelmiştir. Stratejik önemden dolayı demiryolu hattının çabuk bitirilmesi gündeme gelmiş ve savaş sırasında yabancı devletlerden esir alınan askerler bu bölgede çalıştırılmıştır. Kafkas Cephesi, Küt'ul Amare Cephesi veya Çanakkale Cephesi'nden esir alınan farklı milletlerden askerler Bağdat Demiryolu Hattı'nda mübadele edilinceye kadar esaret hayatına devam etmişlerdir.

Bağdat Demiryolu Hattı'nda çalıştırılan esirlerin sayılarıyla ilgili ulaşılabilen belgelerde kesin rakamlar yoktur. Belgeler ışığında hangi milletten kaç tane esir olduğu tahmin olarak verilebilir. Bağdat Demiryolu Hattı'nda çalıştırılan 3.500 Rus esir olduğu bilinmekle birlikte Osmanlı Devleti'nin 1916-1917 yılları arasında esir aldığı Rus asker ve subayın 820 kişi olduğu saptanmıştır. 1916-1918 yılları arasında Bağdat Demiryolu Hattı'nda çalışan toplamda 150 Fransız esirden 58 esirin Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde demiryolu inşaatında çalıştırıldığı belgelerde yer almaktadır. 1916-1918 yılları arasında Bağdat Demiryolu Hattı'nda 600 İngiliz esirin olduğunu ve bunlardan 314 İngiliz esirin Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde bulunduğu tespit edilmiştir. Aynı tarihler arasında 2.955 Hint asıllı İngiliz esirden 19 esirin Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde çalıştırıldığı ve 1917-1918 yıllarında ise 2.767 Romen esirin Pozantı-Belemedik Bölgesi'ne gönderildiği belirtilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti birçok milletle savaştığı için aldığı esirlerinde farklı milletlerden oluşması yadırganacak bir durum değildir. Bu farklılığın temel sebebi tutulan kayıtların düzgün olmamasında değil esirlerin ihtiyaca göre yer değiştirilmesi gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Araştırmalar sonucunda 3.000-3.500'e yakın esirin

¹⁶⁷ Liste için Bkz. EK-6. Greg Kerr, *Kayıp Anzaklar*, Çev: MELİS ŞENGÜN, Kalem&Kılıç Yayınları, 2009. ss. 263-347

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunduğu ve demiryolu hattında çalıştırıldığı söylenebilir.

3) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN ÇALIŞMALARI VE YAŞAM KOŞULLARI

Esirlerin çalışma durumlarına ve yaşam koşullarına başlamadan önce özellikle o dönemin şartlarında Osmanlı Devleti'nde ulaşım durumları ve özellikleri bilinmesi gerekir.

Osmanlı Devleti'nde ulaşım, özellikle demiryolu açısından Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında daha zayıf bir durumdadır. Yabancı devletlerin desteğiyle yapılmış olan yollar ya yetersizdi ya da sınır bölgelerine ulaşmıyordu. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bulunan demiryolları, dar ve geniş olarak iki şekilde yapılmıştır. Lokomotifler olarak Alman, Fransız ve İngiliz modelleri bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde 1914 yılı itibarıyla 280 çeşit marka lokomotif, 720 yolcu vagonu ve 4.500 yük vagonu bulunmaktadır¹⁶⁸.

Osmanlı Devleti, demiryolu yapımı sırasında çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Anadolu coğrafyasının sert ve işlenmesi zor arazilere sahip olması yapımına başlanılan demiryollarının ilerleyişini zorlaştırmıştır. Söz konusu sebeplerden dolayı birçok demiryolu inşaatı ya istenilen sürede bitirilememiş ya da terk edilmek zorunda kalmıştır. Benzer sıkıntılar Toros Dağları'ndaki Pozantı ve Amanos Dağları'ndaki Osmaniye Demiryolu Hattı boyunca da yaşanmıştır. Adı geçen bölgelerdeki demiryolu inşaatı yukarıda bahsedilen coğrafi zorluklardan dolayı Mezopotamya ile Suriye arasındaki ulaşımı aksatmıştır. Bu yapım gecikmeleri Osmanlı Devleti'ni daha da zor duruma bırakmıştır. Kafkas Cephesi, Filistin Cephesi ve Mezopotamya'daki askeri operasyonlar demiryolu eksikliği sebebiyle büyük ölçüde başarısız olmuştur¹⁶⁹.

Birinci Dünya Savaşı'nda esir edilen askerler sadece demiryolu ve tünellerde çalıştırılmamış, aynı zamanda Toros Dağları ve Amanos Dağları arasındaki yol yapımında da istihdam edilmişlerdir. Bütün bunlara ek olarak Osmanlı Devleti'nin Küt'ul Amare'deki galibiyeti neticesinde İngiliz ve Hint asıllı İngiliz savaş esirleri de

¹⁶⁸ Edward J. Erickson, *Size Ölmeyi Emrediyorum! Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu*, Kitap Yayınevi, Çev. Tanju Akad, B.2, İstanbul, Aralık 2003, s. 37.

¹⁶⁹ Erickson, a. g. e., s. 37.

Amanos Dağları'na çalıştırılmak üzere gönderilmiştir. Osmanlı Devleti, savaş ortamı içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan dolayı söz konusu esirleri tam anlamıyla barındırma ve iâşe etme gücüne sahip değildir. İngiliz ordusu mensubu esirlerin büyük çoğunluğu 1916 yılının Nisan ayında Küt'ul Amare'den esir edilmişlerdir. Bunlar Küt'ul Amare'den uzun bir yürüyüşten sonra haziran ayında Amanos ve Toros Bölgesi'ne ulaşmışlardır. 1916 yılının Eylül ayında esirler ilk önce Adana'ya, ardından Toros Dağları'nı aşarak Pozantı'ya varmışlardır. Bu yürüyüş esnasında 260 kişi ağır şekilde hastalanmış, Tarsus ve Adana hastanelerine getirilerek tedavi edilmiştir. Söz konusu esirlerin tedavisi sonucunda yaklaşık 130 kişi vefat etmiş geriye kalan esirler de Pozantı'ya varmıştır. Tedavileri tamamlanıp iyileşen esirler de Toros Dağları'nda çalıştırılmışlardır¹⁷⁰.

1916-1917 yılının kış aylarında Küt'ul Amare'de esir edilen İngiliz ve Hint asıllı İngiliz esirlerin diğer bir kısmı Resülayn'dan Pozantı'ya gönderilmiştir. Daha önceki esirler gibi bunlar da Toros Tünelleri'nde çalıştırılmak üzere görevlendirilmiştir. Bu bölgede istihdam edilen esirlerin sayısı gün geçtikçe azalmıştır. Bu azalışın sebebi kazalardan çok sıtma, tifüs vb. gibi sağlık sorunları yüzündendir. Çünkü Amanos Bölgesi'nde sıtma salgını yaygındır. Konu ile ilgili Amanos Bölgesi'nin Başmühendisi İsviçreli Morf, *“yaz aylarında sıtma salgını olduğunu Hintli İngiliz esirlerin sıtma salgını nedeniyle Toros ve Amanos Bölgesi'ne getirilmelerinin zor olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple buraya gelen İngiliz esirler kısa süre sonra salgından dolayı vefat etmişlerdir. Buna bağlı olarak esirlerin çalışma yerlerinden olan tünel çalışmaları ve demiryolu döşemesi gibi görevler istenilen ölçüde yerine getirilememiş, esirler genellikle vagon yükleme ve boşaltma işleriyle görevlendirilmişlerdi.”* demiştir¹⁷¹.

Benzer hadiseler 1915 ortalarından itibaren Rus, Avustralyalı, Fransız ve Yeni Zelandalı esirler arasında da yaşanmıştır. Tünel kazıları, gıda yetersizliği, salgın hastalıklar ve iklimden dolayı birçok esir, demiryolu inşaatı bölgesinde çalıştırılırken vefat etmiştir¹⁷².

Küt'ul Amare Savaşı'nda, Osmanlı Devleti 1.782 İngiliz asıllı askerini esir almıştır. Aynı zamanda Mezopotamya Bölgesi'nde 200 Hint asıllı İngiliz subay dahil olmak üzere yaklaşık 10.686 asker esir etmiştir. Esir edilen Hint asıllı İngiliz askerler

¹⁷⁰ <https://www.flickr.com>. [Erişim Tarihi: 18-09-2017 (21:24)].

¹⁷¹ <https://www.flickr.com>. [Erişim Tarihi: 18-09-2017 (21:24)].

¹⁷² <http://dstercume.blogspot.com.tr>. [Erişim Tarihi: 01-11-2017 (23:45)].

demiryollarında ve Toros Dağları'nda çalıştırılmıştır¹⁷³. Çalışma kamplarında ya da diğer kamplarda iskân ettirilen Hint asıllı İngiliz esirlerden Müslüman olsun ya da olmasın bir kısmının Osmanlı Devleti lehine kazanılabileceği düşüncesiyle bu esirlere zaman zaman diğer esirlerden farklı muamele yapılmıştır. Küt'ul Amare savaşı devam ederken İngilizler safında Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmak istemeyen ve kimi zaman firar eden bu Hint asıllı İngiliz esirler, İngilizlere karşı cephede ya da cephe gerisinde daha müsamahalı davranılmıştır. Bu nedenle Hint asıllı İngilizler içerisinden Osmanlı Devleti'ne esir düşen askerlerin sakal ve bıyıklarını kestirmek istememeleri anlayışla karşılanmıştır. Yine Hint asıllı İngiliz esirlere öküz etinin verilmemesi de bu anlayışın ürünüdür¹⁷⁴.

Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde tutulan esirler, Toros Tünellerini yapan Alman Şirketi emrinde ücret karşılığında çalıştırılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin Küt'ul Amare'den ele geçirdiği İngiliz ve Hint asıllı İngiliz esirlerin bir kısmını da demiryolu yapımında çalıştırılmıştır¹⁷⁵.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki esirler, demiryolu, karayolu, tünel, geçit gibi çeşitli projelerde çalıştırılmışlardır. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nın bulunduğu bölge sarp ve yüksek olduğundan dolayı tel örgülere ya da aşırı bir güvenlik önlemine ihtiyaç duyulmamıştır¹⁷⁶.

Esir kamplarında rütbeli esirler odalarında, rütbesiz esirler ise toplanma bölgelerinde bulunarak yoklamaları yapılır. Rütbeli esirlerin yoklaması belirli günler ve saatlerde yapılmakla birlikte rütbesiz esirler her gün yoklamaya tabi tutulur¹⁷⁷.

Pozantı-Belemedik Kampı'nda muhafaza edilen esirlere Esir Talimatnamesi çerçevesinde muamele edilmiştir. Esir Talimatnamesine göre; hiçbir esir subayın, bulunduğu kamptan garnizon komutanının haberi olmadan çıkmasına müsaade edilmez. Esir subay sabah saat 08.00'de kalkmak mecburiyetindedir. 08.00'den 10.00'a kadar kahvaltı edilmelidir. Bu zaman zarfında gezmesine ve çalışmasına izin verilir. Saat 12'den 14'e kadar öğle yemeği zamanıdır. Saat 14.00'den 17.30'a kadar

¹⁷³ Jones, a. g. m., ss. 11-12. ; <https://wiki.fibis.org>. [Erişim Tarihi (01-11-2017 (21:20))]

¹⁷⁴ Mahmut Akkor, *I. Dünya Savaşı'nda Anadolu'daki İngiliz Esirleri ve Esir Kampları*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Haziran 2013, ss. 94-95.

¹⁷⁵ Özçelik, a. g. e., ss. 110.

¹⁷⁶ Kenneth Steuer, "First World War Central Power Prison Camps", Western Michigan University, History Faculty Publications, 2013, s. 14.

¹⁷⁷ Hafize Key, *I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti Topraklarındaki Esir Kampları*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2010, s. 58.

gezme ve çalışmasına müsaade edilir. Saat 17.30'dan 20.00'ye kadar akşam yemeği zamanıdır. Esirler saat 20.00'de garnizon komutanı tarafından kontrol edilir. 21.30'da yatağa yatılarak ışıklar kapatılır. Esir subay ayda ikiden az olmamak ve haftada bir defadan fazla olmamak üzere çalışmaya mecburdur. Yaz mevsiminde günde bir kere çalıştırılabilirler. Hamam olarak esirlere gösterilen yerlerde yıkanır. Mabede giden esir subay kendilerini sevke memur olan asker ile birlikte mümkün ise diğer askerlerden ayrı olarak ibadet edebilir. Esir subayların ziyaretçilerle görüşmesi ve onlardan bir şey alıp vermesi, sigara içmeleri, iskambil ve çeşitli kumar oyunları oynamaları, fotoğraf çekmeleri ve fotoğraf makinesi bulundurması yasaktır. Esir subaylar aynı kampta bulunan arkadaşını ziyaret edebilirler. Sokakta gezerken hal ve hareketlerine dikkat etmek zorundadır. Boş vakitlerde kampta her türlü iş ile meşgul olabilirler. Etrafındakileri rahatsız etmemek şartıyla şarkı söyleyebilirler¹⁷⁸. Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti esirlerin her durumunu düşünmüş ve esirlerin kalkma saatinden yatma saatine kadar Esir Talimatnamesi'ne göre şekillendirmiştir.

Bağdat Demiryolu Hattı'nda bulunan Alman Şirketi, Toros Tünelleri'nde, memurlar yerine esirlerin çalıştırıldığını ifade etmiştir. Esirlerden çalışmaya elverişli olmayanları Anadolu'daki başka bir esir kampına göndererek sadece çalışanlara yiyecek ve içecek sağlamayı tercih etmiştir¹⁷⁹. Osmanlı Devleti'nin bu şekilde yapmasının nedeni Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda hem kalacak yer sıkıntısının olması hem de iaşenin yetersiz kalmasından dolayı çalışamayacak durumda olan esirleri başka esir kamplarına göndermiştir.

1916 yılının ikinci yarısından sonra Afyonkarahisar Esir Kampı'nda çoğunlukla subay esirler tutulmuştur. Rütbesiz esirlerin büyük bir kısmı, savaş öncesi başlayan ve yokluklara rağmen devam ettirilen Bağdat Demiryolu Hattı'nın inşası için Toros Tünelleri kazısında çalıştırılmıştır¹⁸⁰.

23 Mayıs 1916 tarihinde çıkan The Press Gazetesi, 27 Mayıs 1916 tarihinde Dailys Gazetesi ve 29 Mayıs 1916 tarihinde Southland Gazetesi'nde çıkan "A CHEERFUL PRISONER" konu başlığında çıkan habere göre;

"Bay ve Bayan W. Surgenor, Ağustos ayının başlarında Gelipolu'da esir alınan ve Pozantı-Belemedik'te esir tutulan Williams'ın oğlu Otakeho'dan bir mektup aldık.

¹⁷⁸ Key, a. g. e., ss. 66-67.

¹⁷⁹ <https://wiki.fibis.org>. [Eşirimi Tarihi 01-11-2017 (21:20)].

¹⁸⁰ <http://dstercume.blogspot.com.tr>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (23:02)].

Williams'in mektubunda; Ben oldukça iyiyim, Kazma ve kürek ile çalışıyorum. Bizim grupta 30 esir ve 2 aşçıdan oluşuyor. Çalışmak için ücret alıyoruz fakat yemek yemek için vakit olmuyor. Kampı seviyorum fakat senden haber yok. G. P'den bir kart aldım sadece Mount Egmont'un bir kartpostalını aldım. Gece değişimli olarak çalışıyorum fakat dışarıdan herhangi bir haber alamıyorum ve genellikle hepinizin nasıl olduğunı merak ediyorum. Şimdi buradaki hayata alıştım ve önceden daha fazla para var. Köy ve ilçe etrafında özgürüz. İlkbahar geliyor. 4 odalı bir kulübe de yaşıyorum ve oldukça rahatım” demiştir¹⁸¹. Yabancı basında da Osmanlı Devleti'nin muhafaza altında tuttuğu esirlere nasıl davrandığı haberleri yer almıştır.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda esirlerin kaldıkları yerler genelde okullar ya da kiliselerdir. Osmanlı Devleti, imkânlar dahilinde subaylar için evler tahsis etmiştir. Esir Kampı'nda rütbeli esirlerin ve rütbesiz esirlerin yerleri ayrılmıştır¹⁸². Esirlerin kaldıkları yerler koğuş tarzında olup bu yerler gaz yağı ile aydınlatılmıştır¹⁸³. Kampta kalan esirler savaştan ve savaşın gidişatına dair haberlerden uzak tutulmuşlardır. Türkiye'deki esir kamplarında disiplin ve yaşam koşulları çeşitlilik göstermiştir. Demiryolu ve Toros Dağları'nda çalışan Avustralyalı esirler zor şartlar altında yaşarken bazı esir kamplarında tiyatro faaliyetleri dahi düzenlenmiştir¹⁸⁴.

Esirlerin çalıştırılma hükümleri bütün sözleşme ve talimatlarda yer almıştır. Osmanlı Devleti'nde subaylar çalıştırılmayarak diğer esirlerden işçi veya amele olarak faydalanma yoluna gidilmiştir. Sözleşme ve talimatlarda esirlerin çalıştırılma esasları da tespit edilmiştir. Esirlere yapabileceği işler verilerek, kaldıramayacağı yükler verilmeyecektir. Esirlerin yapacağı işler sözleşmelerde şöyle sıralanmıştır:

a-Ziraat İşleri

b-Maden, makina ve kimya sanayinde, bayındırlık işlerinde, askeri vasıf veya askeri amaçlara ilişkin olan inşaat işlerinden başka üretim ve imalat sanayindeki işlerde.

c-Askeri vasıf veya askeri amaçlara ilişkin olmayan nakliye ve levazım işlerinde.

d-Ticaret ve sanayi faaliyetlerinde.

¹⁸¹ Gazetenin tamamı için Bkz. EK-7. <https://paperspast.natlib.govt.nz>. [Erişim Tarihi 04-01-2018 (16:35)].

¹⁸² Jones, a. g. m., ss. 11-12.

¹⁸³ <http://www.akmb.gov.tr>. [Erişim Tarihi 10-03-2015 (19:39)].

¹⁸⁴ Jones, a. g. m., ss. 11-12.

e-Ev hizmetlerinde.

f-Askeri vasfı olmayan kamu hizmetleridir¹⁸⁵.

3.1) OSMANLI AMELE TABURLARI

Lahey Sözleşmesi gereğince Esir garnizonlarında çalıştırılan bazı esirler kendilerine verilen işleri yapmadığından dolayı Menzil Müfettişliği'nin emriyle Pozantı'ya gönderilip Amele Taburları'na dahil edilmişlerdir¹⁸⁶. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda, Esir Amele Taburu bulunmaktaydı. Bu Amele Taburu'nda sadece esirler değil aynı zamanda Osmanlı vatandaşları da bu tabur altında çalışmışlardır.

Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu ulaşım sıkıntısını gidermek, arızalı yolları tamir etmek ve yeni hatlar kurmak için çeşitli mercilerden yardım talebinde bulunmuştu. Osmanlı Devleti, Bağdat Demiryolu Hattı'nın yoğun kar yağışı sebebiyle kapanması ve hat üzerindeki telgraf tellerinin kopması vb. nedenlerden dolayı Alman Şirketi vasıtasıyla Amele Taburlarından faydalanmıştır. Bütün bunların yanı sıra Sarıkamış Harekâtı sırasında esir edilen Rus esirler ile Irak Cephesi'nde esir düşen Hint asıllı İngiliz askerler de bu hatlarda çalıştırılmıştır¹⁸⁷.

9 Şubat 1916 tarihinde Sivas'tan Pozantı'ya gönderilen Rus esirlerin Sivas'a iadeleri için 3. Ordu Komutanlığı'ndan emir verilmiştir. 3. Ordu ise esirlerin Pozantı'ya gelmelerinden dolayı iadelerinden vazgeçildiğini, Kayseri Merkez Komutanlığı'na bildirmiştir. 3. Ordu, nakliyat yerlerinde tamir ve inşaat için esirlere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Bu ihtiyacı karşılamak üzere Amele Taburları'nın sayısını artırılması Rus esirlerin Pozantı'ya getirilmesinin gerekli olduğu belirtilmiştir¹⁸⁸. 1916 yılında Bağdat Demiryolu Hattı'nda çalıştırılan kişilerin yetersiz olduğunu ve diğer esir kamplarından esirlerin geldiği görülmektedir.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Başkanı Doktor Besim Ömer, 12 Şubat 1916 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na çektiği telgrafta, Afyonkarahisar ve Çankırı Esir Garnizonları'ndan Pozantı ve Belemedik Esir Amele Taburları'na Fransız esirlerin gönderildiğini belirtmiştir¹⁸⁹.

¹⁸⁵ Key, a. g. e., s. 74.

¹⁸⁶ Özçelik, a. g. e., s. 112.

¹⁸⁷ Mutlu, a. g. e., s. 66.

¹⁸⁸ BOA. DH. İ. UM., E-15/46.

¹⁸⁹ BOA. HR. SYS., 2221/4.

Menzil Mufettişliği, 18 Temmuz 1916 tarihinde Başkomutanlık 3. Şube'ye yazdığı yazıda, Pozantı-Belemedik'teki İnşaat Şirketi tarafından çalıştırılmak üzere esirlerden bazılarının işe yaramadıklarından dolayı Şirket tarafından iade edilmesini istemiştir. İşe yaramayan esirlerin diğer garnizonlardan birine gönderilmesi için Pozantı Menzil Komutanlığı'na isimlerinin bildirilmesini istemiřtir¹⁹⁰.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 30 Temmuz 1916 tarihinde Adana Menzil Mufettişliği'ne ve Bağdat Hattı İnşaat Şirketi'ne gönderdiği yazıda, Pozantı-Belemedik'teki esirlerden bazılarının işe yaramadığını ve bu esirlerin diğer garnizonlara gönderilmesinin gerek olduğunu ifade etmiřtir¹⁹¹.

Bağdat Demiryolları İnşaat Kısmı Müdürlüğü, 30 Kasım 1916 tarihinde Genel Karargâh Demiryolları 3. Şube Müdürlüğü'ne yazdığı yazıda, Pozantı-Belemedik'teki 1. İnşaat Kısmı Başmühendisliği'nden 29 Kasım 1916 tarihinde gelen telgrafnameye cevap verdiğini ifade etmiştir. Bu telgrafa göre; Genel Kararghın emriyle savaş esirlerinden çalışmaya gücü olmayan amelelerin İnşaat bölgelerini boşuna işgal etmemeleri gerektiğini dile getirmiştir. alışamayacak durumda olan esirlerin tedavilerinin Şart olduğunu belirtmiştir. Pozantı-Belemedik Hastanesinde bu durumda bulunan ameleden 60 Rus esirin olduğunu ifade etmiştir. 1. İnşaat Kısmında erzak azlığından dolayı amelenin hastaneleri ve barakaları doldurduğunu belirtmiştir. Başmühendis Mösyö Mavrokordato'nun raporlarında ise *"alışamayacak durumda olan esirlerin ve amelenin inşaat bölgelerinden acilen gönderilmeleri gereklidir."* ifadesi kullanılmıřtır¹⁹².

Mavrokordato, 2 Ocak 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na çektiği telgrafta, listede isimleri geçen 20 amele askerinin belirli bir sreden sonra Şirket işlerinde çalışamayacak durumda olduklarını dile getirmiştir. Gece-gündüz çalışan amelelerin bile beslenme ihtiyaçlarının zar zor karşılıdığını belirterek çalışamayacak durumda olan askerlerin Pozantı-Belemedik'te tutulmaması gerektiğini ifade etmiřtir¹⁹³. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda çalışamayacak durumda olan esirlerden kastedildiği sakat, hasta, savaş sırasında ya da esir kampında yaralı olan ve çalışamayacak gücü olmayan esirlerin demiryolu hattında

¹⁹⁰ ATASE Arşivi, BDH 860-906-4.

¹⁹¹ ATASE Arşivi, BDH 860-906-4-2.

¹⁹² ATASE Arşivi, BDH 856-892-1-303.

¹⁹³ ATASE Arşivi, BDH 829-800-16. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-16-1.

çalıştırılmadığını bundan dolayı işe yaramadıkları için boşu boşuna esir kampında muhafaza altında tutulmalarının anlamsız olduğu belirtilmiştir.

Pozantı-Belemedik'teki 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato, 10 Ocak 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı'na çektiği diğer bir telgrafta, Pozantı-Belemedik'teki 1. İnşaat Şubesi'ne bağlı 1. Kısım Mühendisi Dedöval idaresinde görevli amelelerden 60 askerin kimler olduğunu belirtmiştir. Kordato, adı geçen esirlerin şirket işlerine elverişli olmadıklarını ifade etmiştir. 60 esirin listesini ve sağlık durumlarını kapsayan defteri 1. Tabur Komutanlığı'na göndermiştir¹⁹⁴.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 29 Ocak 1917 tarihinde Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne çektiği telgrafta, Amanos ve Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı'nda çalıştırılmak üzere 7 İngiliz esirin 6 Kasım 1917 tarihinde Pozantı-Belemedik'e gönderileceklerini Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı'na bildirdiğini dile getirmiştir¹⁹⁵.

Mavrokordato, 31 Ocak 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Mösyö Mök idaresinde Elektrik bölümünde çalışan 4 İngiliz esirin olduğunu, bunların isimlerinin Maryot, Yankesis, Hevis ve Vebstel olduğunu belirtmiştir. Bu kişilerin görev başındayken izinsiz olarak görev yerini terk ettiğini ifade etmiştir. Esirlerin bu hareketleriyle istedikleri gibi davranabileceklerini zannettiklerini belirtmiştir. Şikâyetlerin genel olarak İngiliz esirlerden kaynaklandığını vurgulamıştır. Genel Karargâh bize *"Bu Adamları istedikleri gibi boşa vakit geçirsinler diye değil çalışsınlar diye gönderdi"* ifadesini kullanmıştır. Mösyö Kilerman da dahil olmak üzere Rus esirlerin 2 veya 3 günde bir defa işe gitmelerinden şikâyetçi olduklarını ifade etmiştir. Kardoto, bu işlerin bu nedenlerden dolayı ileri gitmeyeceğini hasta olmayan her kişinin çalıştırılması hususunda Tabur Komutanlıklarına emirler verildiğini dile getirmiştir. Çalışamayacak durumda olan esirlerin başka yerlere gönderilmesini istemiştir¹⁹⁶. Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde bulunan bazı esirler ise çalışacak durumda olmasına rağmen çalışmamaya direnmişlerdir. Bu konu üzerine de ilgili kurumlar bunların kimler olduğunu tespit edip düzeni bozmaları ve çalışmamalarından dolayı başka yerlere sevkleri gerçekleşmiştir.

¹⁹⁴ Belgede asker sayısı 59 olarak belirtilmiş ancak cetvelde bu sayı 60'tır. ATASE Arşivi, BDH 829-800-26. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-26-1. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-26-2.

¹⁹⁵ ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-268.

¹⁹⁶ ATASE Arşivi, BDH 829-800-22-5.

Bağdat Hattı İnşaat Kıtıatı Müfettişi Fuad Ziya Bey, 5 Aralık 1917 tarihinde Kelebek'teki Güney Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Şam'dan gelen 88 İngiliz ve 2 Rus olmak üzere toplam 90 esirin Güney Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na çalıştırılmak üzere gönderildiğini dile getirmiştir. Fuad Ziya Bey, esirler geldiklerinde kendisine haber verilmesini istemiştir. Bunun üzerine Güney Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı, 8 Aralık 1917 tarihinde Bağdat Hattı İnşaat Kıtıatı Komutanı Fuad Ziya Bey'e 68 İngiliz, 2 Rus, 11 Hint asıllı İngiliz esirinin geldiğini bildirmiştir¹⁹⁷. Esir alınan asker ve subaylar Anadolu'nun çeşitli bölgelerine dağıtılmış ve ihtiyaç doğrultusunda başka esir kamplarına sevkleri gerçekleşmiştir. Kurumdan kuruma sevk edilecek esirlerin sayıları belirtilmiştir. Bazen gönderilen ve teslim alınan esir sayılarında tutarsızlıklar olmuştur.

Adana Hat Komutanı ve Adana Hat Müfettişi Albay Fuad Ziya Bey, 4 Ocak 1918 tarihinde Pozantı-Belemedik'teki Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı ve Pozantı'daki Menzil Nokta Komutanlığı'na yazdığı bir yazıda, şimdiye kadar kimin hizmetinde ve komutasında olursa olsun Pozantı'da bulunan tüm esirlerin Pozantı-Belemedik'e götürülerek Toros İnşaat Kıtıatı Komutanı Yarbay Agâh Bey emrine verilmesini istemiştir¹⁹⁸. Özellikle savaşın bitmesine yakın esirlerle ilgili iade konuları hız kazanmış ve esirlerin mübadele edilmesine karar verilmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti esir kamplarında bulunan esirlerin buldukları bölgede tek bir çatı altında toplanmasına karar vermiştir. Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde de esirlerin hepsi Yarbay Agâh Bey emrine verilmiştir.

Adana Hat Müfettişi Albay Fuad Ziya Bey, 4 Ocak 1918 tarihinde Pozantı-Belemedik'teki Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na gönderdiği yazıda, Pozantı ve Karapınar'da Almanlar emrinde bulunan bütün esirlerin Pozantı-Belemedik'e gönderilip yerleştirilmesini ve esir sayılarının bildirilmesini istemiştir¹⁹⁹.

Adana Hat Komiseri Abdullah Bey, 28 Şubat 1918 tarihinde İstanbul Sahra Demiryolları Müdürlüğü'ne çektiği telgrafta, 23 Şubat 1918 tarihinden itibaren sürekli yağmur yağmasından dolayı Kelebek ve Hacıkırı köy yollarının 8 km'lik çeşitli noktalarında hasar meydana geldiğini söylemiştir. Bu yolun tamiri için hâlihazırda bulunan demiryolu hattındaki şirket amelelerinin 15 güne ihtiyacı

¹⁹⁷ ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-15.

¹⁹⁸ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-09.

¹⁹⁹ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-11.

olduğunu ifade etmiştir. Buna binaen amele grubuna yardım için Mersin'den Fransız Esir Amele Grubu'nun gönderilmesini istemiştir²⁰⁰. Bağdat Demiryolu Hattı'nda esirler sadece demiryolu işinde çalıştırılmamıştır. Köy yollarının yapımında da esirler çalıştırılmıştır. Yol yapımlarında işin daha çabuk bitmesi için belirli bölgelerden esirler getirilmiştir.

Mavrokordato, 17 Mart 1918 tarihinde Toros İnşaat Komutanlığı'na yazdığı bir yazıda, Hacıkırı'dan gönderilmek istenen Rum amelenin Karapınar'a gönderilmesinin imkânsız olduğunu ifade etmiştir. Rum amelelerin bir kısmının da Rus amelelerden oluştuğunu dile getirmiştir. Rus amelelerin tünellerin en tehlikeli işlerinde çalıştırıldığını bundan dolayı Karapınar'a gidecek olan amelelerin tekrar geri dönemeyeceğini belirtmiştir. Karapınar'da 5 veya 6 subayın hiçbir iş yapmamasına rağmen 1. İnşaat Şubesi'ndeki memur ve amelelerin pek çok işle meşgul olduğunu ifade etmiştir²⁰¹. Amale taburlarında sadece Osmanlı vatandaşları değil aynı zamanda esirlerinde olduğunu ifade etmiştir. Burada da Rum amelenin içinde Rus amelelerin olduğunu, bu amelenin tünellerin en tehlikeli yerinde çalıştırıldığını ve bundan dolayı Karapınar'a gönderilmesinin anlamsız olduğu dile getirilmiştir.

3.2) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN VE OSMANLI VATANDAŞLARININ YER DEĞİŞTİRMESİ

Birinci Dünya Savaşı'nda Bağdat Demiryolu Hattı'nın önemli bir yere sahip olduğu ifade edilmişti. Bu hattın tamamlanması için Osmanlı vatandaşları ve esirler kullanılmıştır. Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde çalışan Osmanlı vatandaşları memur, amele gibi işlerde çalışmıştır. Esir statüsünde olmadıkları için izin kullanma, ailesini yanına getirme ya da ailesinin yanına gitmesine izin verilmiştir. Bağdat Hattı'nda çalışan Osmanlı vatandaşlarının yerleri de sabit olmamıştır. İhtiyaç doğrultusunda görev değişikliklerine tabi tutulmuşlardır.

Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı, 26 Kasım 1916 tarihinde Pozantı-Belemedik'teki 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato'dan aldığı yazıya göre, Pozantı-Belemedik 1. İnşaat Şubesi'nde çalışan Avusturya uyruklu Meos Vakiç'in,

²⁰⁰ ATASE Arşivi, BDH 797-709-2-41.

²⁰¹ ATASE Arşivi, BDH 861-909-1-264.

Avusturya-Adana Konsolosluğu tarafından çağrıldığından dolayı izin verildiğini belirtmiştir²⁰².

Pozantı-Belemedik'teki 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato, 30 Kasım 1916 tarihinde Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan Avusturya uyruklu 1. İnşaat Şubesi'nde makinist Ladislaves Kroşneski'nin dinlenmesi için 15 günlüğüne izin verileceğini ve bu süre zarfında Ladislaves'in Adana'ya gideceğini belirtmiştir²⁰³.

Pozantı-Belemedik 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato, 10 Şubat 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Fransız esirlerden Leliyas Levi'nin bu zamana kadar Pozantı-Belemedik'te belirli işlerde çalıştırıldığını ifade etmiştir. Kordato, Leliyas Levi'nin Hacıkırı Bölgesi'ne gönderilip görev yerinin değiştirilmesini ve kendisine verilen işleri yapmasını istemiştir²⁰⁴.

Mavrokordato, 28 Mart 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı'na gönderdiği yazıda, 1872 doğumlu, Adana'nın Döşeme Sokağı'nda, Selanikli, Abdurrahman Elhami Bin Mütevefa İsmail Hakkı Bey'in, Hacıkırı ile Alçakgedik arasındaki yarmaları inşa etmek için 10 Eylül 1915'den beri şirket bünyesinde bulunduğunu belirtmiştir²⁰⁵.

Mavrokordato, 30 Mayıs 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı'na çektiği telgrafta, Mösyö Gablon İdaresinde 509 numaralı, Konya-Sille Ferid Paşa Mahallesinden Bodos oğlu İstirati'nin, Beyşehir-Konya Hattı onarım hizmetinde çalıştırıldığını bildirmiştir. 7 Mayıs 1917 tarihinde Beyşehir-Konya Hattı'ndan gelen yazıda İstirati'nin, Rus esirlerinin iâşe ve benzeri hesaplar için görevlendirilmesinin istenildiğini bu isteğin Kordato tarafından uygun görüldüğü belirtilmiştir²⁰⁶. Osmanlı vatandaşı olan İstirati'nin onarım hizmetinden göre yeri değiştirilerek Rus esirlerinin iâşe ve hesap işlerine görevlendirilmesi uygun görülmüştür.

Bağdat Hattı Demiryolu Müdürlüğü, 31 Mayıs 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı'na gönderdiği konuyla ilgili bir başka yazıda, Taşdurmaz Bölgesinde çalıştırılan 5 Osmanlı vatandaşı, 3 Rus esiri ve 1 İtalyan esirinin 5

²⁰² ATASE Arşivi, BDH 829-800-8-1.

²⁰³ ATASE Arşivi, BDH 829-800-8-3.

²⁰⁴ ATASE Arşivi, BDH 829-800-22-6

²⁰⁵ ATASE Arşivi, BDH 829-800-31-6.

²⁰⁶ ATASE Arşivi, BDH 829-800-46-15.

haftalığına Almanyalı Kondüktör Mösyö Martiniski'nin emrine verilmesini rica etmiştir²⁰⁷. Osmanlı vatandaşları ve esirleri ihtiyaç doğrultusunda başkasının emrine verilmiştir.

Mavrokordato, 6 Temmuz 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda ise Pozantı-Belemedik 1. İnşaat Bölgesi'nde çalışan Avusturya uyruklu Mösyö Jan Valah'ın görev için 8 günlüğüne gönderileceğini ifade etmiştir²⁰⁸. Bazı Osmanlı vatandaşlarının görev yerleri geçici olarak değiştirilmiştir.

Mavrokordato, 19 Temmuz 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Pozantı-Belemedik'teki 1. İnşaat Şubesi'nde çalışan Avusturya uyruklu Mösyö Stanislaw Piseraski'nin 15 gün izin alarak Çiftahan'a gidip geleceğini bildirmiştir²⁰⁹.

Mavrokordato, 31 Temmuz 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Taşdurmaz Bölgesi'nde çalıştırılan 6 Osmanlı vatandaşı, 2 Rus, 1 Fransız ve 1 İngiliz esiri Belemedik'e gönderilip Doktor Kosman'ın emrine verilerek durumun 1. Tabura bildirilmesini istemiştir²¹⁰.

Osmanlı Devleti aynı zamanda o bölgedeki çalışan Osmanlı vatandaşlarının aileleriyle birlikte yaşamalarına da müsaade etmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğü, 11 Ekim 1917 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na çektiği telgrafta, Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan İtalyan uyruklu Viktor'un eşinin, İstanbul'da kimsesi olmadığından dolayı annesi Margirit, oğlu Andon ve kızı Feda ile Viktor'un yanına gitmek isteğini ifade etmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğü ise bu talebe olumlu yanıt vererek izin verilebileceğini İçişleri Bakanlığı'na bildirmiştir²¹¹.

Osmanlı Devleti, Bağdat Demiryolu Hattı'nın tamamlanması için sadece esirleri değil aynı zamanda Osmanlı vatandaşı olan Ermeni, Rum, Avusturyalı, Bulgar, İtalyan tebaasından olanları demiryolu inşaatında çalıştırmıştır. Esirler ve Osmanlı vatandaşları memur veya işçi olarak çalıştırılmıştır. Osmanlı Devleti, Osmanlı vatandaşlarını ve esirleri sabit yerlerde çalıştırmamıştır. O dönemin şartlarında nereye ihtiyaç varsa oraya görevlendirme yapmıştır.

²⁰⁷ BDH 829-800-54.

²⁰⁸ ATASE Arşivi, BDH 829-800-62-1.

²⁰⁹ ATASE Arşivi, BDH 829-800-62-6.

²¹⁰ ATASE Arşivi, BDH 829-800-68.

²¹¹ BOA. DH. EUM. 5. Şb. 49-24-6.

3.3) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN YARGILANMASI

Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri'nden esir olarak alınan askerler devletin nizam ve talimatnamelerine uymak zorundadır. Esir Nizamnamesi'ne uymayan esirler, adli soruşturma altına alınır. Esirlerin işlediği suçlar ağırsa gerekirse Divan-ı Harbe gönderilir²¹².

Esirlere uygulanacak cezalar ve adli soruşturmalar bütün sözleşme ve talimatnamelerde yer almaktadır. Sözleşmelerde cezalar, disiplin cezaları ve adli kovuşturma adı altında bir ayrıma tabi tutulmuştur. Genel hükümler çerçevesinde esirlere mümkün olduğu kadar disiplin cezaları verilmesi yönünde bir eğilim vardır. Esirlere gerekmedikçe adli cezaların verilmemesi istenmiştir. Esirlere verilen cezalar karşılıklılık esasına göre verilmiştir. Osmanlı Devleti, ceza veya adli takibata uğrayan esirleri, mensup oldukları devletlere haber vermekle yükümlüdür²¹³.

Esirlere verilecek disiplin cezaları şunlardır: Bir ayı geçmemek şartıyla esirlerin maaş ve ücretlerinin yarısının kesilmesi, sözleşmeyle kendilerine verilen hakların bazılarının kısıtlanması ve günde iki saati geçmemek şartıyla angaryalar ve mahkûmiyet gibi disiplin cezalarıdır.

Esirlere verilen cezaların, esirlerin sağlık şartlarını bozmayacak şekilde olmasına dikkat edilir. Adli takibata uğrayan esirler için söz konusu devlet, esirin mensup olduğu devlete haber vererek esirin ne ile suçlu olduğunu bildirmek zorundadır. Esirin, avukat bulundurma veya savunma yapma hatta temyize gitme hakkı vardır. Savunmasız hiç bir esire mahkûmiyet cezası verilemezdi. Esirin anlayacağı dilden ve kendi milletine mensup avukatların esirlerin savunmasına yardımcı olacağı kuralına da esir sözleşmelerinde yer verilmiştir. Esirlere verilen cezalar kesinleştikten sonra da hüküm metninin adı geçen devlete bir kopyası gönderilerek, esir mahkûm olmuş ise hangi cezaevinde olduğunun bildirilmesi gereklidir²¹⁴. Sadece esirler değil aynı zamanda Osmanlı vatandaşı olan kişilere de aynı türden cezalar verilmiştir.

²¹² Key, a. g. e., s. 58.

²¹³ Key, a. g. e., s. 59.

²¹⁴ Key, a. g. e., s. 59.

Greg Kerr, 18 Mart 1916 tarihinde günlüğünde “Aziz Patrik’ten bir gün önce E15’ten Horne ve Stratford hücreye kapatıldılar. Şehrin ötesindeki yolun aşağısında sarhoş olmuşlar ve eve nehir yolundan geri dönmeye çalışmışlar. Ve tabii ki yanlarında biraz içki varmış ve bunu bitirmek için bir yere oturmuşlar. Bir polis memuru onları görmüş ve yanlarına yaklaşmış. Polise içki ikram etmişler ve polis bu teklifi geri çevirmemiş. Polis memuru içkisini bitirdikten sonra onlardan ayrılmış ve nöbetçi erlere iki İngiliz’in nehir civarlarında içki içtiklerini rapor etmiş. Nöbetçiler, Türklerin yaklaştığını görünce onlara taş fırlatmaya başlayan kahramanlarımızı tutuklamak üzere ilerlemişler. Düşman üzerlerine gelen taşlara rağmen ilerlemiş ve İngilizleri yakalamış. Tabii bunu yapmak için de nehri geçmek zorunda kalmışlar. Sonra onlara sopalarla vurmaya başlamışlar, eğer Osman Efendi onları kurtarmaya gelmeseymiş, Türkler bizimkileri öldürecekmiş. Dört gün hücrede kaldılar; dünden bir önceki gün salındılar” diye not almıştır²¹⁵. Greg Kerr’in günlüğünden de anlaşılacağı üzere esirlerin belli kurallar çerçevesinde hayatlarını sürdürdüklerini görmekteyiz.

Pozantı-Belemedik’teki 1. İnşaat Kısım Mühendisi Mösyö J. Dedöval’un raporunda, 9 Ocak 1917 tarihinde bir kaza meydana geldiğini belirtmiştir. Kazadan sonra 170 numaralı, Bulgar vatandaşı, Madenci Lazavo Anastas tutuklanıp Pozantı-Belemedik Hapishanesi’ne gönderildiğini dile getirmiştir. Geçen eylül ayı içinde de Lazavo hastalandığı için memleketine hava değişimi için gönderildiğini ancak verilen izin süresini geciktirdiğini ifade etmiştir. Kazadan bir gün önce dönmüşse de henüz görevine başlamadığını dile getirmiştir. Lazavo’nun izin süresi zarfında Belemedik’e dönmediği için korkusundan civardaki ormana kaçıp gizlenmek istediğini bunu fark eden Amele Taburu’ndaki görevli çavuşun şüphesi üzerine tutuklandığını ifade etmiştir. Dedöval’in düşüncesine göre yukarıda geçen olayda Lazavo suçlu olmasa da onun hakkında yapılacak soruşturmaya müdahale etmek istememiştir. Ancak Dedöval yapılacak soruşturma neticesinde Lazavo Anastas’ın hemen iadesini istemiştir. Dödeval, Lazova Anastas’ın eski bir madenci olduğunu şimdiye kadar başarılı hizmetleri bulunduğunu, kendisine ihtiyaç duyulduğunu izin süresinin sağlık sebebiyle aşıldığını bunun bir sorun teşkil etmeyeceğini dile getirmiştir. Dedöval’in bu şekilde tavır göstermesinin sebebi Lazavo Anastas’ın uyumlu ve o ana kadar problem çıkarmaması olmuştur. Pozantı-Belemedik’teki 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato, 12 Ocak 1917 tarihindeki yazısında, Dedöval’in raporuna bağlı olarak ikinci raporu dikkate alıp adaletin yerine

²¹⁵ Kerr, a. g. e., ss. 300-301.

getirileceğini Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na bildirmiştir²¹⁶. Kişiyeye verilecek ceza durumlarında ondan sorumlu olan amirin düşüncesi de dikkate alınıp cezalar verilmiştir. Dedöval raporunda Bulgar vatandaşı olan Anastas'tan memnun olduğunu dile getirmiştir. Bunun üzerine Mavrokordato'da raporu dikkate alıp ona göre ceza verileceğini ifade etmiştir.

Mavrokordato, 18 Nisan 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na çektiği telgrafta, dinamit hırsızlığından bahsedilerek bu hırsızlıkta Ermenilerin ve esirlerin hiçbir şekilde alakalarının olmadığını belirtmiştir. Mavrokordato, Ohannas adındaki şahsın ifadelerinde dinamitleri 2 Rus esirinden aldığını fakat dinamiti aldığı kişileri görse tanıyamayacağını söylediğini ifade etmiştir. Kordato, esirlerin her an ve her dakika asker gözetiminde tutulduğunu dile getirmiştir. Böyle gözetime tabi olan kişilerin iş başından bu kadar uzaklaşarak nasıl balık tutmaya gidebilir sorusunu sormuştur. Ancak Kordato, hiçbir makamı ve kişiyi suçlayamayacağını ifade etmiştir²¹⁷. Suçlulara verilecek cezaların rastgele verilmediğini, asılsız bilgilerde kişilerin suçlu bulunmadığı, cezaların verilmesi için kanıt gerektiren bilgiler ışığında verildiğini görülmektedir.

Osmanlı Devleti, esir aldığı asker ve subayları savaş bitene kadar muhafaza altında tutmuştur. Esirlerin esaret hayatlarını geçirdikleri Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda belirli kural ve kaidelere uyma zorunluluğu da olmuştur. Esir Nizamnamesi ve Esir Talimatnamesi'ne göre esirlerin hangi kurallara uyulacağı açık bir şekilde belirtilmiştir. Kurallara uymayan esirlere uygun görülen cezalar verilmiştir. Genellikle cezalar nizamname ve talimatname gereği yapmıştır. Bazı durumlarda devletler arası karşılıklılık ilkesine göre de esirlere cezalar verilmiştir. Araştırmalar neticesinde esirlere haksız yere cezalar verilmediği, ortada bir haksızlık varsa esirlerin şikâyetleri göz önüne alınmıştır. Cezalar sadece esirlere değil aynı zamanda orada çalışan herkese verildiğini görülmektedir.

3.4) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN ÇALIŞMA KOŞULLARI

Bağdat Demiryolu Hattı'ndaki Philip Holzman Şirketi, esirlerin ihtiyaç duyduğu malzemeleri karşılamak için gereken özeni göstermeye çalışmıştır. Şirket,

²¹⁶ ATASE Arşivi, BDH 829-800-20.

²¹⁷ ATASE Arşivi, BDH 829-800-39.

demiryolu yapımında çalıştırılacak esirleri yeteneklerine göre iş kollarına ayırmıştır. Doktorlar sağlık servisinde, ticari yeteneği olanlar ofis, dükkân ve makasçı gibi işlerde, yetenekli esnaflar terzilik, ayakkabı yapımı, kilit ustası, tesisatçı gibi atölyelerde istihdam edilmişlerdir. Sağlık hizmetlerinin verildiği yerlerde görev alan, sayıları 12'den fazla olan İngiliz doktorlarına ödenen aylık, eşdeğer rütbedeki Osmanlı subayları ile aynı olmuştur. Esir subaylar kendilerine verilen iş bittikten sonra serbest şekilde vakitlerini değerlendirmişlerdir. Doktorların mühendislerle beraber yemek yemesinde de bir sakınca da görülmemiştir²¹⁸. Esirlerin yeteneklerine göre istihdam edilmesi hem işleri daha kolay hale getirmiş hem de maksimum iş performansı alınmıştır.

Toros ve Amanos Dağları'nda sayısız çalışma kampları bulunmaktadır. İngiliz esirlerin de bulunduğu çalışma alanlarındaki demiryolu 1917 yazında tamamlanmıştır. Bölgede birçok uzun tünel, delinmesi zor kayalar ve birçok nehir üzerinde köprüler bulunmaktadır. Esirler çadır ve kulübeli olan küçük yerleşim yerlerine dağıtılmıştır. Esirlerin en çok zorlandığı durum iklimden kaynaklanmaktadır. Amanos ve Toros Bölgesi sıcak ve soğuk iklimi ve dönemsel olarak da sıtma salgını ile esirlerin yaşamlarını olumsuz etkilemiştir. Sağlıkları elverdiği sürece esirler zor işlerde çalıştırılmıştır²¹⁹.

Greg Kerr, 25 Ocak 1916 tarihindeki günlüğünde "*Yeni bir firma kuruldu ve ben, Williams ve Macfee de artık içindeyiz. Ben yiyecek tayin edeceğim.*" demiştir. 7 Ocak 1916 tarihinde ise "*Artık yeni kışlamıza tamamen taşındık. Ocağımız kurulur kurulmaz Johnny'le beraber aşçılar olarak yemekhanede görevlerimize başladık.*" demiştir²²⁰. Kerr günlüğünde 6 Şubat 1916 tarihinde yemek pişirme işini Mick Ivor adındaki esirle birlikte yaptığını ifade etmiştir²²¹. 11 Şubat 1916 tarihinde Charlie Goslin adındaki esirin veznedar olduğunu dile getirmiştir²²². Greg Kerr'de Osmanlı Devleti tarafından esir alınan birisidir. Ayağından sakat olduğu için geri hizmette çalıştırılmıştır.

Evinging Gazetesi'nin 20 Mayıs 1916 tarihinde Türkiye'de bir Esir başlıklı haberinde,

²¹⁸ Akkor, a. g. e., ss. 101-102.

²¹⁹ Treatment Of British Prisoners Of War In Turkey, Report, Miscellaneous No: 24 (1918), November 1918, ss. 12-13.

²²⁰ Kerr, a. g. e., ss. 265-266.

²²¹ Kerr, a. g. e., s. 272.

²²² Kerr, a. g. e., s. 277.

Bugün Wanganui;

“Türkiye’de esir olan Onbaşı Earles’in annesine yazdığı mektupta; Hepimiz Belemedikteyiz. Alman Şirketi’nde çalışıyoruz. İşim ticaret ve çadır onarmak. Ticaretimde iyiyim ve hayatımı iadere edecek kadar para kazanıyorum. Burada iyiyiz ve özgürüz” ifadesini kullanmıştır²²³. Esirler Osmanlı Devleti’nin muhafaza altında olduğu süre zarfında normal yaşamlarına devam etmişlerdir. Yabancı basında da Osmanlı Devleti lehine haberler yayımlanmıştır.

Menzil Müfettişliği, 1 Aralık 1916 tarihinde Mavrokordato’ya yazdığı yazıda, Toros ve Amanos Bölgesi’ndeki inşaatlarda çalıştırılmak üzere 3. Şube emrine verilen 1.568 Rus esirden 700 Rus esirinin ziraat işlerine gönderilmesini istemiştir²²⁴. Toros ve Amanos Bölgesi’ne gönderilen esirler sadece demiryollarında değil aynı zamanda ziraat işleriyle de uğraşmışlardır.

Osmanlı Devleti, Bağdat Demiryolu Hattı’ndaki çalışmalar sırasında esirlerin ve Osmanlı vatandaşlarının zarar görmemesi için bazı kurallar ve tedbirlerde almıştır.

Mavrokordato, 18 Aralık 1916 tarihinde Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı’na yazdığı yazıda, tünellerde çalışan amele ve memurların tünellerden geçmelerinin eskiden beri yasak olduğunu dile getirmiştir. Ancak son günlerde önüne her gelen ve özellikle esirlerin istedikleri gibi tünellerden geçmekte olduklarını dile getirmiştir. Mavrokordato, “Dün”, treni raydan çıkarmak amacıyla raylar üzerine demir parçaları konmuş ve Allah korusun bu sebepten dolayı beklenen bir kaza meydana gelmeden önlendiğini ifade etmiştir. Bundan dolayı posta tabiyesi ve sorumlu olmayan kişilerin tünelden geçmesine izin verilmemesini istemiştir. Mavrokordato, Tabur Komutanlıklarına yukarıda geçen konuya dikkat etmelerinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden her Tabur Komutanı kendi alanını kapsayan tünellerin korunması için önlem almaları gerektiğini dile getirmiştir²²⁵.

Mavrokordato, 19 Ocak 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı’na yazdığı yazıda, yarından itibaren büyük trenin tünellerden gidip gelmeye başlayacağını, trenin büyük olmasından dolayı hattın iki tarafında da insan bulunduğu takdirde ölümlerinin kaçınılmaz olduğunu söylemiştir. Bu sebepten dolayı amelelerin tünellerde çalıştırılma saatlerine sınırlanma getirildiğini ifade etmiştir.

²²³ Gazetenin tamamı için Bkz. EK-8. <https://paperspast.natlib.govt.nz>. [Erişim Tarihi 03-01-2018 (20:05)].

²²⁴ ATASE Arşivi, BDH 2438-135-31.

²²⁵ ATASE Arşivi, BDH 829-800-14.

Belirli saatler haricinde amelelerin tünellerden geçmesine izin verilmemesi gerektiği Tabur Komutanlıklarına bildirmiştir²²⁶.

Mavrokordato, 13 Mart 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı'na çektiği telgrafta, mevcut bulunan komutanlıklardaki listeye bağlı olarak 8 asker ile 20 Rus esirin Pozantı-Belemedik'teki 1. İnşaat Şubesi'nde çalıştırılmakta olduğunu bildirmiştir. Son zamanlarda Çumra'da sebzeçilik işlerine girildiğini ve bu kişilerin tarım işlerinden anladıklarından dolayı komutanlıkların da uygun bulması halinde Çumra'ya gönderilmelerini istemiştir²²⁷.

Binbaşı ? Efendi, 10 Ocak 1918 tarihinde Harbiye Nezareti Demiryolları Müdürlüğü'ne çektiği telgrafta, 2.650 Sırp esir hakkında 4 Ocak 1918 tarihinde Binbaşı Çesi Efendi ile görüşmeleri neticesinde 1.000 esirin odun sevki için demiryolu inşaat hattına gönderilmesini istemiştir. Geriye kalan 1.650 esirin ise 250'sini Pozantı İnşaatı'na, 1.400 esirin ise Toros Hattı İkinci Kısmı olan Alçakgedik ile Durak kısmı işlerine verilmesini rica etmiştir²²⁸.

Esirlerle ilgili konuları Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti takip ettiği için Pozantı-Belemedik Esir Amele Taburu'na gönderilen esirlerin listeleri Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne de gönderilir. Elçilikler ise Toros Tünelleri inşasında çalıştırılan esirlerden yaralıların durumlarını takip ederler. Esirler, tazminat alma konusunda da bazı çalışmalar yürütmüşlerdir²²⁹.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'da esirler birçok işte çalıştırılmıştır. Bunların başında demiryolu yapımı gelmektedir. Ayrıca karayolu yapımında, sebzeçilik işlerinde, odun kesme işinde, aşçılık, veznedarlık ve trenlerdeki yükleri doldurma boşaltma işlerinde çalıştırılmışlardır. Esirlerin çalıştırıldığı ortamlarda can güvenlikleri dikkate alınmıştır. Yabancı basında Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda esir tutulan askerlerin çalışarak para kazandıklarını, ticaretle meşgul olduklarını ve bu şekilde hayatlarını devam ettirdikleri yazılmıştır. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki esirlerin çalışma koşulları göz önüne alındığında Osmanlı Devleti esirlerin çalıştığı süre zarfında ücretlerini ödenmiştir. Esirlerden subay ve askerlerin

²²⁶ ATASE Arşivi, BDH 829-800-24.

²²⁷ ATASE Arşivi, BDH 829-800-34.

²²⁸ ATASE Arşivi, BDH 861-909-1-144.

²²⁹ İngiliz savaş esirlerinden Davis adlı şahıs Bağdat Demiryolu İnşaatı şirketi hesabına çalıştığı sırada sol gözünü kaybettiği için tazminat talebinde bulunmuştur. Bunu Osmanlı Devleti müteakabiliyet esasına göre olursa kabul edeceğini dile getirmiştir. Özçelik, a. g. e., ss. 110-111.

çalışma koşulları değişiklik göstermekle birlikte esirlere her insanın yapabileceği işler verilmiştir.

3.5) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN İAŞE VE BARINMASI

Osmanlı Devleti, çalıştırılan esirlerin barınma ve iaşe durumlarını da göz önünde bulundurmıştır. Menzil Müfettiş Vekili, 30 Temmuz 1916 tarihinde Başkomutanlık 3. Şube'ye çektiği telgrafta, İnşaat Şirketi'nin, esirleri besleyememesinden dolayı aç kaldıklarını Pozantı-Belemedik Esir Komutanlığı'na bildirilmesini ifade etmiştir. Böyle durumlardan dolayı esirlerin aç kalmaması için İnşaat Şirketi tarafından doyurulması ya da İnşaat Şirketi'nin böyle durumlarda Menzil Müfettişliği'ne bildirmesini dile getirmiştir²³⁰. Özellikle esirlere nasıl davranılması gerektiği, beslenmeleri gibi kararlar devletler arası karşılıklılık esasına göre şekillenmiştir. Esirleri kim çalıştırıyorsa onun yükümlüğü altındadır.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 5 Aralık 1916 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, 22 Ağustos 1916 tarihinde Pozantı'da tünelde çalışmakta iken toprak çöküntüsü altında kalarak vefat etmiş savaş esirinin olmadığını söylemiştir. Yalnız 23 Ağustos 1916 tarihinde toprak çöküntüsünden kaynaklı bir kaza meydana geldiğini belirtmiştir. Kazada Kütahya Amele Taburu'ndan bir Osmanlı askerinin vefat ettiğini söylemiştir. Kaza sırasında bir hayli Osmanlı askeri ve 30 kadar İngiliz esirini çalıştırılmakta olduğunu dile getirmiştir. Paşa kaza sonrasında İngiliz esirlerin tünellerde çalışmayı reddettiklerini bundan dolayı İngiliz esirlere İnşaat Kıtataı Komutanlığı tarafından 2-3 gün izin verildiğini belirtmiştir²³¹. Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde çalıştırılan esirlerin psikolojileri de göz önüne alınmıştır. Gerektiği yerde esirlere izin verildiği görülmektedir.

Philip Holzman Şirketi Türkiye Müdürü, 24 Aralık 1916 tarihinde Toros İnşaat Kıtataı Komutanlığı'na gönderdiği yazıda, şubelerinde çalıştırılmak üzere 400 esirin gerekli olduğunu bildirmiştir. Gelecek 400 esirin kalacak yer konusunda sıkıntı çekeceğinden dolayı 21 Aralık 1916 tarihinde 400 yerine 90 esirin gönderilmesinin

²³⁰ Orijinal belge için Bkz. EK-21. ATASE Arşivi, BDH 860-906-4-1.

²³¹ BOA. HR. SYS., 2223/22.

uygun olacağını ifade etmiştir²³². Bağdat Demiryolu Hattı'nın tamamlanması için insan kaynaklarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacı Osmanlı Devleti esirlerden karşılamıştır. Ancak ihtiyaç olmasına rağmen esirlerin kalacak yerlerinde sıkıntı olmasından dolayı istenilen sayıda esir Pozantı-Belemedik Bölgesi'ne gönderilememiştir.

Kenneth Steuer, First World War Central Power Prison Camps adlı makalesinde Türkiye'deki Esir Kampları'nın, Avrupa standartlarında olmadığını ifade etmiştir. Esirlerin iâşe ve sağlık koşullarının yetersiz olduğunu, esirlerin iâşe konusunda yerel halktan temel malzemeleri para karşılığında temin edebildiklerini dile getirmiştir. Esirlerin ulaşım konusundaki sıkıntısından dolayı genelde çalıştıkları yerlere yürüyerek gittiklerini ifade etmiştir. Esirlerin kış şartlarına karşı kendilerini koruyacak giysilerden yoksun olduğunu belirtmiştir²³³. Steuer'un bu bilgisinde doğruluk payı vardır. Ancak dönemin şartları göz önüne alındığı zaman Osmanlı Devleti kendi askerlerine yetecek durumda değildi. Esirlerin ihtiyaçlarını Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin aracılığıyla tarafsız ülkelerin ve esir alınan asker ve subayların devletleri tarafından karşılanmaya çalışılmıştır.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan esirlere günlük iâşe miktarı Esir Nizamnamesi'ne göre belirlenmiştir. Esirler kampta çıkan yemeği beğenmezse ya da karnı doymazsa kampta bir kantin mevcut olup bu kantinden ücret karşılığında istediklerini alabilmişlerdir. Esirlerin kantindeki malların fiyatlarının yüksek olmasından dolayı ilgili merciler şikâyette bulunmuşlardır. Bu şikâyet üzerine kantin ücretlerinde düzenleme yoluna gidilmiştir. Esir Kampı'ndaki esirlerin köle muamelesi yapılmamış imkânlar dahilinde istekleri karşılanmıştır.

Mavrokordato, 5 Haziran 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtâatı Komutanlığı'na gönderdiği yazıda, şirket çalışanlarından memur ve ameleye günlük kişi başına bir ekmek verildiğini belirtmiştir. Ameleden bazılarının verilen ekmeği yetersiz görmesinden dolayı fen amirlerine ve daha çok belirli makamlara müracaatlarda bulduklarını ifade etmiştir. Esirlere verilen ekmeğin yetersiz olmadığını önceden kararlaştırılan şekilde ekmeğin verildiğini, şikâyetlerin dikkate alınmaması gerektiğini ifade etmiştir²³⁴.

²³² ATASE Arşivi, BDH 829-800-15

²³³ Steuer, a. g. m., s. 14.

²³⁴ ATASE Arşivi, BDH 829-800-58.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda esirlerin iaşeleri Esir Nizamnamesi'ne göre düzenlenmektedir. Diğer esir kamplarında olduğu gibi Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda da yiyecek çeşitleri şu şekildedir: Ekmek, et, bulgur, tereyağı, sabun ve gaz yağıdır²³⁵. Esirlere verilecek yiyecekler Esir Nizamnamesine göre düzenlendiği için Anadolu'daki bütün esir kamplarında yiyecek dağıtımı aynı şekilde olmuştur.

Pozantı-Belemedik'teki Demiryolu İnşaatı'nda Esir Amele Taburları'nın, en önemli sorunlarından birisi iaşe olmuştur. Savaş koşulları sebebiyle Osmanlı Devleti'nde tarımsal üretimin durma noktasına gelmesi, başta sivil halk olmak üzere ordu her türlü görevliyi olumsuz etkilemiştir. Osmanlı Harbiye Nezareti, tüm olumsuzluklara rağmen demiryollarında çalıştırdığı esir amelelerin iaşesini karşılamıştır. Osmanlı İçişleri Bakanlığı'na gelen 28 Ağustos 1916 tarihli yazıda, Toros ve Amanos Dağları'nda çalıştırılan esir amelenin iaşesi için Ankara'dan satın alınan 500 çuval unun Toros ve Amanos Bölgesi'ne gelmediğinden dolayı bir şikâyet söz konusu olmuştur. Osmanlı İçişleri Bakanlığı bunun üzerine hemen harekete geçerek, Toros ve Amanos Dağları'nda çalıştırılan esir amelelerin iaşesi için Ankara'ya bir yazı yazarak, daha önce satın alınan tahılın derhal adı geçen yere gönderilmesini istemiştir. Yine tüm imkânsızlıklara rağmen, 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın isteği üzerine Vakıf Müdürlüğü, Demiryolu Taburları'nın bir senelik un ihtiyacını karşılamak için 70 bin kilo un gönderilmesini istemiştir²³⁶.

Osmanlı Devleti tarafından Esir Amele Taburları'nın iaşesi elden geldiğince karşılanmaya çalışılmıştır. Örneğin Esir Amele Taburu'nda görevli 248 kişiye günlük 500 gram ekmek, 150 gram buğday ve 100 gram et verilmiştir²³⁷. Cengiz Mutlu'nun Amele Taburları kitabında esirlere verilecek yiyeceklerin ne kadar olduğunu belirtmiştir. Bu miktarların doğru bile olsa adaletli bir şekilde dağıtıldığı tartışma konusudur. O dönemin şartlarına göre bir esire 100 gr et verilmesi miktarın abartı olduğunu düşündürür.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda esirlerin iaşe konusunda dönemin şartlarına göre esirlerin aç kalmamalarına özen göstermiştir. Osmanlı askeri ve demiryolu üzerinde çalışan Osmanlı vatandaşlarına verilen et, ekmek, buğday gibi iaşelerin esirlere de aynı miktarda verilmiştir. Esirler iaşe konusunda şikâyetlerini

²³⁵ <http://www.akmb.gov.tr>. [Erişim Tarihi 10.03.2015 (19:39)].

²³⁶ Mutlu, a. g. e., s. 102.

²³⁷ Mutlu, a. g. e., s. 100.

ilgili kurumlara bildirdikten sonra iaşe konusunda düzeltmelerin yapıldığı görülmektedir.

Esirlerin iaşeleri esirlerin maaş ve ücretlerinden karşılanmıştır. Çeşitli işlerde çalıştırılmak üzere halka verilen esirlerin iaşesi esiri götürən kişi tarafından karşılanmaktadır. Esirler isterlerse iaşelerini ücret karşılığı dışarıdan temin edebilir. Osmanlı Devleti tarafından verilen iaşelerden faydalanmak isteyen esirler için garnizonlarda kantinler açılmıştır. Kantinlerde satılan malların fiyatları sürekli kontrol edilerek, malların piyasa fiyatlarıyla uygun olmasına özen gösterilmiştir. Hatta kantinlerden elde edilecek gelirler, esirlerin ihtiyaçları için harcanmıştır. Esirlerin yemek konusunda zaman zaman şikâyetleri olmuştur. Salib-i Ahmer Cemiyeti'ne göre, esirlere verilecek olan iaşenin Türk askerine verilen iaşeye aynı miktar ve çeşitte olması gerekiyordu²³⁸. Osmanlı Devleti muhafaza altında tuttuğu esirlerin iaşesini karşılamak zorundadır. Fakat esir yemekleri beğenmediği takdirde kendi isteği doğrultusunda kantinlerden alışveriş yapabilmektedir.

Bağdat Demiryolu Alman Şirketi, 2 Temmuz 1917 tarihinde Demiryolları 3. Şube Müdürlüğü'ne yazdığı yazıda, Pozantı-Belemedik 1. İnşaat Kısım Başmühendisliği'nden mayıs ayı raporuna göre Rahip Doktor Ankre adında bir kişinin kalacak yere ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. Fakat inşaat kısımları subayının konut sıkıntısı olduğundan dolayı Doktor Ankre'nin isteğinin yerine getirilemeyeceğinden geldiği yere geri dönmesini rica etmiştir²³⁹. Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde 1917 yılının ortalarında kalacak yer sıkıntısı çekildiği görülmektedir. Bu durumun gerekçesi olarak Küt'ul Amare'den esir alınan İngiliz esirlerin etkisi olduğu düşünülebilir.

Esirlerin gıda ihtiyaçlarından sonra en önemli ihtiyaçları giyim kuşam malzemelerinin sağlanması olmuştur. Esirlerin kıyafetleri altı ayda bir askeri levazımın emriyle değiştirilir. Zorunlu olarak sürekli sağlanması gereken, yeni elbise, ayakkabı ve iç çamaşırlarıdır. Esirlere askeri levazımın yanı sıra Elçilikler ve Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından elbise ve ayakkabı yardımı yapılmıştır²⁴⁰.

²³⁸ Key, a. g. e., ss. 67-68

²³⁹ ATASE Arşivi, BDH 861-909-1-2.

²⁴⁰ Özçelik, a. g. e., s. 104.

Esirlerin barınma durumu da genellikle koğuş sistemi şeklindedir. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki esir asker ve subayların kaldıkları yerler farklılık göstermiştir. Karşılıklılık esasına göre esir askerler çadırlarda kalırken esir subaylar otellerde ya da evlerde kalmıştır. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda kalacak yer sıkıntısı yaşandığı için esirlerden çalışamayacak durumda olanlar başka esir kampına gönderilmiştir.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki esirlerin ihtiyaçları da elden geldiğince karşılanmaya çalışılmıştır. Özellikle kış aylarında Pozantı Bölgesi'nin soğuk olmasından dolayı esirlere kıyafet konusunda Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin aracılığıyla Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan esirlere kıyafetler gönderilmiştir.

Toros Dağları'nın güneyinde Durak, Bucak ve Adana bulunmaktadır. Durak Alman Personeller tarafından kontrol edilmektedir ve iyi bir hastane bulunmaktadır. Amanos Bölgesi'nin ana kampı Bahçe ve İntelli Bölgeleridir. Yarbaşı, Ayran da diğer kamplardır. Bu türlerin çoğu çalışma kamplarıydı esir kampları değildir. Bu çalışma kamplarının kimisi çadır kimisi ahşap kimisi de çamurdan yapılmış kulübelerdir. Konutlarda genellikle İngiliz, Hint asıllı İngiliz ve Rus esirler kalmaktadır. Kampta çalışan diğer kişilerde Osmanlı vatandaşlarından oluşmaktadır. Kampta yaşayan esirler belirli kurallara uymak zorundadır. Başmühendisler ise genellikle Alman ve Avusturyalı kişilerden oluşmaktadır. Bazı Türk nöbetçiler sözde esirlere gözetmenlik etmektedir²⁴¹.

3.6) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN SOSYAL YAŞAMLARI

Osmanlı Devleti esirlerin sosyal yaşamlarına çok fazla kısıtlama getirmemiştir. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda esirler özgürce yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Esirler, alkol almışlar, şarkı söylemişler, çeşitli aktivitelerde bulunmuşlardır.

Kerr'in günlüğünde 27 Şubat 1916 tarihinde "*John Hick ve arkadaşları toplanıp koca bir şişe rakı almışlar. Rakı 60 kuruş şişesi 10 kuruş*" olduğunu ifade etmiştir. Yine 2 Mart 1916 tarihinde tuttuğu günlüğünde "*Kalan son vermutlar da tükendi, çoğunu esirler*

²⁴¹ Treatment Of British Prsioners Of War In Turkey, Report, Miscellaneous No: 24 (1918), November 1918, ss. 12-13.

ıçtı. Jim'le beraber son birkaç gündür Malaga Şarabı içiyorduk ancak o da bitti. Vermut Şarabı 30 kuruşa kadar çıkarken, Malaga Şarabı şişe başına 22 kuruşa mal oluyordu."²⁴² ifadelerini kullanmıştır. Kerr'in günlüğünden anladığımız kadarıyla esirlerin düzeni bozmayacak şekilde istedikleri gibi içki içmelerine izin verilmiştir.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda esirlerin eğlenme hakkı elinden alınmamıştır. Bu konuya örnek olarak Greg Kerr'in 17 Mart 1916 tarihli günlüğünde;

"Bugünü, odamızda bir konser vererek, elimizden geldiği kadar geleneklere uygun bir şekilde kutladık. Son birkaç gündür bir program ayarlamaya çalışıyordum ve kimsenin bana yardım etmeye yanaşmamasına rağmen programın bir kısmını hazırlayabildim. Özellikle Turkuaz Mürettebatına olmak üzere davetiyeler hazırladık. Her şey gayet güzel gelişti. Neredeyse pürüz çıkmadı. Sadece, ziyaretçilerimizin birçoğu Çankırı'daki diğer kamptaki bir konserde daha önce şarkı söylemiş olan Morgan isminde bir adamın şarkı söylemesi konusunda ısrar edince, tüm gösterilerin bizim odada yapılmasıyla ilgili yaptığım planımdan vazgeçmek zorunda kaldım. O kadar iyi şarkı söyledi ki, ondan bunu yapmasını rica ettiğime hiç pişman olmadım. Diğer bir iki şarkıcı dışında, elimizdeki en iyi sanatçı oydu. Çok gür, bariton bir sese sahipti ve "The Bandirelo" ve "The Villige Blacksmith" gibi şarkıları neredeyse kusursuz bir şekilde söyledi. Harding ve Talbot iki şark söylediler, Harding kadın kılığındaydı. Beraber çok iyi bir ikili oluşturdular, küçük bir skeç hazırlamadıklarına çok üzülüm doğrusu. Uzun bir süre sonra Çavuş Watt'ı sinek öldürmek için geliştirdiği komik icatlardan bazılarını anlatması konusunda ikna ettim. Neticede her şey çok iyi gitti. Konser sırasında Osman Efendi ve Devlet Temsilcisi tarafından ziyaret edildik." demiştir²⁴³.

Pozantı, Belemedik, Taşdurmaz, Hacıkırı, Kelebek bölgelerine yarım düzine esir yerleştirilmiştir. Belemedik yüksek dağların altında derin bir vadi içinde yer almaktadır. Pazar günleri esirlere nehrin kenarında piknik yapabilir Kriket oynayabilir ve nehir kenarında yıkanabilir²⁴⁴.

Osmanlı Devleti, esirlerin temizliği ile de ilgilenmiş eldeki imkânlar değerlendirilerek esirlerin temizlik sıkıntısını çözmeye çalışmışlardır.

Yıldırım Orduları Grup Komutanı Mustafa Kemal Paşa, 3 Ocak 1918 tarihinde Adana Hat Komutanlığı ve Adana Hat Müfettişliği'ne yazdığı bir yazıda, esir ve terhis edilecek Osmanlı askerlerinin kişisel temizlikleri Adana'da

²⁴² Ker, a. g. e., ss. 286-289.

²⁴³ Kerr, a. g. e., ss. 299-300.

²⁴⁴ Treatment Of British Prsioners Of War In Turkey, Report, Miscellaneous No: 24 (1918), November 1918, ss. 12-13.

yapılacağından dolayı Mikyas’da temizlik merkezi tesis edileceğini ifade etmiştir. Paşa, bu noktada da tren istasyonunda kullanılmayan hatların birine eski bir lokomotif getirilerek çadırlarda hamam düzeni kurularak lokomotiften elde edilecek sıcak sudan 500-600 kişinin temizlik ihtiyacının karşılanabileceğini ileri sürmüştür²⁴⁵. Osmanlı Devleti’nde bulunan esirlerin temizliğine dikkat edilmiş ve esirlere hamam gibi imkânlardan yararlanılmasına izin verilmiştir²⁴⁶.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı’nda esirlerin sosyal yaşamları orada bulunan Osmanlı askerleri ve yerel halktan bir farkı olmamıştır. Kampın etrafının tellerle çevrilmemesi esirlerin rahat bir şekilde hareket etmesini sağlamıştır. Pozantı-Belemedik Esir Kampı’nda muhafaza altında tutulan esirler köye inip yerel halka iç içe yaşamıştır. İhtiyaçlarını gerektiği yerden yerel halktan temin etmiştir. İçki içmelerine müsaade edilmiştir. Esirler kendi aralarında eğlence düzenlemişlerdir. Esirlerin sosyal yaşamlarına bir kısıtlama getirilmemiştir. Esirler başkalarına rahatsızlık verdiği ya da firar teşebbüsünde bulunduğu için bazı cezalar verilmiştir.

3.7) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI’NDAKİ ESİRLERİN GÜVENLİĞİ

Osmanlı Devleti, Esir Taburlarını korumak içinde Osmanlı askerini görevlendirmeye tabi tutmuştur.

Menzil Müfettişliği, 27 Haziran 1916 tarihinde 4. Alaya gönderdiği yazıda, Pozantı-Belemedik Esir Taburunu korumak için görevlendirilen Konya Jandarma Alayı’ndan 50 askerin koruma görevini yerine getiremeyeceklerini ifade etmiştir. Menzil Müfettişliği, 4. Alaydan bu durumun Konya Alay Komutanlığı’na bildirilmesini istemiştir²⁴⁷.

4) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI’NA ZİYARET VE İNTİBALAR

Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti tarafından esir alınan asker ve subaylar mübadele edilinceye kadar Pozantı-Belemedik Esir Kampı’nda muhafaza altında tutulmuşlardır. Pozantı-Belemedik Esir Kampı’ndaki esirlerin insani bir yaşam sürmesi için Osmanlı Devleti elinden gelen bütün kolaylığı sağlamaya çalışmıştır. Devletler ise esir kamplarını ziyaret etmek için özellikle tarafsız

²⁴⁵ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-16.

²⁴⁶ Key, a. g. e., ss. 67-68

²⁴⁷ ATASE Arşivi, BDH 856-892-1-15.

devletlerin aracılığıyla esir kamplarını ziyaret etmişlerdir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde bulunan Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki Rus, İngiliz ve Fransız esirler için esir kampları ziyaret edilmiştir.

Salib-i Ahmer Uluslararası Komite Temsilcileri Alfred Boissier ve Dr. Adolphe Vischer Osmanlı Devleti'ndeki esir kamplarını ziyaret ettikten sonra hazırladıkları raporda: “Çok defa tekrarlayarak talepte bulunmamıza rağmen Bilemedik'teki Ciliciennes kapısına gitmemiz reddedildi, orada sivil mühendislik adı altında çok sayıda Rus, İngiliz ve Fransız esir, Bağdat hattı yapımında çalışıyordu. Ama orayla ilgili olumlu bilgiler elde ettik. Ücretleri ödeniyor ve yeterince iyi besleniyorlardı. Sağlık durumuna gelince, edindiğimiz bilgiye göre, iyi değildi. Sıtma hastalığı Toros Dağlarında bulunan dağlık bölgelere bile yayılmış durumda. Savaş bölgesiyle ilgili olarak düşünülmüş bu çalışma şantiyeleri, ziyarete açık değildi. Şunu kabul etmek gerekir ki, Osmanlı yetkilileri İngiliz, Hintli, Rus ve Fransız esirlerin ağır esaretini hafifletmek için oldukça çaba sarf etmiştir. Bunu tasdik ederken gördüklerimize dayanıyoruz. Aynı şekilde birkaç istisna dışında rütbeli askerler, yerleşim yerleri ve maddi hayatları hakkında hiçbir şikâyetle bulunmamıştır.” diye gözlemlerini dile getirmişlerdir²⁴⁸. Salib-i Ahmer Uluslararası Komitesi'nin hazırladığı rapordan da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti muhafaza altında tuttuğu esirlerin esaretini hafifletmek için elinden geleni yapmıştır.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 5 Nisan 1916 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı yazıda, asker ve sivil doktorlar tarafından Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan esirlerin muayenelerinin ve tedavilerinin yapıldığını ve esirlere gereken özenin gösterildiğini ifade etmiştir. Bundan dolayı Doktor Je Mabrje'nin Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na gönderilebileceğini belirtmiştir²⁴⁹.

Bern Elçisi Fuad Bey, 14 Eylül 1916 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta, Osmanlı Devleti'ndeki Rus esirlerini ziyaret edecek olan heyetin İngiliz ve Fransız esirlerini de ziyaret edip etmeyeceklerinin Salib-i Ahmer Cemiyeti'ne bildirilmesini istemiştir²⁵⁰. Esir kamplarına gönderilen heyetlerin sadece bir milletin esirlerini değil aynı zamanda birçok milletten esirin kontrol edilebileceğini bize göstermektedir.

²⁴⁸ Comité International De La Croix-Rouge, Documents publiés à l'occasion de la Guerre Européenne, (1914-1917), Rapport, de MM. Alfred Boissier et Dr. Adolphe Vischer sur leur inspection des camps de prisonniers en Turquie, October 1916 à Janvier 1917, Mars 1917, Cevenre Paris. ; Özçelik, a. g. e., s. 162.

²⁴⁹ BOA. HR. SYS., 2196/34.

²⁵⁰ BOA. HR. SYS., 2213/5.

Başkomutan Vekili Korgeneral Bronzard, 2 Ekim 1916 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı yazıda, Rusya, İngiltere ve Fransa Devleti'nde bulunan Osmanlı esirlerini ziyaret ve kontrol etmek şartıyla Cenevre'deki Salib-i Ahmer Heyeti tarafından İstanbul, Bursa, Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar, Konya, Yozgat, Kastamonu Esir Garnizonu'nda bulunan çeşitli milletlere mensup esirlerin ziyaret edilmesine izin verildiğini ifade etmiştir. Savaş dolayısıyla Beledik, Resülayn, Musul, Ankara ve Sivas Esir Garnizonları'nın ziyaret edilmesine müsaade edilmeyeceğini dile getirmiştir²⁵¹. Ziyaret taleplerinin geri çevrilmesi veya kabul edilmesi genellikle karşılıklılık esasına göre şekillenmiştir. Burada Osmanlı Devleti bazı esir kamplarının ziyaret edilememesinin sebebini ifade etmiştir.

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı, Başkomutan Vekili'ne yazdığı yazıda, Osmanlı ve Rusya Devleti'nde bulunan Esir Garnizonlarını Uluslararası Salib-i Ahmer Heyeti tarafından ziyaret edilmesine dair Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin belirlediği şartlara göre ziyaretin gerçekleştirilmesinin uygun görüldüğünü İspanya Elçiliği'nin kararlarının isabetli olduğunu vurgulamıştır. Bakanlık, bu konu üzerine İspanya Elçiliği'nin kararlarını detaylandırmıştır. Devletlerin heyetleri tarafından kendilerinde bulunan Osmanlı Esir Garnizonları'nı ziyaret etmesi ve heyetin yanında Türk ve Fransız tercümanların bulunması konusunda ısrarcı olduklarını ifade etmiştir. Aksi takdirde ziyaret konusunda alınan karardan vazgeçilerek Bern Elçiliği'ne gerekli talimatların verileceğini dile getirmiştir. Heyetlerin yanında Türk ve Fransız tercümanlarında bulunması konusundaki ısrar, Osmanlı Esir Garnizonlarını ziyaret edecek olan Rusya Devleti'nin Kafkas Bölgesi'ndeki ve Hazar Denizi'nde bulunan Osmanlı Garnizonlarını ziyaret ettirilmesine müsaade etmediğini belirtmiştir. Salib-i Ahmer Heyeti'nin Sivas, Beledik, vs. bölgelerde bulunan yabancı esir garnizonlarını ziyaret etmesine izin verilmediğini ifade etmiştir. Bern Elçiliği 23 Ekim 1916 tarihinde İsviçre Dışişleri Bakanlığı ve Salib-i Ahmer Heyeti'ne Karargâhların ziyaret konusunu bildirdiğini dile getirmiş olsa bile Osmanlı Devleti'ne gelecekleri bildirilen heyetin kendi sorumlukları altında hareket edeceklerini söylemiştir.

Salib-i Ahmer'in amacı devlet heyetlerinin esir ziyaretlerini ertelemesi ve İngiltere ile Fransa'daki Osmanlı esirlerinin ziyareti için görevlendirilecek heyetin

²⁵¹ BOA. HR. SYS., 2213/5.

kimlerden olacağını ve zamanı belirlemeden İstanbul'daki heyetlere Osmanlı'da bulunan hiçbir esir karargâhının gösterilmeyeceğini ifade etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya sunduğu esir karargâhlarını ziyaret edebilmesi için gerekli şartları ifade etmiştir. Rusya'dan Osmanlı Devleti'ne geri dönüş sağlanmadığından dolayı Rus esirlerin ziyaret talebi kabul edilmemiştir²⁵². Esir kamplarını ziyaret etmek için mütekabiliyet esası göz önünde bulundurulmuştur. Anadolu'da bulunan esir kamplarını ziyaret etmek için tarafsız devletlerin gönderdiği heyetlerin yanında tercüman bulundurmasını istemiştir.

Osmanlı Devleti ve Rusya'nın himayesi altında bulunan esir garnizonlarını ziyaret edilmesi için anlaşmaya devletler karşılıklı anlaşmalar yapmışlardır. Anlaşmalar doğrultusunda tarafsız ülke olarak da Danimarka Devleti'nin her iki devletin kontrolünde bulunan esir kamplarını ziyaret etmesine izin verilmiştir. Rusya'daki esir garnizonların ziyaret edilmesi için Danimarka Devleti'ne bağlı Kasteniskivold Heyeti 19 Kasım 1917 tarihinde Rusya'ya gönderilmiştir. Rusya'da Osmanlı Devleti'ndeki esir kamplarını ziyaret için Danimarka'dan Dr. Martini Heyeti'ni 1917 tarihinin Kasım ayında İstanbul'a göndermiştir. Dr. Martini Heyeti, Pozantı-Belemedik Garnizonu'nu ziyaret etmiştir. Heyetin masrafları Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından karşılanmıştır²⁵³.

Tarafsız ülkelerin ve yardım kuruluşlarının aracılıklarıyla esir kampları ziyaret edilmiştir. İtilaf Devletleri'ndeki esir kamplarını ziyaret etmek için Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin aracılık yaptığı görülmektedir. Buna karşılık Anadolu'da bulunan esir kampları ziyaret edecek yardım kuruluşu olarak da Salib-i Ahmer Cemiyeti'nin faaliyetleri bulunmaktadır. Mütekabiliyet esası göz önünde bulundurulunca da devletler genellikle Danimarka, Hollanda, ABD vs. devletlerin heyetleri ile esir kampları ziyaret edilmiştir.

4.1) ABD HEYETİ'NİN POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NI ZİYARET ETMESİ

Osmanlı Devleti'nin elinde bulundurduğu İngiliz esirlerinin ihtiyaçlarını tespit etmek ve genel durumları hakkında bilgi edinmek için esir kamplarını ziyaret etmek isteyen ilk devlet, Bağdat'taki ABD Konsoloslugu olmuştur. ABD, savaşa

²⁵² BOA. HR. SYS., 2213/5.

²⁵³ Mesut Çapa, *Kızılay [Hilal-i Ahmer] Cemiyeti (1914-1925)*, Yapım Rıhtım Ajans&Yayınevi, B. 2, Ankara 2010, s. 121.

girdiği tarihe kadar tarafsız konumda olduğundan dolayı esir kamplarını ziyaret ederek İngiliz esirlere yardım etmek için birçok girişimde bulunmuştur. ABD'nin esir kamplarını ziyaret etme isteğini Osmanlı Devleti tarafından genellikle olumlu karşılanmıştır. ABD'nin tarafsızlığının yanı sıra Osmanlı Devleti'ne İngiltere'nin elinde bulundurduğu Osmanlı esirlere ait bilgileri doğru bir şekilde vermesi de etkili olmuştur Anadolu'daki İngiliz esirlerini ziyaret etme hakkı ilk kez ABD'ye verilmiştir²⁵⁴.

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı, 1 Mart 1916 tarihinde Harbiye Nezareti'ne yazdığı yazıda, ABD Elçiliği'nin Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan esirleri ziyaret etme isteğinin olduğunu ifade etmiştir. Ziyaret edecek kişinin Alman uyruklu Doktor Je Bamberjere olduğu dile getirilmiştir²⁵⁵.

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı, 4 Nisan 1916 tarihinde Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya çektiği telgrafta, Osmanlı Devleti'nin elinde bulundurduğu Fransız esirlerin Paris ABD Elçiliği mensupları tarafından ziyaret edilmek isteğini kabul edilerek gerekli kolaylığın gösterilmesi talep edilmiştir²⁵⁶.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 11 Mayıs 1916 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na çektiği telgrafta, ABD Elçilik Müsteşarı Mösyö Philip'in Afyonkarahisar Esir Garnizonu'nu ayda bir defa ziyaret etmesine müsaade edildiğini bildirmiştir. Uluslararası İsveç Salib-i Ahmer Heyeti'nin Rusya'da Osmanlı esirlerini ziyaret ettikten sonra vereceği raporlara karşılık olarak ABD Elçiliği adına diğer garnizonları da ziyaretine müsaade edileceğini bildirmiştir. Ayrıca Beyrut'a dönen Doktor Avyon Voret'in Afyonkarahisar Esir Garnizonu'nu ziyaret etmesine gerek kalmadığı belirtilmiştir²⁵⁷.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 17 Haziran 1916 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı yazıda, ABD Elçiliği Müsteşarı Mösyö Philip tarafından Afyonkarahisar Esir Garnizonu ile Taşkışla'daki İngiliz Esir Garnizonu'nu ziyaret etmesi konusunda bir engel olmadığını belirtmiştir. Bu sırada İngiliz Esir Garnizonları'na bir listenin gönderildiğini ifade etmiştir. Özellikle Rusya'da bulunan Uluslararası Salib-i Ahmer Komitesi tarafından Rusya'daki Osmanlı esirlere dair

²⁵⁴ Akkor, a. g. e., s. 119.

²⁵⁵ BOA. HR. SYS., 2213/4

²⁵⁶ BOA. HR. SYS., 2213/4.

²⁵⁷ BOA. HR. SYS., 2213/5.

raporların karşılığı olarak Osmanlı Devleti'nde bulunan esirleri ziyaret edilebileceğini ifade etmiştir²⁵⁸.

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı, 9 Şubat 1917 tarihinde ABD Elçiliği aracılığıyla Fransa Dışişleri Bakanlığı tarafından verilen 13 Şubat 1917 tarihli notada, Belemelik ve Aciri Bölgeleri'ndeki esirlere az miktarda gıda verildiğini, ağır işlerde çalıştırıldığından dolayı sağlık durumlarının kötü olduğunu söylemiştir. Mariotte Denizaltısı görevlilerinden Le Port ile Gautier Nam adında iki kişinin hastalıktan vefat ettiğini belirtmiştir. Buna karşılık olarak Salib-i Ahmer görevlilerinin (Korsika ile Nefsi) adındaki kişilerin ise Fransa'daki esir karargâhlarını ziyaret ettiklerini Fransa'da bulunan Osmanlı esirlerinin uygun bir yerde bulduklarını bildirmiştir. Osmanlı Devleti'ndeki Fransız esirlerin yaşam şartlarının bir an önce düzeltilmesi gerektiğini aksi halde kötü durumda Fransa'daki Osmanlı esirlerinin etkileneceğini dile getirmiştir²⁵⁹.

4.1.1) Pozantı-Belemelik Esir Kampı'nı Genç Hristiyan Cemiyeti'nin Ziyaret Etmesi

Esir ziyaretleri genellikle anlaşmalı devletlerin temsilcileri tarafından yapılarak organize edilmiştir. ABD Elçiliğiyle irtibatlı Genç Hristiyan Cemiyeti, esir kamplarını ziyaret etmek istemiştir²⁶⁰. Amerikan Elçiliği vasıtasıyla Jacarb adında bir kişinin Pozantı'ya gitmesine izin verilmiştir. Jacarb, Pozantı-Belemelik Esir Kampı'nda bulunan esirlerin yaşam koşullarını, barınmalarını, iaşelerini, ihtiyaçlarını, çalıştırıldıkları yerleri, hastalıklarını ve tedavilerini gözlemlemiştir. 3 Mart 1916 tarihinde Cenevre'deki Salib-i Ahmer Cemiyeti Rusya'daki Osmanlı esirleri ve Osmanlı'da bulunan Rus esirlerin ziyaret edilmesini kararlaştırmıştır²⁶¹.

ABD Elçiliği, 3 Mart 1916 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı yazıda, Avrupa'nın farklı şehirlerinde ve savaş esirleri için 1 yılı aşkın bir süredir İstanbul'da Amerika'ya bağlı Genç Hristiyan Cemiyeti'nin eğitici çalışmalarında bulunduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmaların hem askeri hem sivil yönden yapıldığını ve birçok övgü aldığını dile getirmiştir. Bu çalışmaların belli başlı özelliklerini şu şekilde dile getirmiştir: Esirler için genel bir buluşma yeri, tek bir bina, çadır ya da o

²⁵⁸ BOA. HR. SYS., 2213/5.

²⁵⁹ BOA. HR. SYS., 2223/56.

²⁶⁰ Genç Hristiyan Cemiyet Avrupa'da birçok şehirde esir kamplarını ziyaret etmiş, sosyal projelerle ilgilenmiş, vakıflar, eğitim ve jimnastik faaliyetlerinde uğraşmıştır.

²⁶¹ BOA. HR. SYS., 2213/4.

amaç için özel olarak inşa edilmiş kulübenin ayarlanması, esirlere sosyal aktivite olarak; konserler, çeşitli türden eğlenceler ve oyunlar gibi sosyalleşmeyi arttırmak, esirlere çalışma eğitimi olarak okuma eğitimi vermek, dil öğrenimi için derslikler açmak ve orkestra çalıştırmak gibi faaliyetlerde bulduklarını ifade etmiştir. Esirlere atletizm, jimnastik ve zararsız ekipmanlar ile spor yaptırmayı da amaçladıklarını dile getirmiştir²⁶². Genç Hristiyan Cemiyeti'nin esir kamplarını ziyaret etmesinin amaçlarından birisi de esirlerin sosyal aktivitelerini sağlayarak esirlerin yaşamlarını kolaylaştırmak istemeleridir.

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı, 5 Mart 1916 tarihinde Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya gönderdiği telgrafta, ABD Elçiliğiyle irtibatlı Genç Hristiyan Cemiyeti'nin savaş esirlerine yardım etmeye gönüllü olduğunu ifade etmiştir. Pozantı ve Musul'daki İngiliz Esir Kampı'na bir temsilci göndermek arzusunda olduğunu dile getirmiştir. Temsilci temaslarının ardından esirlerin vakitlerini geçirmeleri için kitap ve müziğin serbest bırakılması gerektiğini belirtmiştir²⁶³.

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı, 10 Mart 1916 tarihinde Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya çektiği telgrafta, ABD Elçiliği aracılığıyla Genç Hristiyan Cemiyeti'nin Pozantı ve Musul'daki İngiliz Esir Karargâhlarını ziyaret etmek arzusunda olduğunu ifade etmiştir. Ziyaret için bazı kolaylıkların sağlanmasını istemiştir²⁶⁴.

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı, 18 Nisan 1916 tarihinde Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderdiği telgrafta, Genç Hristiyan Cemiyeti'nin savaş esirlerinin yaşam şartlarını iyileştirmek adına Osmanlı Devleti'ndeki diğer Esir Garnizonlarını da ziyaret etmek istediklerini dile getirmiştir²⁶⁵.

Anadolu'daki esir kamplarındaki esirlerin daha iyi yaşam sürmeleri için ABD ile irtibatlı Genç Hristiyan Cemiyeti'nin faaliyetleri olmuştur. Cemiyet, esirlere sosyal aktiviteler dahil olmak üzere birçok etkinlik yapmak için girişimlerde bulunmuştur. Esir kamplarının ziyaret edilmesi ve esirlerin yaşamlarını kolaylaştırmak için çalışmalar yürütmüşlerdir.

²⁶² BOA. HR. SYS., 2213/4.

²⁶³ BOA. HR. SYS., 2213/4.

²⁶⁴ BOA. HR. SYS., 2213/4.

²⁶⁵ BOA. HR. SYS., 2213/4.

4.2) HOLLANDA HEYETİ'NİN POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NI ZİYARET ETMESİ

Mersin'deki ABD Konsolosluğu, Toros Dağları'ndaki demiryolu yapımında çalıştırılan esirleri yakından takip etmiştir. Sadece ABD değil aynı zamanda Hollanda Devleti'de esirlerin durumlarıyla ilgilenmiştir. Hollanda Elçiliği, subay olsun ya da olmasın Anadolu'da bulunan esirlere ülkelerinden kendileri için gönderilen aylık 6 pound verilmesi için aracılık yapmıştır. Amerika ve Hollanda Elçilik görevlileri, esir kamplarını ziyaret ederken yaralı, hasta ve sakat esirlere öncelik vermiştir. Bu kişilerin savaş şartlarında evlerinden uzakta, iklim şartları, hayat şartları, savaşamayacak durumda olmaları, sağlıklı olmamaları, nedenlerinden dolayı ülkelerine iade edilmelerini talep etmişlerdir²⁶⁶.

Hollanda Elçiliği'ne bağlı görevlilerin Tarsus, Amanos, Resülayn'daki Esir Garnizonları dışındaki diğer garnizonları ziyaret etmesine müsaade edilmiştir²⁶⁷.

Anadolu'daki İngiliz esirlerin ihtiyaçlarını tespit etmek için tarafsız ülke olarak ilk ziyaret eden Bağdat'taki ABD Konsolosluğu olmuştur. Mersin'deki ABD Konsolosluğu'da Toros Dağları'ndaki demiryolu yapımında çalışan esirleri yakından takip etmiştir. Anadolu'daki bazı esir kamplarının ziyaret talebini Osmanlı Devleti reddetmiştir. Bunun sebebini de savaşın devam etmesine dayandırılmıştır. Uluslararası Salib-i Ahmer Cemiyeti tarafından gönderilen temsilciler Anadolu'daki esir kamplarını ziyaret etmiş ve esirlerin hallerinden memnun olduklarını, Osmanlı yetkilileri, esirlerin rahat etmesi için ellerinden gelen çapayı sarf ettiklerini ifade etmiştir. Osmanlı Devleti, Anadolu'daki esir kamplarını ziyaret eden devletlerin tarafsız ülke devletlerinden oluşmasına özen göstermiştir. Genellikle Uluslararası Salib-i Ahmer Cemiyeti ve Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin koordinasyonu ile esir kampları karşılıklı olarak ziyaret edilmiştir. Esir kampları ziyaret edilirken devletlerin mütekabiliyet esasını göz önüne alınmıştır. ABD, Hollanda, Danimarka gibi devletlerin, Anadolu'daki esir kamplarını ziyaret etme istekleri olmuş ve genellikle bu talepler olumlu karşılanmıştır.

²⁶⁶ Akkor, a. g. e., s. 120.

²⁶⁷ Özçelik, a. g. e., s. 155.

İKİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA HİLAL-İ AHMER'İN ESİRLERLE İLGİLİ FAALİYETLERİ, POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN İHTİYAÇLARI, HASTALIKLARI, İBADET ÖZGÜRLÜKLERİ VE VEFATLARI

1) BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA HİLAL-İ AHMER'İN ESİRLERLE İLGİLİ FAALİYETLERİ

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 11 Haziran 1868 tarihinde “Mecruhin ve Merdayı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti” adıyla kurulmuştur. 14 Nisan 1877 tarihinde “Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti” olarak ismi değiştirilmiştir²⁶⁸. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti ortaya çıkan zaruretler neticesinde Trablusgarp ve Bingazi Savaşları nedeniyle 1911 yılında yeniden teşkilatlanma yoluna gitmiştir. Hilal-i Ahmer, yardım kuruluşu olarak özellikle savaş sırasında esirlerin aileleriyle iletişim kurmalarına yardımcı olmuştur. Cemiyetin bir diğer görevi mektup ve kolilerin güvenli bir şekilde esirlere teslim edilmesini sağlamaktır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, esirlerin ihtiyaç duyduğu para ve iâşe konusunda esirlere yardım etmiştir. Cemiyet, esir ailelerinin ya da esirlerin mensup olduğu devletlerin esirlere gönderdiği paraları güvenli bir şekilde ulaştırma görevinde bulunmuştur. Cemiyet, esirlerle ilgili mektup, koli, para gibi konuları Salib-i Ahmer Cemiyeti ile birlikte ortaklaşa yürütmüştür²⁶⁹.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin bünyesinde kurulan Esir Komisyonu, esirlerin her türlü işleriyle ilgilenmiş, daha sonra bu komisyona bağlı olarak bir de "Esir Şube Müdürlüğü" kurulmuştur. İstihbarat Şubesi de esir işlemleriyle yakından ilgilenmiştir²⁷⁰.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1915-1918 yılları arasında ABD Elçiliği ve Hollanda Elçiliği tarafından teslim alınan kolilerin sayısını 8.755 adet olarak tespit etmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Harp Esirleri Komisyonu'nda ateşe olarak çalışan Rıfkı

²⁶⁸ Akkor, a. g. e., s. 109.

²⁶⁹ Key, a. g. e., ss. 49-50.

²⁷⁰ Key, a. g. e., ss. 49-50.

Bey, kolilerin kayıplarını önlemek için Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda esirlerin kolilerini dağıtmıştır²⁷¹.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Anadolu'daki yabancı esirlerin ihtiyaçlarını tespit etmek ve tespit edilen ihtiyaçların esirlere ulaştırılması için faaliyet yürütürken, Salib-i Ahmer Cemiyeti ise Osmanlı Devleti'ne mensup esir edilen askerlerin ihtiyaçlarını karşılamıştır.

Malumat-ı Zatiye İstihbarat Şubesi'nin 1916 yılında savaş esirlerine gönderilecek mektup, para ve paketler üzerine 10 adet genel madde belirlenmiştir. Bunların yanında askerlerin kayıplık durumları da ele alınmıştır.

1. Madde askerlik şubeleri savaş esirlerine gönderilecek para, mektup ve paketler konusunda Osmanlı Hilal-i Ahmer Komisyonu ile ilişki içinde olacaktır.

2. Madde esir ailelerinin müracaatları askerlik şubesine olduğu zaman, askerlik şubesinde çalışanlar yoğunsa şubeden bir memur esirlerin işlerinden sorumlu olacağı belirtilmiştir.

3. Maddesinde esir ailelerinin yaptığı başvurusunun kabul edileceği belirtilmiştir.

4. Madde savaş esirinin kayıp olduğu durumla ilgilidir. Savaş esirinden uzun bir müddet haber alınamayan ve savaş neticesinde kayıp oldukları resmen onaylandığı zaman aileler tarafından Harbiye Nezareti'ne bildirilecektir. Kayıp olarak bildirilen kişilerin ismini, babasının ismi, yaşı, nereli olduğu, askeriyede hangi kıtada bulunduğu, hangi cephede savaştığı ve adresinin yazılması gereklidir.

5, 6, 7, 8. Maddeler savaş esirlerine gönderilecek mektup üzerine olmuştur. Savaş esirlerine gönderilecek mektup ve kartpostal üzerine esirin ismi, babasının ismi, rütbesi, alayı, taburu, bölüğü, memleketi, esaret hayatını yaşadığı yer ya da karargâhı, hangi esir kampında bulunduğu ve esir numarasını zarf veya kartın üzerine yarısını kaplayacak şekilde yazılacaktır. Yazı sade biçimde yazılıp Osmanlı Hilal-i Ahmer Esir Komisyonu tarafından Fransızca, İngilizce ve Rusça yazılacaktır ifadeleri yer almıştır. Ayrıca Rusya için esirlerin yazacağı mektup dört satırı geçmemesi lazımdır. Yazışma sadece kartpostal üzerine olacaktır. İngiltere ve Fransa için kartpostal yanında mektupta göndermelerine müsaade edilmiştir. Mektupların

²⁷¹ Ahmet Tetik ve Ertan Karapirinler, *Merhamet Güneşi Kızılay Le Soleil de la Compassion "Hilal-i Ahmer 1912-1920"* Matsa Basımevi, İstanbul, 2015, s. 30.

Türkçe yazılması halinde esirlere veya ailelere daha kolay ulaşacağı da söylenmiştir. Gönderilen mektuplar ve kartpostallar ilk önce İstanbul askeri genel sansür müfettişliğine gönderileceği maddeler arasında yer almıştır. Esir aileleri tarafından gönderilecek mektup ve kartpostallara pul zorunluluğu getirilmemiştir.

9. Madde savaş esirlerine gönderilecek paranın nasıl olması gerektiğinden bahsedilmiştir. Esir ailelerin esire para yollaması için postanelere müracaatta bulunması gereklidir. Müracaatta bulunurken adresin yanlış verilmesi esire paranın ulaşmasını imkânsız hale getirecektir. Esir aileler para göndereceği zaman en yakın postaneye müracaatta bulunmaları, para yollanırken varakanın üzerine paranın miktarı, Osmanlı Hilal-i Ahmer Esir Komisyonu yazısı, esirin ismi, adresi ve künyesi yazılacaktır şeklinde açıklamalarda bulunulmuştur.

10. Madde savaş esirlerine gönderilecek olan paket üzerinedir. Savaş esirlerine gönderilecek eşya konusunda da ihtiyaçları doğrultusunda eşya gönderilmesi istenmiştir. Sucuk, pastırma vs. kokulu şeylerin gönderilmemesi belirtilmiştir. Esirlere gönderilecek paketlerin üzerine “hediye bir paket gönderilmek üzere” yazılacaktır. Esirlere gönderilen paketlerin içinde 2 don, 2 gömlek, 2 ceket, çorap, mendil, tütün ve peynir gibi şeyler yer almaktadır. Esirin künyesi ve esir bulunduğu yer ile oradaki numarası bildirilerek 82 kuruş Hilal-i Ahmer Esir Komisyonu’na gönderilecektir²⁷².

1.1) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI’NDAKİ ESİRLERİN ÜCRETLERİ

Birinci Dünya Savaşı’nda esir alınan asker ve subayların hakları karşılıklılık esasına göre şekillenmiştir. Devletler arası bağlantıyı tarafsız ülkeler sağlamıştır. Esirlerin çalıştırılma koşulları ve çalıştırıldığı zaman alacak ücretlerde devletlerin ikili ilişkilerinde kararlaştırılmıştır. Genel olarak esir alınan asker ve subayların aldıkları ücretler değişiklik göstermiştir. Esirler rütbelerine göre ücretler almaktadırlar.

1906 yılındaki Cenevre Sözleşmelerinde adı geçen devletlerin kendi subaylarına verdiği maaş kadar esir subaylara da aynı şekilde maaş verilmesi kararı alınmıştır²⁷³. Rus, İngiliz ve Fransız Devletleri Osmanlı esir subay ve askerlerine ne kadar maaş veriyorlarsa aynı şekilde Osmanlı Devleti de karşılıklılık ilkesinin bir

²⁷² Milli Kütüphane, 06. MiL. EHT. A 2466, D. N. 36298.

²⁷³ Bkz. EK-9. Key, a. g. e., ss. 76-77.

gereği olarak İngiliz, Rus ve Fransız Devletleri esirlerine o kadar maaş vermiştir. Enver Paşa, İngiliz esirlere Osmanlı lirası şeklinde maaş verilmekte olduğunu ifade etmiştir²⁷⁴.

Toros ve Amanos Tünelleri'nde çalıştırılan İtalyan, Karadağ, Rus ve İngiliz esirlere çalışma saatlerine göre şirketler tarafından ücretler verilmektedir. Esirlere haftada bir ödeme yapılır. Bu ücretin içinden yiyecek bedeli düşüldükten sonra kalanı esirlere verilmektedir. Hollanda Elçiliği esirlere verilen ücretleri teftiş etmektedir²⁷⁵.

Greg Kerr'in 23 Şubat 1916 tarihindeki günlüğünde ücretlerle ilgili olarak *"Karahisar'dan almak üzere imza attığımız paradan 128 kuruş aldık. Sadece 118 altın para için imza atmıştık; ancak 128 altın aldık. Türkler bizi altın ve gümüş paranın farkı konusunda kandırıyorlar. Fakat şu anda geldiğimiz yerde neredeyse herkes altın ve gümüş para arasındaki farkı anlayabiliyor ve ilk defa bize almamız gereken para tam olarak ödendi. Oğlanlardan (esirlerden bahsetmektedir)birkaçı Karahisar'daki görevliye altın için imza attıkları; ancak kağıt para aldıkları konusunda şikayette bulunmuşlardı. Fakat görevliler bu sorunu çözemediler. Belli ki onlar da farkı bilmiyorlardı."* demiştir²⁷⁶. Bazı esirler ilk önce Afyonkarahisar Esir Kampı'nda esaret hayatı yaşarken sonra Bağdat Demiryolu'nda çalıştırılmak üzere Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na gönderilmiştir. Afyonkarahisar'da çalıştırılan esirlerin ücretleri kendilerine ulaştırılmıştır.

Greg Kerr'in 26 Şubat 1916 tarihinde tuttuğu günlükte konuyla ilgili olarak *"Herkes ödemeleri konuşuyor; ancak hiç kimse tam olarak ne kadar para alacağını bilmiyor. Larrony gün başına 22 kuruş alacağını söylüyor ve bundan da emin. Eğer bu doğruysa Larrony burada en yüksek ücret ödenen esir olacak. Ajena ve Goddant patronlarının onlara 16 kuruş alacaklarını bildirdiğini söylüyorlar. Tezgâhtarlık yapan bir diğer arkadaşım 16 ile 20 arasında alacağını söyledi. Bana gelince, ben ne kadar alacağım konusunda emin değilim."* demiştir²⁷⁷. Esirlerin aldıkları ücretler de farklılık göstermiştir. Rütbelerine göre ve devletlerin ikili anlaşmalarına göre esirlerin ücretlerinde değişiklikler olmuştur. Genellikle ücretler mütekabiliyet esasına göre belirlenmiştir.

²⁷⁴ Bkz. EK-10. Özçelik, a. g. e., ss. 102-103.

²⁷⁵ Özçelik, a. g. e., s. 110.

²⁷⁶ Kerr, a. g. e., s. 284.

²⁷⁷ Kerr, a. g. e., ss. 2584-285.

Belemedik 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato, 26 Ocak 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, mahalli mühendisten Rus esirlerin, günlüklerine zam istediklerini belirtmiştir. Kordato, adı geçen esirlere ödenen günlük miktarın şirket tarafından değil Harbiye Nezareti tarafından tayin edildiğini dile getirmiştir. Kordato, iaşe fiyatlarının düşürülerek daha düzenli bir şekilde sokulmasını istemiştir²⁷⁸.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 2 Şubat 1917 tarihinde Hollanda Elçiliği'ne gönderdiği yazıda, Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan Turkuaz Denizaltı mürettebatından esir edilmiş 5 Fransız askerinin listesini ve aldıkları para miktarını aşağıdaki şekilde vermiştir²⁷⁹.

Numaraları	İsimleri	Aldıkları Para Miktarları
4804	Yves Carain	2.29
4805	Paul Darbera	2.29
4807	Eugene Gaudemer	2.29
4833	François Goavec	2.29
4963	Marcel Wattelier	2.29

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda Çanakkale Cephesi'nde esir düşen Mariotte Denizaltı mürettebatından 8 Fransız askerinin isimlerini ve aldıkları para miktarları vermiştir. Fransız esirlerin de çalışmalarına karşın ücretleri tahsis edilmiştir²⁸⁰.

Numaraları	İsimleri	Aldıkları Para Miktarları
4965	Alexis Corre (Pozantı)	2.29
4967	Jean Lagadec (Pozantı)	2.29
4823	Jules Menuissier (Pozantı)	2.29
4971	Georges Papon (Pozantı)	2.29
4973	Yratier Vicot (Pozantı)	2.29
4986	Fournier Charles (Belemedik)	2.29
4987	Goasduff (Belemedik)	2.29
5186	Guillaume Bleuman (Belemedik)	2.29

²⁷⁸ ATASE Arşivi, BDH 829-800-22-3.

²⁷⁹ KA. 802. 7.3. ; KA. 802. 7.7.

²⁸⁰ KA. 802. 7.3. ; KA. 802. 7.7.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti 2 Şubat 1917 tarihli yazısında, Fransız Duplex Denizaltı mürettebatından 4831 numaralı Louis Piaggini, 4832 numaralı Laurent Demoy, 4833 numaralı Hactor Hoavec, 4974 numaralı Adelpha Marette, 4976 numaralı Guillaume Perion ve Louis Patit adında 6 esir askerin denetim altında olduğunu ve aldıkları paralarının 2.29 kuruş olduğunu belirtmiştir²⁸¹. Resülayn ve Amanos Bölgesi'nde bulunan 3 İngiliz esirin aldığı para miktarının 3.70 kuruş olduğu belirtilmiştir²⁸².

Rusya Devleti ile Osmanlı Devleti 2 Mart 1917 tarihinde esirlere maaş verilmesi konusunda anlaşmışlardır. Buna göre Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan Rus esirlere rütbelere göre maaş verilmiştir²⁸³.

Başkomutanlık Vekâleti, subay maaşlarıyla ilgili olarak Lahey Sözleşmesi'nin 17. Maddesine uygun hareket edileceğini ifade etmiştir. Osmanlı Devleti'nde bulunan esir Romen subaylara, aynı rütbeden Osmanlı subaylarına ödenen maaşın verildiğini ve bu durumun her ay düzenli olarak yapıldığını belirtmiştir²⁸⁴.

Cemiyet, 17 Ekim 1917 tarihinde Hollanda Elçiliği'ne gönderdiği bir başka yazıda, Amanos-Yarbaşı'nda bulunan 5 İngiliz esirin künyelerini ve aldıkları para miktarlarını aşağıdaki şekilde belirtmiştir²⁸⁵.

Numaraları	İsimleri	Aldıkları Para Miktarları
9062	Thomas Cathbert	1.00
203568	R. Wildman	1.00
2565	Harold Jones	1.00
201161	Sidney Woodham	1.00
40222	Frank Walton	1.00

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 13 Kasım 1917 tarihinde Hollanda Elçiliği'ne gönderdiği yazıda, Resülayn Bölgesi'nden Belemelik'e gönderilen 22 İngiliz esirin isim listelerini ve aldıkları para miktarlarını vermiştir²⁸⁶.

²⁸¹ KA. 802. 7.3. ; KA. 802. 7.7.

²⁸² KA. 802. 7.2 ; KA. 802. 7.6.

²⁸³ Rus esirlere verilen maaş için Bkz. EK-11. Arslan, a. g. e., s. 82.

²⁸⁴ Rütbelere göre maaş ücretleri için Bkz. EK-12. Yasemin Türkan Tunali, "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Topraklarındaki Romen Esirler", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 13, Sayı 25, Bahar 2017, s. 101.

²⁸⁵ KA. 802. 117.1.

²⁸⁶

Asker Alma Dairesi Başkanlığı, 22 Mayıs 1918 tarihinde Kelebek'teki Güney Toros İnşaat Kıtataı Komutanlığı'na çektiği telgrafta, Rus esir subaylarına 1 Mayıs 1918 tarihinden itibaren Osmanlı Ordusu'ndaki rütbelere eşdeğer maaşların verilmesine karar verildiğini ifade etmiştir. 6. Kolordu Asker Alma Başkanlığı'nın 13 Mayıs 1918 tarihinde bu konu hakkında emirname yayımlandığına dikkat çekmiştir²⁸⁷.

Hacıkırı Komutanı, Mahalli Mühendis Mösyö Fail'e yazmış olduğu yazıda, Rus esir çavuşlarının şirket kantininde her türlü eşya fiyatlarının yükselmiş olduğunu ve esirlerin aldığı günlük ile yaşayamadıklarını, günlüklerine birkaç kuruş zam yapılmasını, istediklerini dile getirmiştir. Komutan ayrıca bu konuda nasıl bir tutum içine girileceğinin bildirilmesini istemiştir²⁸⁸.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda esirlerin ücretleri karşılıklılık esasına göre düzenlenmiştir. Esirlerin rütbelere göre ücretler verilmiştir. Hollanda Elçiliği bu ücretlerin takipçisi olmuştur. Esirlere verilen ücretler iaşe bedeli düşüldükten sonra esirlere verilmiştir. Esirler arasında ayrımcılık yapılmamıştır.

1.2) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERE GÖNDERİLEN MEKTUPLAR

Esir Garnizonunda bulunan çeşitli milletlere mensup esirlere ailelerinden ve çeşitli kurumlardan zaman zaman mektuplar gönderilmektedir. Bu konuda da belirleyici olan Esir Nizamnamesi olmuştur. Osmanlı Devleti, esirlerin dört satırı geçmemek koşuluyla haftada bir mektup yazmalarına müsaade etmektedir. Mektuplara ilaveten esirlerin kartpostal gönderme hakları da vardır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından kendilerine verilen kartpostalları kullanan esirler, mektuplara ek olarak bu uygulamayla birlikte aileleriyle daha fazla haberleşme imkânı elde etmektedir²⁸⁹.

Numaraları	İsimleri	Birlikleri	Aldıkları Para Miktarı
8419	N. Banks	Worcestershire Alayı	1.50
20189	E. Ballard	Worcestershire Alayı	1.50
9082	S. Booth	Worcestershire Alayı	1.50
12569	L. Moore	Worcestershire Alayı	1.50
21176	W. Lowe	Worcestershire Alayı	1.50

²⁸⁷ 22 esirin isimlerinin tamamı için Bkz. EK-4. KA. 802. 121.3.

²⁸⁸ ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-35.

²⁸⁹ ATASE Arşivi, BDH 829-800-22-4.

²⁸⁹ Akkor, a. g. e., s. 86.

Mektuplarda uygulanan satır sınırlaması sadece esirlerin gönderdiği mektuplar için değil aynı zamanda esirlere gelen mektuplar için de geçerlidir. Mektupların satır uzunluğu ve sayısı az gözükmekle birlikte Osmanlı Devleti topraklarında bulunan esir miktarları göz önünü alındığında ciddi bir iş yükü anlamına gelmektedir. Savaşın başlarında esirlerin mektup işlerini Harbiye Nezareti yürütmekteyken 1915 yılının Kasım ayından itibaren bu görevi Hilal-i Ahmer Cemiyeti üstlenmiştir. Bu görev değişimiyle birlikte artık Uluslararası Salib-i Ahmer Cemiyeti aracılığıyla esirler için gönderilen mektuplar ilk önce İstanbul'a gelmektedir. İstanbul'dan çıkan mektuplar Hilal-i Ahmer Cemiyeti vasıtasıyla mektup sahibi esirin bulunduğu kamplara gönderilmektedir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti üzerine aldığı bu görevi yerine getirebilmek için belirli kurallar koymuştur. Mektuplarla ilgili haberleşmede uyulacak kurallara ilişkin olarak Esir Talimatnamesi'nin 8. Maddesi geçerli olmuştur. Talimatname'de mektuplara sansür uygulanacağı belirtilmiştir. Mektupların tek başına sansüre tabi tutulması yeterli görülmemiş ayrıca bu mektupların üzerinde İstanbul'da bulunan Sansür Müfettişliği kaşesinin basılması gerekli görülmüştür. Mührü bulunmayan mektuplar esirlere teslim edilmemektedir. Teslim şartlarını taşıyan mektupların esirlerin eline ulaşmasında zaman zaman aksaklıklar meydana gelmiştir. Bunun en önemli nedeni esirlere gönderilen mektup ve kolilerin geldiği ilk yerin İstanbul olmasıdır²⁹⁰.

Esirlere gönderilen tüm malzemelerin tek merkez olarak İstanbul'da toplanması buradaki iş yükünü içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Bu yoğunluk içerisinde gerekli tasnif doğru şekilde yapılsa bile bu sefer de yanlış ya da eksik yazılmış adresler yüzünden gecikmeler yaşanmıştır. Mektupların gecikmesine sebep olan diğer bir hadise de dil bilen, güvenilir personel eksikliğidir²⁹¹.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında İstanbul Sansür Müfettişliği bünyesinde 38 Müslüman ile 26 Gayrimüslim (18 Ermeni, 6 Musevi, 2 Rum) görev almıştır. Bu kişiler, Batı lisanlarında denetim yapmışlar diğer lisanlarda dil bilen personel sorunu yaşanmamıştır. Özellikle Hint asıllı İngiliz esirler için dil sorunu büyük bir problem oluşturmuştur. Hint asıllı İngiliz esirler için İngilizce yazılan mektuplar hızlı şekilde sansürlenip ilgili kişiye verilirken Hintçe yazılan mektupların sansür işlemi uzun sürmüştür. Bundan dolayı haberleşmede ve mektupların muhataplarına iletilmesinde

²⁹⁰ Akkor, a. g. e., ss. 87-88.

²⁹¹ Akkor, a. g. e., ss. 87-88.

gecikmeler yaşanmıştır. Bu gecikmelerin ve karışıklıkların önüne geçmek ve daha düzenli işlem yapmak için 1917 yılı Mart ayında İstanbul Sansür Müfettişliği bünyesinde Esir Sansür Komisyonu kurulmuştur. Bu yeni teşkilatla birlikte esir mektupları artık bu komisyon üzerinden takip edilmiş ve daha hızlı işlem yapılmıştır²⁹².

Emniyet Genel Müdürlüğü'nden Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen bir yazıda, Fransız ve İngiliz esirlerin mektupları hakkında bilgiler mevcuttur. Fransız ve İngiliz esirlere ülkelerinden Amerikan Elçiliği aracılığıyla mektuplar gönderildiği belirtilmektedir. Mektuplar Afyonkarahisar ve Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda muhafaza altında tutulan esir subay ve askerlere ifade edilmiştir²⁹³.

Greg Kerr Kayıp Anzaklar kitabı 27 Şubat 1916 günlüğünde: *“Sansür yasası kampa gelen mektuplara da sınırlamalar getiriyordu. George'un kız kardeşine gelen bir telgrafta Uluslararası Salib-i Ahmer şöyle yazmış: “Onbaşı Kerr'e mektubunuzun dört satıra indirgenmiş bu özetini gönderdik; izin verilen uzunluk budur, size mektubun aslını iade ediyoruz. Türkiye'de posta kartları tercih ediliyor. Pul kullanmaya gerek yok.”*²⁹⁴.

Kerr, 15 Haziran 1916 tarihinde yazdığı günlüğünde *“Son birkaç gün içinde birçok koli geldi ancak mektuplarla ilgili bir belirti yok. Neredeyse gelen her postada bana birinden mektup gelirdi, özellikle de her seferinde Daisy'den gelirdi. Fakat 3 haftadan uzun bir süredir aramızdan kimseye mektup gelmedi.”* şeklinde görüşlerini dile getirmiştir²⁹⁵.

Bağdat Hattı İnşaat Kıttaatı Müfettişi Albay Fuad Ziya Bey, 14 Mart 1917 tarihinde Genel Karargâh Demiryolları 3. Şube Müdürlüğü'ne yazdığı yazıda, esirlere ait mektupların içeriği ve mektuplarda gizli yazının olup olmadığını anlamak için İstihbarat Müfettişliği tarafından mektupların ve kartların doğrudan İstanbul Sansür Müfettişliği'ne ve Hilal-i Ahmer Komisyonu'na gönderilmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir²⁹⁶.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki muhafaza altında tutulan esirlerin haberleşmeleri mektup, para ve paket aracılığı ile yürütülmektedir. Yabancı esirlere kitap gönderilmesi Amerikan Büyükelçiliği vasıtasıyla sağlanmaktadır²⁹⁷. Savaşın başlarından 1 Ocak 1917 tarihine kadar Savaş Esir Komisyonu, 310. 536 mektup

²⁹² Akkor, a. g. e., ss. 87-88.

²⁹³ BOA. HR. SYS., 2254/15.

²⁹⁴ Uluslararası Salib-i Ahmer Kurulu Cenova. Kerr, a. g. e., ss. 285-286.

²⁹⁵ Kerr, a. g. e., s. 347.

²⁹⁶ ATASE Arşivi, BDH 858-897-1-20.

²⁹⁷ <http://www.akmb.gov.tr>. [Erişim Tarihi 10-03-2015 (19:39)].

göndermiştir²⁹⁸. 12 Ocak 1917 tarihli gönderilen mektupta, sansürden geçen kitapların Belemelik'te tutulan Fransız esirlere iletilmesi talebi yer almaktadır. Mektupta, gönderilen kolide kitapların da olduğu belirtilmektedir. Mektubun üzerindeki notta ise; Pozantı İstasyonu vasıtasıyla Belemelik'te Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na ifadesi yer almaktadır. Bu durum, söz konusu kitapların dağıtılmak üzere incelemeye alındığını göstermektedir²⁹⁹.

Osmanlı Devleti İngiltere ile esirlerin iadesi konusunda yaptığı itilafnamede, esir mektuplarının sahiplerine ulaştırılmasında zaman kaybının önlenmesi için sansürün garnizonlarda yapılmasını istemiştir. Garnizonlardaki esirlerin mektup yazmaları teşvik edilerek, haftada iki mektup yazmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Mektup kâğıtları ve kart ücretleri Hilal-i Ahmer ve Salib-i Ahmer tarafından karşılanmıştır. Esirlere gönderilecek mektup haricinde eşyalar, kitaplar, gazeteler ve paralar makbuz karşılığında teslim edilmiştir³⁰⁰.

Pozantı-Belemelik Esir Kampı'nda esirlerin mektupları da karşılıklılık esasına göre düzenlenmiştir. Esirlerin mektup gönderme ve alma hakları da rütbelerine göre sınıflandırılmıştır. Savaş sebebiyle bazı mektuplarda gecikmeler olmuştur. Bu gecikmelerin asıl sebebi ise sansür konusundan kaynaklanmıştır. Özellikle Hint asıllı İngilizlerin yazdıkları mektuplar İngilizce değil de Hintçe olması çevirmen konusunda sıkıntılara yol açmıştır. Esirlere gönderilen mektupların ilk önce İstanbul'a gelip oradan esir kamplarına gönderilmesi mektupların gecikmesine sebebiyet vermiştir.

1.3) POZANTI-BELEMELİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERE GÖNDERİLEN KOLİLER

Koliler de mektuplar gibi belli kurallar ve sınırlamalara göre esirlere gönderilmiştir. Esirlere gönderilen koliler önce İstanbul'daki merkez posta deposuna geliyor. Koliler gelir gelmez Esir Komisyonu tarafından gözden geçiriliyor ve bir memur onların dağıtımını için görevlendiriliyor. Kolilerin dağıtım işi de adres meselesi nedeniyle mektuplarda yaşanan benzer sorunlara yol açmıştır. Mektupların incelenmesinde kullanılan yöntem kolilerde de geçerli olmuş, koliler de mektuplarla

²⁹⁸ Özçelik, a. g. e., s. 84.

²⁹⁹ <http://www.akmb.gov.tr>. [Erişim Tarihi 10-03-2015 (19:39)]. ; Anameriç, a. g. m., s. 25.

³⁰⁰ Key, a. g. e., s. 80.

aynı depoya gönderilmiştir. Günde 1.000-1.500 civarında koli seçilerek mümkün olan en hızlı şekilde esir kamplarına gönderilmiştir³⁰¹.

Kolilerin teslim listelerinin oluşturulması sırasında son derece dikkatli davranılmıştır zira içinde ne olduğu bilinmeden kampa gönderilen koliler, esirin gözü önünde açılmış bu durum istenmeyen sonuçlara yol açmıştır. Ancak her kolinin bu şekilde teslimi mümkün olmamış sansürden geçemeyen koliler geri iade edilmiştir. Sansüre takılıp esirlere teslimi yasak olan maddeler şu şekil de belirlenmiştir:

a) Bütün kâğıt, baskı ve kitaplar sansür işlemi için İstanbul'a geri gönderilir. Gerekli inceleme yapıldıktan sonra uygun görülenlerin üzerine esirin adı yazılarak kamplara geri iade edilir.

b) Türk askeri üniforması ya da yerli halka ait kıyafetler.

Bu yasaklı liste haricinde Müslüman olmayan esirlerin kolilerinde likör, ispiroto, alkol vs. benzeri içki türleri mevcuttu ancak bu içeceklerin kullanım miktarlarını kamp yönetimi belirler. Ayrıca gelen koliler içerisinde çıkan ikinci ve daha fazla kıyafet, ilgili esire verilmez. İkinci kıyafetin esire verilebilmesi için birinci kıyafetin kullanılamaz durumda olması gerekmektedir³⁰².

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, kolilerde gecikme sıkıntısının önüne geçmek için bazı tedbirler almıştır. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti esir ailelerin esirlere göndereceği kolilere sınır koymuştur. Rütbesiz askerler için ayda 1 koli, rütbeli askerler içinde ayda 2 koli olarak sınırlandırmıştır³⁰³.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 13 Kasım 1915 tarihinde Menzil Müfettişliği'ne çektiği telgrafta, esirlere paketleri ulaştırma görevini üstlendiğinden itibaren 13 Kasım 1915 tarihine kadar 106.402 paketin 6.592'si Amerika ve Hollanda Elçilikleri aracılığıyla toplam 112.994 paketin kayıt edilmiş olduğunu ifade etmiştir. Cemiyet, koli ve paketlerin ilgili garnizonluklara gönderildiğini bildirmiştir. Elçiliklerden gelen paketlerde 4.288'i Amerikan Elçiliği'nin 2.304'ü ise Hollanda Elçiliği'nin aracılık ettiği belirtilmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Elçiliklerden gönderilen balyalardan 400 kadarının makbuzlarının gelmediğini söylemiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nde kaydı yapılan paketlerin miktarının 100.000 olduğunu ve en az makbuz gönderen garnizonun Pozantı Garnizonluğu olduğu dile getirilmiştir. Esir kampına

³⁰¹ Özçelik, a. g. e., s. 86.

³⁰² Akkor, a. g. e., s. 90.

³⁰³ Özçelik, a. g. e., s. 88.

gönderilmeyen 150 çuval paket iade edildiğini ve her bir çuval içinde sekiz paket olduğu varsayılarak paket sayısının 1.200 olduğu hesaplanmıştır. Adı geçen paketlerin 1.000 kadarı makbuz karşılığında Paket Postanesi'ne iade edilmiş ve 200 kadarı merkezdeki memur tarafından makbuz karşılığında İstanbul, Ankara, Afyonkarahisar, Pozantı ve Belemelik Garnizonlarına gönderildiğini ifade etmiştir. Paket Postası'ndan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne iade edilen 200'den fazla çuvalın, paket şubesince teslim alındığını da vurgulamıştır. Ayrıca Amanos-Bahçe'ye 31, Pozantı-Belemelik'e 53 paket gönderildiği bilgisinin Menzil Müfettişliği'ne iletiliği bildirilmiştir³⁰⁴.

Genel olarak ele alındığında savaşın başlangıcından itibaren 1 Ocak 1917 tarihine kadar Savaş Esirleri Komisyonu, kamplara 33. 531 koli göndermiştir³⁰⁵.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1917 yılında Osmanlı ordusu ve esirlere sağlık hizmetlerinin yanı sıra 24.450 don, 23.795 gömlek, 12.000 uşkur, 460 yorgan, 60 şilte, 1.820 yatak çarşafı, 620 yorgan kılıfı, 60 yastık kılıfı, 1.220 yastık yüzü, 820 takke, 1.545 entari, 90 peşkir, 96.324 metre Amerikan bezi, 1.000 takım pijama, 150 çift takunya, 152 çift çorap, 152 mendil, 101 esir şapkası, 2200 kilo selloid pamuğu, 5.024 metre gazidrofil, 1 adet röntgen cihazı, 100 çeki odun, 434 kilo soda, 1.028 kilo sabun gibi yardımda bulunmuştur³⁰⁶.

15 Ocak 1917 tarihli belgede; Amerikan Büyükelçiliği, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nden 5 koli kitabın sansürden geçtikten sonra kuryeler vasıtasıyla çeşitli yerlerde muhafaza altında bulundurulan İngiliz esirlere ulaştırılmasını istemektedir. Amerikan Büyükelçisi Abram Elkus 18 Ocak 1917 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nden araçlar vasıtasıyla Belemelik'te bulunan ve Mariotte Denizaltısı mürettebatından Fransız esir Charles Fournier'ye bir İngilizce dilbilgisi kitabı iletilmesini istemiştir³⁰⁷.

Osmanlı Demiryolları Şube Müdürlüğü, 24 Haziran 1917 tarihinde Bağdat Demiryolu Hattı İnşaat Kıtıatı Müfettişliği'ne gönderdiği telgrafta, Fransız Sömürü Alayı'na bağlı Senegalli, Daveta (Kamara) isiminde bir esirin geçen şubat ayında İstanbul Taksim'deki Hilal-i Ahmer Hastanesi'nden taburcu olup Belemelik'e

³⁰⁴ KA. 895. 61. ; KA. 895. 61.1. ; KA. 895. 61.2.

³⁰⁵ Özçelik, a. g. e., s. 87.

³⁰⁶ Özçelik, a. g. e., s. 151.

³⁰⁷ <http://www.akmb.gov.tr>. [Erişim Tarihi 10-03-2015 (19:39)]. ; Anameriç, a. g. m., s. 25.

gönderildiğini dile getirmiştir. Daveta'ya Fransa'daki zenci askerlere yardım eden bir cemiyet tarafından her hafta çeşitli paketler gönderildiği Dışişleri Bakanlığı'na bildirilmiştir. Daveta'nın hangi taburda olduğu ve kendisine İstanbul'dan ayrıldığından beri paket gönderilip gönderilmediği hakkındaki soruşturmasında, paketleri aldıysa makbuzlarının şubeye gönderilmesi istenmiştir. Toros İnşaat Kıtıaati Komutanı Müfettiş Albay Fuad Ziya Bey, 26 Temmuz 1917 tarihinde Demiryolları Şube Müdürlüğü'ne yazdığı yazıda Daveta'nın Toros İnşaat Kıtıaati 1. Tabur'da olduğunu, Belemelik Bölgesi'nde çalıştığını Savaş Cemiyeti namına gelen paketlerin yüksek rütbeli askerler tarafından imzalanmasına karşılık olarak kendisine teslim edildiğini ifade etmiştir. Garnizona gelen 32 adet kolinin makbuz tesliminin kendi el yazısı ile alınarak ekte sunulduğunu belirtmiştir³⁰⁸.

Belemelik Posta Memuru John, 8 Ekim 1917 tarihinde Güney Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı'na yazdığı yazıda, esirlere ait 2 çuval içinde 11 adet paketin bulunduğunu ifade etmiştir. Çuvalların ağzı mühürlü olarak Güney Toros'a gönderildiğini dile getirmiştir³⁰⁹. Çuvalların denetimden geçtikten sonra mühürlenip gönderildiği anlaşılmaktadır. Bu durum esir sahibine ulaşacak olan erzak ve edevatların kaybolmamasını engellemiştir.

Osmanlı Demiryolu Şube Müdürlüğü, 11 Kasım 1917 tarihinde Anadolu Hattı Askeri Komiserliği'ne gönderdiği telgrafta, Osmanlı Devleti ve İngiliz Devleti'nin almış olduğu karar doğrultusunda şimdiye kadar toplanan paketlerin Hilal-i Ahmer'a iade edilmiş olduğunu belirtmiştir. Paketlerin İngiliz esirlerinden muhtaç olanlara dağıtılmak istendiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine garnizona bulunan en kıdemli subay ya da yedek subaya teslim edilmiş olan İngiliz esir paketlerinin İnşaat Taburları'nda bulunan İngiliz Yardım Komitesi'ne verildiğini dile getirmiştir. Bu yardım konusu ile ilgili esirleri bilgilendirme ve aralarında İngiliz Yardım Komitesi'ne seçilecek heyetin kimlerden olduğunu isimlerinin şubeye ve aynı zamanda İnşaat Kıtıaati'ndeki esirler namına gönderilip kaydı tutulmayan paketlerin İngiliz Yardım Komiteleri aracılığıyla dağıtılmasını istemiştir³¹⁰.

Müfettiş Albay Fuad Ziya Bey, 28 Kasım 1917 tarihinde Kelebek'teki Güney Toros İnşaat Kıtıaati Komutanlığı'na çektiği telgrafta, İngiliz ve Hint asıllı İngiliz

³⁰⁸ ATASE Arşivi, BDH 857-894-1-44.

³⁰⁹ ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-7.

³¹⁰ ATASE Arşivi, BDH 864-924-4.

esirlerden muhtaç olanlara dağıtılmak üzere 5 sandık yollandığını dile getirmiştir. Bu sandıkların içinde 575 çift kunduranın olduğunu belirtmiştir. 5 sandığın 131 numaralı vagonla teslim edileceğini söylemiştir. Fuad Ziya Bey 5 sandık kunduradan arta kalanların bir depoda muhafaza edilmesi ve gerektiğinde İngiliz ve Hint asıllı İngiliz esirlere verilmesini istemiştir. Dağıtılmış ve depoda kalan eşya sayılarının ayrı ayrı bildirilerek düzenli bir biçimde detaylı liste oluşturulmasını dile getirmiştir³¹¹. Esirlere gönderilecek sandıkların düzenli bir biçimde nasıl ve ne şekilde gönderileceği belirtilmiştir. Gönderilmiş olan sandıkların detaylı listeleri de oluşturularak karışıklılığa sebebiyet verilmemiştir.

Osmanlı Demiryolu Şube Müdürlüğü, 2 Aralık 1917 tarihinde Güney Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından savaş esirlerine dağıtılacak eşyalar için memur Hüseyin Rıfki Bey'i görevlendirdiğini bildirmiştir. İşlerin çabuk halledilmesi için de Hüseyin Rıfki Bey'in yanında bir tane refakatçının verilmesi gerektiğini dile getirmiştir³¹². Esirlere verilecek eşyaların gecikmemesini engellemek içinde görevli kişiye bir kişi daha yardım ederek daha hızlı şekilde paketlerin esirlere ulaştırılması sağlanmıştır.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 8 Ocak 1918 tarihinde Genel Menzil Müfettişliği'ne yazdığı yazıda, İstanbul Paket Postanesi'nin Hilal-i Ahmer'den aldığı 1.789 savaş esir paketlerinin Ankara, Pozantı, Çankırı, Kastamonu, Kırşehir'e ait olduğunu ifade etmişti. Pozantı ve Halep'e ait olanların demiryolu vasıtasıyla Çumra posta memuruna teslim edildiği bilgisini vermişti³¹³. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na gönderilen paketler tren yolu aracılığıyla esir kampına ulaştırılmıştır.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 25 Ocak 1918 tarihinde Hollanda Elçiliği'ne çektiği telgrafta, gönderilen kolilerin içinde neler olduğunu liste olarak belirttiğini ifade etmiştir. Söz konusu yazıda 7080 numaralı paketin içindekiler şunlardır³¹⁴.

³¹¹ ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-16.

³¹² ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-14.

³¹³ KA. 895. 46.1.

³¹⁴

Adet	Cinsi	Adet	Cinsi
2	Kaban	2	Elbise
2 Çift	Ayakkabı	2	Ayakkabı boyası
4	İç çamaşırı	4	Gömlek
6	Çorap	2	Tarak
2	Diş fırçası	2	Diş Macunu

Müfettiş Albay Fuad Ziya Bey, 25 Şubat 1918 tarihinde Kelebek'teki Güney Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na gönderdiği telgrafta, savaş esirlerine 33 balyanın gönderildiğini dile getirmiştir. Balyanın içinde paketlerin mevcut olduğunu ve paketlerin üzerlerinde etiketlere göre sahiplerine teslim edilmesini istemiştir³¹⁵. Esir kampına getirilen paketlerde karışıklık yaşanmaması için de paketlerin üzerinde etiketlerin mevcut olduğu görülmektedir.

Müfettiş Albay Fuad Ziya Bey, 28 Şubat 1918 tarihinde Kelebek'teki Güney Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, 13 Şubat 1918 tarihinde İspanya Konsolosluğu tarafından gönderilen 21 balya içinde 430 adet baş sargısı, 150 takım elbise, 150 asker paltosunun Pozantı-Belemedik Bölgesi'ne gönderildiğini ifade etmiştir. 12 balyadan 6 balyanın içinde 100 takım elbise, 100 asker paltosu ve 20 baş sargısının bulunduğunu dile getirmiştir. 3 balyanın içinde 311 kilo pestil, 5 çuval fasulyenin Kelebek Bölgesi'ne gönderildiğini belirtmiştir. Pozantı-Belemedik Bölgesi'ne ait olan eşyaların oradaki komutanlığa teslim edilmesini söylemiştir. Kelebek Bölgesi'ne ait olan eşyanın İngiliz ve Hint asıllı İngiliz esirlere dağıtılmasını istemiştir³¹⁶. İspanya Konsolosluğun gönderdiği balyaların içinde kıyafetle birlikte tıbbi malzeme ve esirlerin iaşeleri de bulunmaktadır. Balyalar esir kamplarına tren vasıtasıyla gönderildiği için ilk önce Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nın balyaları bırakıldıktan sonra diğer esir kampların balyaları teslim edilmiştir.

Hollanda Elçiliği, 28 Şubat 1918 tarihinde Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderdiği telgrafta, İngiliz esirler için Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na 2 koli eşyanın gönderildiğini ifade etmiştir³¹⁷.

Anadolu'da bulunan esirlere yardımları tarafsız devletlerin heyetleri aracılığıyla ve Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetinin vasıtasıyla esirlere ulaştırılmaya çalışılmıştır. Tarafsız devletlerden birisi Hollanda Devleti olmuştur.

4	Havlu	2	Tıraş makinesi
12	Bıçak	4	Sabun
2	Jilet	2	Yorgan
2	Cam suyu	2	Pantolon askısı
6	Mendil	4	Çanta
4	Yatak örtüsü		

Orijinal belge için Bkz. EK-22. KA. 944. 44.

³¹⁵ ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-23.

³¹⁶ ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-24.

³¹⁷ KA. 944. 43.14.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 14 Mart 1918 tarihinde Hollanda Elçiliği'ne yazdığı yazıda, İngiliz esirlere gönderilen 7137 numaralı kolinin içinde 1 elbise, 3 çift ayakkabı, 2 adet sabun, 1 adet jilet, 1 adet diş macununun olduğunu belirtmiştir³¹⁸.

Hollanda Elçiliği, 16 Mart 1918 tarihinde Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderdiği yazıda, 3 kolinin İngiliz esirler için Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na gönderildiğini belirtmiştir. 11 Mart 1918 tarihinde gönderilen kolilerin içinde 1 çift ayakkabı, 2 adet sabun, 1 elbise ve 1 adet jilet olduğu bilgisini vermiştir³¹⁹.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile Hollanda Elçiliği'nin vasıtasıyla esirlere gönderilecek koliler hakkında sürekli bilgi aktarımı yapılmıştır. Bu durum esirlere ne kadar malzemenin gönderildiğini göstermektedir.

Kamp ayırımı yapmaksızın Anadolu'da bulunan esirlerle ilgilenen Lady Burgholere kurmuş olduğu fon vasıtasıyla Anadolu'nun yanı sıra İngiliz esirlerin bulunduğu her bölgeye yardım götürmeye çalışmıştır. İsveç Başbakanı Huguenin ise Adana'nın Pozantı Bölgesi'nde demiryolu yapımı ve tünel kazma işiyle alakalı olarak görevlendirilen İngiliz esirlerinin ihtiyaçlarıyla yakından ilgilenmiştir³²⁰. Yabancı Devletlerin bünyesinde yardım dernekleri ve fonlar oluşturularak Anadolu'da bulunan esirlere yardım yapılmıştır.

Esir Garnizon Komutanlığı, 9 Nisan 1918 tarihinde Kelebek İnşaat Kıtaaatı Komutanlığı'na gönderdiği yazıda, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nden gönderilen paketlerin, Pilot Treveye, Goazdof ve Trebota adında 3 Fransız esir olduğunu paketlerin 15 Mart 1918 tarihinde Kelebek Bölgesi'nden gönderildiğini ifade etmiştir. Paketlerin sahiplerine ulaştığı takdirde makbuzların Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne iletilmesini istemiştir³²¹. Esir Kamplarına gönderilen paketler esirlere teslim edildikten sonra aldığına dair makbuza imza attırılmıştır. Bu makbuz da Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilmiştir.

³¹⁸ KA. 944. 29.1.

³¹⁹ KA. 944. 28.8. ; KA. 944. 28.10.

³²⁰ Akkor, a. g. e., s. 123.

³²¹ ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-30.

Garnizon Komutanlığı, 1 Temmuz 1918 tarihinde Kelebek Esir Garnizon Komutanlığı'na yazdığı yazıda, esirler adına gelen paketlerin sahiplerinin Kelebek Bölgesi'nde olduğunu ifade etmiştir. 2 çuval içinde 14 paketin sahiplerine dağıtılmasını istemiştir. Makbuzların Hilal-i Ahmer'e geri gönderilmesini rica etmiştir³²².

Güney Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı, 3 Temmuz 1918 tarihinde İngiliz, Hint asıllı İngiliz ve Fransız savaş esirlerine dağıtılmak üzere Mösyö Canop Papvid'in 4.950 Kile pirinç verdiğini bildirmiştir. Esir Şube subayı, Tabur subayı, Tabur Komutanı ve Mühendisin pirinç dağıtımını onaylayıp imza attıklarını dile getirerek tevziatın bu şekilde yapıldığını belirtmiştir³²³.

Güney Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı, 3 Temmuz 1918 tarihinde İngiliz, Hint asıllı İngiliz ve Fransız savaş esirlerine üç kalem eşya dağıtılması için Halep-İspanya Konsolosluğu'na yetki verildiğini ifade etmiştir. Esir Şube subayı, Tabur subayı, Tabur komutanı ve mühendisin pirinç dağıtımını onaylayıp imzaladıklarını ve bu üç çeşit iaşenin şu kalemlerden oluştuğunu ifade etmiştir³²⁴.

Cinsi	Kilo/Kıyye
Patates	2.742 Kıyye
Nebayer	0350 Kıyye
Pekmez	0315 Kilo

Galata Merkez Rıhtımı Sahra Demiryolu Müdürlüğü, 23 Kasım 1918 tarihinde Bağdat Hattı İnşaat Kıtaatı Komutanlığı Albay Fuad Ziya Bey'e gönderdiği yazıda, Toros İnşaatı'ndaki 3. İnşaat Taburu'nda görevli kişilerin ve esirlerin elbise ve çamaşırlarının kış gelmeden hemen temin edilmesini istemiştir³²⁵. Osmanlı Devleti esir kampına gönderilecek olan kolilerin aciliyetini mevsimlerin durumuna göre şekillendirmiştir. Kış aylarında esirlerin kıyafet üzerine mağduriyet yaşamaması için çalışmaları hızlandırmıştır.

Bağdat Hattı Müfettişliği, 29 Aralık 1918 tarihinde Harbiye Nazırı Ahmet İzzet Paşa'ya çektiği telgrafta, Bern İtilafnamesi gereğince Kos Adasına iade

³²² ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-46. ; BDH 866-933-1-47.

³²³ ATASE Arşivi, BDH 864-922-1.

³²⁴ ATASE Arşivi, BDH 864-922-1-2.

³²⁵ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001.

edilecek İngiliz esirlerin elbise ve kundura gibi eşyalarının kesinlikle yanlarına verilmemesini istemiştir³²⁶.

Bağdat Demiryolu Hattı Philip Holzman Şirketi, denetimi altında bulunan esirlere yapmış olduğu ödeme haricinde kıyafet için de 6 milyon franktan fazla masraf ettiğini belirtmiştir. 1918-1919 kışı için şirket, esirlere dağıtmak için hazırladığı 15.000 palto, 18.000 ceket, 24.000 pantolon, 27.000 iç çamaşırı ve 24.000 gömleği gönderdiğini ifade etmiştir³²⁷.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda mektuplarda yaşanan sıkıntı kolilerde de baş göstermiştir. Sansürden dolayı koliler incelenmiş ve kolilerin içinde yasak olan maddeler ya çıkarılmış ya da koli esire teslim edilmemiştir. Özellikle kolilerin içinde asker üniforması ve yerli halkın giydiği kıyafetlerin olmamasına dikkat edilmiştir. Bunun sebebi ise esirlerin firar girişimlerini engelleme çalışmalarıdır. Tarafsız ülkelerin aracılığı ve Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin girişimleri ile o dönemin şartlarına göre esirlere ait koliler elden geldiğince sahiplerine ulaştırılmaya çalışılmıştır.

1.4) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERE DAĞITILAN PARALAR

Esir kamplarında bulunan asker ve sivil esirler için hayati öneme sahip unsurlardan biri de hiç şüphesiz paradır. Para ihtiyaç duyulan malzemelerin alınmasında kolaylık sağlamaktadır. Ancak güvenlik gerekçesiyle esirlerin yanlarında çok miktarda para bulundurulmasına müsaade edilmemiştir. Bu nedenle esirlere gönderilen paranın tamamı verilmemiştir. Bu konu, Esir Talimatnamesi'nin 6. Maddesinde de ifade edilmiştir. 6. Maddeye göre esirlerin yanında 1 Mecidiye'den fazla para bulundurması yasaktır³²⁸.

Esirlere para gönderme konusunda Amerikan Elçiliği ile tarafsız olan diğer devlet elçilikleri ve Cenevre Uluslararası Salib-i Ahmer Cemiyeti ilgilenmiştir.

³²⁶ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-03.

³²⁷ Akkor, a. g. e., ss. 101-102.

³²⁸ Esir talimatnamesinin 6. Maddesi şu şekildedir. "*Esir efradın nukut (para) ve zii kıymet şeyleri bu makbuz emaneten ahz ve üsera komisyonunun kasasında hıfz olunup ihtiyacı için üzerinde bir mecidiyeden fazla para bırakılmaz ve sarf edip paraya ihtiyacı oldukça makbuzdan bittenzil hisse hisse emanet akçesi tesviye olunur. Esir-i zabitan nukut ve 'zi kıymet mevadını emaneten kasaya tevdi etmek veya nezdlerinde hıfz etmek hususlarında muhtardır.*" Akkor, a. g. e., s. 81-82.

Osmanlı Devleti, farklı kurumlar ve devletlerden gönderilen paraların esirlere sağlıklı şekilde ulaştırılması için bazı tedbirler almıştır³²⁹.

Osmanlı Devleti'ndeki esirlere dağıtılacak para, öncelikle İstanbul'da bulunan ABD Büyükelçiliği'ne gönderilmektedir. ABD Büyükelçiliği de eline ulaşan parayı esirlere dağıtmak için Osmanlı Bankası'na yatırır. Yatırılan para, esir kampları dikkate alınarak paylaştırılıp esirlere dağıtılmaktadır. Osmanlı Bankası'na aktarılan para, esir komisyonlarına gönderilmiş ve buradan da doğrudan esirlere dağıtılmak üzere kamp komutanlarına ulaştırılmıştır. Kamp komutanları, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nden gelen esir listelerini temel alarak makbuz karşılığında para dağıtımını gerçekleştirmiştir. Vefat eden esirlere ait paralar ise Salib-i Ahmer'e geri iade edilmektedir. Salib-i Ahmer de kendisine iade gelen parayı ABD Büyükelçiliği'ne iade eder³³⁰.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 8 Mart 1918 tarihinde Harbiye Nezareti 3. Şube Müdürlüğü'ne çektiği telgrafta, Osmanlı Devleti'nde bulunan savaş esir listelerinin Dışişleri Bakanlığı vasıtasıyla Hollanda Elçiliği'ne gönderilmiş olduğunu bildirmiştir. Bağdat Demiryolu İnşaat Şirketi tarafından Hollanda Elçiliği'ne liste gönderilmesini, esirlere ait işlemlerde Bağdat Demiryolu İnşaat Şirketi'nin doğrudan doğruya Hollanda Elçiliği ile haberleşme yapamadığını dile getirmiştir. İstenilen esir listelerinin Osmanlı Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Hollanda Elçiliği'ne gönderilmek üzere Esir İşlem Şubesi'ne gönderilmesinin uygun görüldüğünü belirtmiştir. Hollanda Elçiliği tarafından esirler adına gönderilen paranın bizzat İnşaat Şirketi memurları vasıtasıyla esirlere dağıtılması mümkün olmadığını dile getirmiştir. Bu soruna bir çözüm bulunarak paranın dağıtılması için girişimlerde bulunulmasını istemiştir³³¹. Esirlere yardım için toplanılan paranın nasıl dağıtılacağı konusunda sıkıntı olmuştur. Paranın dağıtılması konusundan ziyade Osmanlı Devleti ve Hollanda arasında iletişimsizlik paranın esirlere geç ulaştırılmasına sebebiyet vermiştir.

³²⁹ Bu tedbirler şunlardı:

1. Esir kampına gönderilen para, havale üzerinde ismi bulunan esire bizzat imzası karşılığında verilecekti.
2. Para alan esire makbuzlar imza attırılırken, kimlik numaraları ve parayı aldıkları tarih de ilave edilecektir.
3. Hiçbir sebep ve suretle birine ait para diğerine verilmeyecektir.
4. Toplu gönderilen paralar bütün esirlere dağıtılacaktır. Dört nüsha üzerine kaç esire kaç kuruş verilmişse kendi lisanlarıyla isimleri yazılacaktır.
5. İsmi bilinmeyen ya da başka esir kampına giden esirlerin paraları, şubeye bildirilecektir.
6. Esirin kim olduğu hakkında bilgi mevcut değilse para Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilecektir.

Akkor, a. g. e., s. 82.

³³⁰ Akkor, a. g. e., s. 83.

³³¹ ATASE Arşivi, BDH 860-907-007-008.

Durak İstasyonu Memurluğu, 2 Mayıs 1916 tarihinde Bucak'taki Güney Toros Esir İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Güney Toros Esir İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'nda bulunan Binbaşı Bennet'e ödeme yapılmak üzere gelen 3.200 kuruşun posta vasıtasıyla Güney Toros Esir İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na gönderilmesini ifade etmiştir. 3.200 kuruşun makbuz karşılığında verilmesini bir nüshanın Hilal-i Ahmer Komisyonu'na gönderilmesini istemiştir. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Esir Komisyonu Nakliyat İşlem Şubesi'de esir makbuzlarını imzalatırken imza atan kişinin mensup olduğu askeri kıtası ve kimlik numaralarının hemen bildirilmesini istemiştir³³².

Toros İnşaatı 2. Kısım ve Bucak İstasyonu Memurluğu, 21 Mayıs 1916 tarihinde Durak Güney Toros Esir İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na gönderdiği yazıda, Güney Toros İnşaat Taburu'nda bulunan Hint asıllı İngiliz esirlere aşağıdaki ayrıntılı listede posta vasıtasıyla 254.800 kuruşun dağıtılması için Güney Toros İnşaat Taburları'na gönderildiğini ifade etmiştir. 254.800 kuruşun karşılıklı olarak önceki makbuzlarla birlikte imzalatılıp iade makbuzlarının Hilal-i Ahmer Komisyonu'na gönderilmesini rica etmiştir. Mevcut Hint asıllı İngiliz esirlere yeterli geliyorsa her birine 150 kuruş verilmesini istemiştir. Esirlere dağıtılan para yeterli gelmediği takdirde para ilavesinin yapılmasını, para fazla gelirse para iadesinin yapılmasını istemiştir³³³. Hint asıllı İngiliz esirlere gönderilmiş olan paranın esirlere yeterli gelmediği takdirde paranın telafisinin yapılması, esirlerin mağduriyetlerinin giderilmesi amaçlanmıştır.

Adana 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği, 8 Haziran 1916 tarihinde Durak'taki Güney Toros İnşaat Taburu Komutanlığı'na çektiği telgrafta, Güney Toros İnşaat Taburu Komutanlığı'nda bulunan Hint asıllı İngiliz esir, 820/110020 numaralı Çavuş Ardagh'a posta vasıtasıyla 254.800 (sayı kesin değil) kuruşun dağıtılması için Güney Toros İnşaat Taburları'na paranın gönderildiğini söylemiştir. 254.800 kuruşun karşılıklı olarak önceki makbuzlarla birlikte imzalatılıp Osmanlı Hilal-i Ahmer Komisyonu'na gönderilmesini istemiştir. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Esir Komisyonu Nakliyat İşlem Şubesi'de 109.200 kuruş paranın Hint asıllı İngiliz

³³² ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-1.

³³³ Ayrıntılı cetvel şu şekilde verilmiştir. Toplam 1.064 kuruşun dışında 532 Hint asıllı İngiliz esirlere dağıtıldı. Clifford. Toplam 798 kuruş dışında 532 Hint asıllı İngiliz esirlere dağıtıldı. Clifford 13 Haziran 1917. ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-3.

esirlere yeterli gelirse her birine 150 kuruş verileceğini belirtmiştir. Para az gelirse takviye yapılacağını, para fazla gelirse fazlasının geri iade edilmesini rica etmiştir³³⁴.

Adana 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği, 25 Haziran 1916 tarihinde Durak'taki Güney Toros Esir İnşaat Taburları Komutanlığı'na yazdığı bir yazıda, Güney Toros Esir İnşaat Taburu'nda bulunan esirlere aşağıdaki ayrıntılı listede posta vasıtasıyla 18.600 kuruşun dağıtılması için Güney Toros İnşaat Taburları'na paranın gönderildiğini söylemiştir. 18.600 kuruşun karşılıklı olarak önceki makbuzlarla birlikte imzalatılıp Osmanlı Hilal-i Ahmer Komisyonu'na gönderilmesini rica etmiştir. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Esir Komisyonu Nakliyat İşlem Şubesi'de mevcut İngiliz esirlerin her birine 4 lira verileceğini belirtmiştir. Para eksik gelirse tamamlanacağını, fazla gelirse iade edilmesini istemiştir. Mevcut Hint asıllı İngiliz esirlerin şahsına 2 lira verileceğini söylemiştir. Para az gelirse tamamlanacağını, fazla gelirse iade edilmesini istemiştir³³⁵.

Adana 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği, 26 Haziran 1916 tarihinde Bucak'taki Güney Toros Esir İnşaat Taburları Komutanlığı'na çektiği telgrafta, Güney Toros Esir İnşaat Taburu'nda bulunan esirlere 196 kuruşun dağıtılması için Güney Toros İnşaat Taburları'na paranın gönderildiğini 196 kuruşun karşılıklı olarak önceki makbuzlarla birlikte imzalatılıp Osmanlı Hilal-i Ahmer Komisyonu'na gönderilmesini rica etmiştir³³⁶.

Adana 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği, 10 Temmuz 1916 tarihinde Bucak'taki Güney Toros Esir İnşaat Taburları Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Güney Toros Esir İnşaat Taburu'nda bulunan İngiliz esirlere 224 kuruşun dağıtılması için Güney Toros İnşaat Taburları'na paranın gönderildiğini belirtmiştir³³⁷.

Adana 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği, 18 Temmuz 1916 tarihinde Güney Toros İnşaat Taburları Komutanlığı'na gönderdiği yazıda, Güney Toros İnşaat Taburu'nda bulunan İngiliz esirlere 5.300 kuruşun gönderildiğini ifade etmiştir. 19 Ağustos 1916 tarihinde ise İngiliz ve Hint asıllı İngiliz esirlere 150.900 kuruşun dağıtılmasını söylemiştir. 8 Eylül 1916 tarihli gönderilen telgrafta 4.100 kuruşun da

³³⁴820/110020 Çavuş Ardagh (Sezg Staff. S. A. R. Ardagh Suplely El Tompart Capr).

Sadece 798 kuruş paranın dışında kişi başına 1.50 hlg Mahm 532 Hint asıllı İngiliz Esire dağıtıldı. ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-4.

³³⁵ Clifford toplam 64 lirayı 16 İngiliz Esire dağıttı. Clifford 675 Hint asıllı İngiliz Esire dağıttı. Clifford 125 Rus Esire dağıttı. ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-7.

³³⁶ ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-6.

³³⁷ Toplam 224 kuruş L. Cpl. F. G. Lyon'a ödenmiştir. Kaptan Clifford. 21 Ağustos 1917 olarak belgede belirtilmiştir. ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-5.

İngiliz esirlere dağıtılmasının gerekli olduğunu dile getirmiştir. Aynı tarihli belgede 153.300 kuruşun Güney Toros İnşaat Taburları'nda bulunan esirlere dağıtılmasını dilemiştir. Adana 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği 16 Eylül 1916 tarihinde gönderilen 5.143 kuruşun da aynı şekilde Güney Toros İnşaat Taburları'nda bulunan esirlere dağıtılmasını istemiştir. 25 Eylül 1916 tarihinde de 263 kuruşun 3 esire verilmesini dile getirmiştir. 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği İngiliz esirlerden Onbaşı Lyon ve Perry'e 287 kuruşun verilmesini Güney Toros İnşaat Tabur Komutanlığı'ndan dilemiştir. 19 Ekim 1916 tarihinde 259 kuruşun Kaptan Clifford tarafından esirlere dağıtılmasını bildirmiştir. 9 Kasım 1916 tarihli Güney Toros İnşaat Taburu'na gelen belgede 238 kuruşun Adana'da bulunan Callaway J. ve Lumsden J. e verilmesini söylemiştir. Aynı tarihli belgede ise 980 kuruşun esirlere dağıtılmasını 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği, Güney Toros İnşaat Kıtaaatı Komutanlığı'ndan istemiştir³³⁸.

Savaşın başlangıcından 1 Ocak 1917 tarihine kadar savaş esirleri komisyonu, Türkiye'deki savaş esirlerine 47. 773. 324. 50 piastre para gönderilmiş olup bu para 1.000.000 franktan fazla yapmaktadır³³⁹. Yabancı devletler, Osmanlı Devleti'nde esir tutulan askerleri için Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne 713350 lira gönderdiğini aşağıdaki cetvelde belirtmişlerdir³⁴⁰.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan esirlere Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin vasıtasıyla paralar gönderilmiştir. Mütakabiliyet esasına göre Cemiyet, esirlere ne kadar para verildiğini Hollanda Elçiliği'ne iletmiştir. Buna örnek olarak Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 15 Ocak 1917 tarihinde Hollanda Elçiliği'ne yazdığı yazıda, İngiliz ve Hint asıllı İngiliz esirlere verilen toplam 6.898.00 kuruş

³³⁸ Esirlere dağıtılacak paranın ayrıntılı listesi için Bkz. EK-13, ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-8. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-9. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-10. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-11. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-13. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-17. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-18. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-19. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-20. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-21.

³³⁹ Özçelik, a. g. e., s. 90.

³⁴⁰

Yabancı devletlerden Hilal-i Ahmer'e gönderilen paralar	Tarih
93346	1916
746869	1917
349505	1918
23934	1919 Mart sonuna kadar

Murat Uluğtekin-M. Gül Uluğtekin, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928*, Pulat Basımevi, Ankara 2013. s. 32.

paranın verildiğini belirtmiştir³⁴¹. Fransız esirlere verilen toplam 4.00 kuruş paranın miktarını da belirtmiştir³⁴².

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Rus esirlerine de aracılık etmiştir. Cemiyet, 19 Ocak 1917 tarihinde Hollanda Elçiliği'ne yazdığı yazıda, Rus esirlere verilen toplam paranın 940,00 kuruş olduğunu söylemiştir³⁴³.

Romanya Devleti Yaş şehrinde bulunan İspanya Temsilciliği, 25 Ocak 1917 tarihli belgede Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı ve Bulgaristan'da bulunan Romen askerlere ulaştırılmak üzere Cenevre'deki Salib-i Ahmer'e 100.000 frank göndermiştir³⁴⁴.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 26 Ocak 1917 tarihinde Hollanda Elçiliği'ne çektiği telgrafta, Rus esirlere verilen toplam 936,00 kuruş paranın dağıtıldığını ifade etmiştir³⁴⁵. 15 Eylül 1917 tarihinde de Rus ve İngiliz esirlere verilen toplam para miktarının 1.141.00 kuruş olduğunu belirtmiştir³⁴⁶.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin aracılık yapmasıyla İspanya Temsilciliği Osmanlı topraklarındaki çeşitli esir garnizonlarda tutulan İngiliz, Fransız, Hint asıllı İngiliz, Rus ve Romen subay ve asker esirlere 1917 yılının Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında toplamda 40.347 TL göndermiştir³⁴⁷.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda esirlere para gönderme işi için Esir Komisyon Başkanı Hüseyin Rıfkı Bey görevlendirilmiştir. Esirlere para dağıtımını İngiliz Doktor Yüzbaşı Clifford yapmıştır. Bu duruma örnek olarak Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Esir Komisyon Başkanı Hüseyin Rıfkı Bey, 20 Nisan 1917 tarihindeki yazısında, Güney Toros Komutanı Binbaşı Abdülaziz Bey'den aldığı makbuzda İngiliz ve Hint asıllı İngiliz esirlere 7.398 kuruş dağıtılması için İngiliz Doktor Yüzbaşı Clifford'a paranın verildiğini ifade etmiştir³⁴⁸.

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı, 8 Mayıs 1917 tarihli bir belgede Turkuaz Denizaltı Makinisti Bahriye Onbaşı Dalbera'ya ait 2.371 kuruşun geri verilmesi için

³⁴¹ KA. 802. 7.7.

³⁴² KA. 802. 7.8.

³⁴³ KA. 802. 7.8.

³⁴⁴ Tunali, a. g. m., s. 91.

³⁴⁵ KA. 802. 7.8.

³⁴⁶ KA. 802. 103.1.

³⁴⁷ Tunali, a. g. m., s. 100.

³⁴⁸ ATASE Arşivi, BDH 865-927-1.

Osmanlı Harbiye Nezareti'nden talep ettiğini ifade etmiştir. Bu konuda incelemenin yapılarak Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na bilgi verilmesini istemiştir³⁴⁹.

Durak İstasyonu Memurluğu, Adana 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği, Bucak Güney Toros İnşaat Taburları Komutanlığı'na çektiği telgrafta, Güney Toros İnşaat Taburu'nda bulunan aşağıdaki ayrıntılı listede posta vasıtasıyla 20.400 kuruşun dağıtılması için Güney Toros İnşaat Taburları'na gönderildiğini belirlemiştir. 20.400 kuruşun karşılıklı olarak önceki makbuzlarla birlikte imzalatılıp sonra Osmanlı Hilal-i Ahmer Komisyonu'na makbuzların gönderilmesini rica etmiştir. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Esir Komisyonu Nakliyat İşlem Şubesi'de İngiliz Doktor Yüzbaşı Mösyö Clifford'un onaylaması ile 25 Mayıs 1917 tarihinde 20.400 kuruşun muhtaç esirlere dağıtıldığını belirtmiştir³⁵⁰. Esirlere dağıtılacak paranın durumu yerine olan esirlere değil de muhtaç esirlere dağıtılarak esirlerin yaşam durumları dengelenmeye çalışılmıştır.

Savaşan devletler, vefat eden esirlerin geride bıraktıkları eşyaları mütekabiliyete dayalı olarak geri göndermekteydi. Fransa'da vefat eden 5 esir Osmanlı askerinin geride bıraktığı eşyaları Fransa Harbiye Nezareti tarafından gönderilmesine karşılık olarak Belemelik'te vefat eden 5 Fransız esirin bıraktıkları 4.853 kuruşun Başkomutanlık Menzil Müfettişliği tarafından Fransa Harbiye Nezareti'ne gönderilmek üzere makbuz karşılığında 18 Temmuz 1917 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na teslim edildiğini dile getirmiştir. Belemelik Esir Garnizonu'nda vefat eden 5 Fransız askerinin isimleri ve bıraktığı parayı Fransa Harbiye Nezareti'ne gönderildiğini ifade edilmiştir³⁵¹. Esirlere yapılacak işlemler mütekabiliyet esasına göre şekillenmiştir. Esirler esir olduğu ülkede vefat etmesi halinde arkasında bıraktığı para da dahil olmak üzere ilgili devlete gönderilmiştir.

Bağdat Demiryolları Philip Holzman Şirketi, 14 Ağustos 1917 tarihinde Genel Karargâh Demiryolları 3. Şube Müdürlüğü'ne çektiği telgrafta, Bağdat Demiryolu İnşaatı'nda çalıştırılan savaş esirlerine para yardımı yapılmasının düşünüldüğünü dile getirmiştir. Esirlere yapılacak yardımda İngiliz ve Fransız esirlerin haftada 1'er lira, Rus ve Hint asıllı İngiliz esirlerin ise hafta da yarımşar lira

³⁴⁹ BOA. HR. SYS., 2233/20.

³⁵⁰ ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-2.

³⁵¹ Özçelik, a. g. e., s. 115.

verilmesi konusunda Hollanda Elçiliği'nden bir yazı yazıldığını ifade etmiştir. Bahsedilen paranın şirket vasıtasıyla gönderileceği belirtilmiştir³⁵².

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda kalan esirlere İngiliz Ordusuna bağlı Suffolk Alayı (tabur) tarafından iki haftada bir kere havale yoluyla 4 cent gönderilir³⁵³.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 17 Ekim 1917 tarihinde Hollanda Elçiliği'ne yazdığı yazıda, Belemedik Esir Kampı'ndaki İngiliz esirlere verilen toplam para miktarının 739,00 kuruş olduğunu belirtmiştir³⁵⁴. 16 Aralık 1917 tarihinde Belemedik Esir Kampı'ndaki İngiliz esirlere verilen toplam para miktarının 153,00 kuruş olduğunu belirtmiştir³⁵⁵.

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Genel Müdürlüğü, 11 Ocak 1918 tarihinde Başkomutanlık Vekâleti'ne yazdığı yazıda, Bağdat Demiryolu İnşaati'nda çalıştırılan İngiliz esirlere haftalık ücret verileceğini bildirmiştir. Hollanda Elçiliği'nin, Bağdat Demiryolu İnşaati'nda çalışan İngiliz esirlere gönderdiği paranın sahiplerine verilmesini istemiştir. Bağdat Demiryolu İnşaat Şirketi ve Hollanda Elçiliği arasında 1917 yılının Ağustos ayında imzalanan anlaşmanın adı geçen İngiliz esirlere Şirket Şube Müdürlüğü vasıtasıyla haftada İngilizlere birer lira Hint asıllı İngilizlere ise haftada yarımşar lira verilmesini şu ana kadar konuyla ilgili cevap verilmediği ifade edilmiştir. Esirlere verilecek olan para konusunda Hollanda Elçiliği'ne yardımda bulunulması istenmiştir³⁵⁶.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Esir Komisyonu Hüseyin Rıfkı Bey, 11 Ocak 1918 tarihindeki yazısında, Amanos Hattı'ndaki İngiliz ve Hint asıllı İngiliz esirlere Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin 24 Ekim 1916 tarihinde gönderdiği 1.000 liranın dağıtılmasını istemiştir. Makbuzların Hilal-i Ahmer'a verilmek üzere Amanos Esir Garnizon Komutanı Binbaşı Abdülaziz'e verilmesi gerektiğini belirtmiştir³⁵⁷.

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Genel Müdürlüğü, 11 Ocak 1918 tarihinde Başkomutan Vekili'ne gönderdiği telgrafta, Bağdat Demiryolu İnşaati'nda

³⁵² ATASE Arşivi, BDH 860-907-005-005.

³⁵³ Akkor, a. g. e., s. 205.

³⁵⁴ KA. 802. 115.1.

³⁵⁵ KA. 802. 130.1.

³⁵⁶ ATASE Arşivi, BDH 860-907-007-004.

³⁵⁷ ATASE Arşivi, BDH 865-927-1-1.

çalıştırılan İngiliz esirlere haftalık ücret verileceğini dile getirmiştir. Hollanda Elçiliği tarafından gönderilen paranın Bağdat Demiryolu Hattı İnşaatı'nda çalıştırılan İngiliz esirlere verilmesini istemiştir. Bağdat Demiryolu Hattı İnşaat Şirketiyle Hollanda Elçiliği arasında Ağustos 1917 tarihinde imzalanan anlaşmaya göre; Şirket Şube Müdürlüğü vasıtasıyla haftada İngiliz esirlere birer lira Hint asıllı İngiliz esirlere ise haftada yarımşar lira verilmesi için şirket gözetiminde izin verilmiş ise de şimdiye kadar cevap verilmediğini söylemiştir. Esirlere verilecek olan paranın Hollanda Elçiliği aracılığıyla yapılmasını istemiştir³⁵⁸.

Adana 2. Kısım İnşaatı Başmühendisliği, 3 Şubat 1917 tarihinde Durak İstasyonun'da Bucak'taki Güney Toros Esirler İnşaat Taburları Komutanlığı'na yazdığı bir yazıda, Güney Toros Esirler İnşaatı Taburları Komutanlığı'nda bulunan İngiliz A. Buteher'e ve Rus esirlere aşağıdaki ayrıntılı listede posta vasıtasıyla 524 kuruşun dağıtılması için Güney Toros İnşaat Taburları'na gönderildiğini belirtmiştir. 524 kuruşun karşılıklı olarak önceki makbuzlarla birlikte imzalatılıp Osmanlı Hilal-i Ahmer Komisyonu'na gönderilmesini istemiştir. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Esirler Komisyonu Nakliyat İşlem Şubesi'de adı geçen esirin vefat ettiğinden dolayı Yüzbaşı Clifford'un onaylamasıyla paranın yardıma muhtaç İngilizlere dağıtılmasını 25 Mayıs 1917 tarihinde Hilal-i Ahmer Esir Komisyonu'na yazıldığını belirtmiştir³⁵⁹.

Adana 2. Kısım İnşaat Başmühendisliği, 3 Şubat 1917 tarihinde Bucak'ta bulunan Güney Toros İnşaat Taburları Komutanlığı'na gönderdiği yazıda, Güney Toros İnşaat Taburu'nda bulunan İngiliz Savaş esirlerinden 30. Alay'dan Collinstlant adındaki esire posta vasıtasıyla 62 kuruşun verilmesi için Güney Toros İnşaat Taburları'na gönderildiğini ifade etmiştir. 62 kuruşun karşılıklı olarak önceki makbuzlarla birlikte imzalatıldığı Adana 2. Kısım İnşaat'ına gönderilmesini rica etmiştir. Bu olaya bağlı olarak Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Esir Komisyonu Nakliyat İşlem Şubesi Collinstlant'ın vefat ettiğinden dolayı İngiliz Doktor Mösyö Clifford'un onaylaması ile 62 kuruşun muhtaç olan İngilizlere dağıtılmasının uygun olacağını dile getirmiştir³⁶⁰.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 8 Mart 1918 tarihinde Genel Karargâh 3. Şube'ye yazdığı bir yazıda, savaş esirlerinin listelerinin Osmanlı Dışişleri Bakanlığı

³⁵⁸ ATASE Arşivi, BDH 860-907-007-004.

³⁵⁹ Bu toplanan para A. Burcher öldüğünden dolayı İngiliz esirlere dağıtıldı. Kaptan Clifford. 25 Mayıs 1916. ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-22.

³⁶⁰ ATASE Arşivi, BDH 865-926-1.

vasıtasıyla Hollanda Elçiliği'ne gönderilmiş olduğunu bildirmiştir. Bağdat Demiryolu Hattı İnşaat Şirketi tarafından Hollanda Elçiliği'ne liste gönderilmesini ve esirlere ait işlerin Bağdat Demiryolu Hattı İnşaat Şirketi'nin doğrudan doğruya Hollanda Elçiliği ile haberleşmelerinin doğru olmayacağını ifade etmiştir. İstenilen esir listelerinin Osmanlı Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Hollanda Elçiliği'ne gönderilmek üzere Esir İşlem Şubesi'ne gönderilmesinin uygun olacağını dile getirmiştir. Hollanda Elçiliği tarafından esirler adına gönderilen paranın bizzat Bağdat Demiryolu Hattı İnşaat Şirketi memurları vasıtasıyla esirlere dağıtılmasının uygun olduğunu belirtmiştir³⁶¹. Esirlere para dağıtımında birisi görevlendirilmemişse bu sorumluluğu şirket çalışanları üstlenmiştir.

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı, 10 Ağustos 1920 tarihinde Harbiye Nezareti'ne çektiği telgrafta, Turkuaz Denizaltı Makinisti Dalbera'dan kalan 2.371 kuruşun Fransız Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla ailesine iade edilmesini istemiştir³⁶².

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki esirlere gönderilen paralar Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti aracılığıyla sağlanmıştır. Esirlere gönderilen paraların hepsi esirlere verilmemiş ihtiyaç doğrultusunda taksim taksim esirlere verilmiştir. Esirler parayı makbuz karşılığında ve kendi imzası doğrultusunda almıştır. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki esirlere paralar posta vasıtasıyla ulaştırılmıştır. Genellikle esirlere dağıtılacak paralar Bağdat Demiryolu İnşaat Şirketi'ni memurları tarafından dağıtılmıştır. Paranın makbuz karşılığında verilmesinden sonra alınan makbuzlar Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilmiştir.

2) POZANTI-BELEMEDİK BÖLGESİ'NE GÖNDERİLEN HAYVANLAR

Osmanlı Devleti için en önemli taşıma araçlarından biriside hayvanlardır. Birinci Dünya Savaşı'nda Anadolu'nun demiryolu hattı tamamlanamamış ve ulaşım konusunda sıkıntılar çekildiğinden dolayı hayvanlara ihtiyaç duyulmuştur. Özellikle Bağdat Demiryolu Hattı yapımı sırasında uzun mesafelere yük taşımak gibi durumlarda hayvanlar kullanılmıştır.

Halep Menzil Müfettişi Yarbay Şakir Bey, 17 Ocak 1918 tarihinde Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na gönderdiği telgrafta, hayvan işlerinden Almanya

³⁶¹ ATASE Arşivi, BDH 860-907-007-008.

³⁶² BOA. HR. SYS., 2233/26.

uyruklu Mösyö Fray'ın sorumlu olduğunu ifade etmiştir. Belemedik, Kuşçular ve Hacıkırı Bölgesi'nde de taburların bulunduğunu dile getirmiştir. Hayvanların cinsini ve sayılarını da listede belirttiğini söylemiştir³⁶³.

Veteriner Fray'ın sorumlu olduğu Hayvanların cinslerini ve sayılarını şu şekilde belirtmiştir³⁶⁴.

Şantiye Malı	Cinsi	Sayısı	Tabur Malı	Cinsi	Sayısı
	Katır	736		Binek Atı	10
	Eşek	159		Beygir	32
	İnek	86		Öküz	11
	Deve	35		Eşek	18
Toplam		1016	Toplam		71

Pozantı-Belemedik 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mösyö Mavrokordato, 30 Ocak 1918 tarihinde Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na çektiği telgrafta, hayvan hastanelerinin Belemedik, Taşdurmaz, Kuşçular ve Hacıkırı Bölgesi'nde olduğunu ifade etmiştir. Buradaki hayvanların İnşaat Şirketi'nin ve İnşaat Taburlar'ın malı olduğunu söylemiştir. Hayvanların cinsi ve sayılarını Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na bildirdiğini dile getirmiştir. Veteriner Hastanesi'nin Başveterinerinin Alman Mösyö Fray olduğunu, Belemedik'ten Hacıkırı'ya kadar olan bölgenin Fray'ın kontrolünde olduğu belirtmiştir³⁶⁵. Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde hayvan hastanesinin bulunması Osmanlı Devleti'nin tüm canlılara değer verdiğinin göstergesidir. Ayrıca hayvanların hastalanıp telef olması yol yapımındaki işleri aksatacağı için hayvanların sağlıkları önemsenmiştir.

Toros Menzil Hattı Komutanı Binbaşı Ali Rıza Bey, 14 Mayıs 1918 tarihinde Pozantı-Belemedik'teki Toros İnşaat Kıtıatı Komutanı Yarbay Agâh Bey Efendi'ye yazdığı yazıda, Agâh Bey'in emir subayı olan Celal Bey'in Gülek'e gelmiş olan hayvanların % 25'ini ter etmediğini ifade etmiştir. Hayvanlarla ilgili durumun Nokta Komutan Yardımcısı'na bildirildiğini ifade etmiştir. Celal Bey'den hayvanların serbest bırakılmasını talep etmiştir³⁶⁶.

³⁶³ ATASE Arşivi, BDH 735-503-8-1.

³⁶⁴ ATASE Arşivi, BDH 735-503-8-3.

³⁶⁵ ATASE Arşivi, BDH 735-503-8-2.

³⁶⁶ ATASE Arşivi, BDH 735-503-11-12.

Müteahhit Browaski, 14 Mayıs 1918 tarihinde Belemelik'te Toros İnşaat Kıtıatı Komutanı Yarbay Agâh Bey'e çektiği telgrafta, 495 davara ve 134 koyuna el konulduğunu belirtmiştir³⁶⁷.

3) POZANTI-BELEMEDİK BÖLGESİ'NE GÖNDERİLEN ERZAKLAR

Birinci Dünya Savaşı'nda iaşe konusu her zaman sıkıntı olmuştur. Osmanlı Devleti'nde eli silah tutan herkes savaşa dahil olduğu için üretim durma noktasına gelmiştir. Ayrıca birçok cephede savaşılan Osmanlı askerinin hayatını idame ettirebilmesi için iaşe konusu önemli bir yere sahiptir. Bu sıkıntılar içerisinde bir de savaş sırasında itilaf devletlerine mensup asker ve subayları esir iaşe konusunda daha büyük sıkıntılara sebebiyet vermiştir. Pozantı-Belemelik Esir Kampı'na demiryolu vasıtasıyla tahıl ürünleri yapılmıştır. Tahıl ürünleri Bağdat Demiryolu üzerinde bulunan Osmanlı askerine, Osmanlı vatandaşlarına ve esirlere gönderilmiştir.

Pozantı-Belemelik 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato, 16 Ekim 1916 tarihinde Toros İnşaatı Kıtıatı Komutanlığı'na çektiği telgrafta, Adana Mıntıka Komutanı Remzi Paşa'nın emriyle Mersin'de bulunan bütün kiremitlere el konulduğuna dair haber verildiğini söylemiştir. Belemelik 1. İnşaat Şubesi tarafından istenilen 40.000 adet kiremitin Belemelik'e gönderilmesini ve Remzi Paşa'dan izin alınmasını istemiştir. Kiremitler gelmediği takdirde Belemelik'teki binanın boşaltılacağı ve böylelikle birçok amele ve memurun açıkta kalacağını ifade etmiştir³⁶⁸.

Bağdat Demiryolu İnşaatı 2. Kısım Başmühendisi, 23 Ocak 1917 tarihinde Adana Menzil Müfettişliği'ne yazdığı yazıda, Ceyhan Deposunun birçok kez boşalmış olmasından dolayı Ceyhan'dan 2. Kısım'a verilmiş olan 200.000 kilo buğdaydan 60.385 kilosunun iade edilmeyeceğini belirtmiştir. Bernard ile görüşme sonucunda Karaman'dan Bağdat Demiryolu İnşaatı'na teslim edildiği için 60.385 kilo buğdayın geri verilmeyeceğini ifade etmiştir. Ekim ayına kadar 266.769 kilo buğdayın Karaman'a teslim edildiğini dile getirmiştir. Teslim alınan buğdayın türleri aşağıdaki cetvelde belirtilmiştir³⁶⁹.

³⁶⁷ ATASE Arşivi, BDH 735-503-11-15.

³⁶⁸ ATASE Arşivi, BDH 829-800-2.

³⁶⁹ ATASE Arşivi, BDH 745-538-1-3.

Kilo	Cinsi
153.677	Buğday
560	Mısır
53.842	Arpa
929	Burçak
209.008	Aşardan
43.416	Buğday
560	Mısır
12.856	Arpa
929	Burçak
57.761	Tahıl
Toplam: 266.769	

Ankara Hattı Askeri Komiserliği, 27 Şubat 1917 tarihinde Anadolu Hat Komiserliği'ne yazdığı yazıda, Ankara'dan inşaat ameleleri adına gönderilecek olan bir vagon tahılın Beledemik'e teslim edilmesini rica etmiştir³⁷⁰.

Karapınar Nokta Komutanı Mehmet Fahri Bey, 10 Nisan 1917 tarihinde Pozantı-Beledemik'teki 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato'ya yazdığı yazıda, Karapınar'da subay lokantasının açıldığını bildirmiştir. Her ne kadar lokantanın erzakça ihtiyacı depodan ve Tarsus ile Adana'dan karşılanmaya çalışılsa da bazen depoda mevcut olmayan birkaç adet erzakın şirket bakkalından para karşılığında alındığını ifade etmiştir. Ancak bakkaliye memurunun erzak konusunda zorluk çıkardığını ifade etmiştir³⁷¹. Karapınar Nokta Komutanlığı'nca her hafta için istenilen erzakın cinsi ve miktarı şu şekildedir³⁷².

Kıyye türünden Kilo	Cinsi
3	Pirinç
15	Patates
4	Makarna
3	Yağ
10	Soğan
01	Şeker

Pozantı-Beledemik 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato 14 Nisan 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Mart'ın başından Mayıs'ın sonuna kadar 3 aylık kırtasiye ve araç-gereçler masraf cetvelinde bulunan

³⁷⁰ ATASE Arşivi, BDH 860-906-15-13.

³⁷¹ ATASE Arşivi, BDH 829-800-37.

³⁷² ATASE Arşivi, BDH 829-800-37-1.

46.345 kuruşun gerekli ödemesini muhasebe dairesine ve kasaya verilmesi için havale yapıldığını ifade etmiştir³⁷³.

Pozantı-Belemedik 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato 28 Mayıs 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, 1897 doğumlu Mersin'in Cami Şerifi Mahallesi'nden Çorçı Bin Yusuf Efendi Belemedik'teki amelenin ihtiyacı için cinsi ve miktarı verilmiş olan erzakın Mersin ve Silifke yöresinden elde edilerek Belemedik'e gönderileceğini belirtmiştir. Erzakın satın alınması ile Belemedik'e gönderilirken yasaklama getirilmemesini istemiştir³⁷⁴.

Miktarları	Cinsleri
30.000 Kilo (Kıyye)	Harnup
2.000 Kilo	Fasulye
2.000 Baş	Keçi ve Koyun
10.000 Kilo	Mercimek

Pozantı-Belemedik 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato, 2 Haziran 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na çektiği telgrafta, 1881 doğumlu İstanbul Beşiktaş Mahallesi'nden, 101 numaraya kayıtlı olan Stavrakı oğlu Apustol Tapinos'un takdim ettiği erzakın cinsi ve miktarları Niğde, Ereğli ve Karaman Kaymakamlıkları dahilinde de buralardan elde edilen erzakın Belemedik'e gönderileceğini ifade etmiştir³⁷⁵.

Miktarları	Cinsleri
1.000 Kilo (Kıyye)	Nohut
1.000 Kilo	Soğan
10.000 Adet	Yumurta
6.000 Kilo	Peynir
2.000 Kilo	Tereyağı
1.000 Kilo	Pekmez
15.000 Kilo	Kuru Üzüm
4.000 Kilo	Fasulye

Mavrokordato, 13 Haziran 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, amele taburunda bulunan ve nüfusuna göre günlük 500 gram ekmeğe verilmesine rağmen günde 3.340 kilo un gerektiğini belirtmiştir. Mevcut olan 1.900 hayvanın günlük hayvan başına 2,5 kilo yem verilmesinin gerekli

³⁷³ ATASE Arşivi, BDH 829-800-42.

³⁷⁴ ATASE Arşivi, BDH 829-800-50.

³⁷⁵ ATASE Arşivi, BDH 829-800-56.

olduğunu ve yemlik miktarının ise günde 4.750 kiloya ihtiyaç olduğunu dile getirmiştir. Hayvanların belirli bir süredir yemsizlikten dolayı son derece perişan ve aç olduklarından dolayı telef olduklarını ifade etmiştir³⁷⁶. Osmanlı Devleti, Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde insanlara verdiği önem kadar hayvanlara da önem vermişlerdir. Hayvanların yem sıkıntısı çektiklerini ilgili birimlere bildirmişlerdir.

2. Kısım Başmühendisi Brehem, 18 Temmuz 1918 tarihinde Belemedik'teki Toros İnşaat Kıtaatı Komutanı Yarbay Agâh Bey'e çektiği telgrafta, Mösyö Franko'nun nereden geldiği bilinmediği halde 1.500 kilo tahıl satın aldığını ifade etmiştir. Önceden olduğu gibi Adana'da bulunmayan Mösyö Franko ile görüşüldükten sonra satın alma meselesi hakkında tekrar sorgulamada bulunacağını dile getirmiştir³⁷⁷.

Bağdat Demiryolu İnşaat Hattı 2. Kısım Başmühendis Brehem 19 Aralık 1917 tarihinde Belemedik'te Toros Komutanı Yarbay Agâh Bey Efendi'ye yazdığı yazıda Mersin İlçesi'nde 840.000 kilo kuru sebzenin bulunmadığını ifade etmiştir. Mersin ilçesi'nin tahıl ihtiyaçlarının karşıladığını aynı miktarda bulgurun da verilmesini istemiştir. Bunun haricinde 2.000 Kürt amelenin geleceğini ve bu amelenin 2 bölüme ayrılacağını Agâh Bey'e belirtmiştir. Kürt ameleden başka 5.000 kişilik grubun geleceğini de söylemiştir³⁷⁸.

Yarbay Abidin, 22 Aralık 1917 tarihinde Haydarpaşa Hat Komiserliği'ne yazdığı yazıda, Bağdat İnşaat Hattı, Konya ilinden erzak temini için izin almasına rağmen bütün erzakın satın alınmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir. Şirket inşaatı adına Efkeriyan Efendi ile kardeşi Albert Efendi Genel İaşe Kanunu'na uymadığı için 8 vagon erzaktan 2 tanesinin geciktiğini ve Konya'dan Belemedik'e gönderilen 7 vagonunun belirli tarihlerde gönderildiğini dile getirmiştir. Gönderilen bir vagonun da mevcut olduğunu belirtmiştir. Bu konuda karar çıkar çıkmaz Efkeriyan Efendi ve kardeşi Albert Efendi'nin ilgileceğini ifade etmiştir³⁷⁹.

³⁷⁶ ATASE Arşivi, BDH 829-800-59-2.

³⁷⁷ ATASE Arşivi, BDH 745-538-1-33.

³⁷⁸ ATASE Arşivi, BDH 745-538-1-8.

³⁷⁹ Orijinal belge için Bkz. EK-23. ATASE Arşivi, BDH 960-1279-1-3.

Tarih	Vagon	Cinsi
10 Ağustos 1917	2	Un
13 Ağustos 1917	1	Bulgur
16-17 Ağustos 1917	1	Un
25 Ağustos 1917	1	Bulgur
28 Ağustos 1917	1	Bulgur
3 Eylül 1917	2	Bulgur
22 Aralık 1917	2	Un

Bağdat Demiryolu İnşaat Hattı 2. Kısım Başmühendisi Brehem, 29 Aralık 1917 tarihinde Belemelik'te Yarbay Agâh Bey'e, 1. İnşaat Şube Başmühendis Mavrokordato Efendi'ye ve Mersin'de Bodavski Amasyadis Efendi'ye yazdığı yazıda, Ceyhan'dan 100.000 kilo buğday yerine 39.630 kilo buğday aldığını ifade etmiştir. Pozantı'dan 100.000 kilo buğday yerine de 18.000 kilo buğday aldığını ifade etmiştir. Menzil Müfettişliği'nin söylediğini göre ne Ceyhan'da nede başka bir bölgede bir kilo bile buğdayın bulunmadığından günlük gönderilen 100.000 kilo buğdayın teslim edilemeyecek olduğunu belirtmiştir³⁸⁰. Ayrıca Silifke ilçesinde satın alınacak tarım ürün miktarının 3.200.000 kilo buğday ve 2.400.000 kilo arpa olmak üzere toplam 5.600.000 kilo olduğunu belirtmiştir. Brehem, Menzil Müfettişliği'ne verdiği bilgi de Bağdat Hattı'nın 2.525.000 kilo buğday ve 2.100.000 kilo arpa ihtiyaçları olduğundan dolayı geriye kalan miktarın Adana iline verilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Silifke ilçesinde 5.600.000 kilo tahılın mevcut olup olmadığı kesin olarak bilinmediği için verilen tahıl miktarını kabul edilmeyeceğini ifade etmiştir. Silifke ilçesinde 5.600.000 kilo tahılın bulunmadığının kendisine bildirildiğini söylemiştir. Silifke Nakliyat araçlarının Bağdat Demiryolu İnşaat Hattı 2. Kısım'dan alınmış olmasından dolayı kendi eşyalarını göndermek için devletin araçlarını almak zorunda olacağından ve selden dolayı Silifke'den tahıl temin edilmesinin zor olacağından Adana ilinin müdahalesiyle gerek Menzil Müfettişliği ve gerekse diğer taraftan her zaman³⁸¹ gaspa maruz kalacaklarını tekrardan ifade etmiştir³⁸².

Adana Askeri Hat Komiseri Abdullah Bey, 31 Aralık 1918 tarihinde Demiryolu Şube Müdürlüğü'ne yazdığı yazıda, Pozantı'da bulunan savaş malzemeleri ve cephanelerin tamamını kuzeye gönderdiğini belirtmiştir. Sadece Menzil'in müteahhidinde çeşitli cinslerde 123.838 kilo erzak ve 50 ton tıbbi hastane

³⁸⁰ ATASE Arşivi, BDH 745-538-1-11.

³⁸¹ ATASE Arşivi, BDH 745-538-1-12.

³⁸² ATASE Arşivi, BDH 745-538-1-12a.

malzemelerin kaldığını ve bunlara el konulmaması için gereğinin yapılmasını istemiştir³⁸³.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Anadolu'da bulunan Pozantı-Belemedik Bölgesi'ne erzak yardımı yapılmıştır. Gerektiğinde bu erzaklar para karşılığında satın alınmıştır. Kurumlar arası yazışmaların ardından özellikle tahıl ürünleri Pozantı-Belemedik Bölgesi'ne gönderilmiştir. Sadece erzak konusunda değil aynı zamanda hayvan sevkiyatı da yapılmıştır. Pozantı-Belemedik Bölgesi'ne eşek, deve, öküz vb. hayvanlar gönderilmiştir. Pozantı-Belemedik Bölgesi, Bağdat Demiryolu Hattı üzerinde bulunmasından dolayı oradaki demiryolu ve karayolu yapımı hem esirler için hem de orada çalışan Osmanlı vatandaşları için erzak ve hayvan ihtiyacının doğmasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti dönemin şartları göz önüne alındığında ellerinden gelen yardım ve desteği gerçekleştirmiştir.

4) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN FİRARLARI

Birinci Dünya Savaşı'nda Anadolu'da bulunan Esir Kamplarından esirler uygun bir zaman bulduklarında kaçmaya yeltenmişlerdir. Özellikle Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki esirler genellikle Toros tünellerinde çalışırken firar girişimlerinde bulunmuşlardır. Esir Kampı'nın kurulduğu alan sarp bölgelerden oluştuğu için tel örgü çekilmesine bile ihtiyaç duyulmamıştır. Bu yüzden esirler genellikle çalıştıkları yerlerden firar etmeyi denemişlerdir.

Anadolu'daki esir kamplarına getirilen yabancı esirlere askeri tabirle “parol” denilen kaçmayacaklarına ilişkin belge imzalatılmıştır. Ancak esirler içgüdüsel olarak yine de firar teşebbüsünde bulunmuştur. Firar eden bu esirler genellikle subaylardan oluşmuştur. Doğan Şahin'in ifadesine göre: “*Er niye kaçsın, hele bir de şartlar görece iyiyse? Fakat subay öyle değil, o zaten yetişirken böyle bir durumda kaçmaya göre eğitilmiş.*” demiştir³⁸⁴. Esirlerin büyük bir kısmı Toros Tünelleri İnşaata'nda, Bağdat Demiryolu Hattı İnşaata'nda çalışırken firar etmişlerdir³⁸⁵.

Esirlerin firar etmemeleri için bazı önlemler alınmıştır. Esirlere, aileleri ve yardım kuruluşları tarafından gönderilen kolilerde esirlerin firar etmesine yardımcı olacak eşyaların olmaması için koliler sıkı bir denetimden geçmiştir. Esirlere birden

³⁸³ ATASE Arşivi, BDH 797-709-2-31.

³⁸⁴ <http://dstercume.blogspot.com.tr>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (23:02)]

³⁸⁵ Özçelik, a. g. e., s. 58.

fazla elbise verilmemesi ve yerli halk elbisesi giymelerinin yasaklanması da firar etmelerini önlemeye yönelik alınan tedbirler arasındadır³⁸⁶.

Başkomutanlık yazısında ilkbahar ayının tekrar geleceği için esir subayların ve erlerin uygun hava olmasından faydalanarak firara teşebbüs etmeleri muhtemeldir denilmiştir. Esirlerin firarlarını engellemek üzere gerekli tedbirlerin alınması ve firar girişimlerine meydan verilmemesi istenmiştir³⁸⁷.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 3 Nisan 1916 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı bir yazıda, Pozantı civarında tren yolu inşaatında çalıştırılan Esir Amele Taburu efradından 3 Rus esirin 15 Mart 1916 tarihinde kaçtığını ifade etmiştir. Esirlerin Karadivar mevkinde, deniz kenarında bir devriye tarafından yakalanarak Mersin Koruma Komutanlığı'na teslim edildiğini belirtmiştir³⁸⁸.

HMAS AE2 mürettebatından Avustralya Bahriyesi Alexander Charles Nichols, 1916 yılının Mayıs ayına kadar John Harrison Wheat ile beraber Beledik'e yaklaşık 12 mil mesafede Hacıkırı Hattı'nda çalışmaktaydı. Pozantı-Beledik Esir Kampı'ndaki durumlardan şikâyetçi olduğundan dolayı kaçış planı yapmıştır. Aylar boyunca yöre halkından bilgi almış, yiyecek ve içecek malzemelerini gizlemiştir. 12 Ağustos 1916 tarihinde Wheat ile kaçış denemesinde bulunmuşlardır. Arazi sarp ve geçilmez olduğundan dolayı ve yiyecek, su kaynağı ya da bir barınak olmadığından planları başarısız olmuştur³⁸⁹. Kısa sürede yollarını kaybetmişlerdir. Mersin kıyılarına ulaşınca bir sal yapmayı denemişlerdir. Köylülerden biraz yiyecek almayı başarmışlar ancak Nichols'u akrep soktuğundan dolayı³⁹⁰ mecburen Pozantı'ya geri dönmüşler ve Beledik'e kadar yürümüşlerdir. Esir kampına geri dönünce hapse atılmışlar ve ceza olarak 1 hafta sadece ekmek ve su verilmiştir³⁹¹.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 8 Temmuz 1916 tarihinde Menzil Müfettişliği'ne gönderdiği yazıda, esirlerin kaçmalarını engellemek için topluca çalıştırılmalarının imkân dahilinde olmadığını belirtmiştir. Bu nedenle disiplin ve korumanın arttırılmasını Pozantı Menzil Komutanlığı'ndan talep etmiştir. Pozantı-Beledik'ten 2 İngiliz esirin firar ettiğini, konunun Osmanlı İçişleri Bakanlığı'na

³⁸⁶ Özçelik, a. g. e., s. 59.

³⁸⁷ ATASE Arşivi, BDH 858-897-1-9.

³⁸⁸ Orijinal belge için Bkz. EK-24. BOA. HR. SYS., 2221/29.

³⁸⁹ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (13:57)].

³⁹⁰ Ertem, a. g. e., ss. 77-78.

³⁹¹ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (13:57)].

bildirildiğini söylemiştir. Belemelik'teki 2 İngiliz esirden firar haberi alınmış olduğunu buna benzer olayların yaşanmaması için gerekli önlemlerin alınmasını istemiştir³⁹².

Osmanlı İçişleri Bakanı Talat Paşa, 16 Ağustos 1916 tarihinde Adana, Aydın, Bursa, Halep, Konya, Çanakkale, Mersin, Karesi, Menteşe, Antakya ilçelerine çektiği telgrafta, Pozantı-Belemelik'teki 3 İngiliz esirin 7 Ağustos 1916 tarihinde firar ettiğini belirtmiştir. Firar eden esirlerin il ve ilçelerden geçme ihtimaline karşı tedbirlerin alınmasını isteyerek 3 esirin eşkâllerini şu şekilde tarif etmiştir³⁹³.

Jerinle Linfon	Uzun Boylu, Sarı Saçlı, Mavi Gözlü, Tıraşlı, Bıyıklı, 25 Yaşında
Frederik Asnun	Uzun Boylu, Sarı Saçlı, 23 Yaşında
Corc	Uzun Boylu, Sarı Saçlı, Sarı Yüzlü, 23 Yaşında

Esirlerin yakalanmalarında en faydalı bilgili esirlerin eşkâlleri olmuştur. Kaçan esirin görsel özellikler ilgili mercilere bildirilmiştir.

Pozantı- Belemelik 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato, 12 Ocak 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtataı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Karaman'da Nizamettin Bey aracılığıyla çağırılan 219 Numaralı Hoca İsmail oğlu Mehmet'in Belemelik'te çalışmaktayken Hacıkırı'na kaçtığını belirtmiştir. Ailesiyle beraber Belemelik'e işinin başına gönderilmesi hususunda gerekli yerlere emirlerin verilmesini istemiştir³⁹⁴. Firar eden sadece esirler olmamıştır. Pozantı-Belemelik'te çalışan Osmanlı vatandaşları da çalıştığı yerden kaçarak işi bırakmıştır. İlgili mercilere durum bildirildikten sonra kaçan kişinin tekrar geri gönderilmesi istenmiştir.

Demiryolu Müdürü Yarbay Mahmut Bey, 16 Mayıs 1917 tarihinde Emniyet Müdürlüğü'ne gönderdiği yazıda, Pozantı-Belemelik'te 3 Rus esirin 11 Mayıs 1917 tarihinde firar ettiklerini bildirmiştir. Esirlerin yakalanmaları için Belemelik'teki 1. İnşaat Tabur Komutanlığı'na bilgi vererek esirlerin isimlerini ve eşkâllerini belirtmiştir³⁹⁵.

³⁹² ATASE Arşivi, BDH 856-892-1-28.

³⁹³ BOA. DH. ŞFR., 67/20.

³⁹⁴ ATASE Arşivi, BDH 829-800-32.

³⁹⁵ BOA. DH. EUM. 6. Şb., 17/72.

Aristili Kartyoviç Fansoyli	Orta Boylu, Siyah Gözlü, Sarı Tenli, İri Kafalı
Zobe Yakoriviç Vaforoşili	Uzun Boylu, Siyah Gözlü, Esmer Tenli,
Viktor Romeloviç Kafuyişli	Orta Boylu, Ela Gözlü, Kızıl Temnli İri Kafalı

Demiryolu Şube Müdürü Yarbay Mahmut Bey, 25 Mayıs 1917 tarihinde Emniyet Müdürlüğü'ne gönderdiği telgrafta, Pozantı-Belemedik'teki 4 Rus esirin 24 Mayıs 1917 tarihinde firar ettiklerini dile getirmiştir. Esirlerin yakalanmaları için Belemedik'teki Toros İnşaatı Kıtaatı Komutanlığı'na bilgi verildiğini ifade etmiştir. 4 Rus esirin isimlerini ve eşkâllerini şu şekilde tarif etmiştir³⁹⁶.

Andreh Daragoviç Korzenuko	Kısa Boylu, Yuvarlak Yüzlü, Mavi Gözlü, Sarı Tenli, Üzeri Temiz
Estepan İmanoviç Katerniku	Uzun Boylu, Büyük Botu, Yuvarlak Yüzlü, Siyah Gözlü
Makerikes Heviç Jaravibek	Uzun Boylu, Sarı Sakallı, Sarı Tenli, Gök Gözlü
Maksim Anderaviç Valmin	Uzun ve Siyah Sakallı, Kötü Bacaklı, Yuvarlak Yüzlü

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndan kaçan esirler sadece bir kurum tarafından yazılmamıştır. Farklı kurumlar tarafından ilgili yerlere yazılar yazılmıştır. Demiryolu Şube Müdürü Yarbay Mahmut Bey'in esirlerin firarları ile Emniyet Müdürlüğü'ne yazdığı yazıyı, İstanbul Emniyet Müdürlüğü de il ve ilçelere yazmıştır.

İstanbul Emniyet Müdürlüğü, 29 Mayıs 1917 tarihinde Adana, Halep Maraş, Konya, Eskişehir, Niğde, Aydın, Mersin, Menteşe, Afyonkarahisar'a gönderdiği telgrafta, Pozantı-Belemedik'te 4 Rus esirin 24 Mayıs 1917 tarihinde firar ettiklerini belirtmiştir. Firar teşebbüsünün Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı adına Başkomutanlık Vekâleti'ne bildirildiğini ifade etmiştir. Esirlerin yakalanmaları için 6. Şube'den Seyrüsefer Şubesi Müdüriyeti'ne emir verildiğini dile getirmiştir³⁹⁷.

İstanbul Emniyet Müdürlüğü, 1 Temmuz 1917 tarihinde Demiryolları Şube Müdürlüğü'ne yazdığı yazıda, 16 Mayıs 1917 tarihinde Pozantı-Belemedik'ten kaçan

³⁹⁶ BOA. DH. EUM. 6. Şb., 18/15.

³⁹⁷ BOA. DH. EUM. 6. Şb., 16/20.

3 Rus esirin Kayseri ile Develü arasında jandarma askerleri tarafından yakalanarak bölgedeki askeriye teslim ettiklerinin Kayseri'ye bildirildiğini ifade etmiştir³⁹⁸.

HMAS AE2 mürettebatlarından İngiliz Bahriyesi Albert Norman Charles Thomson, Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki koşulların oldukça kötü olduğu gerekçesiyle Bill Williams ile birlikte firar etmiştir. George Kerr günlüğünde; *“Esir kampından kaçtık. Bütün dağları dolandık ve Pazar günü geceyi geçirdik ancak Williams yoruldu. Teslim olacağını söyledi.”* demiştir. 9 Temmuz 1917 tarihinde Thomson bu sefer Gwynne ile firar girişiminde bulunmuştur. George Kerr olayı şu şekilde anlatır; *“Türkler gece vardiyasında bizim yokluğumuzu fark etmiş. Bizim kaçtığımızı bildirdiler. Bizi Adana yakınlarında bir yerde yakaladılar. Ekmek ve su diye yalvarıyorduk. Thomson Belemedik Esir Kampı'na geri döndükten sonra da birçok kez kaçmaya yeltenmiş fakat başaramamıştır.”* demiştir³⁹⁹. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan esirlerin kaçtıktan sonra geri dönmesinin sebebi bölgenin arazi şartlarının elverişsiz olmasından kaynaklıdır. Bölge derin vadilerin ve yüksek sıralı dağlardan oluştuğu için esirler firar ettiklerinde yollarını kaybetmiş ya da araziye yenik düşmüşlerdir.

12 Temmuz 1917 tarihinde Belemedik'teki 4 Rus esirin firar ettikleri ve yakalanmaları için Emniyet Müfettişliklerine bilgi verildiği söylenmiştir. Mersin Emniyet Müfettişliği'nin verdiği bilgi doğrultusunda, 3 Haziran 1917 tarihinde Simonoviç, Girfori Kritof, Andra Aksimof Parafof adında 3 esir firar etmiştir. 8 Haziran 1917 tarihinde Yakof Dimitri, Sitefan, Teodor, Yuan Aksirtof ve Mihail Aleksi Todorof ve Aleksi Dimitri, Çaykokof, Yaun Mişikof, Endarya Davidoviç isimlerinde esirlerin firar ettiklerini ifade etmiştir. Firar girişimlerini Emniyet Müfettişliği, Toros İnşaat Komutanlığı'na bildirdiğini ifade etmiştir. Mersin Emniyet Müfettişliği, çok fazla firar girişimin olduğundan Pozantı-Belemedik kısımlarında sıkı bir denetimin olmadığını bu nedenle esirlerin firar etmelerinin daha kolay olduğunu dile getirmiştir. Bu konu hakkında 6. Şube Müdüriyeti'ne bilgi verdiğini de belirtmiştir⁴⁰⁰. Osmanlı İçişleri Bakanı Talat Paşa, 6 Ağustos 1917 tarihinde firar eden esirlerden 6 Rus esirin yakalandığını söylemiştir⁴⁰¹.

Adana Valisi, 12 Ağustos 1917 tarihinde Osmanlı İçişleri Bakanlığı'na yazdığı yazıda, Pozantı-Belemedik'teki Demiryolu İnşaatı'ndan kaçan Rus esirlerin

³⁹⁸ BOA. DH. EUM. 6. Şb., 17/72.

³⁹⁹ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi 03-11-2017 (00:36)].

⁴⁰⁰ BOA. DH. EUM. 6. Şb., 17/63.

⁴⁰¹ BOA. DH. EUM. 6. Şb., 20/35.

Mersin civarında yakalandığını ifade etmiştir. Esirlerin isimleri hem Türkçe hem de Latince olmak üzere Osmanlı İçişleri Bakanlığı'na bildirdiğini dile getirmiştir⁴⁰².

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 4 Kasım 1917 tarihinde Osmanlı İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta, Pozantı-Belemedik'te kısa boylu, zayıf, esmer tenli, az bıyıklı ve sakalı tıraşlı, ceket ve pantolonu olan Toros İnşaat Kıttaatı'nda çalışan Hint asıllı İngiliz Kersbodos adındaki esirin 1 Kasım 1917 tarihinde Belemedik'ten firar ettiğini ifade etmiştir. Kersbodos'un yakalanması için civar güvenlik güçlerine bilgi verildiğini dile getirmiştir⁴⁰³.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 20 Kasım 1917 tarihinde Osmanlı İçişleri Bakanlığı'na yazdığı yazıda, 12200 Numaralı İngiliz esir Luzmerk'in 11 Kasım 1917 tarihinde firar ettiğini ifade etmiştir⁴⁰⁴.

HMAS AE2 mürettebatlarından Avustralya Bahriyesi James Cullen, Samson ve Jhon Wheat ile beraber Kelebek Demiryolu Hattı boyunca çalıştırılmaya gönderilmişlerdir. Wheat, Cullen ve Samson bir tekne yapıp kaçmayı düşünmüşlerdir. Sahil yoluna ulaşmaları için 35 mil gitmeleri gerekmektedir. Bunun üzerine 3 ay boyunca çalışmışlar, firar için malzeme saklamışlardır. 29 Nisan 1918 gecesi firar etmeye karar vermişlerdir. Cullen, sıtma hastalığına yakalanmış ve hava şartlarının elverişsiz olması ile çok fazla yağmur yağmasından dolayı kampa geri dönmüşlerdir. Firardan dolayı ceza almışlardır⁴⁰⁵.

Pozantı-Belemedik'teki İngiliz esirlerinden firar edenlerin yakalanmaları için Adana, Aydın, Hüdavendigâr, Halep ve Konya illeriyle Kale-i Sultaniye, İçel, Karesi, Mentеше ve Antalya ilçelerinin tedbir almaları için telgraflar gönderilmiştir⁴⁰⁶.

HMAS AE2 mürettebatlarından Avustralya Bahriyesi Michael Wright Williams, Pozantı'ya yakın Bahçeli Kampı'na çalışması için gönderilmiştir. Bahçeli'den AE2 mürettebatlarından Thomson ile kaçmaya çalışmışlardır. Thomson, Williams'ın cesaretsiz oluşundan dolayı başarısız olmuşlar ve geri dönmek zorunda kalmışlardır⁴⁰⁷.

⁴⁰² BOA. DH. EUM. 6. Şb., 20/35.

⁴⁰³ BOA. DH. EUM. 6. Şb., 25-28-5.

⁴⁰⁴ BOA. DH. EUM. 6. Şb., 25-28-1.

⁴⁰⁵ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (14:08)].

⁴⁰⁶ Özçelik, a. g. e., s. 60.

⁴⁰⁷ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (01:52)]. ; Ertem, a. g. e., ss. 79-80.

İnsanlık var olduğundan beri esaret altında yaşayamamıştır. Anadolu'daki esir kampları'nda esirler sürekli firara teşebbüs etmiştir. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda da firar girişimlerinin olduğu bilinmektedir. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki esirler genellikle Bağdat Demiryolu Hattı üzerinde yol çalışmalarında çalıştırıldıkları için genellikle çalıştırıldıkları yerlerden firar etmişlerdir. Firar eden esirler bölgenin arazi yapısından dolayı çoğunlukla firar girişimleri başarısızlıklarla sonuçlanmıştır. Osmanlı Devleti, esirlerin firar etmemesi için bazı önlemler almıştır. Firar eden esirlere belirli kurallar çerçevesinde cezalar verilmiştir fakat esirin cezai durumu bittikten sonra yine firar etmeye yeltenmiştir.

5) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN HASTALIK VE TEDAVİLERİ

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda savaşın getirdiği zorluklar, hijyen eksikliği, bulaşıcı hastalıklar, beslenme yetersizliği, gibi nedenlerden dolayı çeşitli hastalıklara rastlanmıştır. Konuyla ilgili olarak Gunter Hartnagel “*Belemedik'de Alman Kentinin kalıntıları*” adlı yazısında, Belemedik ve Toros Tüneleri'nde esirlerin sıtma⁴⁰⁸ ve tifüs⁴⁰⁹ gibi hastalıklar yüzünden vefat ettiğini dile getirmiştir. Konu ile ilgili Amanos Bölgesi Başmühendisi İsviçreli Morf, “*yaz aylarında sıtma salgını bulunduğunu Hintli İngiliz esirlerin sıtma salgını nedeniyle Toros ve Amanos Bölgesi'ne getirilmelerinin zor olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple buraya gelen İngiliz esirler kısa süre sonra salgından dolayı vefat etmiştir.*” demiştir⁴¹⁰. Esirler birçok hastalıktan

⁴⁰⁸ Sıtma, Plazmodium adı verilen, tek hücreli ve hücre içi parazit ile oluşan bulaşıcı bir hastalıktır. Parazit, esas olarak, karaciğer hücrelerini ve alyuvarları tutar. İnsan kanı ile beslenen sivrisinekler tarafından, hasta ya da paraziti taşıyan insandan alınarak sağlam insanlara taşınır ve onları da hastalandırır. Sıtma parazitinin; vivax, malariae, falsiparum ve ovale olmak üzere dört ayrı türü vardır. Bunlardan vivax, üç günde bir nöbet veren (tersiyana sıtması) türüdür. Ölümcüllüğü en az olan sıtmayı yapar. Bu nedenle de, benign sıtma olarak da adlandırılır. Türkiye'de yerli olarak görülen tür de bu türdür. Malaria dört günde bir gelen nöbetlerle seyrederek (quartana sıtması). Falsiparum'da ise, nöbetler belirgin değildir. Falsiparum ile oluşan sıtma en ölümcül olan türdür. Bu nedenle de, malign sıtma olarak adlandırılır. Daha çok Afrika, Uzakdoğu ve Güney Amerika gibi tropik bölgelerde yaygındır. Bu nedenle de, tropik sıtma olarak da adlandırılır. Quartana sıtması ve tropik sıtma Türkiye'de yerli olarak görülmez. Ancak, dışarıdan gelen olgular halinde görülmektedir. Ovale ise, yalnızca Batı Afrika'da görülür. Recep Akdur, “Sıtma”, *Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ve Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü*, s. 2.

⁴⁰⁹ Tifüs hastalığı lekeli humma, lekeli tifo ve ordu humması” olarak adlandırılmıştır. Şiddetli baş ağrısı ve ateşle başlayan bir hastalıktır. Hastalık deri üzerinde yaygın döküntüler yapar, bitlerle bulaşır. İki hafta kadar süren, yaşlılarda oldukça tehlikeli sonuç veren ve iyi olanlarda güçlü bağışıklık bırakan bir enfeksiyondur. Genelkurmay Başkanlığı, *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi'nde Sağlık Hizmetleri*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2011, s. 15.

⁴¹⁰ <https://www.flickr.com>. [Erişim Tarihi: 18-09-2017 (21:24)].

dolayı sıkıntı yaşamışlardır. Bunlar sıtma, mide iltihabı ve dizanteri vs. hastalıklardır⁴¹¹.

Salgın hastalıklar sadece esirlere mahsus bir durum değildir. O bölgedeki Osmanlı vatandaşlarında da aynı sıkıntılar baş göstermektedir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Bulaşıcı hastalıklarla mücadele yoluna gitmiştir. Tifüs hastalığına karşı hastalığın yayın olduğu yerlere doktorlar gönderilir. Hastalara çamaşır dağıtılır. Şehir merkezlerinde bir hastane kurulur⁴¹².

Hilal-i Ahmer Kolera hastalığına karşıda önlemler almıştır. Kolera'ya karşı en fazla Süveyş Sağlık Heyeti mücadele etmiştir. Kolera'nın ordu içerisinde salgınını önlemek için şüpheli bölgelerde aşı uygulamasına gidilmiştir⁴¹³.

Kerr'in 15 Şubat 1916 tarihindeki günlüğüne "*Charlie Goslin Karahisar'da geçirdiği ateşli hastalığın aynısına tutuldu ve hastaneye kaldırıldı. Bay Imhoff kötü olduğunu duyduğu zaman ona biraz şeker ve çay gönderecek kadar iyi bir insanmış. Hatta Charlie'yi hastaneye gitme belasından korumak için bir doktora onu ziyaret etmesini bile söyledi. Fakat yine de Doktor Charlie tepedeki hastaneye çıkartılıp bir süre gelmedi.*" yazmıştır⁴¹⁴

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 19 Şubat 1916 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı yazıda, İstanbul, Ankara ve Çankırı'dan, Afyonkarahisar ve Pozantı'ya gönderilen esirlerin Bağdat Hilal-i Ahmer Hastanesi'nde tedavide olduklarını belirterek İngiliz esirlerin isim listelerini vermiştir⁴¹⁵.

George Kerr günlüğünde, HMAS AE2 mürettebatından İngiliz Charles Holderness hakkında da; "*1916 ortalarında Charlie birkaç kere yüksek ateşten (sıtma) dolayı hastaneye yatmış. Holderness kötü esaret dönemi ve ciddi hastalıklar atlatmış.*" ifadesini kullanmıştır⁴¹⁶. HMAS AE2 mürettebatı Avustralyalı James Cullen'in de sıtma hastalığına yakalandığını ifade etmiştir⁴¹⁷.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 29 Temmuz 1916 tarihinde Afyonkarahisar Garnizon Komutanlığı'na, Sivas Garnizon Komutanlığı'na, Belededik Esir Amele Taburu'na, Ankara-Musul Garnizon Komutanlığı'na yazdığı yazıda, 11 Mart 1916

⁴¹¹ Treatment Of British Prisoners Of War In Turkey, Report, Miscellaneous No: 24 (1918), November 1918, ss. 12-13.

⁴¹² Tetik ve Karapirinler, a. g. e., s. 27.

⁴¹³ Tetik ve Karapirinler, a. g. e., s. 28.

⁴¹⁴ Kerr, a. g. e., s. 278.

⁴¹⁵ BOA. HR. SYS.,2256/11.

⁴¹⁶ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 03-11-2017 (01:24)].

⁴¹⁷ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (14:08)].

tarihinde hasta olan savaş esirlerinin vefat ettiğini dile getirmiştir. Esirlerin ölüm belgelerini uygun olarak düzenlenmediğini bundan dolayı ölüm belgelerinin tamamının düzenlenip tekrar geri gönderilmesi için Belemelik'e gönderildiğini ifade etmiştir⁴¹⁸.

HMAS AE2 mürettebatından İngiliz Charles Varcoe'nin menenjit hastalığından öldüğü sanılmıştır. George Kerr 18 Eylül 1916 tarihinde yazdığı günlüğünde; *"Charlie Varcoe bir süredir rahatsızdı. Bulunduğu yerde bayılınca hemen hastaneye götürüldü. Hastaneye yatırıldı ve bayanlar tarafından bakıldı. Öğleden sonra doktor gelerek Charlie'nin 1 saat içinde öleceğini söyledi."* demiştir⁴¹⁹.

Pozantı-Belemelik'teki Esir Tabur Komutanlığı, 29 Ekim 1916 tarihinde Genel Menzil Müfettişliği'ne çektiği telgrafta, esir askerlerin sağlık tedavilerine yardım etmek için İngiliz esirlerinden Doktor Person'un Esir Tabur Komutanlığı'na kaydının yapıldığını dile getirmiştir. Person'un kayıt edildiğine dair belgenin Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilmesini istemiştir⁴²⁰.

Osmanlı Devleti esir kampında hastalanan esirler için doktor göndermiştir. Halep'ten İstanbul'a dönen esirler Pozantı-Belemelik Esir Kampı'nda kalmışlar ve bir kişi hastalanıp ameliyat edilmiş fakat kurtarılamamıştır⁴²¹. 9 Ekim 1916 yılında HMAS AE2 mürettebatından Stephen Gilbert, tifüsten vefat etmiştir. 22 Ekim 1916 tarihinde Una'nın mürettebatı kaptan Jackson'da dahil olmak üzere % 40'ı sıtma hastalığına yakalanmış ve HMS AE2 personelinden Albert Knaggs⁴²² tifüsten vefat etmiştir⁴²³. Avustralya arşivindeki bilgilere göre 1916'nın Haziran ortalarında sıtma salgını başlamıştır. Bu salgın hastalık, deniz seviyesi ve saf atmosfere rağmen esir kampındaki herkes sıtma hastalığına yakalanmış tıbbi müdahale ve gıda yetersizliğinden dolayı çok sayıda esir vefat etmiştir. Bunun üzerine esirler tabut yapma işleri ile de uğraşmışlardır. Esirler vefat eden arkadaşlarını Hristiyan dininin gereklerine göre defnetmişlerdir. İsimleri bilinenler Boatmates, Baş Stoker Varcoe, Astsubay Gilbert ve Usta Gemici Knaggs'dır⁴²⁴. Turkuaz Denizaltı Makinisti

⁴¹⁸ ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-7.

⁴¹⁹ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 01-11-2017 (21:21)].

⁴²⁰ Kayıt künyesi için Bkz. EK-1. ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-36. ; ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-37.

⁴²¹ BOA. HR. SYS., 2249/57.

⁴²² Serkan Ertem'in Çanakkale Savaşı'nda Sessiz Anzaklar kitabında tifüs hastalığından değil akut dizanteri hastalığından vefat ettiğini söylemiştir. Ertem., a. g. e. s. 70.

⁴²³ <http://www.navyhistory.org.au>. [Erişim Tarihi 07-03-2015 (18:41)].

⁴²⁴ Esirlerin vefatı ile ilgili kurallar Uluslararası Salib-i Ahmer Komitesi tarafından düzenlenmiştir. Ölen Hristiyan esirler mutlaka Hristiyan mezarlığına gömülürler ve mezarlarına da haç işareti konulurdu. Özçelik, a. g. e., s. 80 ; Salib-i Ahmer temsilcilerinden MM. Alfred Boissier ve Dr. Adolphe Vischer 1916 yılında Belemelik'e

Bahriye Onbaşı esir Dalbera, bir dışının Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na gittiğini ve giden doktorun J. Bamberger olduğu Belemedik'teki esirlere dış muayenesi yapmak üzere görevlendirildiğini ifade etmiştir.

Pozantı-Belemedik'teki 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato, 31 Ekim 1916 tarihinde Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Belemedik'te Mösyö İmhofk'un hanesinde yaşayan Mösyö Tilenek'in hizmetçisi Dimitri Gabil'in kolera hastalığından vefat ettiğini bildirmiştir. Kordato, Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na bu olaydan sonra sağlık tedbirlerinin daha sıkı alınmasının gerekli olduğunu dile getirmiştir⁴²⁵.

Yeni Zelandalı esir James Bussell sağ bacağından yaralanmış ve Belemedik'te tıbbi müdahaleler yetersiz kaldığı için Ankara'ya sevk edilmiştir⁴²⁶. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda esirlere gerekli tıbbi müdahalelerde bulunulmuştur. Esirlerin hastalıklara yakalanmaması için aşılardan vurulmuştur. Durumu ciddi olan ve ağır yaralı olan esirlerin ilk müdahalesi Pozantı-Belemedik Hastanesi'nde yapılırken yeterli kalınmadığı takdirde esirler başka yerlere gönderilmiştir.

Bağdat Demiryolu Hattı İnşaat Kısmı Müdürlüğü, 30 Kasım 1916 tarihinde Genel Karargâh Demiryolları 3. Şube Müdürlüğü'ne yazdığı yazıda, Pozantı-Belemedik'teki 1. İnşaat Kısmı Başmühendisliği'nden 29 Kasım 1916 tarihinde gelen telgrafnameye cevap verdiğini ifade etmiştir. Bu telgrafa göre; Genel Karargâh'ın emriyle savaş esirlerinden çalışmaya gücü olmayan esir amelelerin İnşaat bölgelerini boşuna işgal etmemeleri gerektiğini dile getirmiştir. Çalışamayacak durumda olan esirlerin tedavilerinin şart olduğunu belirtmiştir. Pozantı-Belemedik Hastanesi'nde bu durumda bulunan esir ameleden 60 Rus esirin olduğunu ifade etmiştir. 1. İnşaat Kısmı'nda erzak azlığından dolayı amelenin hastaneleri ve barakaları doldurduğunu belirtmiştir. Başmühendis Mösyö Mavrokordato'nun raporlarında; "*Çalışamayacak durumda olan esirlerin ve amelenin inşaat bölgelerinden acilen gönderilmeleri gereklidir.*" ifadesi sık sık kullanılmıştır⁴²⁷. Pozantı-Belemedik

Ciliciennes kapısına gitmek istemişler fakat Osmanlı Devleti kabul etmemiştir. Buradaki çalıştırılan esirler Rus, İngiliz, Fransız olmakla beraber bunlar Bağdat Hattında çalıştırılıyordu. Sağlık konusunda da esirlerin iyi beslenmediklerini, sıtma ve tifüse yakalandıklarını dile getirmiştir. Özçelik, a. g. e., s. 144-145; <http://transcripts.sl.nsw.gov.au>. [Erişim Tarihi 07-03-2015 (19:03)].

⁴²⁵ ATASE Arşivi, BDH 829-800-5.

⁴²⁶ <http://www.aucklandmuseum.com>. [Eşirim Tarihi 02-11-2017 (04:43)].

⁴²⁷ ATASE Arşivi, BDH 856-892-1-303.

Bölgesi'nde özellikle yaz aylarında sıtma hastalığının görülmesi bunun yanında yetersiz beslenmeden dolayı esirler hastalanıp hastanelere yatmıştır. 1916 tarihinin sonlarına doğru hastanelerin doluluğu kamp yönetiminide sıkıntıya düşürmüştür. Bunun üzerine çalışamayacak durumda olan amele ve esirlerin bölgeden hemen gönderilmesi istenmiştir.

HMAS AE2 personelinden Avustralyalı Alexander Charles Nichols Belemelik'ten yaklaşık 12 mil uzaklıkta olan Hacıkirı Hattında çalışmaktaydı. Nichols, sıtma hastalığına yakalanmış ve çalışamayacak duruma gelmişti. 1916 yılının sonlarında iş yapamadığından dolayı bir grup esir ile birlikte Afyonkarahisar Esir Kampı'na gönderilmiştir. Nichols günlüğünde: “*Dizanteri ve ateşten acı çekiyordum. Doktor muayene etmeden birkaç dakika önce hap içip kurtuldum*” demiştir⁴²⁸.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 3 Aralık 1916 tarihinde Genel Karargâh 3. Şube'ye çektiği telgrafta, Yozgat Esir Garnizonu'nda bulunan İngiliz doktorlardan birinin Pozantı-Belemelik'te 1. İnşaat Kısmı'na diğerinin ise Adana'daki 2. İnşaat Kısmı'na gönderilmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir⁴²⁹.

Osmanlı Devleti Demiryolları İnşaat Kısım Müdürlüğü, 7 Aralık 1916 tarihinde Genel Karargâh Demiryolları 3. Şube Müdürlüğü'ne yazdığı yazıda, Durak Bölgesi'nde bulunmakta olan savaş esirlerinden İngiliz Binbaşı Doktor Bennett'in 3 Şubat 1917 tarihinde Belemelik'e gönderildiğini ve Bennett'in görevine başladığını ifade etmiştir⁴³⁰. Osmanlı Devleti gerekli gördüğü takdirde esir doktorlardan da yararlanmıştır. Mübadele edilecek esirler konusunda da devletler gerekli gördüğü takdirde doktor esirlerin bir kısmını kullanma hakkına sahiptir.

1917 yılında, Alman askeri Doktor Şeuber, trenle Toroslara ve Karapınar'a gelmiş ve Toros ve Amanos Dağları'nda çalıştırılan esir amelenin durumunu bir hekim gözüyle incelemiştir. Anılarında “...*Karapınar bu anda çok mühim bir aktarma yeridir... Çok sıcak olan Karapınar gündüzleri bir cehennem oluyor ve malarya mikropları burada yetişiyor. Karapınar'da her türlü mesken var. Türkler, Ermeni ve Rumlar malarya*

⁴²⁸ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (13:57)]. ; <http://www.gallipoli-1915.org>. [Erişim Tarihi:27-09-2016 (12:48)]. Yetkin İçsen'in “Bizimkiler Bitti; Başkalarının Kahramanlarına Anıt Dikiyoruz” adlı yazısında, Pozantı-Belemelik Bölgesi sıtma hastalığına elverişlidir. Sıcak, nemli, havasız ve sivrisineklerin aşırı derecede bu bölgede bulunmaktadır. Belemelik'te en büyük sıkıntı salgın hastalıklardan kaynaklanmıştır. HMS AE2'nin bütün mürettebatının tifo, sıtma ve menenjit hastalıklarına yakalanmıştır. Bu hastalıklar Pozantı-Belemelik Esir Kampı'ndaki esirleri olumsuz etkilemiştir. Bütün denizaltı mürettebatının esaret dönemi bittikten sonra da hastalığın izleri devam etmiştir. Esirlerin birçoğu yaşamlarının geri kalanını sıtma, bağırsak sorunları ve yaralarının izleri nedeniyle sıkıntı çekmiştir.

⁴²⁹ ATASE Arşivi, BDH 856-892-1-242.

⁴³⁰ ATASE Arşivi, BDH 856-892-1-309.

mikropları içerisinde çadır, zeminlik ve çardaklarda oturuyorlar. 1915 Aralık ayında Türkiye'deki Alman Sıhhiye Hizmetleri Başkanlığı'na Askeri Doktor Collin atandı. Collin özellikle uzun menzil hatlarındaki sağlık durumunu düzenleyerek büyük başarı kaydetmiştir. Buralarda özellikle lekeli humma, malarya, ishal ve kolera⁴³¹ ile mücadele ederek, barınak yerlerinin temizliğine özen göstererek, hem buralarda çalışan amele taburlarını korumuş, hem de bu hastalıkların Alman Askerleri'ne bulaşmasını da önlemiştir.” demiştir⁴³².

Mavrokordato, 25 Mart 1917 tarihinde Pozantı-Belemedik'teki 1. İnşaat Taburu Komutanlığı'na yazdığı yazıda, taburlarda gerek Osmanlı askeri ve gerekse esirlerin sakat olup olmadığının öğrenilmesini, sakat olan Osmanlı askerlerinin ve esirlerin kendisine bildirilmesini istemiştir⁴³³.

HMS AE2 mürettebatı Avustralyalı Cecil Arthur Bray'ın günlüğünde “*Toros Dağları yüksek ıssız bir esir kampıydı. Hava koşulları sertti. Hastalık özellikle sıtma olarak yaygındı. Sıkıcı bir yerdi.*” diye bahsetmiştir⁴³⁴.

HMAS AE2 mürettebatlarından George Henry Nash Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda sıtma hastalığı dahil olmak üzere birçok hastalık atlatmıştır⁴³⁵.

HMAS AE2 mürettebatı Avustralyalı Charles George Suckling günlüğünde; “*Türkiye'de 3,5 yıl kaldık. Kaldığımız bina ahşaptan inşa edilmişti. Binada bitler oldukça fazlaydı. Elbiselerimiz yıkanmıyordu. Bir gün içinde elbiselerimizde yakaladığımız bitler 250 taneydi. Esaret altında ilk birkaç ay kötüydü. Nasıl delirmeden o zamanı geçirdim!*” demiştir. Suckling, esir edildiğinde ilk önce Çankırı Esir Kampı'na arkasından Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na gönderilmiştir. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda Endemik sıtma hastalığı çıkmıştır. Suckling günlüğünde, “*AE2 mürettebatından 4 esir, sinek gibi ölmeye başladı. Sıtma hastalığı üç ay devam etti bu yüzden bizi Afyonkarahisar Esir Kampı'na göndermek için trene bindirdiler.*” demiştir⁴³⁶.

Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde bulunan esirler hastalandıktan sonra tedavi süreçleri bitene kadar hastanede kalmışlardır. Hastaneye yattığı süre zarfında

⁴³¹ Şiddetli İshal, kusma, kas krampları ve idrar tutukluğu ile başlayan bulaşıcı bir hastalıktır. Birkaç saat ile birkaç gün arasında öldürücü etkisini gösterir. Virgüle benzeyen kolera mikrobu 1883'te R. Koch bulmuştur. Bu mikrop kolerahastaların dışkılarında sürekli olarak bulunur. Genellikle bu mikrobu bulduğu su vasıtasıyla yayılır. Ayrıca hasta ile doğrudan doğruya temas da hastalığın bulaşmasına sebep olur. Genelkurmay Başkanlığı, *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi'nde Sağlık Hizmetleri*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2011, s. 27.

⁴³² Mutlu, a. g. e., ss. 99-100.

⁴³³ ATASE Arşivi, BDH 829-800-34-1.

⁴³⁴ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (15:32)].

⁴³⁵ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 04-11-2017 (04:34)].

⁴³⁶ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (00:19)].

esirlerin künye defteri hazırlanmıştır. Rus esiri Oliau oğlu Staniskof Pozantı Menzil Hastanesi'nde tedavi altına alınmıştır⁴³⁷.

Demiryolları Şube Müdürlüğü, 24 Haziran 1917 tarihinde Bağdat Hattı İnşaat Kıtıatı Müfettişliği'ne gönderdiği yazıda, Fransız Sömürü Alayına bağlı Senegalli Daveta (Kamara) isiminde bir esirin Şubat ayında İstanbul'da Taksim'deki Hilal-i Ahmer Hastanesi'nden taburcu olup Belemelik'e gönderildiğini ifade etmiştir⁴³⁸.

13 Temmuz 1917 tarihinde hastanelerde bulunan esir cetvelleri⁴³⁹.

Hastane	Geçen Ay	Bu Ay	Bu Gün	Haberci	Vefat	Bugün	Tedavi Süresi
Belemelik	8	50	58	20	18	38	20
Kuşçular	34	40	74	21	13	34	40
Hacıkirı	15	40	55	24	11	35	20
Kelebek	7	20	27	3	9	12	15
Şekerdere	3	6	9	3	0	3	6
Yarbaşı	15	126	141	85	6	91	50
Bahçe	19	50	69	29	20	49	20
Ayran	11	5	16	5	1	6	10
İntelli	4	14	18	11	1	12	6
Büyükcerci	9	20	29	14	7	11	8
Küçükcarada	14	5	19	3	6	9	10
Büyükcarada	0	20	30	10	2	12	8
Derebeyi	22	30	52	30	0	30	23
Toplam	161	426	587	258	94	352	235

Bağdat Demiryolu Hattı üzerinde birçok hastane mevcuttur. Adana-Pozantı arasında irili ufaklı esir kampları ve şantiyeler mevcut olduğundan dolayı Osmanlı askerler, Osmanlı vatandaşları ve esirlerin çalıştırıldığı bölgelerde hastaneler vardır. Bu hastanelerde kaç tane esir olduğu da kayıt altına alınmıştır.

437

İsim ve Mahlası	Oliau oğlu Staniskof
Kıta ve Hüviyet No.	Kat 37 Firdeski golk rota
Rütbe vezaifi	Zoldak
Milli viladet adresi	Poliski mesteeh coposanof
Sini milliyet	20 Rus
Hangi makamdan gönderildiği	Növazati Alman Heyeti askeriye irtibat zabıtlığından
Hangi hastanede bulunduğu	Pozantı menzil hastanesinde
Nereye taburcu ve teslim edildiği	Henüz tahtı tedavidedir.

“İzhar esirin isim mahlası kıta ve mahal vilade adresi Türkçe ve lehçe yazılacaktır.”. Arslan, a. g. e., s. 106.

438 ATASE Arşivi, BDH 857-894-1-44.

439 Orijinal belge için Bkz. EK-25. ATASE Arşivi, BDH 859-901-1-138.

Faud Ziya, 22 Eylül 1917 tarihinde Bağdat Hattı İnşaat Kıtataına mensup Pozantı-Belemedik Hastanesi'nde bulunan 1.482 esirin olduğu cetveli takdim etmiştir⁴⁴⁰

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 8 Ekim 1917 tarihinde Osmanlı Dışışleri Dairesi Esir Şubesi'ne gönderdiği telgrafta, Bağdat Hattı İnşaat Şirketi'ndeki Adana 2. Kısım'da bulunan 3 İngiliz esir doktorun 4. İnşaat Kısımına gönderilmesini istemiştir⁴⁴¹.

Devletlerin karşılıklılık esasına göre durumu kötü olan esirlerin memleketlerine iade edilmesi kararlaştırılmıştır. Osmanlı Dışışleri Bakanlığı, 27 Mart 1918 tarihinde Harbiye Nezareti'ne çektiği telgrafta, Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan L. Leias adında 439 numaralı Fransız esirin sağlık durumundan dolayı Fransa Devleti'ne iade edilmesi gerektiğini belirtmiştir⁴⁴².

Harbiye Nazırı Kazım Bey, 16 Nisan 1918 tarihinde Osmanlı Dışışleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta, E.7 denizaltı personelinden İngiliz Frederick James Hubbard'ın Ankara Merkez Hastanesi'nde 11 Kasım 1916 tarihinde Jetere Grave hastalığından dolayı vefat ettiğini belirtmiştir. E.15 denizaltı mürettebatından İngiliz Ernest Henry Mitcehell'in ise Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda 26 Ekim 1916 tarihinde sıtma hastalığından dolayı vefat ettiğini ifade etmiştir⁴⁴³.

⁴⁴⁰ ATASE Arşivi, BDH 859-901-1-196.

⁴⁴¹ ATASE Arşivi, BDH 861-909-001-0228.

⁴⁴² BOA. HR. SYS., 2229/45.

⁴⁴³ BOA. HR. SYS., 2229/90.

1917 Ağustos ayından 1918 Temmuz ayına kadar Pozantı-Belemedik Hastanesi'nde hastalanan esirlerin sayıları ve hastalıkları aşağıda belirtilmiştir⁴⁴⁴:

Hastalıkların İsimleri	Hastalığa Yakalanan Esirlerin Sayısı	Vefat Eden Esirlerin Sayısı
Sıtma	2.798	188
Yüksek Ateş	244	19
Dizanteri ⁴⁴⁵	202	82
Tifüs	156	18
Tifo ⁴⁴⁶	10	5
Kolera	7	5
Çiçek Hastalığı ⁴⁴⁷	3	1

1917-1918 tarihleri arasında esirlerin hangi hastalığa yakalandığını, kaç tanesinin hastane yattığını ve kaç tanesinin vefat ettiği de kayıtlarda mevcuttur.

14 Ekim 1918 tarihinde yazılan bir yazıda, Fransız sivil esirden Mösyö Louis Amalbert'in Halep'ten İstanbul'a dönüşü sırasında Belemedik'te hastalandığını ve Louis'in hastaneye yattığını, Doktor İsa Samalou'dan alınan habere göre 15 Eylül'de vefat ettiği bildirilmiştir. Louis Amalbert'in Şahsi eşyalarının (para, senet) İstanbul üzerinden elçiliğe gönderilmesi istenmiştir⁴⁴⁸.

1914-1918 tarihleri arasında Anadolu'da sıtma, tifüs, kolera, dizanteri vb. hastalıklar yaygın olarak görülmüştür. Osmanlı Devleti bu hastalıklarla mücadele yoluna gitmiştir. Bu konuda en çok Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve bu cemiyete bağlı hastanelerde esirler tedavi altına alınmıştır. Osmanlı Devleti kendi vatandaşlarını ve savaş dolayısıyla esir düşen yabancı uyruklu asker ve sivil kişileri günün şartlarına göre tedavi etmiş ve hastalanmamaları için aşı uygulamasına

⁴⁴⁴ Hikmet Özdemir, *The Ottoman Army 1914-1918 Disease&Death On The Battlefield*, Utah Series in Turkish and Islamic Studies, 2008, s. 148.

⁴⁴⁵ Kanlı, Bağimli ishal ve buruntu ile kendini gösteren bir salgın hastalıktır. Dizanteri basilleri hasta ve portörlerin (taşıyıcı) dışkılarıyla sulara, sebzelere, su ile temas eden başka besinlere ve eşyalara bulaşır. Mikrop bu yollarla bulaştığı gibi hasta ile doğrudan temas ile de bulaşabilir. Mikrop vücuda girdikten sonra 2-7 gün sonra hastalık ateş, karın ağrısı, ishal, kusma, baş ağrısı ve kırgınlıkla birdenbire başlar. Ateş 39 derece çıkar, nabız yükselir, ağız kuruluğu görülür. Deri soluk renkte, eller ve ayaklar soğuktur. Çocuklarda kramplara ve dalgınlık görülür. Genelkurmay Başkanlığı, *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi'nde Sağlık Hizmetleri*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2011, s. 25.

⁴⁴⁶ Salmonella grubundan Eberth basilli ile oluşan, ağız yoluyla besin maddeleri ile bulaşarak bağırsak, lenf dokusunda nekrozlar yapan, kanda bakteri üremesiyle gelişen genel bir lenf sistemi hastalığıdır. Hastalık klasik biçimiyle ve tedavisiz kalırsa yüksek ateş ile 3-4 hafta sürer. Nabız sayısında azalma, dalakta büyüme görülür. Bağırsak kanaması, delinmesi gibi yan etkileri vardır. Genelkurmay Başkanlığı, *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi'nde Sağlık Hizmetleri*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2011, s. 23.

⁴⁴⁷ Çiçek hastalığında önce baş ağrısı, ürperme, bulantı, kusma, çabuk yükselen ateş gibi belirtiler kendini gösterir. Üç gün içinde ellerde, kollarıda, gövdede ve özellikle yüzde lekeler görülmeye başlar. Genelkurmay Başkanlığı, *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi'nde Sağlık Hizmetleri*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2011, s. 31.

⁴⁴⁸ BOA. HR. SYS., 2249/57.

başvurmuştur. Özellikle Anadolu'daki esir kamplarında esirlerin salgın hastalıklardan korunmaları için aşular yapılmıştır. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda da esirler sıtma, tifüs vb. hastalıklara yakalanmıştır. Esirlerin hastalık ve tedavileri için doktorlar gönderilmiş ve tıbbi ilaç takviyesi yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin doktora ihtiyaç olduğundan dolayı esir doktorlar da Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda hasta olan esirlerin tedavilerini yapmışlardır. Tarafsız devletlerin desteği ile bu durum daha da iyileştirilmeye çalışılmıştır. Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde yaz aylarında sıtma hastalığının çok olduğunu ve bu durumdan Osmanlı vatandaşlarıyla birlikte esirlerin de etkilendiği görülmüştür. Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde hasta olan esirlere tıbbi müdahale yetersiz kalınca Ankara, Konya vb. bölgelerine sevk edilmişlerdir. Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde Belemedik, Kuşçular, Hacıkırı, Kelebek'te hastaneler yapılmış ve hasta olan esir en yakın hastanede tedavi altına alınmıştır. Hastalanan esirlerin bazıları tedavi süreci içerisinde iyileşememiş ve vefat etmiştir. Salgın hastalıklar sadece esirleri hedef almamıştır. Dönemin şartları ve Osmanlı Devleti'nin ekonomik sıkıntılarından dolayı yeterince beslenemeyen Osmanlı askerlerini ve vatandaşları da etkilemiştir. Hastanelerde yeterli tıbbi ilaç olmadığından tarafsız devletlerin yardımlarıyla Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti aracılığıyla belli başlı tıbbi ilaçlar gönderilmiştir.

6) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN İBADET ÖZGÜRLÜĞÜ

Osmanlı Devleti, Esir Talimatnamesi'nin 9. Maddesi⁴⁴⁹ gereğince esirlerin dini inançlarına son derece saygı göstermektedir. Esirlerin ibadet özgürlüğü için her türlü kolaylığı sağlamaktadır. Savaş esirlerinin dini vecibelerini yerine getirebilmeleri için her esir kampına bir rahip atanmış ve esirlerin dini ayinlerini yerine getirebilmesi için mutlaka bir oda ayrılmıştır. İngiltere, Osmanlı Devleti'nden Birinci Dünya Savaşı'nda esir düşen rahiplerin iadelerini istemişse de esirlerin dini vazifelerini yerine getirmeleri Osmanlı Devleti için önemli görüldüğünden dolayı esir rahiplerin memleketlerine iade edilmesine müsaade edilmemiştir. Bu yaklaşım

⁴⁴⁹ “Ciheti askeriyeye ve hükümet-i mahalliyece emr olunacak tedabir asayişî perveraneye tevfiik hareket şartıyla üsera din ve mezheplerine ait muamelatta hazır bulunmak dahil olmak üzere ayin-i mezheplerinin icrasında serbestiyi tammeye müzahher olurlar. İcabat-ı ahvale göre derece-i serbesti garnizon kumandanlığınca tahdid olunabilir.” Alaattin Uca, “1915 Yılında Yayımlanan Bir Üsera Talimatnamesi ve Düşündürdükleri, The Salves Of Regulations Book That Was Published In 1915 Years And It's Impact”, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü, *Atatürk Dergisi*, C. 3, S. 3, Ocak, 2003, s. 172.

bizzat Başkomutan Vekili Enver Paşa imzalı bir yazı ile Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na bildirilmiştir⁴⁵⁰.

Osmanlı Devleti, esirlerin ibadet konularına da özen göstererek gerektiği zaman esirlerin günah çıkarmaları için rahipler göndermiştir.

Genel Karargâh Haber Alma Şube Müdürlüğü, Genel Menzil Müfettişliği'ne çektiği telgrafta, Beyrut'ta ikamet eden Avusturya Rahibi Sekuvory ile İstanbul'da ikamet eden Avusturya Rahibi Kar Popmayer'in, İstanbul Vekili'ne bağlı Sekuvory Amanos'taki Sırp esirlerine, diğer rahip Kar Popmayer ise Samatya'daki Sırp esirlerine günah çıkarmaları için gönderildiğini ifade etmiştir. Önceki alınan karara bağlı olmak şartıyla bu konuyu Haber Alma Şubesi'nin uygun gördüğünü belirtmiştir⁴⁵¹.

Osmanlı Devleti'nde bulunan bazı rahipler esir garnizonlarında gönüllü olarak çalışmaktadır. Bunlardan biri olan Anglikan rahiplerinden Doktor Wigram, İngiliz savaş esirlerine dini hizmet vermek üzere 27 Kasım 1915 tarihinde Afyonkarahisar'a yahut Çankırı'ya gitmek istemiş fakat orada rahip bulunduğundan bu isteği kabul edilmemiştir. Amerikan Elçiliği aynı din adamı için 9 Şubat 1916 yılında Osmanlı Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Çankırı'da ya da Pozantı-Belemedik'teki esirlerin serbest bırakacakları güne kadar aralarında beraber bulunmak üzere müsaade edilmesini talep etmiştir. Ayrıca Doktor Wigram'ın Türkçeyi de bildiğinden esirlerle daha rahat anlaşabileceğini dile getirmiştir. Doktor Wigram'ın rahip olarak Pozantı-Belemedik'e gitme isteği reddedilmiştir. Bu da Pozantı civarındaki savaş esirlerinin gruplar halinde olmalarından ve askeri sebeplerden dolayı herkes tarafından gezilmesi uygun olmayan bir bölgede bulunmasından kaynaklanmıştır⁴⁵². Osmanlı Devleti savaş sebebiyle bazı esir kamplarının ziyaret edilmesini yasaklamıştır. Bunların arasında Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda vardı. Kampın ziyaretine izin verilmemesine ilaveten gerektiği yerde rahiplerin de istekleri reddedilmiştir.

Kerr 8 Mayıs 1916 tarihindeki günlüğünde; *"Len New'in cenazesinde bulunmak üzere tünellerden büyük bir grup geldi. Herkes kaza yüzünden derinden etkilenmiş gibi görünüyor. Zamanında birçok acı manzarayla karşılaşmış olan bu kadar askerin yalnızca*

⁴⁵⁰ Özçelik, a. g. e., ss. 74-75.

⁴⁵¹ ATASE Arşivi, BDH 861-909-001-08.

⁴⁵² Özçelik, a. g. e., ss 76-77.

bir adamın ölümüyle sonuçlanan bir kaza yüzünden bu kadar etkilenmeleri gerçekten çok ilginç. Bir ölüye en son baktıkları andan bu yana çok uzun zaman geçti ve bu arada da neredeyse tamamen eski duyarlı hallerine döndüler, bu yüzden de kazayla ya da hastalıkla da olsa, bir insanın ölmesi bu insanlara çok ağır gelmiş olmalı. B tüneline çalışan Fransızların neredeyse hepsi cenazeye geldi ancak İngilizlerin arkadaşlarının cenazesine katılımı çok azdı. Len, Türk defin alanında bulunduğu yerin üzerindeki tepeye gömüldü. Burada yaklaşık 200 mezar bulunuyordu ve neredeyse hepsinin başında haç vardı. Aralarında Rusların büyük iki taraflı haçlarından, Fransızların iki sopayı bir araya getirilip çivilenerek oluşturulan düz siyah tahta haçlarına kadar her türlü haç vardı. Cenaze törenine Bill Bennet önderlik etti. Tören ölü için okunan ayinle başladı, bunu ilahi ve dua izledi. Sonra da tabut gömüldü. Başka bir ilahi daha okundu ve kalabalık yavaş yavaş dağılmaya başladı. Bill töreni çok iyi idare etti ancak yapmacık bir ses tonu kullanmak gibi büyük bir hata yaptı. Vaaz verirken doğal bir ses tonuyla konuşamazdı tabii ancak sesinin tonunu öyle bir ayarladı ki sanki her an hıçkırıklarla ağlayacak gibiydi. Cenaze töreni boyunca Türkler ve birkaç Ermeni şapkalarını ellerinde tuttular. Tabut çok sadeydi, yalnızca tahtadan bir kutu şeklindeydi. Mac'a tabutu yapması istendiğinde "Eğer parası verilirse tabii ki yaparım" demişti. Sims de Mac'ın bu lafına itiraz edip ücreti kendisinin ödeyeceğini söyleyerek rahatsızlığını belli etmişti." demiştir⁴⁵³. Esirler vefat ettiği zaman defin işlemleri dini törenlere göre yapılmıştır. Ayrıca esirler tabut yapma işleriyle de uğraşmışlardır.

Kerr 15 Haziran 1916 tarihindeki günlüğünde "Birkaç gece önce bir grup İngiliz'i, mezarlıktan bir haç taşıyarak çıkarken gördüm. Daha sonra da bunun Len New'in mezarına ait olduğunu öğrendim. Alt kısmından kırılmış ve parçaları yuvasından sökülmüş. Mezarlardaki diğer haçlar daha da kötü halde. Yunan'a mı, İngiliz'e mi, Fransız'a mı ya da Rus'a mı ait olduğu gözetilmeden hepsi kırılmış ya da yerinden çıkartılmış." şeklinde durumu tasvir etmiştir⁴⁵⁴.

Osmanlı Devleti savaş boyunca esir aldığı kişilerin inançlarına saygısızlık yapmamıştır. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda esirlerin dini inançları sorgulanmamış ve ibadet etmelerine karışılmamıştır. Bu konuda esirlerin günah çıkarmaları için esir kampına papazlar getirilmiştir. Esirlere din konusunda baskı yapılmamıştır ve esirler özgürce ibadetlerini yerine getirmişlerdir. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki esirler esaret hayatı içerisinde olsalar bile içkilerini içmişler, mabetlere gidip ibadetlerini etmişler ve papazlar gelince de günahlarına

⁴⁵³ Kerr, a. g. e., ss. 326-327.

⁴⁵⁴ Kerr, a. g. e., s. 347.

çıkarmışlardır. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki esirler vefat edince dini geleneklerine göre defnedilmişlerdir. Esirler vefat eden arkadaşlarının mezarlarına haç dikmişlerdir. Vefat eden esir için dualar etmişler ve din konusunda hiçbir kısıtlama ya da baskıya maruz kalmamışlardır.

7) POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN VEFATLARI

Pozantı-Belemedik'te vefat eden Fransız, İtalyan ve Rus savaş esir sayısı tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte, Pozantı-Belemedik'te 17 İngiliz olmak üzere Avustralyalı, Yeni Zelandalı esirler vefat etmiş ve bölgedeki Hristiyan mezarlığına Ruslar, Fransızlar, İtalyanlar, Almanlar ve Avusturyalılar ile birlikte gömülmüşlerdir⁴⁵⁵.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda Boatmatesve ile HMAS AE2 mürettebatlarından Charler Varcoe, Stephen John Gilbert⁴⁵⁶, Albert Edward Knaggs ve Micheal Wright Williams hayatını kaybetmiştir⁴⁵⁷.

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı, 18 Mart 1916 tarihinde Başkomutanlık Vekâleti'ne yazdığı yazıda, 4. Worcester Şirketi'nden İngiliz esir Tomas Herad ve Pozantı-Belemedik'te Fransız esir Josef Couler'un 27 Şubat 1916 tarihinde vefat ettiklerini bildirmiştir. Vefat eden Fransız ve İngiliz askerlerin nereye gömülecekleri konusunda bilgi verilmesini rica etmiştir⁴⁵⁸.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 29 Temmuz 1916 tarihinde Afyonkarahisar Garnizon Komutanlığı'na, Sivas Garnizon Komutanlığı'na, Belemedik Esir Amele Taburu'na, Ankara-Musul Garnizon Komutanlığı'na yazdığı yazıda, 11 Mart 1916 tarihinde hasta olan savaş esirlerinden bazılarının vefat ettiğini belirtmiştir. Esirlerin ölüm belgelerinin kurallara uygun olarak düzenlenmediğini bundan dolayı ölüm belgelerinin tamamının düzenlenip tekrar geri gönderilmesi için Belemedik'e iade edildiğini ifade etmiştir⁴⁵⁹. Vefat eden esirlerin ölüm varakaları düzenlenip ilgili kurumlara gönderilmiştir. Ölüm varakasında yanlışlıkların olmamasına özen gösterilmiştir.

⁴⁵⁵ www.awm.gov.au. [Erişim Tarihi 07-06-2015 (15:49)].

⁴⁵⁶ Mezarlık fotoğrafı için Bkz. EK-17. <https://www.awm.gov.au>. [Erişim Tarihi 05-06-2016 (21:52)].

⁴⁵⁷ <https://transcripts.sl.nsw.gov.au>. [Erişim Tarihi 07-03-2015 (19:03)].

⁴⁵⁸ BOA. HR. SYS., 2221/32.

⁴⁵⁹ ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-7.

Pozantı-Belemedik'teki 1. İnşaat Tabur Komutanlığı, 30 Ekim 1916 tarihinde Toros Hattı İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Pozantı-Belemedik'te vefat eden esirlerinden 13 askere ait listeyi 3. Şube Müdüriyeti'ne sevk ettiğini belirtmiştir⁴⁶⁰.

Pozantı-Belemedik 1. İnşaat Şube Başmühendisi Mavrokordato, 31 Ekim 1916 tarihinde Toros İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na yazdığı yazıda, Pozantı-Belemedik'te Mösyö İmhofk'un evinde yaşayan Mösyö Tilenek'in hizmetçisi Dimitri Gabil'in kolera'ya yakalanarak vefat ettiği bilgisini vermiştir⁴⁶¹.

Bağdat Hattı İnşaat Kıtaatı Komutanlığı, 17 Kasım 1916 tarihinde Bağdat Hattı Amanos Kısmı İnşaat Komutanlığı'na çektiği telgrafta, 13. Şube'de çalışan esirlerden 2 Hint asıllı İngiliz ve 1 Rus esirin vefat ettiğini bildirmiştir⁴⁶².

13 Temmuz 1917 tarihinde hastanelerde bulunan esirlerin bazılarının vefat ettiği belirtilmiştir. Belemedik'te 18, Kuşçular'da 13, Yarbaşı'nda 6, Bahçe'de 20, Ayran'da 1, İntelli'de 1, Büyükcerci'de 7, Küçükcarada'da 6, Büyükcarada Hastanesi'nde de 2 esir olmak üzere toplam 94 esirin vefat ettiği belirtilmiştir⁴⁶³.

Bağdat Demiryolu Hattı İnşaat Şirketi'nden Modest Golga adında Rus esirin 7 Ağustos 1917 tarihinde vefat ettiği bildirilmiştir. Vefat varakasına hem Osmanlıca hem de Almanca kayıt yapılmıştır⁴⁶⁴. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin müttefiki Almanya Devleti olunca belgelerin her iki devletin anlayacağı şekilde düzenlenmesine karar verilmiştir.

25 Temmuz 1917 tarihinde İvan Kazmonotîç Cihennes⁴⁶⁵ ve 25 Ağustos 1917 tarihinde de Abdulhalim Bayramkoff Lütfullah'ın vefat ettiği anlaşılmıştır⁴⁶⁶. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda sadece esirler değil Osmanlı vatandaşları da çeşitli salgın hastalıklardan ya da iş kazalarından vefat etmiştir. Osmanlı vatandaşlarının da vefat haberi ilgili mercilere gönderilmiştir.

1917 Ağustos ayından 1918 Temmuz ayına kadar Pozantı-Belemedik Hastanesi'nde hastalanan esirlerin çeşitli hastalıklardan vefat ettiği anlaşılmıştır. Sıtmadan 188, yüksek ateşten 19, dizanteriden 82, tifüsten 18, tifodan 5, koleradan 5,

⁴⁶⁰ ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-63.

⁴⁶¹ ATASE Arşivi, BDH 829-800-5.

⁴⁶² Arslan, a. g. e., s. 115.

⁴⁶³ ATASE Arşivi, BDH 859-901-1-138.

⁴⁶⁴ Rus esirin vefat varakası için Bkz. EK-14. Arslan, a. g. e., s. 116.

⁴⁶⁵ Vefat ihbar varakası için Bkz. EK-15, ATASE Arşivi, BDH 859-901-1-165.

⁴⁶⁶ ATASE Arşivi, BDH 859-901-1-167.

çiçek hastalığından da 1 kişinin vefat ettiğini bilinmektedir⁴⁶⁷. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda 1917-1918 tarihleri arasında sıtma hastalığının yaygın olduğunu vefat sayılarından da anlaşılmıştır. Özellikle yaz aylarında ortaya çıkan sıtma hastalığı esirlerin vefat etmesine neden olmuştur.

Mavrokordato, 30 Mayıs 1917 tarihinde Toros İnşaat Kıtıatı Komutanlığı'na gönderdiği telgrafta, İngiliz esirlerinden 5 kişinin 25 Mayıs saat 23:30 civarlarında bir nakliye treninin geçmesinden sonra yağmurdan korunmak için kimseye görünmeden lokomotif ambarına girdiklerini, başlarını bir ray demirine dayadıklarını o sırada ambara giren bir lokomotifin üstlerine gelmesiyle esirlerden Jeymis Bilacford'un başından ağır bir şekilde yaralanıp 5 dakika sonra vefat ettiğini, durumun Kelebek'teki Dar Hattı İşletmesi 5 Numaralı Alman Müfrezes Komutanlığı'na bildirildiğini ifade etmiştir⁴⁶⁸.

Fuad Ziya Bey, 22 Eylül 1917 tarihinde Bağdat Hattı İnşaat Kıtıatı'na mensup Pozantı-Belemedik Hastanesi'nde 24 kişinin vefat ettiğini belirtmiştir⁴⁶⁹.

Harbiye Nazırı Kazım Bey, 16 Nisan 1918 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na çektiği telgrafta, E. 7 denizaltı mürettebatından İngiliz esir Frederick James Hubbard'ın Ankara Merkez Hastanesi'nde Jetere Grave hastalığından 11 Kasım 1916 tarihinde vefat ettiğini ifade etmiştir. E. 15 denizaltı mürettebatından İngiliz esir Ernest Henry Mitcehell'in Pozantı-Belemedik'te sıtma hastalığından 26 Ekim 1916 tarihinde vefat ettiğini dile getirmiştir⁴⁷⁰. Hastalıktan vefat etme durumu Pozantı-Belemedik Bölgesi'ne ait bir durum değildir. Salgın hastalıklar Anadolu'nun her yerinde olduğundan dolayı Osmanlı Devleti hastalıkların önüne geçmeye çalışmıştır.

14 Ekim 1918 tarihinde yazılan bir yazıda, Fransız sivil esir Mösyö Louis Amalbert'in Halep'ten İstanbul'a dönüşü sırasında Belemedik'te hastalanmış ve hastaneye yatırıldığını, Başhekim Doktor İsa Samalou'dan alınan habere göre 15 Eylül'de vefat ettiği bildirilmiştir. Louis Amalbert'in Şahsi eşyalarının (para, senet) Fransız Elçiliği'ne gönderilmesi istenmiştir⁴⁷¹.

⁴⁶⁷ H. Özdemir, a. g. e., s. 148.

⁴⁶⁸ ATASE Arşivi, BDH 829-800-52.

⁴⁶⁹ ATASE Arşivi, BDH 859-901-1-196.

⁴⁷⁰ BOA. HR. SYS., 2229/90.

⁴⁷¹ BOA. HR. SYS., 2249/57.

Harbiye Nezareti, 13 Mayıs 1920 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta, Denizaltı Makinisti olan Onbaşı Dalbera'nın 8 Mayıs 1917 tarihinde Pozantı-Belemedik'te vefat ettiğini bildirmiştir⁴⁷².

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bazı esirler hastalıktan bazı esirler de iş kazalarından dolayı vefat etmiştir. Osmanlı Devleti, salgın hastalıkların önüne geçmeye çalışmış olsa da bunu tam anlamıyla başaramamıştır. Hastalıktan dolayı birçok esir hayatını kaybetmiştir. Sadece esirler değil Osmanlı vatandaşları da bu konuda büyük sıkıntılar yaşamıştır. Esirlerin vefat etmesinde iş kazalarının etkisi çok fazla olmamıştır. Osmanlı Devleti elinden geldiği kadarıyla esirleri tehlikeli bölgelerde çalıştırmamıştır. İş kazalarını en aza indirmek ve ölüm sayılarını azaltmak için esirlere bazı yasaklar dahi getirmiştir. Esirler vefat ettiği zaman vefat haberi ilgili birimlere bildirilmiştir. Esir vefat ettikten sonra vefat künyesi çıkartılmıştır. Bu künyede esirin nasıl vefat ettiği, yaşının kaç olduğu, hangi millete mensup olduğu vb. bilgiler doldurulup ilgili mercilere gönderilmiştir.

⁴⁷² BOA. HR. SYS., 2233/20.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POZANTI-BELEMEDİK ESİR KAMPI'NDAKİ ESİRLERİN MÜBADELESİ

1) 1915-1917 TARİHLERİ ARASINDA ESİR MÜBADELE ÇALIŞMALARI

Birinci Dünya Savaşı sırasında savaşan devletler savaş sırasında birçok asker ve subay esir almıştır. Bunun üzerine devletler arası yapılan görüşmeler neticesinde esir mübadelesi yapılmaya karar verilmiştir. İtilaf Devletleri tarafından Papalık makamının girişimleri sonucunda Osmanlı Devleti'nin Başkomutanlık Vekâleti askerlik hizmeti yapamaz halde olan esirlerin mübadelesine dair teklifi 6 Şubat 1915 tarihinde kabul etmiştir⁴⁷³.

Osmanlı Devleti esir mübadelesi için Anadolu'da esir bulunan devletlerle görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmeleri tarafsız devletler aracılık etmiş ve Osmanlı Devleti'nden temsilciler mübadele konusunda anlaşma yapmışlardır. Bu anlaşmalar doğrultusunda da esirler güvenli bir şekilde memleketlerine iade edilmiştir.

Devletler arasında esirlere yönelik ilk mübadele tarafların kendilerince önemli gördükleri kişiler üzerinden yapılmıştır. Osmanlı Devleti iyi niyet göstergesi olarak Fransız esiri olan Mösyö Pierre Calvarin ve Charles Giraudet'i Papa'nın İstanbul Vekili Dolei'ye teslim etmiş ve sevkleri içinde Amerikan Elçiliği'ne bilgi vermiştir⁴⁷⁴. Osmanlı Devleti'nin bu hareketi üzerine Papalık makamı da Konya'da ikamet eden Filber adlı kişinin iadesine istemiştir⁴⁷⁵.

Osmanlı Devleti, düşman devletlerle esir mübadelesiyle ilgili ikili anlaşmaların yapılmadığı 8 Haziran 1916 tarihinden itibaren hasta esirlerin mübadelesi için ganizon ve hastanelerdeki esirlerin mübadelesine yönelik muayeneleri ve sayımlarına başlamıştır. Mübadele edilecek esirlerin listelerinde zaman zaman sıkıntılar çıksa da iade ve sevk edilecek sakat esirlere dair listeler

⁴⁷³ BOA. HR. SYS. 2237/1.

⁴⁷⁴ BOA. HR. SYS. 2238/2.

⁴⁷⁵ BOA. HR. SYS. 2238/6.

Başkomutanlık Vekâleti tarafından düzenlenip Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmiştir⁴⁷⁶.

Osmanlı Devleti ve İtilaf Devletlerin elinde çok sayıda sakat ve hasta esirlerin bulunmasından dolayı Başkomutanlık Vekâleti, 1917 yılının başlarında Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na hasta, ağır yaralı ve sakat esirlerin Rusya, İngiltere ve Fransa ile mübadelesine dair tarafsız ülke elçilikleri aracılığıyla girişimleri hızlandırmak istemiştir. Osmanlı Devleti, esir mübadelesi ile ilgili İtilaf Devletleri'ne yaptığı teklifleri tarafsız ülke konumunda olan İspanya'nın Stockholm Elçiliği vasıtasıyla gerçekleştirmektedir⁴⁷⁷ Osmanlı Devleti mübadele edilecek Rus, Romen, İngiliz ve Fransız esirlerin isimlerini İspanya ve Hollanda Elçiliği aracılığıyla gerekli ülkelere göndermiştir⁴⁷⁸.

Osmanlı Devleti, Anadolu'da bulunan ve hastalığından dolayı mübadele edilecek olan Rus, Romen, İngiliz ve Fransız sakat ve hasta esirlere diğer esirlerden daha fazla önem vermektedir. Bunların ihtiyaçların karşılanmaya yönelik ciddi yatırımlarda bulunmaktadır⁴⁷⁹. ABD Elçiliği, Anadolu'da bulunan sakat ve hasta esirlerin sorunlarıyla yakından ilgilenmiş ve bunlara gerekli yardımlarda bulunulmuştur. ABD Elçiliği bu esirlerin mübadelesiyle de yakından ilgilenmiştir. ABD, Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na savaş esirlerinin mübadelesi hakkında İngiltere Devleti'ne teklif sunmuştur. Bunun üzerine İngiltere, hasta savaş esirlerinin karşılıklı mübadelesi için Almanya Devleti ile yaptığı anlaşmanın benzerini Osmanlı Devleti'ne teklif etmiştir. Bu teklife göre de ağır yaralı ya da hasta olan ayrıca orduda tekrar göreve dönemeyecek olan subay ve yedek subayların mübadele olabileceklerini belirtmiştir⁴⁸⁰.

⁴⁷⁶ BOA. HR. SYS. 2237/4.

⁴⁷⁷ BOA. HR. SYS. 2238/3.

⁴⁷⁸ BOA. HR. SYS. 2238/6.

⁴⁷⁹ BOA. HR. SYS. 2238 /6.

⁴⁸⁰ . Mübadele edilecek esirlerde aranacak şartlar şu şekilde sıralanmıştır:

1. Vücut organlarından birinin yahut birkaçının, bir el veya bir ayağın büsbütün veya kısmen kaybı,
2. Uzun kemiklerin kırılması, kaybı veya hareket yeteneğini büyük ölçüde yitirecek şekilde omurga kemiğinden yaralanmalar. Komutanların askerlere eğitim veremeyecek bir hastalığa yakalanması,
3. Vücudun hastalıklı olan kısmının kaybedilmesi veya hastalığın artması ile felç geçirenler,
4. Ağır sonuçlarla beraber beynin bir tarafının felç olması veya beyni önemli görevleri yerine getiremeyecek durumda olanlar,
5. Vahim sonuçlarla beraber omurga yaralanmaları,
6. Görme yeteneğinin tamamen kaybedilmesi,
7. Yüzdeki önemli yaralar ve sakatlıklar, ağız içinde önemli ve ağır yaralar,
8. Yaralardan kaynaklanan devamlı güçsüzlük,
9. Karın bölgesindeki iltihaplı ağır yaralanmalar,
10. Göğüste devamlı olan iltihaplı yaralar sonucundaki ağır yaralanmalar,
11. Vücudun tamamen zayıflayıp güçten düşmesi,

Osmanlı Devleti, bu şartların uygun olduğunu belirttiikten sonra Fransa, İngiltere ve Rusya arasında mübadele edilecek esirlerin listeleri karşılıklı olarak tarafsız ülke elçilikleri vasıtasıyla gönderilmişse de esir mübadelesi gerçekleştirilememiştir. Bunun üzerine Salib-i Ahmer Cemiyeti ve Tarafsız devletlerin ısrarlı girişimleriyle savaşılan devletler arasında ilerleyen dönemlerde yeniden ikili anlaşmalar yapılmış ve esir mübadelesine başlanmıştır⁴⁸¹.

İstanbul'daki İspanya Elçiliği tarafından 16 Temmuz 1917 tarihinde Romanya Devleti'nin sakat ve hasta savaş esirlerinin mübadelesi hususunda Almanya, Avusturya ve Bulgaristan Devleti'yle görüşmeler sonucunda Osmanlı Devleti'ne de mübadeleyle ilgili bir eğilimde olunup olunmadığı sorulmuştur. Başkomutanlık Vekâleti, Osmanlı Devleti'nin İngiltere, Fransa ve Rusya Devletleriyle belirlenen şartlar çerçevesinde Romanyalı esirlerinde mübadele edileceğini Romanya Devleti'ne bildirilmesini Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'ndan istemiştir⁴⁸².

İtilaf Devletleriyle yapılan ikili anlaşmalardan sonra hasta, ağır yaralı ve sakat esirlerin karşılıklılık ilkesi doğrultusunda İsviçre, Norveç ya da Danimarka'da ikamet etmelerine izin verilmesiyle diplomatik ilişkiler yoğunluk kazanmıştır. Rusya'daki Osmanlı esir askerleriyle Osmanlı Devleti'nde bulunan İtilaf Devletleri'ne mensup esir askerlerin tarafsız devletlere gönderilecekleri ve bu işlemin nasıl yapılacağı kararlaştırılmaya çalışılmıştır. Özellikle hasta, yaralı ve sakat esirlerden durumları ağır olanların acilen tarafsız devletler vasıtasıyla memleketlerine iade edilmesi için çalışmalar başlatılmıştır⁴⁸³.

Almanya Dışişleri Bakanlığı, Rusya'da bulunan Alman ve Avusturyalı ağır yaralı esirlerin çoğunu İsveç üzerinden nakledildiğini öğrenen Osmanlı'da bulunan Berlin Elçiliği Ateşemiliterliği, Osmanlı Başkomutanlık Vekâleti'ne bilgi vermiştir. Başkomutanlık Vekâleti'de Rusya'da bulunan ağır yaralı Osmanlı esirlerinin İsveç üzerinden gönderilmesini, Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'ndan Rusya Devleti'yle bir anlaşma yapılması hususunda İspanya Elçiliği'nin bir girişimde bulunulmasını

12. Diğer birtakım iç hastalıktan kaynaklanan kronik zayıflık,

13. İyileşmesi mümkün olmayan beyin hastalıkları. BOA. HR. SYS. 2237/2, ; BOA. HR.SYS. 2237/3, ; BOA. DH. EUM. 5. Şb. 31/48.

⁴⁸¹ BOA. HR. SYS. 2237/2.

⁴⁸² BOA. HR. SYS. 2240/4.

⁴⁸³ BOA. HR. SYS. 2238/3.

istemiştir. 18 Mayıs 1916 tarihinde çalışmalar hız kazanmıştır. Rusya Devleti hasta, ağır yaralı ve sakat esirlerin mübadelesini kabul etmesiyle Osmanlı Dışişleri Bakanlığı, Anadolu'daki esir kamplarında hasta Rus esir olmadığının bildirilmesi üzerine her iki tarafında az sayıda da olsa bazı esirlerin memleketlerine iadelerinin temin edilmesi için Başkomutanlık Vekâleti'nden istenmiştir⁴⁸⁴.

Osmanlı Başkomutanlık Vekâleti, Fransa Devleti'nin hasta, ağır yaralı ve sakat esirlerin mübadelesine dair teklifi kabul etmiştir. Söz konusu esirler İsviçre'nin izin vermesi halinde Anadolu'da bulunan Fransız esirlerin Sofya-Viyana yoluyla memleketlerine iade edileceği Osmanlı Dışişleri Bakanlığı vasıtasıyla Fransa Devleti bilgilendirilmiştir⁴⁸⁵. İsviçre'nin esirlerin iade edilmesine izin verdikten sonra Fransa ile yapılan anlaşma gereğince İsviçre yoluyla memleketlerine iade edilecek hasta, ağır yaralı ve sakat esirler⁴⁸⁶ Bulgaristan, Almanya ve Avusturya'dan geçişleri için de gerekli girişimlerde bulunulmuştur⁴⁸⁷.

Sakat ve hasta esirlerin tarafsız devletlerde ikamet ettirilmesine karar verilmesi üzerine ev sahipliği yapacak olan İsviçre Devleti 16 Şubat 1916 tarihinde "Esirlerin İsviçre'de İkametlerini Gerektiren Hastalıklar" başlıklı bir genelge yayımlamıştır⁴⁸⁸.

⁴⁸⁴ BOA. HR. SYS. 2237/3.

⁴⁸⁵ BOA. HR. SYS. 2238/2.

⁴⁸⁶ BOA. HR. SYS. 2238/2.

⁴⁸⁷ BOA. HR. SYS. 2238/3.

⁴⁸⁸ Genelgeye göre:

Esirlerin İsviçre'de ikametini gerektiren hastalıklar:

1. Solunum organları rahatsızlığı,
2. Değişik organların şişmesi,
3. Kronik bedensel hastalıklar, kanla ilgili kronik hastalıklar, kronik işitme hastalıkları,
4. Solunum yollarındaki kronik hastalıklar,
5. Kronik kalp hastalıkları,
6. Uzun süre tedavi edilmesi gereken kronik mide rahatsızlıkları,
7. İdrar yolları ve üreme yollarındaki kronik rahatsızlıklar,
8. Beyin ve çevresindeki kronik hastalıklar,
9. Erkeklik organı ve yumurtalardaki kronik hastalıklar,
10. Körlük veya bir gözün görme yeteneğini kaybetmesi,
11. Her iki kulakta işitme kaybı,
12. Kronik cilt hastalıkları, nasır ve deri çatlaması,
13. Görme şeklinin bozulması ve başta bazı hastalıkların olması,
14. Önemli kusma ve bulantılar, iyi ve kötü huylu urlar,
15. Hastalık ve yaşlılık sebebiyle genel zayıflık,
16. Kusma ve bulantıdan sonra oluşan bel soğukluğu ve farklı hastalıklar,
17. Subayların bir organını kaybetmesi,
18. Önemli eklemlerin sertleşmesi, kırılan kırık ve kemik yaralanmaları, ateşli hastalıklar ve yaralanmalar, uzun sürme ihtimali olan felçler,
19. Yukarıda geçen maddelere dahil olmayan fakat asgari en az bir sene askerlik hizmeti yapmasına engel olacak hastalıklar,

İkili anlaşmalardan sonra Osmanlı Harbiye Nezareti, Fransız esirlerden memleketlerine iadelerini gerektiren hastalıklara yakalananları ve İsviçre’de ikameti gerekenleri tespit edip memleketlerine göndermiştir. Fransa Devleti sakat Osmanlı esirlerini mübadele etme yanlısı görünse de İsviçre’de ikameti gerekli Osmanlı esirlerini göndermeyince Osmanlı Harbiye Nezareti’nden büyük tepki almıştır. Fransa’nın bu tutumuna rağmen Osmanlı Devleti yine de Fransız esirleri insaniyet namına Fransa’ya iade edeceğini, Osmanlı Devleti’nin anlaşma hükümlerine harfi harfine uyacağını ve esirlerin İsviçre Devleti tarafından gönderilen bir doktor vasıtasıyla muayene ve ayırma yapılacağını Hollanda Elçiliği’ne bildirmiştir⁴⁸⁹

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Uluslararası Cenevre Salib-i Ahmer Cemiyeti’yle yaptığı anlaşmalar doğrultusunda Osmanlı Devleti tarafından esir alınan ya da tutuklanan yabancı vatandaşlardan hasta, yaralı ve sivil esirlerin karşılıklı mübadeleleri için gerekli olan listelerin oluşturulup Esir Komisyonu’na bildirilmesi amacıyla çalışmalar yapmıştır⁴⁹⁰.

Birinci Dünya Savaşı’nın sonlarına gelindiğinde Uluslararası platformda esir mübadelesinin yoğun olarak gündeme gelmesi üzerine Osmanlı Başkomutanlık Vekâleti, Dışışleri Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı arasında yapılan yazışmalardan sonra esirlerin mübadelesinde ortaya çıkacak sorunların değerlendirilmesi için 25 Ekim 1917 tarihinde Esir Mübadele Komisyonu kurulmuştur⁴⁹¹.

2) BERN İTİLAFNAMESİ

2.1) OSMANLI DEVLETİ VE İNGİLTERE ARASINDA İMZALANAN BERN İTİLAFNAMESİ

Osmanlı Devleti ve İngiliz ordularına mensup hasta ve yaralı savaş esirlerinin mübadelesine dair şartlar belirtilmiştir. İstanbul-Matbaa-i Askeri’ye tarafından 1918 yılında 3 bölümden oluşmaktadır. 1. Bölümde 6 temel maddeden oluşup kimlerin

20. Yukarıda geçen ve anlatılan sınıflara dahil olmayan fakat muayene komisyonunun görüşüne göre İsviçre’de kalmayı gerektiren ve ağır tehlikeli bir durum gösteren hastalık ve yaralanmalar, Aşağıdaki hastalıklara yakalanan esirler ise İsviçre’ye kabul edilmez:

1. Özel bir kurumda tedavisi gereken akıl ve ruh hastalıklarına yakalananlar,

2. Kronik kangren olanlar,

3. Bulaşıcı hastalığı olanlar, bel soğukluğu olanlar, frengi hastalığının birinci ve ikinci aşamasında olanlar, trahom vb. BOA. DÜİT. 35/8.

⁴⁸⁹ BOA. HR. SYS. 2238/6.

⁴⁹⁰ BOA. DH. EUM. 5. Şb. 31/48.

⁴⁹¹ BOA. HR. SYS. 2243/2.

mübadele edilib edilmeyeceği konusu ele alınmıştır. 2. Bölüm 8 özel maddeden oluşmaktadır. Hasta ve yaralı esirin tıbben yetersiz olduğu durumlarda mübadele edileceği ya da el ve ayak uzuvları olmayan sağlık durumları kötü olan esirlerin mübadeleye dahil olacağı ifade edilmiştir. 3. Bölüm genel mübadele durularından bahsetmektedir⁴⁹².

Osmanlı-İngiltere arasında Bern İtilafnamesi 28 Aralık 1917 tarihinde imzalanmıştır⁴⁹³. 8 Nisan 1918 tarihinde padişah tarafından onaylanmıştır⁴⁹⁴.

Bern İtilafnamesi'nin 1. bölümünde;

Sağlık durumlarında sıkıntılı olan tüm askeri esirlerin miktarı ve rütbesi ne olursa olsun memleketlerine iade edileceği, sakat ve hasta olan esirlerin seçimi için tıbbi bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir. 3 doktordan oluşacak bu tıbbi komisyon her iki devlette de bulunan esir Karargâhlarını 3 aya bir ziyaret edip esirleri muayene ettikten sonra kararların genellikle kabul olunacağı kararlaştırılmıştır. Tıbbi komisyon kurulmadan önce 300 İngiliz, 700 Hint asıllı İngilizlerle birlikte 1.000 hasta İngiliz savaş esiri ile 1.500 Osmanlı savaş esirini bir an önce memleketlerine iade edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu iade edilecek esirlerin askeri kıtalarda görev almayacağı da kaydedilmiştir⁴⁹⁵.

Osmanlı ve İngiltere tarafından esir edilen sağlık görevlilerinin iadeleri ve esir listelerinin diploması yoluyla verilmesinden bahsetmiştir. Osmanlı ve İngiliz askeri kuvvetleri tarafından esir edilen her iki tarafından sağlık personellerinin biran önce memleketlerine iade edilmesi kararlaştırılmıştır. Osmanlı ve İngiltere kendi bünyesinde bulunan esirleri ihtiyaçlarından dolayı bir kısmını alıkoyma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Ayrıca iade edilecek esirlerin diploması yoluyla birbirine verilmesi kararlaştırılmıştır. Listelerde adı geçen kişilerin iadelerinde, esir eden devletin inisiyatifine bırakılmıştır⁴⁹⁶.

Savaş esirlerinin memleketlerine iadesi deniz yoluyla gerçekleştirilecektir. Deniz yolunun imkânsız olduğu durumlarda karayollarına başvurulacaktır. Esirleri iade edecek gemilerin bir saldırıya maruz kalmaması için müttefiklerden teminat

⁴⁹² Milli Kütüphane, EHT 1969 A 163, D. N. 026305.

⁴⁹³ Yılmaz, a. g. m., s. 297.

⁴⁹⁴ Yılmaz, a. g. m., s. 303.

⁴⁹⁵ Yılmaz, a. g. m., s. 299.

⁴⁹⁶ Yılmaz, a. g. m., s. 299.

alınacaktır. Nakliye masrafları esir eden devlete ait olup gemiye bindirildikten sonra bütün masrafları karşı devlet karşılayacaktır⁴⁹⁷.

Anlaşmada hasta ve yaralı savaş esirlerinin hangi şartlar altında değiştirileceğinin belirtildiği bir bölümde yer almıştır. Bu şart, hastalığın ve sakatlığın türü, ne zamandan beri devam ettiği, derecesi ve tedavisinin olup olmadığına bakılarak savaş esirlerinin mübadele edilip edilmeyeceği konusunda açıklık getirilmiştir. Herhangi bir organın kaybedilmesi durumunda çaresiz olan savaş esirleri ve tıbben 1 sene içinde iyileşmesi imkânsız olan esirlerin mübadelesine karar verilmiştir. Hastalık ve sakatlık durumunda bu şartları taşıyan sivil esirler ile 17 yaşın altında ve 55 yaşın üstünde sivil esirlerde söz konusu yukarıda bahsedilen anlaşma şartından yararlanılabilecektir. Buna ilaveten bulaşıcı hastalıklardan az etkilenmiş esirler buna dahil edilmeyecektir⁴⁹⁸.

Anlaşma üzerine Osmanlı Devleti'nin üç buçuk ay geçmesine rağmen bir faaliyette bulunmamasından dolayı İngiltere, Hollanda Elçiliği aracılığıyla 22 Nisan 1918 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na bir nota yollamıştır. Bu Nota'da İngiltere'nin 1500 Osmanlı esirini göndermeye hazır olduğunu, Osmanlı Devleti'nden de hızlı bir şekilde anlaşma hükümlerinin yerine getirilmesini istemiştir. Anlaşmanın Osmanlı Devleti'ne ek bir masraf çıkarması esir mübadelesinin gecikmesine sebep olmuştur. Eylül 1918 tarihine gelindiğinde bile esirlerin mübadelesi için gerekli olan masrafın nereden karşılanacağı netlik kazanmamıştır.

2.2) OSMANLI DEVLETİ VE FRANSA ARASINDA İMZALANAN BERN İTİLAFNAMESİ

İngiltere, Osmanlı ve Fransız sivil esirlerin değiştirilmesi için Fransa Devleti adına girişimlerde bulunmuştur. İngiltere'nin yaptığı bu teklif Harbiye Nezareti'nden 7 Ocak 1918 tarihinde Hariciye Nezareti'ne gönderilen yazıda, Bern'de İngiltere ile imzalanan anlaşmanın Fransa ile imzalanacak olan anlaşmayla aynı olup olmadığını sormuştur. Osmanlı Devleti anlaşmanın uygun olduğunu ifade etmiştir. 23 Mart 1918 tarihinde Fransa ile Osmanlı Devleti arasında Bern İtilafnamesi imzalanmıştır. İsviçre Hariciye Nazırı Mösyö Edward'ın başkanlığında 14 Şubat-23 Mart 1918

⁴⁹⁷ Yılmaz, a. g. m., ss. 299-300.

⁴⁹⁸ Yılmaz, a. g. m., s. 302.

tarihinde Bern’de toplanan konferansa Osmanlı delegesi olarak Muhtar Bey ve Mirilay Ziya Bey, Fransız delegesi olarak da Kont Mannovil katılmıştır. Fransızlarla imzalanan Bern İtilafnamesi, İngilizlerle imzalanan anlaşmanın özeti şeklinde olmuştur. Anlaşmada farklı olarak hastalık ve sakatlık şartları bahsi geçen anlaşmaya göre değil Ocak 1918 tarihinde Almanya ve Fransa Devleti arasında imzalanan şartlar ile savaş esirlerinin değişeceği belirtilmiştir⁴⁹⁹.

2.3) OSMANLI DEVLETİ VE BELÇİKA ARASINDA İMZALANAN BERN İTİLAFNAMESİ

Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa’yla imzaladığı Bern İtilafnamesi diğer Avrupa devletlerinin vatandaşları da yararlanmak istemiştir. Belçika Devleti tarafından Osmanlı Devleti’ne istekte bulunulmuştur. İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Harbiye Nezareti arasında yapılan yazışmalarda “*Fransızlarla Bern’de akdolunan konferans mukavelesininin Belçikalılara dahi teşmiline rıza gösterilip gösterilmeyeceği....*” tartışılmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda Belçika’nın da anlaşmadan yararlanılmasını uygun görmüşlerdir⁵⁰⁰.

Yıldırım Orduları Grup Komutanı Mustafa Kemal Paşa, 3 Ocak 1918 tarihinde 6. ve 7. Ordu Menzil Baş Müfettişliği’ne, Adana Menzil Müfettişliği’ne, Bağdat Hattı İnşaat Kıtaatı Komutanlığı’na ve Adana Hat Komiserliği’ne yazdığı bir yazıda, bahsi geçen bölgelerde esirlerin milliyetlerini, görevlerini, hangi bölgede bulduklarını ve sayılarının bildirilmesini istemiştir⁵⁰¹. Mustafa Kemal’in yazısı üzerine Bağdat Demiryolu Müdürlüğü, 3 Ocak 1918 tarihinde Yıldırım Orduları Grup Komutanı Mustafa Kemal Paşa’ya gönderdiği bir yazıda, Toros ve Amanos Demiryolu İnşaatı’nda görevli esirlerin ordu kıtaatında görev yaptıklarını ve adı geçen esirlerin milletlere ayrılarak esir sayılarını cetvelde belirtmiştir⁵⁰².

Bağdat Hattı İnşaat Kıtaatı Müfettişi Albay Fuad Ziya, 4 Ocak 1918 tarihinde Bahçe’deki Amanos İnşaat Kıtaatı Komutanlığı’na yazdığı yazıda, tüm esirlerin iade edileceği bilgisini vermiştir. O zamana kadar esirlerin buldukları yerlerde

⁴⁹⁹ Yılmaz, a. g. m., ss. 302-304.

⁵⁰⁰ Yılmaz, a. g. m., ss. 302-304.

⁵⁰¹ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-06.

⁵⁰² ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-05.

kalacaklarını ve şu anda Amanos Bölgesi'nde hâlihazırda olan esirlerin millet millet sayılarının kendisine bildirilmesini istemiştir⁵⁰³.

Bern İtilafnamesi'nde yer alan maddeler Osmanlı Devleti ve İngiltere tarafından hazırlanmıştır. Harbiye Nezareti 6 Temmuz 1918 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı yazıda, *“harp esirlerinin, karargâhların birinden diğerine nakil olurken tabi olduğu devlete bilgi verileceği Bern İtilafnamesi'nin şartlarından biri olduğu halde, tarafımızdan bu kurala öteden beri dikkat edildiği ve İngiliz esirleri yer değiştirilirken Hilal-i Ahmer tarafından İngiltere Hükümetine bilgi verildiği, ancak Osmanlı esirlerinin nakillerinin kayıt edilmediği gelen esir listelerinde görüldüğünü”* belirtmiştir.

1918 Ağustos ayında Osmanlı Devleti mübadele edilecek esirlerin listesini oluşturmaya başlamıştır. Dışişleri Bakanlığı, Harbiye Nezaretine ve İçişleri Bakanlığı'na yazdığı yazıda, *“Şu bölgede oturan şu isimli kişinin iade edilecek esirler listesine kayıt olmak istediğini”* belirttiğini ifade etmiştir. Nezaretler arası yapılan yazışmaların devamında memleketlerine gitmek isteyen 804 İngiliz ve 806 Fransız esirin Osmanlı Devleti'ne müracaat ettiği belirtilmiştir.

1918 Ağustos ayında İngiliz ve Fransız esirlerin iade konusu Osmanlı basınında da yer almıştır. Fransız esirlerinin kara yoluyla İsviçre'ye gönderileceği belirtilmiştir. İngiliz esirlerin ise önce Mersin'e, Mersin üzerinden de İngiliz vapurlarıyla memleketlerine gideceği yazılmıştır. Ayrıca Mısır'da bulunan Osmanlı esirlerinin de önce İskenderiye'ye getirileceği buradan da İngiliz vapurlarıyla Mersin'e gönderileceği belirtilmiştir.

Birkaç gün sonra gazetelerde yer alan diğer haberlerde ise mübadele edilecek esirlerin sayısı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Haberlerde trenle İsviçre'ye gönderilecek toplam 400 Fransız esirin olduğu fakat bunların sivil veya askeri esir olduğu konusunda bir bilgiye sahip olmadığı söylenmektedir. Mübadele edilecek İngiliz esirlere gelince, 700'ü malul (savaş esirleri), 300'ü sivil olmak üzere toplam 1000 kişinin olduğu yazılmıştır. Memleketlerine iade edilecek bu esirlere karşılık, 1000 tane Osmanlı esirinin de memlekete getireceği yazılmıştır. Haberde, İngiliz ve Osmanlı esirlerin mübadelesinde takip edilecek yöntem de belirtilmiştir. Buna göre

⁵⁰³ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-13.

bir İngiliz vapuru Osmanlı esirlerini Mersin'e getirecek, sonrasında burada bulunan İngiliz esirlerini de memleketine götürecektir⁵⁰⁴.

Osmanlı ve Romanya arasındaki esir mübadelesi için ilk teklifin Romanya'dan geldiği görülmektedir. Romanya'nın 9 Temmuz 1917 tarihindeki notasında; Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'la hasta esirlerin mübadelesi konusundaki görüşmelere, Osmanlı Devleti'nin de dahil olması istenmiştir. Karşılıklılık ilkesinde Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan tarafından belirlenen esir mübadelesini kabul etmesi durumunda, göndereceği hasta Romen esirlerin listesinin hazırlamasını istemiştir. Osmanlı Devleti esir mübadelesini kabul etmiştir. Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın da dahil olduğu 2 Kasım 1917 tarihindeki Kopenhag Esir Anlaşması imzalanmıştır⁵⁰⁵.

14 Aralık 1915 tarihinde Fransa'nın Osmanlı Konsolosluklarında görevli personelin ailelerini esir kamplarına götürmesine karşılık Osmanlı Devleti'nin elinde bulundurduğu kadınlarla on beş yaşından küçük çocukların Anadolu'dan çıkmalarına müsaade ederek insani bir harekette bulunmuştur. Bu durumun Amerika Elçiliği'ne haber verildiği, daha önce Bağdat'ta esir edilen İngiliz aileler ile Küt'ul Amare'deki sivil Osmanlı memurlarının değiştirilmesi uygun görülmemeyerek ret cevabı verilmişti. Tekrardan değişimin gerçekleşmesi için gerekli girişimlerin yapılması kararlaştırılmıştır⁵⁰⁶.

3) OSMANLI DEVLETİ VE RUSYA ARASINDA ESİR MÜBADELE ÇALIŞMALARI

Birinci Dünya savaşı ve sonrasında Osmanlı ve Rusya arasında esir mübadelesi konusunda birçok çalışma ve anlaşma yapılmıştır.

Osmanlı Devleti ile Rusya Kopenhag Konferansı'nda Sakat esirlerin iadesini konusunu gündeme getirmişlerdir. 1917 yılında savaşan devletlerin hepsinde özellikle Rusya'nın içişlerindeki karışıklık nedeniyle esirlerin iade edilmesi konusu gündeme getirilir. Uluslararası yardım kuruluşları da bu yönde çalışmalar yapmaktadır. Osmanlı Devleti, Rusya, Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan arasında Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da bir toplantı yapılmasına

⁵⁰⁴ Yılmaz, a. g. m., ss. 303-305.

⁵⁰⁵ Tunali, a. g. m., s. 103.

⁵⁰⁶ Gurulkan, Genç, Demirbaş vd, a. g. e., s. 245.

karar verilir. Rauf Orbay'ın başkanlığında Yusuf Akçura, İzzet ve Seyfi beylerden oluşan heyet, Kopenhag Konferansı'na giderek ilk defa Rusya Devleti ile karşı karşıya gelmişlerdi. Kopenhag Konferansı'nda esirlerin nasıl mübadele edileceği hakkında konular görüşülmüştür. 2 Kasım 1917 tarihinde imzalanan sözleşme ile esirlerin kamplarda görecekları muamelelerin esasları belirlenmiş ve sakat esirlerin zaman geçirilmeden mübadele edilmesi kararlaştırılmıştır. Kopenhag sözleşmesinin faaliyete geçmesi için katılan devletlerin onaylaması lazımken sözleşmenin imzalanması beklenmeden sakat esirlerin memleketlerine gönderilmesine başlanmıştır. 2 Kasım 1917 tarihinde Brest-Litovsk görüşmelerinin başlamıştır. Genel Karargâh, 5 Kasım 1917 tarihinde Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne yazdığı yazıda, Rusya'da bulunan Osmanlı esirlerinin Rusya'dan Avusturya sınırına kadar geldikleri trenin Avusturya sınırında karantinaya alınmadığını bildirmiştir. Rusya'dan gelen esirlerin 250 kişilik bir grup olduğunu ifade etmiştir. Bu grubun Avusturya'dan kendilerine verilen "vagonu sıhhiye katarıyla" yola çıkartılıp Edirne'ye kadar geldiğini belirtmiştir. Osmanlı esirlerinin Edirne'den İstanbul'a sevk edileceğini bildirmiştir. Rusya'dan Osmanlı esirlerini taşıyan trenin boş gitmemesi için Anadolu'da bulunan sakat Rus esirlerinin bu trenle gönderilmesini uygun bulmuştur. Genel Karargâh Anadolu'da bulunan ve Rusya'nın gönderdiği trenle memleketlerine iade edilecek sakat esirlerin listesinde 13 Romen, 81 İngiliz, 30 Rus, 1 Fransız olmak üzere 125 sakat esirin Avusturya'dan 15 Kasım 1917 tarihinde hareket eden Avusturya-Macaristan Devleti'ne ait yataklı vagon hastane katarıyla Rusya'dan gelen 250 kişilik Osmanlı Esiri ile değiştirilmesine karar verilir. Harbiye Nezareti'ne bağlı Esir İşlem Şubesi mübadele edilecek 125 sakat esir listesini 27 Kasım 1917 tarihinde Avusturya trenine teslim etmiştir⁵⁰⁷.

3.1) PETROGRAD KARMA KOMİSYONU VE ESİRLER

Rusya ve Osmanlı Devleti arasında esir mübadelesi için ilk girişim 15 Aralık 1917'de imzalanan Brest-Litovsk ateşkes antlaşmasında yer almıştır. Bu ateşkes antlaşmasında Petrograd'da bir "karma komisyon"un toplanması karar verilmiştir⁵⁰⁸.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya'daki iç karışıklıklar nedeniyle Rusya Devleti, Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti'ne

⁵⁰⁷ Arslan, a. g. e., ss. 175-177.

⁵⁰⁸ Nuri Köstüklü, I. Dünya Savaşında Rusya'nın Ukrayna ve Diğer Bölgelerindeki Türk Savaş Esirlerine Dair Bazı Tespitler, S. 83, Temmuz 2012, s. 6.

görüşme teklifinde bulunmuştur. Bunun üzerine 2-15 Aralık 1917 tarihlerinde Brest-Litovsk'ta ateşkes görüşmeleri yapılmış ve 28 günlük bir ateşkes antlaşması imzalanmıştır. Görüşme eklerinden biriside esir değişimi konusu olmuştur. İlgili devletler Petrograd'da "Karma Komisyon" oluşturulmasına karar vermişlerdir. Osmanlı Devleti tarafından ilk resmi temsilciler esirlerin değiştirilmesi sorununu görüşmek üzere Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti adına Yusuf Akçura Bey, Osmanlı Dışişleri Bakanlığı adına Galip Kemali Bey, Maliye Müfettişi Turhan Bey ve Harbiye Nezareti'nden Remzi Paşa ile Osmanlı Dışişlerinden bir adli müşavir ve bir kâtip gitmiştir. Petrograd'daki "Karma Komisyon" iki komisyon şeklinde çalışacaktır. İlki esirlerin durumunu ele alacak, bunların durumlarını iyileştirmek için gerekli önlemleri almaya çalışacaktır. İkincisi ise mali ve iktisadi meselelerin çözümlenmesi üzerine duracaktır⁵⁰⁹.

Petrograd Karma Komisyonu 7 Şubat 1918 tarihinde sakat esirlerin mübadelesi sözleşmesini ve 9 Şubat 1918 tarihinde ise sivil esirlerle ilgili sözleşmeyi imzalamışlardır. Karma Komisyonu'nun sürdüğü tarihlerde Kopenhag Konferansı'ndan sonra başlayan karşılıklı esir mübadelesi devam edilir⁵¹⁰.

3.2) OSMANLI DEVLETİ VE RUSYA ARASINDA İMZALANAN BREST-LİTOVSK ANTLAŞMASI

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 3 Mart 1918 tarihinde imzalanan Brest-Litovsk Anlaşması'nın esirlerle ilgili (8, 12, 17, 18, 23, 24, 26.) Maddeleri yer alır⁵¹¹.

Brest-Litovsk Antlaşması'nın 13. ve 14. Maddesinde esirlerin mübadelelerinin nasıl yapılacağı belirtilmiştir⁵¹².

⁵⁰⁹ Arslan, a. g. e., s. 180.

⁵¹⁰ Arslan, a. g. e., ss. 181-182.

⁵¹¹ *Peace Treaty Of Brest Litovsk*, <http://avalon.law.yale.edu>. [Erişim Tarihi: 09.05.2016 (01:15)].

⁵¹² "Onüçüncü madde: Malül veya Hizmet-i müsellehaya gayri-i salih olan üsera-yı harbiye derhal vatanlarına iade olunacaktır. Sair üsera-yı harbiye ile tedabir-i askeriye veya asayiş-i umumiden dolayı tevkif edilmiş olan sair bilcümle eşhas işbu muahedenamenin imzasından itibaren sürat-i mümkün ile mübadele edilecek ve işbu mübadele tarafeynden tayin edilecek hususi komiserler marifetiyle icra olunacaktır.

İşbu üsera-yı harbiyenin vapura irkab olunacakları limana veya hududa kadar olan masarifi nakliyesi, bunları esir eden devlete aid olacaktır.

Sivil üsera derhal tahliye kılınacaktır. Bunları tevkif etmiş veya bir mahalde tutmuş olan taraf-ı akid, bunların mahall-i iskân veya mahall-i tevkiflerinden uzaklaştırılmış oldukları kendi ikametgâhlarına kadar olan masarifi seferiyelerini deruhte etmeye mecbur olacaklardır.

Ondördüncü madde: tarafeyn-i akideynden herbiri kendi arazisinde bulunan üsera-yı harbiye ile sivil üseraya ve kezalik diğer tarafın tebasına 3 Mart 1918 tarihinde Brest-Litovsk'da imza edilmiş olan Rus-Alman Muahedename-i Munzammanın 23. Maddesinde (yedinci fasıl) münderiç aff-ı umumi şeraitini tatbik eyleyecektir." Arslan, a. g. e., ss. 188-189.

Brest-Litovsk Antlaşması'nda kabul edilen şartlar doğrultusunda Osmanlı Devleti'nde bulunan Rus esirlerin mütekabiliyetle serbest bırakılması amacıyla genel af ilan edilmiştir. Rusya İstanbul'a elçi göndermemiş olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nde bulunan Rus esirler Brest-Litovsk Antlaşması'ndan sonra gemilerle Karadeniz üzerinden memleketlerine gönderilmiştir. Anadolu'daki Rus esir garnizonlarında bulunan Müslüman esirlerin bazılarının memleketlerine dönmek istemedikleri ve Anadolu'da kalmak istemeleri üzerine bunların Osmanlı vatandaşlığına geçmeleriyle ilgili işlemler başlatılmıştır. İstanbul'a yakın ikamet eden Rus esirlerde İstanbul üzerinden memleketlerine iade edilmiştir. Mersin civarında bulunan Rus Müslüman esirler ise Mersin yoluyla gönderilmek üzere İngilizlere teslim edilmiştir. Osmanlı Dışişleri Bakanlığı, Anadolu'da Rus esir kalıp kalmadığına dair Harbiye Nezareti Esir İşlem Şubesi tarafından 23 Nisan 1919 tarihinde Anadolu'da bulunan Rus savaş esirlerinin Brest-Litovsk Antlaşması'nın imzalanmasından sonra ilgili devletler memurlarına teslim edildiğini bildirmiştir. Osmanlı Devleti'nde yalnızca hastalıkları dolayısıyla iade edilmeyen 2 Rus esiri vardır. Bunlardan biri Tekirdağ diğeri Diyarbakır hastanesinde tedavi edilen iki Rus esirin bulunduğu, bunların da tedavileri tamamlandıktan sonra memleketlerine iade edilecekleri belirtilmiştir. Harbiye Nezareti'nin soruşturması sonunda bu iki hasta Rus esirden başka Anadolu'da Rus esiri bulunmadığı anlaşılmıştır⁵¹³.

Yıldırım Orduları Grup Komutanı Mustafa Kemal Paşa, 3 Ocak 1918 tarihinde Adana Hat Komutanlığı ve Adana Hat Müfettişliği'ne çektiği telgrafta, İngiliz Komutanıyla esirlerin teslimi konusunda yapılan görüşmenin bir kopyasının 7. Ordu'ya gönderilmesini istemiştir. Paşa, esirlerin boşuna yol yürütülmeyle şimdilik her esirin olduğu yerde bırakılmasını yalnızca hastaların yerlerinin değiştirilmesini rica etmiştir⁵¹⁴.

Albay Fuad Ziya Bey, 4 Ocak 1918 tarihinde Bahçe'deki Amanos İnşaat Kıtaaatı Komutanlığı'na çektiği telgrafta, tüm esirlerin iade edileceğini belirtmiştir. O zamana kadar esirlerin buldukları yerlerden ayrılmamasını dile getirmiştir. Avanos'ta hâlihazırda esirlerin sayılarını millet millet kendisine bildirmesini istemiştir⁵¹⁵.

⁵¹³ Özçelik, a. g. e., s. 193.

⁵¹⁴ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-07.

⁵¹⁵ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-13.

Müfettiş Albay Fuad Ziya Bey, 5 Ocak 1918 tarihinde Toros ve Amanos'a İnşaat Kıtaatı Komutanlığı'na gönderdiği telgrafta, barış münasebetiyle mevcut olan esirlerin iade edileceğini ifade etmiştir. Aynı zamanda Ermeni olmayan Rus esirlerin alınacak karara kadar memlekette kalmalarına dikkat edilmesini istemiştir⁵¹⁶.

Yıldırım Orduları Grup Komutanı Mustafa Kemal Paşa, 5 Ocak 1918 tarihinde Adana Hat Komutanlığı ve Adana Hat Müfettişliği'ne yazdığı yazıda, Toros Menzil Mıntıka Müfettişliği'nin teslim aldığı 44 İngiliz, 4 Fransız, 3 Hint asıllı İngiliz esirin, Adana Hat Komutanlığı ve Adana Hat Müfettişliği tarafından teslim talebinde bulunduğunu dile getirmiştir⁵¹⁷.

Brest-Litovsk Antlaşması imzalanmadan önce Osmanlı Devleti elindeki Rus esirlerinden sakat olanları mübadele için bir araya toplamıştır. Esir İşlem Şubesi Müdürlüğü, 5 Ocak 1918 tarihinde Bağdat Demiryolu Hattı İnşaat Komutanlıklarına yazdığı yazıda, ellerinde bulunan sakat Rus esirlerin memleketlerine iade edilecekleri, muayenelerinde sakat oldukları anlaşılan Rus esirlerin ilk fırsatta Haydarpaşa Hastanesi'ne gönderilmesini istemiştir⁵¹⁸.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında esirlerin mübadele işlemleri Karayolu veya tren yolu vasıtasıyla gerçekleşmektedir. İki ülke arasında varılan anlaşma sonucunda Karadeniz'den gemilerle esirlerin sevkiyatına başlanmıştır. Deniz yoluyla sevkiyata başlanmadan önce Rus esirinin bulunabilecek kolordu ve tümenlere 12. Ordu Komutanlığı 10 Mart 1918 tarihinde Rus esirlerin iade edileceğinden dolayı Karadeniz'deki limanlara vapurlarla sevk edileceğini dile getirmiştir. Bu yazıya gelen cevaplarda 44. Tümen'de, Adana Talimgâh Komutanlığı'nda ve 41. Tümen'de Rus esirin olmadığını fakat 12. Kolordu Karargâhı'nda Müslüman Rus esirlerin bulunduğu ve bu esirlerinde Sivastopol iskelesine çıkmak istedikleri belirtilmiştir. Esir İşlem Şubesi, 16 Mart 1918 tarihinde Ordu Dairesi'ne gönderdiği yazıda, sakat Rus esirlerinden bir kısmının Gülnihal vapuruyla Kırım'a sevk edildiğini ve aynı vapurla Rusya'daki Osmanlı esirlerinden 132 kişi getirildiğini açıklamıştır. Hem Osmanlı esirlerini hem de Rus esirlerini taşıyan gemilerin isimleri: Lenta, O Kean, Russ, Mitavva, Vulcan, Pallada, Merkury, Diyana, Towarischtsch'dir⁵¹⁹.

⁵¹⁶ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-14.

⁵¹⁷ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-17.

⁵¹⁸ Arslan, a. g. e., s. 189.

⁵¹⁹ Arslan, a. g. e., ss. 190-191.

Osmanlı Devleti'nde bulunan ve Rus vatandaşı muamelesi yapılan Polonyalı sivil esirler ve az sayıda savaş esirinin iade edilmesinin Polonya üzerinde olumlu etki yaratacağından ve Lehistan Krallığı'nın (Polonya'nın) bağımsızlığını ilan etmesinden dolayı Bakanlar Kurulu 24 Şubat 1918 tarihli kararı ile Leh kökenli Rus esirlerin memleketlerine gönderilmesini uygun bulmuştur⁵²⁰. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'de bütün Ukraynalı esirlerin memleketlerine iadelerinin kararlaştırıldığı, Harbiye Nezareti tarafından 25 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı Dışişleri Bakanlığına bildirmiştir⁵²¹.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında Türk vatandaşlığına geçerek Türkiye'de kalmış Müslüman Rus esirler genellikle Kocaeli, Ankara, Niğde, Eskişehir ve Bursa gibi illere yerleştirilmiştir⁵²².

Osmanlı Devleti ve Rusya arasında esir mübadelesi için “Trabzon-Batum Konferanslarında Esirler Meselesi”, “Batum'da Gürcistan ve Ermenistan'la İmzalanan Esir Mübadele Sözleşmesi” ve “Moskova ve Kars Antlaşmalarında Esirler Meselesi” gibi görüşmelerde yapılmıştır⁵²³.

Harbiye Nezareti Müşaviri İsmet Paşa, 2 Kasım 1918 tarihinde Adana'daki Bağdat Hattı Müfettişliği'ne yazdığı yazıda, esirleri iade edeceklerinden dolayı şimdiden noksanlarını bularak sevk etmeye hazır bulunmalarını istemiştir. Müfettişlikten esir subayların sevk oluncaya kadar serbest bırakılmasını dile getirmiştir. Esirlerin zorla alıkonulmamasını, eşyalarının geri verilmesini, ceza alanlar varsa hemen tahliye edilmesini ifade etmiştir. Hastane ve garnizonda mevcut esir subayları ile esir erlerin ayrı ayrı bildirilmesini istemiştir. Nakil edilen esirlerin Adana'da 2 İngiliz sağlık subayı, 67 İngiliz, 2955 Hint asıllı İngiliz, 28 Fransız, 954 Sırp, 131 İtalyan esirin olduğunu belirtmiştir⁵²⁴.

Lahey Sözleşmesi çerçevesinde İsviçre Devleti'nin vasıtasıyla Avusturya-Macaristan Devleti ile İngiltere Devleti arasında İngiliz esirlerden bir grup esirin mübadelesi için mübadele anlaşması imzalanmıştır. Aynı şart dahilinde Marsilya'daki Osmanlı esirlerinin de değişim konusunda Hollanda Devleti'nin

⁵²⁰ BOA. MV. 211/84.

⁵²¹ BOA. HR. SYS. 2243/4.

⁵²² Özçelik, a. g. e., s. 205.

⁵²³ Arslan, a. g. e., ss. 197-203.

⁵²⁴ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-04.

vasıtasıyla iki ülke arasında esir mübadelesi konusunda gerekli çalışmaların yapılması istenmiştir⁵²⁵.

Yıldırım Orduları Grup Komutanı Mustafa Kemal Paşa, Adana Hat Komutanlığı ve Adana Hat Müfettişliği'ne yazdığı yazıda, 20. Kolordu Komutanlığı'nın İngilizlerle görüşmesinden çıkacak neticeye göre alınacak kararın kendisine bildirilmesini istemiştir. 6. Ordu Komutanlığı dahil olmak üzere kendi esirlerinin Halep'e teslim edilmesini ve esirlerin ordu araçları ile Trablus İstasyonu'na gönderileceği bildirilmiştir. 20. Kolordu Komutanlığı doğrudan İngilizlerle görüşerek esirlerin Trablus'tan Halep'e naklini ve nakil sırasında yiyecek ve içeceklerinin temini hakkında gruba bilgi verildiğini dile getirmiştir⁵²⁶.

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra savaş esirleri mütareke gereği serbest bırakılmasına rağmen Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda hala Ermeni tutsaklar olduğuna dair söylentiler üzerine tahkikat açılarak mesele araştırılmış, Pozantı-Belemedik'te Ermeni savaş esirlerinin bulunmadığı anlaşılmıştır⁵²⁷.

Osmanlı Devleti, Anadolu'daki esirleri mübadele etme yoluna gitmiştir. Bunu yaparken esir anlaşmaları doğrultusunda ve karşılıklılık esasına göre yapmıştır. 1914-1918 yılları arasında esirler bazen dönemsel olarak bazen zorunlu olarak memleketlerine gönderilmiştir. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki esirlerde mübadele yoluyla memleketlerine iade edilmiştir. Bunu yaparken kurumlar arası yazışmalarda esirlerin millet millet ayrılarak listeler halinde ilgili mercilere iletilmesiyle esirlerin sevkleri yapılmıştır. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan esirlerin bir kısmı Bağdat Demiryolu Hattı'nda çalıştırılmaya uygun olmadığından dolayı başka esir kamplarına gönderilmiş ve buldukları esir kamplarından memleketlerine iade edilmiştir. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki Rus esirler ilk önce karayolu ile Pozantı'dan İstanbul'a oradan da Rusya'ya gönderilirken daha sonra Karadeniz Bölgesi'nden deniz yoluyla memleketlerine gönderilmiştir. Rus esirlerden Osmanlı vatandaşlı olup da Osmanlı Devleti'nde kalan esirler de olmuştur. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki esirlerin yol güzergâhları iki ana bölümden oluşmuştur. Bunların ilki Mersin Limanı üzerinden diğeri ise İzmir Limanı'ndan deniz yoluyla esirler memleketlerine iade edilmiştir. Esirler gemiye

⁵²⁵ BOA. HR. SYS., 2229/1.

⁵²⁶ ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-22.

⁵²⁷ Özçelik, a. g. e., s. 203.

bindirilene kadar bütün masrafları Osmanlı Devleti tarafından karşılanmıştır. Gemiye bindirildikten sonra karşı devletin sorumluluğuna bırakılmıştır.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı bütün devletlerin birbirleri ile mücadele ettiği büyük bir savaş olarak tarihe geçmiştir. Bu savaşta teknolojinin ilerlemesiyle birlikte ölümcül silahlardan kaynaklı milyonlarca insan ölmüş ve binlerce insanda esir alınmıştır.

İlkçağdan günümüze kadar insanların esir edilmesi, esir edilen kişiler üzerine belirli hakların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Lahey Sözleşmesi ve Cenevre Sözleşmesi bu tür ihtiyaçlardan doğmuştur. Bunun sonucunda esirleri ilgilendiren Esir Nizamnamesi ve Esir Talimatnamesi çıkartılmıştır.

Osmanlı Devleti için Anadolu'nun kilit noktalarından birisi Berlin-Bağdat Demiryolu Hattı olmuştur. Bu hattın önemi ise Bağdat ve İstanbul arasındaki lojistik desteği sağlanmasından kaynaklanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sırasında bu hatta büyük önem verilmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Doğu ile Batı'nın bağlanması açısından bir köprü görevi gören demiryolu yapımına hız vermiştir. Osmanlı Devleti savaş döneminde olduğu için çalışacak insana ihtiyaç duymuş ve bunun üzerine savaşta esir aldığı askerlerin bir kısmını demiryolunda ve karayolunda çalıştırmak için Bağdat Demiryolu Hattı'na göndermiştir.

Akdeniz'in doğusu olarak tabir ettiğimiz ve günümüz Adana il sınırları içerisinde irili ufaklı birçok esir kampı inşa edilmiştir. Bunlardan biriside Pozantı-Belemedik Esir Kampı olmuştur. Savaşta esir alınan askerler buralara yerleştirilmiş ve mübadele edilinceye kadar buralarda çalıştırılmıştır.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na gelen esirlerin tek bir yerden değil birçok yerden ve farklı milletlerden asker ve subaylardan olduğu belirlenmiştir. Çanakkale Cephesi'nden Fransız, Avustralya ve Yeni Zelandalı, Küt'ul Amare'den İngiliz ve Hint asıllı İngiliz esirler, Kafkas Cephesi'nden Rus esirler ve bunlara ilaveten Romen, Sırp, İtalyalı ve Polonyalı asker ve subaylarda Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda mübadele edilinceye kadar muhafaza altında tutulmuşlardır.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan esirler Bağdat Demiryolu Hattı'nda çalıştırılmıştır. Bağdat Demiryolu Hattı'nı yapımını Alman Philip Holzman Şirketi üstlenmiştir. Şirket, demiryolunu en kısa sürede tamamlamak için savaşta esir edilen asker ve subaylardan yararlanmıştır. Bazı esirler demiryolu ve karayolunda

çalıştırırken bazı esirler ihtiyaçtan dolayı memurluk işleri ya da geri hizmet işlerinde kullanılmıştır. Esirlerin çalışma koşulları diğer Osmanlı vatandaşlarının çalışma koşulları ile aynı tutulmuştur.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı özellikle tarafsız devletlerin temsilcileri tarafından ziyaret edilmek istenmiştir. Osmanlı Devleti İtilaf Devletleri'nin ziyaret taleplerini bazen olumlu karşılamış bazen de reddetmiştir. Osmanlı Devleti, Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nın ziyaret edilme taleplerini reddetmesinin sebebini de savaş bölgesinde yer aldığından kaynaklanmıştır. İtilaf Devletleri'nin gönderdikleri tarafsız devletlerin elçilikleri veya heyetleri tarafından gözlemlenmiştir. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nın ziyaret edilmesi mütekabiliyet esasına göre şekillenmiştir.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki esirlere yeteneklerine göre iş alanları belirlenmiştir. Esirlerin bir kısmı Bağdat Demiryolu Hattı üzerinde yol yapımında çalıştırılırken bir kısmı da karayolu ya da şose yolları yapımında çalıştırılmıştır. Yeteneklerine göre ayrılan esirler odun kesme, ziraat işleri, veznedarlık, açıcılık vb. işlerde çalıştırılmıştır.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda çalıştırılan esirlere Osmanlı Devleti tarafından ücretler verilmiştir. Esirlere verilen ücretler devletler arası karşılıklılık esasına göre şekillenmiştir. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda savaş esirlerinin bulunması sebebiyle asker ve subayların ücretleri farklılaşmıştır. Esirlerin ücretleri rütbelere göre tahsis edilmiştir. Esirlere ücretler iâşe bedeli düşürüldükten sonra verilmiştir.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda muhafaza altında tutulan esirler aileleri ve mensup oldukları devletlerle haberleşmeleri kartpostal ve mektup vasıtasıyla olmuştur. Yine karşılıklılık esasına göre rütbeli esirlerin hafta da iki kere, rütbesiz esirlerin haftada bir kere mektup gönderebilirlerdi. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda muhafaza altında tutulan esirlere gönderilen mektuplar ise sansürden geçtikten sonra esirlere teslim edilmiştir. Mektupların sansürden geçmesi ve mektupların İstanbul'da toplanıp sonradan esir kamplarına dağıtılması mektupların gecikmesine neden olmuştur.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda esirlere Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin aracılığıyla İtilaf Devletleri'nden koliler gönderilmiştir. Esirin

ihtiyacına göre ayakkabıdan dış fırçasına kadar esirlerin ihtiyaçları düşünülmüştür. Kolilerde sansür denetiminden geçtiği için esirlere teslim süresi uzamıştır. Esirlere para yardımları da yapılmıştır. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Salib-i Ahmer Cemiyeti'nden, tarafsız devletlerin elçiliklerinden ve yardım için kurulmuş yabancı kaynaklı fonlardan paraları alarak Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda muhtaç olan esirlere dağıtma görevini üstlenmiştir.

Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde esirler salgın hastalıklara yakalanmıştır. Bu bölgede en çok sıtma hastalığı görülmüştür. Esirler hastalandığı zaman Pozantı-Belemedik Hastanesi'nde tedavi altına alınarak iyileştirilmeye çalışılmıştır. Tıbbi müdahale konusunda yetersiz kalındığında esirler başka hastanelere sevk edilmiştir. Osmanlı Devleti, esir kamplarında salgın hastalıkları engellemek için esirlere aşı vurmuştur. Esirlerin temiz kalmaları için hamam gibi yerlerde tahsis edilmiştir.

Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde çalıştırılan esirler iş kazaları ve hastalıklardan dolayı vefat etmiştir. Genellikle vefat sebebi salgın hastalıklardan kaynaklanmıştır. Bağdat Demiryolu Hattı'nda esirler tehlikeli işlerde çalıştırılmadığı için iş kazalarından vefat eden esir sayısı azdır. Esirler vefat ettikten sonra dini inançlarına göre defnedilmiştir. Esirlerin defin işlerinde rahipler bulunmuş ve vefat eden esir için dualar edilmiştir. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda esirler dini inançlarını özgürce yaşamışlar ve o bölgede bulunan görevli kişilerde esirlerin inançlarına saygı göstermiştir.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nın bulunduğu yerin arazi yapısı kötü olduğundan dolayı kampın etrafı tellerle çevrilmemiştir. Bunun üzerine esirler genellikle çalıştırıldıkları yerlerden firar etmeyi denemişlerdir. Esirler firar ettikten sonra ya yakalanmışlar ya da kendi rızaları doğrultusunda kampa geri dönmüşlerdir. Pozantı-Belemedik Bölgesi yüksek dağlarla ve derin vadilerle çevirili olduğu için esirler genellikle yolunu kaybetmiştir. Firar edip yakalanan esir kampa getirildikten sonra çeşitli cezalara verilmiştir.

Osmanlı Devleti, Fransa, İngiltere, Rusya, Belçika gibi devletlerle mübadele anlaşması yapmıştır. Savaş sırasında devletlerin elinde bulunan sakat ve hasta esirler için iade konusu gündeme gelmiştir. Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri'nin arasında 1915 yılından savaşın sonuna kadar kısım kısım esirler memleketlerine iade

edilmiştir. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda muhafaza altında tutulan Fransız esirler tren vasıtasıyla İsviçre'ye gönderilmiştir. İngiliz esirler ise Mersin limanından memleketlerine gönderilmiştir. Rus esirler önce tren vasıtasıyla gönderilirken sonra deniz vasıtasıyla memleketlerine iade edilmiştir. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda esirlerin iade masrafları Osmanlı Devleti tarafından karşılanmıştır. Esir mübadelesinin en yoğun yaşandığı dönem Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına tekâmül etmektedir.

Pozantı-Belemedik Esir Kampı, Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesine yakın Bağdat Demiryolu Hattı'nın tamamlanmasıyla kapatılmıştır. Milli Mücadele yıllarında ise hiçbir çalışma yapılmamıştır. 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesinin 10. Maddesi gereğince Pozantı-Belemedik Bölgesi Fransızlar tarafından işgal edilmiştir⁵²⁸. Pozantı-Belemedik Bölgesi'ndeki Fransızların ikmal yolunu kesmek için ilk önce Hacıkırı Fransızların elinden 6 Nisan 1920 tarihinde alınmıştır. Diğer taraftan Karaisalı Hacı Osman Komutasındaki 20 kişilik bir milis güç de demiryolundaki Durak İstasyonu ile Yenice arasındaki Baraniş köprüsünü yıkarak, Fransızların Adana ile bağlantısını tamamen kesmiştir. Hacı Osman 7 Nisan 1920 tarihinde Kelebek'i Fransızların elinden almasından sonra Fransızların elinde sadece Pozantı ve Belemedik kalmıştır. Fransızların Belemedik'te bir hastanesi ve onarım atölyeleri vardı. Pozantı'daki Fransız Taburu'nun Komutanı Binbaşı Mesnil'in eşi de burada hastabakıcı olarak çalışıyordu. Milis kuvvetler 10 Nisan 1920 tarihinde Belemedik'i de Fransızlardan almıştır. Fransızlar ellerinde sadece Pozantı kalınca geri çekilmek zorunda kalmıştır⁵²⁹. Pozantı-Belemedik Bölgesi'nde bulunan esirler savaş sonuna kadar burada tutulmuş, bir kısmı periyodik olarak Hacıkırı-Belemedik (Adana) tren tünellerinde çalıştırılmak üzere yollanmıştır. Bir kısmı ise çeşitli kamplara dağıtılmış, yol inşaatı işlerinde çalıştırılmıştır. Mütareke sonunda hatlar İngiltere'nin kontrolüne geçmiş ve çalışmalara devam edilmiştir. Savaş sırasında İngilizler İran Körfezi'nden Bağdat'a doğru önemli bir hat döşenmiştir. 1923 yılında yapılan Lozan Anlaşması'na göre Müttefikler Türkiye'den çekilince İngilizler Haydarpaşa Büyük Derbent arasında tuttukları son hattı da devretmişler ve 1923

⁵²⁸ Zekeriya Türkmen, "30 Ekim 1918 Tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına Göre Türk Ordusunun Kuruluşu ve Kadrosuna Bir Bakış", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S. 11, 2000, s. 617.

⁵²⁹ Süleyman Hatipoğlu, *Türk-Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitleri, 1915-1921)*, Atatürk, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2001, ss. 77-78.

Ekim ayında İstanbul'u terk etmişlerdir. Günümüzde ise Almanların inşa ettiği köyden hemen hemen hiç bir iz kalmamıştır⁵³⁰.

⁵³⁰ <http://dstercume.blogspot.com.tr>. [Erişim Tarihi 11-03-2015 (11:55)].

KAYNAKÇA

ARSİVLER

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA. DH. EUM. 5. Şb. 31/48. ; BOA. DH. EUM. 5. Şb. 49-24-6. ; BOA. DH. EUM. 5. Şb., 17/63. ; BOA. DH. EUM. 5. Şb., 18/15. ; BOA. DH. EUM. 5. Şb., 20/35. ; BOA. DH. EUM. 6. Şb., 16/20. ; BOA. DH. EUM. 6. Şb., 17/72. ; BOA. DH. EUM. 6. Şb., 18/15. ; BOA. DH. EUM. 6. Şb., 20/35. ; BOA. DH. EUM. 6. Şb., 25-28. ; BOA. DH. EUM. 6. Şb.,17/63.; BOA. DH. EUM., 11/7. ; BOA. DH. İ. UM., E-15/46. ; BOA. DH. ŞFR., 67/20. ; BOA. DH. ŞFR., 76/171. ; BOA. DH. ŞFR., 76/243. ; BOA. DUIT. 35/8. ; BOA. HR. SYS. 2237/1. ; BOA. HR. SYS. 2237/2. ; BOA. HR. SYS. 2237/3. ; BOA. HR. SYS. 2237/4. ; BOA. HR. SYS. 2238 /6. ; BOA. HR. SYS. 2238/2. ; BOA. HR. SYS. 2238/3. ; BOA. HR. SYS. 2238/6. ; BOA. HR. SYS. 2240/4. ; BOA. HR. SYS. 2243/2. ; BOA. HR. SYS. 2243/4. ; BOA. HR. SYS., 2196/34. ; BOA. HR. SYS., 2213/4. ; BOA. HR. SYS., 2213/5. ; BOA. HR. SYS., 2221/29. ; BOA. HR. SYS., 2221/32. ; BOA. HR. SYS., 2221/4. ; BOA. HR. SYS., 2221/8. ; BOA. HR. SYS., 2223/22. ; BOA. HR. SYS., 2223/56. ; BOA. HR. SYS., 2227/36. ; BOA. HR. SYS., 2229/1. ; BOA. HR. SYS., 2229/45. ; BOA. HR. SYS., 2229/90. ; BOA. HR. SYS., 2233/20.; BOA. HR. SYS., 2233/26. ; BOA. HR. SYS., 2249/57. ; BOA. HR. SYS., 2253/62. ; BOA. HR. SYS., 2254/15. ; BOA. HR. SYS., 2294/11. ; BOA. HR. SYS., 2409/39. ; BOA. HR.SYS. 2237/3. ; BOA. HR.SYS.,2221/8. ; BOA. MV. 211/84.

2. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Arşivi

ATASE Arşivi, BDH 711-427-1-206. ; ATASE Arşivi, BDH 735-503-11-12. ; ATASE Arşivi, BDH 735-503-11-15. ; ATASE Arşivi, BDH 735-503-8-1. ; ATASE Arşivi, BDH 735-503-8-2. ; ATASE Arşivi, BDH 735-503-8-3. ; ATASE Arşivi, BDH 745-538-1-11. ; ATASE Arşivi, BDH 745-538-1-12. ; ATASE Arşivi, BDH 745-538-1-12a. ; ATASE Arşivi, BDH 745-538-1-3. ; ATASE Arşivi, BDH 745-538-1-33. ; ATASE Arşivi, BDH 745-538-1-8. ; ATASE Arşivi, BDH 788-674-001. ; ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-03. ; ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-04. ; ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-05. ; ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-06. ; ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-07. ; ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-09. ;

ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-11. ; ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-13. ;
ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-13. ; ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-14. ;
ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-16. ; ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-17. ;
ATASE Arşivi, BDH 788-674-001-22. ; ATASE Arşivi, BDH 797-709-2-31. ;
ATASE Arşivi, BDH 797-709-2-41. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-14. ; ATASE
Arşivi, BDH 829-800-15. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-16. ; ATASE Arşivi, BDH
829-800-16-1. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-16-2. ; ATASE Arşivi, BDH 829-
800-16-3. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-16-8. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-2. ;
ATASE Arşivi, BDH 829-800-20. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-22-3. ; ATASE
Arşivi, BDH 829-800-22-4. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-22-5. ; ATASE Arşivi,
BDH 829-800-22-6. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-24. ; ATASE Arşivi, BDH 829-
800-26. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-26-1. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-26-2.
; ATASE Arşivi, BDH 829-800-31-6. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-32. ; ATASE
Arşivi, BDH 829-800-34. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-34-1. ; ATASE Arşivi,
BDH 829-800-34-2. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-37. ; ATASE Arşivi, BDH 829-
800-37-1. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-39. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-42. ;
ATASE Arşivi, BDH 829-800-46-15. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-5. ; ATASE
Arşivi, BDH 829-800-50. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-52. ; ATASE Arşivi, BDH
829-800-54. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-56. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-58.
; ATASE Arşivi, BDH 829-800-59-2. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-62-1. ;
ATASE Arşivi, BDH 829-800-62-6. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-68. ; ATASE
Arşivi, BDH 829-800-8-1. ; ATASE Arşivi, BDH 829-800-8-3. ; ATASE Arşivi,
BDH 838-826-37-6. ; ATASE Arşivi, BDH 856-892-1-15. ; ATASE Arşivi, BDH
856-892-1-242. ; ATASE Arşivi, BDH 856-892-1-28. ; ATASE Arşivi, BDH 856-
892-1-303. ; ATASE Arşivi, BDH 856-892-1-309. ; ATASE Arşivi, BDH 857-894-
1-44. ; ATASE Arşivi, BDH 858-897-1-20. ; ATASE Arşivi, BDH 858-897-1-25. ;
ATASE Arşivi, BDH 858-897-1-26. ; ATASE Arşivi, BDH 858-897-1-9. ; ATASE
Arşivi, BDH 859-901-1-138. ; ATASE Arşivi, BDH 859-901-1-165. ; ATASE
Arşivi, BDH 859-901-1-167. ; ATASE Arşivi, BDH 859-901-1-196. ; ATASE
Arşivi, BDH 859-901-1-196. ; ATASE Arşivi, BDH 859-901-1-205. ; ATASE
Arşivi, BDH 859-901-1-206. ; ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-17. ; ATASE Arşivi,
BDH 860-904-1-183. ; ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-205. ; ATASE Arşivi, BDH
860-904-1-205. ; ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-205. ; ATASE Arşivi, BDH 860-

904-1-206. ; ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-207. ; ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-265. ; ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-278. ; ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-36. ; ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-37. ; ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-63. ; ATASE Arşivi, BDH 860-904-1-7. ; ATASE Arşivi, BDH 860-906-15-13. ; ATASE Arşivi, BDH 860-906-4. ; ATASE Arşivi, BDH 860-906-4-1. ; ATASE Arşivi, BDH 860-906-4-2. ; ATASE Arşivi, BDH 860-907-005-005. ; ATASE Arşivi, BDH 860-907-007-004. ; ATASE Arşivi, BDH 860-907-007-008. ; ATASE Arşivi, BDH 861-909-001-0228. ; ATASE Arşivi, BDH 861-909-001-036. ; ATASE Arşivi, BDH 861-909-001-08. ; ATASE Arşivi, BDH 861-909-1-144. ; ATASE Arşivi, BDH 861-909-1-2. ; ATASE Arşivi, BDH 861-909-1-264. ; ATASE Arşivi, BDH 861-909-1-9. ; ATASE Arşivi, BDH 861-909-1-9a. ; ATASE Arşivi, BDH 864-922-1. ; ATASE Arşivi, BDH 864-922-1-2. ; ATASE Arşivi, BDH 864-924-4. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-1. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-10. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-11. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-13. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-17. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-18. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-19. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-2. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-20. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-21. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-22. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-3. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-4. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-5. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-6. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-7. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-8. ; ATASE Arşivi, BDH 865-926-1-9. ; ATASE Arşivi, BDH 865-927-1. ; ATASE Arşivi, BDH 865-927-1-1. ; ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-14. ; ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-15. ; ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-16. ; ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-23. ; ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-24. ; ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-30. ; ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-35. ; ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-46. ; ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-47. ; ATASE Arşivi, BDH 866-933-1-7. ; ATASE Arşivi, BDH 960-1279-1-3. ; ATASE Arşivi, BDH 2438-135-31. ; ATASE Arşivi, BDH 2707-329-1-6. ; ATASE Arşivi, BDH 2707-329-1-7. ; ATASE Arşivi, BDH 3364-453-12.

3. Türk Kızılay Arşivi

KA. 802. 7.1. ; KA. 802. 7.2. ; KA. 802. 7.3. ; KA. 802. 7.5. ; KA. 802. 7.6. ; KA. 802. 7.7. ; KA. 802. 7.8. ; KA. 802, 121.2. ; KA. 802, 121.3. ; KA. 802. 103.1. ; KA. 802. 115.1. ; KA. 802. 117.1. ; KA. 802. 121.3. ; KA. 802. 125.2. ; KA. 802.

125.3. ; KA. 802. 130.1. ; KA. 888. 28. ; KA. 888. 28.2. ; KA. 888. 28.3. ; KA. 888. 28.4. ; KA. 888. 28.5. ; KA. 895. 46.1. ; KA. 895. 61. ; KA. 895. 61.1. ; KA. 895. 61.2. ; KA. 944. 28.10. ; KA. 944. 28.8. ; KA. 944. 29.1. ; KA. 944. 43.14. ; KA. 944. 44.

4. Milli Kütüphane

Milli Kütüphane, 06. MiL. EHT. A 2466, D. N. 36298.

Milli Kütüphane, EHT 1969 A 163, D. N. 026305.

5. İngiltere Ulusal Arşivi

Treatment Of British Prsioners Of War In Turkey, Report, Miscellaneous No: 24 (1918), November 1918

KİTAPLAR

AKGÜN, Seçil ve Karal-Murat Uluğtekin. *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, TDV yayınları, Ankara 2002.

ALTINTAŞ, Ahmet. *Belgelerle Milli Mücadelede Döneminde Esirler*, Anekdot Kitaplar, 1. Baskı, Ankara-Haziran 2008.

ARMAOĞLU, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt-1-2: 1914-1995)*, Akım yayınevi, B. 11.

ÇAMLİBEL, Ali. *Biz Esir Düşük Yüzüncü Yılında 1. Dünya Savaşı'nda Kırıma Uğrayan Askerlerimizin Hikayesi*, Akıl Fikir Yayınları, 2015.

ÇAPA, Mesut. *Kızılay [Hilal-i Ahmer] Cemiyeti (1914-1925)*, Yapım Rıhtım Ajans&Yayınevi, B. 2, Ankara 2010.

ÇULCU, Murat. *Tarihin Satıraralarında İngiliz Esir*, Toplumsal Çözüm Yayınları, İstanbul 2007.

ERİCKSON, Edward J. *Size Ölmeyi Emrediyorum! Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu*, Kitap Yayınevi, Çev. Tanju Akad, B.2, İstanbul, Aralık 2003.

- ERTEM, Serkan. *Sessiz Anzaklar AE2 Denizaltısının Gelibolu Macerası, A'dan Z'ye İyi Kitaplar Yayını, Başakşehir, İstanbul, 2015.*
- Genelkurmay Başkanlığı, *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi'nde Sağlık Hizmetleri*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2011.
- GURULKAN, Kemal. Yusuf İhsan Genç, Uğurhan Demirbaş vd, *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, The First World War İn Ottoman Documents*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı, Yayın No: 130, İstanbul 2013.
- HATİPOĞLU, Süleyman. *Türk-Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitleri, 1915-1921)*, Atatürk, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2001.
- HİÇYILMAZ, Ergün. *Esir Kampları Bana bir Hürriyet Yollar Mısın*, Bilge Karınca Yayınları, 2010.
- KERR, Greg. *Kayıp Anzaklar*, Çev: MELİS ŞENGÜN, Kalem&Kılıç Yayınları, 2009.
- KOCATEPE, Atalay. *Silahlı Çatışma Hukuku Kapsamında Harp Esirleri ve Hukuki Statüleri*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 2011.
- ÖZÇELİK, Mücahit. *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Yabancı Esirler*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, IV/A-2.2. Dizi-Sayı: 6, Ankara 2013.
- TAŞKIRAN, Cemalettin. *1. Dünya Savaşı'nda Türk Esirleri Ana Ben Ölmedim*, Kültür Yayınları, Eylül 2001.
- TBMM Albümü, 1920-2010, C. I, 1920-1950.
- TETİK, Ahmet ve Ertan Karapirirler. *Merhamet Güneşi Kızılay Le Soleil de la Compassion "Hilal-i Ahmer 1912-1920"* Matsa Basımevi, İstanbul, 2015.

ULUĞTEKİN, Murat ve M. Gül Uluğtekin. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928*, Pulat Basımevi, Ankara 2013.

YURTSEVER, Cezmi. *Pozantı Tarihi*, Ekrem Matbaası, Adana, Mayıs 2016.

MAKALELER

AKDUR, Recep. "Sıtma", *Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ve Sağlık Projesi Genel Kordinatörlüğü*.

AKKOR, Mahmut. "1. Dünya Savaşı'nda Kocaeli'nde İngiliz Esirleri", *Uluslararası Gazi Akça ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, C. 2, Kocaeli 2015.

ALSAN, Zeki Mesud. "1949 Cenevre Sözleşmesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1950, S. 3-4

ANAMERİÇ, Hakan. "Türk Hilal-i Ahmeri'nin (Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti) Savaş Esirlerine Kitap ve Kütüphane Hizmetleri(1912-1922)", *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, C. 10, S. 58, 2010.

Comite International De La Croix-Rouge, Documents publies a L'occasion de la Guerre Europeenne, (1914-1917), *Rapport, de MM. Alfred Boissier et Dr. Adolphe Vischer sur leur inspection des camps de prisonniers en Turquie*, Octobre 1916 a Janvier 1917, Mars 1917, Cenevre Paris.

JONES, Heather. "Prisoner of War, International Encyclopedia of the First World War", Volume 1.0, 8 October 2014.

KÖSTÜKLÜ, Nuri. "I. Dünya Savaşında Rusya'nın Ukrayna ve Diğer Bölgelerindeki Türk Savaş Esirlerine Dair Bazı Tespitler", S. 83, Temmuz 2012.

ÖZDEMİR, Ahmet. "Hukuk Dilinde Harp Esirleri", *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 2, S. 7, 1991.

ÖZDEMİR, Hikmet. *The Ottoman Army 1914-1918 Disease&Death On The Battlefield*, Utah Series in Turkish and Islamic Studies, 2008.

- ÖZEL, Ahmet. “Esir” İslam Ansiklopedisi, C. XI. Türk Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul 1995.
- STEUER, Kenneth. “First World War Central Power Prison Camps”, Western Michigan University, History Faculty Publications, 2013.
- TEMEL, Mehmet. “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında 1907 Tarihli Lahey Sözleşmelerine Aykırı Davranan İtilaf Devletlerine Karşı Osmanlı Devleti’nin Aldığı Bazı Önlemler”, *Atatürk Dergisi*, C. 4, S. 2, Temmuz 2004.
- TUNALI, Yasemin Türkkkan. “I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Topraklarındaki Romen Esirler”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 13, Sayı 25, Bahar 2017.
- TÜRKMEN, Zekeriya. “30 Ekim 1918 Tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına Göre Türk Ordusunun Kuruluşu ve Kadrosuna Bir Bakış”, *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S. 11, 2000.
- TÜRKMEN, Zekeriya. “Birinci Dünya Harbinde Irak Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi” *1914’ten 2014’e 100’üncü Yıldönümünde Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Harp Akademileri Basımevi, 20-21 Kasım 2014, İstanbul.
- UCA, Alaattin. “1915 Yılında Yayımlanan Bir Üsera Talimatnamesi ve Düşündürdükleri, The Salves Of Regulations Book That Was Published In 1915 Years And It’s Impact”, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü, *Atatürk Dergisi*, C. 3, S. 3, Ocak, 2003.
- URAL, Selçuk. “Mütareke Dönemi İngilizlerin Elindeki Türk Esirlerinin İadesi ve Ortaya Çıkan Sorunlar”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 37-38, Mayıs-Kasım 2006.
- YILMAZ, Erdal. “Bern İtilafnameleri 1917-1918 (Osmanlı Devleti-İngiltere-Fransa)”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 2, Aralık 2013.

TEZLER

AKKOR, Mahmut. *I. Dünya Savaşı'nda Anadolu'daki İngiliz Esirleri ve Esir Kampları*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Haziran 2013.

ARSLAN, Nebahat Oran. *I. Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Rus Savaş Esirleri ve Bunların İadeleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2003.

KEY, Hafize. *I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti Topraklarındaki Esir Kampları*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2010.

MUTLU, Cengiz. *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Amele Taburları (1914-1918)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006.

ÖZÇELİK, Mücahit. *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Rus Esirler*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2010.

GAZETELER

The Press Gazetesi

Dailys Gazetesi

Southland Gazetesi

Evining Gazetesi

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (15:32)].

<http://avalon.law.yale.edu>. [Erişim Tarihi: 22-01-2017 (11:28)].

<http://dstercume.blogspot.com.tr>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (23:02)]

<http://edizroma.blogspot.com.tr>. [Erişim Tarihi: 01-11-2017 (22:05)].

<http://huseyinertas.tr>. [Erişim Tarihi: 01-11-2017 (23:37)].

<http://onesearch.slq.qld.gov.au>. [Erişim Tarihi: 01-11-2017 (20:56)].

<http://transcripts.sl.nsw.gov.au>. [Erişim Tarihi 07-03-2015 (19:03)].

<http://www.akmb.gov.tr>. [Erişim Tarihi 10-03-2015 (19:39)].

<http://www.aksiyon.com.tr>. [Erişim Tarihi: 07-03-2016 (12:28)].

<http://www.aucklandmuseum.com>. [Eşirim Tarihi 02-11-2017 (04:43)].

<http://www.gallipoli-1915.org>. [Erişim Tarihi:27-09-2016 (12:48)].

<http://www.navyhistory.org.au>. [Erişim Tarihi 07-03-2015 (18:41)].

<https://paperspast.natlib.govt.nz>. [Erişim Tarihi 04-01-2018 (16:35)].

<https://wiki.fibis.org>. [Eşirim Tarihi (01-11-2017 (21:20))].

<https://www.flickr.com>. [Erişim Tarihi: 18-09-2017 (21:24)].

<www.awm.gov.au>. [Erişim Tarihi 07-06-2015 (15:49)].

EKLER LİSTESİ VE EKLER

EKLER LİSTESİ VE EKLER	Sayfa
EK-1 , Doktor Binbaşı William Person'un, Pozantı-Belemedik'teki Esir Taburuna yaptırdığı kayıt cetveli	151
EK-2 , 13 Temmuz 1917 tarihinde Pozantı-Belemedik Hastanesi'nde bulunan esir cetveli	152
EK-3 , Halep Hattı Taburu'nda Josef Karanow Sefitu adındaki İngiliz esirin cetveli	152
EK-4 , Resülayn'dan Belemedik Bölgesi'ne gönderilen 22 esirin isim liste cetveli	153
EK-5 , Belemedik'te esir edilen askerlerin biyografileri	153
EK-6 , Greg Kerr, Kayıp Anzaklar kitabında Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki 53 asker esirin isim liste cetveli	162
EK-7 , 23 Mayıs 1916 tarihinde çıkan The Press Gazetesi, 27 Mayıs 1916 tarihinde Daily's Gazetesi ve 29 Mayıs 1916 tarihinde Southland Gazetesi'nde çıkan "Mutlu Bir Esir" konu başlığında çıkan haber	163
EK-8 , Eving Gazetesi'nin 20 Mayıs 1916 tarihinde "Türkiye'de Bir Esir" başlıklı haberi	163
EK-9 , 1906 yılındaki Cenevre Sözleşmeleri'nde adı geçen devletlerin kendi subaylarına verdiği maaş kadar esir subaylara da aynı şekilde maaşların verildiği cetvel	164
EK-10 , İngiliz esirlere Osmanlı lirası şeklinde maaş verilmekte olduğunu ifade eden cetvel	164
EK-11 , 2 Mart 1917 tarihinde Rus esirlere verilen para cetveli	164
EK-12 , Osmanlı Devleti'nde bulunan Romen subay esirlere verilen para cetveli	164
EK-13 , İngiliz ve Hint asıllı İngiliz esirlere verilen para cetveli	165
EK-14 , Bağdat Demiryolu Hattı İnşaat Şirketi'nden Modest Golga adında Rus esirin 7 Ağustos 1917 tarihinde vefat ettiğiyle ilgili vefat varakası	165
EK-15 , 25 Temmuz 1917 tarihinde İvan Kazmonotič Cihennes vefat kayıt cetveli	166
EK-16 , 18 Şubat 1916 tarihinde Enver Paşa'nın Hacıkırı İstasyonu'na gelişi	167
EK-17 , 9 Ekim 1916 yılında HMAS AE2 mürettebatından Stephen Gilbert, tifüsten vefat etmiştir	167
EK-18 , Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne esir düşen yabancı askerlerin Bağdat Demiryolu Hattı üzerindeki Belemedik Bölgesi'nde buldukları yer.	168
EK-19 , Bağdat Demiryolu Hattı üzerinde Pozantı İstasyonu ve çevresi.	170

EK-20 , 2 Şubat 1917 tarihinde Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan Denizaltı mürettebatları	173
EK-21 , Demiryolu yapımında çalıştırılan esirlerin yaşesinin karşılanamadığına dair	174
EK-22 , Esirlere gönderilen kolilerin içerisinde neler olduğuna dair	175
EK-23 , 22 Aralık 1917 tarihinde Konya'dan Belemedik'e gönderilen 7 vagon un	176
EK-24 , 15 Mart 1916 tarihinde Pozantı-Belemedik Bölgesi'nden 3 Rus esirin firar ettiğine dair	177
EK-25 , 13 Temmuz 1917 tarihinde Adana Bölgesi'ndeki hastanelerde bulunan esirlerin sayıları	178

EK-1

Doktor Binbaşı William Person'un, Pozantı-Belemedik'teki Esir Taburuna yaptırdığı kayıt cetveli⁵³¹.

Defter Numarası	1190
Sıra Numarası	570
Mensup Olduğu Sınıf	Sağlık
Mensup Olduğu Ordu	İngiliz
Mensup Olduğu Tümen	Dökontan
Mensup Olduğu Alay	Sağlık Komutanlığı
Mensup Olduğu Tabur	
Mensup Olduğu Bölük	
Memuriyet Rütbesi	Binbaşı
İsmi	William
Babasının İsmi	William
Ailesinin Soyadı	Person
Yaşı	42
Doğum Yeri	Glasgow
Esir Olduğu Savaş Bakanlığı	Irak
Esir Edildiği Yer	Küt'ul Amare
Esir Edildiği Tarih	11 Kasım 1916
Şuan Bulunduğu Yer	Belemedik
Bölgedeki Bağlı Bulunduğu Ordu	Pozantı
Ayrıntılı tarihi	15 Ekim 1915
Mezhebi	Protestan
Milleti	İngiliz
Hüviyet Numarası	Yoktur

⁵³¹ BDH 860-904-1-37.

EK-2

13 Temmuz 1917 tarihinde Pozantı-Belemedik Hastanesi'nde bulunan esir cetveli⁵³².

Hastane	Geçen Ay	Bu Ay	Bu Gün	Haberci	Vefat	Bugün	Tedavi Süresi
Belemedik	8	50	58	20	18	38	20
Kuşçular	34	40	74	21	13	34	40
Hacıkırı	15	40	55	24	11	35	20
Kelebek	7	20	27	3	9	12	15
Şekerdere	3	6	9	3	0	3	6
Yarbaşı	15	126	141	85	6	91	50
Bahçe	19	50	69	29	20	49	20
Ayran	11	5	16	5	1	6	10
İntelli	4	14	18	11	1	12	6
Büyükcerci	9	20	29	14	7	11	8
Küçükcarada	14	5	19	3	6	9	10
Büyükcarada	0	20	30	10	2	12	8
Derebeyi	22	30	52	30	0	30	23
Toplam	161	426	587	258	94	352	235

EK-3

Halep Hattı Taburu'nda Josef Karanow Sefitu adındaki İngiliz esirin cetveli⁵³³.

İsmi	Josef Karanow Sefitu
Defter numarası	2780
Esir edildiği tarih	19 Nisan 1917
Esir edildiği yer	Gazze
Bağlı olduğu görev	Ağır Topçu
Bağlı olduğu kıta	M. G. C. Alayı
Kimlik numarası	4047
Rütbesi	Onbaşı
Bulunduğu il	Manchester
Yaşı	35
Milleti	İngiliz
Mezhebi	Protestan
Garnizona geldiği tarih	2 Kasım 1917
Bağlı olduğu inşaat taburu	1. İnşaat Taburu
Esirin nerede çalıştırıldığı	Belemedik
Esirin durumu	Yaralı

⁵³² BDH 859-901-1-138.

⁵³³ BDH 860-904-1-206. ; BDH 860-904-1-205.

EK-4

Resülayn'dan Belemelik Bölgesi'ne gönderilen 22 esirin isim liste cetveli⁵³⁴.

Numaraları	İsimleri	Mensup Olduklar Ordular
8419	N. Banks	Worcestershire Alayı
20189	E. Ballard	Worcestershire Alayı
9082	S. Booth	Worcestershire Alayı
12569	L. Moore	Worcestershire Alayı
21176	W. Lowe	Worcestershire Alayı
22083	A. Lee	Worcestershire Alayı
20329	A. Lawrence	Worcestershire Alayı
20289	R. Ingram	Worcestershire Alayı
19945	R. Harris	Worcestershire Alayı
12218	A. Hall	Worcestershire Alayı
21202	H. Davies	Worcestershire Alayı
8314	H. Cheek	Worcestershire Alayı
17813	A. Burton	4/Worcestershire Alayı
9012	J. Morris	4/Worcestershire Alayı
9282	E. Peacock	4/Worcestershire Alayı
9224	D. Ray	4/Worcestershire Alayı
17410	C. Walker	4/Worcestershire Alayı
10143	T. H. Walsh	4/Worcestershire Alayı
21608	R. Whittle	4/Worcestershire Alayı
21171	H. Whitworth	4/Worcestershire Alayı
19811	A. Woodward	4/Worcestershire Alayı
21456	S. Yardley	4/Worcestershire Alayı

EK-5

Alexander Charles Nichols

Nichols, 1912 tarihinde 19 yaşında 7 yıllığına sözleşme yaparak HMAS AE2 Denizaltısı'nda göreve başlamıştır. Queensland'dan gelen tek kişidir. Düzgün bir teni, kahverengi gözü ve saçları olan biridir. Esir alındıktan sonra çeşitli esir kamplarında günlüklerini ayrıntılı bir şekilde yazmıştır. Pozantı-Belemelik Esir Kampı'nda Mayıs 1916 tarihine kadar hem Jhon Wheat hem Nichols Belemelik'ten yaklaşık 12 mil arasında Hacıkırı Hattı'nda çalışmışlardır. Esir kampındaki durumların kötü olmasını gerekçe göstererek kaçış planı yapmışlardır. Aylar boyunca yöre halkından bilgi almışlar, yiyecek ve içecek malzemelerini gizlemişlerdir. 12 Ağustos 1916 tarihinde kaçmaya karar vermişlerdir. Pozantı-Belemelik Bölgesi'ndeki arazi yapısı sarp ve geçilmez olduğundan ve yiyecek, su kaynağı ya da

⁵³⁴ KA. 802, 121.3.

bir barınak olmadığından dolayı umutları iyice azalmıştı⁵³⁵. Mersin kıyılarına kadar gelmeyi başarmışlardır. Kaçış için bir sal yapmayı denemişlerdir. Nichols'u akrep sokar. Bir hafta süren bu denemeden sonra Pozanti'ya geri dönmek zorunda kalmışlardır⁵³⁶. Esir kampına geri dönünce hapse atılmışlar ve sadece 1 hafta ekmek ve su ile beslenmişler. Nichols, sıtma hastalığına yakalanmıştır. Çalışacak durumda olmadığı için artık kampta kalmasının bir anlamı yoktu. 1916 yılının sonlarında iş yapamadığından dolayı bir grup ile Afyonkarahisar Esir Kampı'na gönderildi. Afyonkarahisar Esir Kampı'nda sağlığına kavuşunca HMAS AE2 Denizaltı mürettebatlarından Churcher, Wishart, Wilson ve Harding ile beraber İstanbul yakınlarındaki San Stefone Kampı'na gönderilmiştir. Nichols günlüğünde; *“Dizanteri ve ateşten acı çekiyordum. Fakat hastalığım belirlendi. Doktor muayene etmeden birkaç dakika önce hap içip kurtuldum. Erkekler (esirlerden bahsediyor) sığır kamyonlarıyla (kağrı) Haydarpaşa'ya gelmeden İstanbul'dan San Stefano'ye yürüdük. 16 mil 8 saat sürdü. San Stefano'de Katolik kilisesinde 3 rahip ile kaldı.”* demiştir. Nichols, Baba Brickdust ile arkadaş olmuştur. Bu kişi HMAS AE2 denizaltı mürettebatındaki kişilere destek vermiştir. Esirlere yiyecek ve para yardımında bulunmuştur. Brickdust, Hollanda Elçiliği ile Salib-i Ahmer içerisindeki bağlantıyı sağlayan kişiydi. Nichols, San Stefano Esir Kampı'nda gemiye malları Nichols, 1918 tarihinin Ocak ayında bir değişim olduğunu fark etmiştir. Nichols, 1918 tarihinin Kasım ayında serbest bırakılmıştır. İlk olarak Taranto'dan Malta'ya sonra İtalya'ya arkasından Londra'dan Paris'e kara yolu ile ülkesine dönmüştür. Birkaç ay orada kalmış ondan sonra Queensland'daki evine dönmüştür. 1971 yılında 78 yaşında Queensland'daki Woody Point'de vefat etmiştir⁵³⁷.

Charles George Suckling

RAN Numarası: 2148

Suckling, Batı Avustralyalı iki kişiden biridir. 8 Haziran 1893 tarihinde Avustralya'nın batısındaki Perth'de doğmuştur. 3 Eylül 1912 tarihinde 19 yaşında 5 yıllığına RAN'a katılmıştır. Suckling, Osmanlı Devleti'ndeki esir yılları da dahil olmak üzere kendi deneyimlerini renkli bir biçimde kaydetmiştir. Suckling, Kaptan Stoker hakkında günlüğünde; *“Komutan Stoker, ekibi tarafından sevilen bir*

⁵³⁵ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (13:57)].

⁵³⁶ Ertem, a. g. e., ss. 77-78.

⁵³⁷ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (13:57)].

komutandı. Stoker Çanakkale Boğazı'ndan ayrılmadan önce bütün mürettebatı ile konuştu. Gemiden özgürlük içinde ayrılacağını söyledi. AE2 mürettebatındaki bütün şanslı eller yarın öleceğini bildiği için çoğumuz mektup yazdık. Denizaltı battı ve biz esir alındık.” demiştir. Suckling yine günlüğünde; “O zaman bir hayat başladı. Türkiye’de 3,5 yıl kaldık. Kaldığımız bina ahşaptan inşa edilmişti. Binada bitler oldukça fazlaydı. Elbiselerimiz yıkanmıyordu. Bir gün içinde elbiselerimizde yakaladığımız bitler 250 taneydi. Esaret altında ilk birkaç ay kötüydü. “nasıl delirmeden o zamanı geçirdim!”. Taş kırma işinde çalışıyordum. Gardiyanların ellerinde büyük sopalar olmasına rağmen rahattım. Gardiyanlar şarkı söylerdi ve “İngiliz kural, İngilizler asla köle değildir” derlerdi.” diye esaret hayatından bahsetmiştir. 3 ay içinde Suckling ve esirlerin bazıları Ankara’ya trenle gönderilmiştir. Çankırı Esir Kampı’nda yoğun bir kış başlamıştır. Esirlere yorgan verilmiştir. Suckling günlüğünde; “Bize gece sıcak kalmamız için yorgan verildi. Yorganlar ham yündendi. Birkaç hafta sonra bütün yünler çıkartılıp sıcak iç çamaşırı yapılmıştı.” Birkaç ay içinde erkekler (esirler) Ankara’ya hareket etti ve Beledemik’e gönderilmek için trenlere bindirildi⁵³⁸ Beledemik tünel çalışmalarına yollandı. Burada kendisine sondaj işi verildi. Kendine iş bulduğu için şanslıydı Suckling, ancak burada gözlerinden yaralanır. Yaşamının daha sonraki yıllarında, bu nedenle kör olacaktır. Suckling, birkaç arkadaşıyla kamptan kaçmayı dener, ancak, dört gün sonra geri döner. Kaçıştan, Türk görevlilerin haberi olmamıştır⁵³⁹. Kampta büyük bir hastalık baş gösterdi. Endemik sıtma hastalığı ve diğer hastalıklar bütün kampı etkiledi. Suckling günlüğünde; “AE2 mürettebatlarından 4 erkek sinek gibi ölmeye başladı. Sıtma hastalığı üç ay devam etti bu yüzden bizi Afyonkarahisar Esir Kampı’na göndermek için trene bindirdiler.” Suckling tekrar sağlığına kavuşunca harman makinelerinde çalışmak için gönüllü olmuştur. Oradan da büyük bir çiftliğe gönderilmiştir. Suckling her zaman yaratıcı birisiydi. Her zaman fazla gıda almak için kurnaz olmuştur. Kışın kapalı alanlarda durmuştur. Suckling günlüğünde; “bir gün Türklerden erzak çalmak istedik ve bir gece boğa çaldık. Onu öldürdük etini tuzladık kemiklerini gömdük. Kurtlar oldukça fazla olduğundan dolayı Türkler kurt çaldı diye düşündüler.” diye yazmıştır. Savaş bitecek söylentilerinden dolayı esirler Afyonkarahisar Esir Kampı’na gönderildi. Suckling serbest bırakıldı. İzmir’e giden bir trene bindi. Ardından Post Said’e gönderildi. 19 Şubat 1919 tarihinde Batı

⁵³⁸ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (00:19)].

⁵³⁹ Ertem, a. g. e., ss. 72- 73.

Avustralya'ya gitti. Şarküteri dükkânı açtı. Sonraki yıllarda kör olduğundan dolayı özel bir evde yaşamak zorunda kaldı. Kendisine donanma ve hükümet tarafından sakatlık aylığına bağlandı. Engelli olmasına rağmen Suckling 92 yaşında vefat etti⁵⁴⁰.

James Cullen

RAN Numarası: 2826

James Cullen, 24 Mayıs 1894 tarihinde Victoria'daki Lang Lang'da doğmuştur. Perth dışında bir çiftlikte büyümüştür. Katolik ailenin 7 çocuğundan biridir. Ailenin 4 büyük çocuğu 1. Dünya Savaşı'na katılmıştır. Cullen 19 yaşında ateşçi olarak HMAS AE2 denizaltısına seçilmiştir. Osmanlı Devleti'ne esir düştükten sonra Katolik bir esir grubuyla Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na gönderilmiştir. Türkiye'deki Esir Kamplarında 3,5 yılını geçirmiştir. Bu özel ayrımlar Enver Paşa'nın ve İstanbul'daki Katolik Apostolik Temsilcisi Monsenyör Dolci'nin yoğun loca faaliyetlerinin sonucunda olmuştur. Cullen'in kamplarda büyük bir avantajının olduğunu söylenir çünkü Almanca konuştuğu düşünülürdü. Aralık 1915 tarihinde George Kerr günlüğünde Cullen hakkında inanılmaz yeteneklerinin olduğundan bahsetmiştir. Cullen ve Kerr ortak hareket eder hale gelmişlerdir⁵⁴¹. Kerr 3 Mart 1916 tarihindeki günlüğünde; *“Dün gece içki yüzünden odada bir sorun daha çıktı. Bana yeterince kargaşa çıkardığım söylendi. Olay Karahisar'dan gelen 108 kurusu almamızla başladı. Cullen'la beraber şehre indik, ben bir şapka, Cullen'da kürklü manto ya da onun gibi bir şey alacaktı. Uygun bir tane bulabilseydim alacaktım ama alamadım. Cullen da aradığını bulamadı ve tam eve geri dönerken Jules'la karşılaştık ve bize onunla beraber aşığıya inmemiz konusunda ısrar etti. Girişte bize biraz likör ikram ettiler ve yerlerimize oturduktan sonra da dağıtım devam etti. Gece boyunca cam bardaklarda toplam 20 bardak rakı içtik.”* demiştir⁵⁴². Cullen, ilerleyen zamanlarda ise fiziksel ve zihinsel bozulmaya sebep olan boks maçlarına ve kavgalara sebep olmuştur. Kerr gruptan ayrılmış ve Belemedik Hastanesi'nde çalışmaya başlamıştır. Hintli Doktor Clifford'un altında çalışıyormuş. Cullen sıtma hastalığına yakalanmıştır. Samson, Jhon Wheat ve Cullen, Kelebek Demiryolu Hattı boyunca çalıştırılmaya gönderilmişlerdir. Wheat, Cullen ve Samson bit tekne yapıp kaçmayı düşünmüşlerdir. Sahil yoluna gitmeleri için 35 mil yol kat etmeleri

⁵⁴⁰ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (00:19)].

⁵⁴¹ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (14:08)].

⁵⁴² Kerr, a. g. e., s. 290.

gerekirdi. 3 ay boyunca çalışıp malzemeleri saklamışlardır. 29 Nisan 1918 gecesi kaçmaya karar vermişlerdir. Cullen sıtma hastalığına yakalanmıştır. Hava şartları çok elverişsiz olduğundan dolayı ve çok fazla yağmur yağmasından dolayı kampa geri dönmek zorunda kalmışlardır. 1918 yılında Cullen serbest bırakılmıştır. Güvenli bir şekilde İngiltere'ye dönmüş ama aylarca hastane de yatmıştır. 1945 yılında 61 yaşında Yeni Zelanda'da meydana gelen depremde vefat etmiştir⁵⁴³.

John Harrison Wheat

RAN Numarası: 7861

John Harrison Wheat, 3 Ağustos 1893 tarihinde Sale'de doğmuştur. John, Gippsland'da küçük bir yerde büyümüştür. 1911 yılında 18 yaşında RAN'a katılmış ve 22 Şubat 1913 tarihinde 7 yıllığına gönüllü olmuştur. John Wheat, HMAS AE2 denizaltı personelleri arasında karmaşık ve ilginç birisi olarak göze çarpmıştır. Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndan iki kere kaçmaya kalkmıştır. Jhon, 1916 yılının Ağustos ortalarında AE2 mürettebatı olan Alexander Charles Nichols ile ilk firar girişiminde bulunmuştur. Belemedik'ten 12 mil uzaklıkta Hacıkırı Kampı'ndaki bir tünelde çalışan John, araştırma sonucunda 45 mil sonra kıyıya ulaşabileceklerini fakat bunun için aşılmaz dağlardan geçmelerinin gerekli olduğunu ifade etmiştir. Firar ettikten bir süre sonra uçurum ve dereleri geçemeyeceklerini anlayan Jhon ve Nichols kaçtıklarında yiyecek içecek ile barınacak hiçbir yer olmadığından dolayı büyük sıkıntılar çekmişlerdir. Mersin sahiline ulaşınca kaçış için sal yapmışlardır. John günlüğünde; *“yerlilerden yiyecek almayı başardık. Yiyecekler bitti. Nichols'u akrep soktu. Nichols, Tarsus yolunu zor bir şekilde yürüyordu.”* demiştir. Bu olaydan sonra Jhon ve Nichols Bağdat Demiryolu Hattı'na geri dönmeye karar vermişlerdir. Nöbetçiler tarafında tutuklanıp 19 gün John ve Nichols şiddetli bir şekilde cezalandırılmışlardır. Günlerce karanlık bir alanda haşeratların olduğu bir yerde kilitli kalmışlardır. Daha sonra geri Pozantı-Belemedik'e dönmüşler ve tekrar hapse girmişlerdir. Nichols sorgu sırasında sıtma hastalığına yakalanmıştır. Bir daha kaçmamaya söz verdiği için serbest bırakılmıştır. John, Türk komutanı tarafından Afyonkarahisar Esir Kampı'na gönderilmiştir. John'un günlüğünde; *“Komutan özel ve gizli görüşmelerden sonra en genç esirleri göndermiştir. Davranışları çok ahlaksızdı. Komutanın durumu sonunda anlaşıldı ve görevine son verildi.”*demiştir.

⁵⁴³ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (14:08)].

John, Toros Dağları'nın kuzeyinde Niğde yakınlarındaki Bor Esir Kampı'na gönderilmiştir. Hava çok sıcaktı. Avustralya'daki köpek maması gibi yiyecekleri çok kötüydü. Demiryolunda çalışmaya başladıktan sonra tekrar bir kaçış planı yapmıştır. Bu durumlarda hayatta kalamamaktan korkuyordu. Esir Samson, AE2 mürettebatı Jim Cullen ile bir asker John'a tekne inşa etmek için malzeme toplamaya başlamışlardı. Proje geceleri gizlice devam etmiş ve 7 ay sürmüştür. Daha sonra 29 Nisan 1918 tarihinde kaçacağı sırada şiddetli fırtınadan dolayı faaliyete geçememiştir. Sürekli yağmur, her taraf çamurlu bataklık olmuştur. Cullen o gece sıtma hastalığına yakalanmıştır. Sandaldan ayrılmak zorunda kalmışlardır. John, Kelebek yakınındaki kampa dönmek zorunda kalmıştır. Cullen'e Hintli Doktor Yüzbaşı Clifford ilgilenmiş. Ancak John ve Samson o kadar şanslı değildi. Onlar bitlerin ve pirelerin olduğu Kelebekte bir zindana atılmışlardır. Kaptan Clifford onları kurtarmıştır. Ekim 1918 tarihinde 1.000 savaş esiri özgürlüğüne kavuşmuştur. Jhon, 1920 Şubat ayına kadar RAN için görev yapmıştır. 1923 yılında Mezopotamya'da çalışmış ve yiğitliği ile birçok ödül almıştır. Başhemşire Marie Hunstone ile evlenmiştir. John ve Marie Avustralya'ya dönmüştür. New South Wales sahil kasabasında bir süre yaşamıştır. 1950 yılında İngiltere'ye ziyareti sırasında Kaptan Stoker ile bir araya gelmiştir. Derbyshire'ye taşınmış ve 1950 yılında vefat etmiştir⁵⁴⁴.

Michael Wright Williams

RAN Numarası: 2305

Micheal Wright Williams, 1 Eylül 1894 tarihinde Victoria'daki Hamilton'a yakın Dunkeld'de doğmuştur. Büyük bir Katolik ailesinin 9 çocuğundan birisidir. Williams'ın ailesi Birinci Dünya Savaşı'na 4 çocuğunu göndermiştir. Hepsisi aktif hizmet sırasında vefat etmiştir. Özel Jhon Williams, Lone Pine'de vefat etmiştir. Michael, Gelibolu'da Osmanlı Devleti'ne esir olarak belirsiz koşullarda vefat etmiştir. Özel Thomas, 1917 yılında Fransa faaliyetinde vefat etmiştir. Özel Frank, 1918 yılında Fransa faaliyetinde vefat etmiştir. Williams, 7 Ekim 1912 tarihinde 7 yıllığına 18 yaşında RAN'a katılmıştır. 30 Nisan 1915 tarihinde HMAS AE2 denizaltısı battıktan sonra Osmanlı Devleti tarafından esir edilmiştir. İlk olarak Afyonkarahisar Esir Kampı'na gönderilmiştir. Daha sonra Katolik dinlerinden dolayı

⁵⁴⁴ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (00:28)].

mürettebattan ayrılmış ve Pozantı-Belemedik'teki 1. Bölüm'e gönderilmiştir. Onbaşı George Kerr'in günlüğünde Williams'ı şikâyet etmiştir⁵⁴⁵. Kerr 6 Şubat 1916 tarihindeki günlüğünde; *"Bill, herkesin tam bir aylak olarak gördüğünden habersiz sanırım. Bill tünellerde çalışmayı reddetmesi Pozantı'daki bir ceza kampına gönderilmesine neden olmuş ve savaş daha sonra ermeden Bill ceza kampında vefat etmiştir."* demiştir⁵⁴⁶. Bahçeli'den HMAS AE2 mürettebatından Thomson ile kaçmaya çalışmıştır. Thomson, Williams'ın cesaretsiz oluşundan dolayı başarısız olmuşlar ve geri dönmek zorunda kalmışlardır. Williams'da şiddetli depresyonlar baş göstermiştir. Mayıs 1916 tarihinde tünelde çalışırken ciddi bir kaza geçirmiştir. Kerr günlüğünde; *"Sert bir kaya düştü Avustralyalı asker Len"⁵⁴⁷ öldü. Williams ağır yaralandı. Bu haldeyken Williams çalışmayı reddetti. Bunun üzerine başka bir ceza verildi. Kamp'ta kötü bir yere sahip olmuştur. Hasta tutsaklar arasında gardiyanların hedefi haline gelmiş olabilir. Belki de Williams arkadaşlarını korumanın ötesine geçtiği de olmuştur. Ölümü bir sırdır. Belki yaralanma belki hastalık ya da öldürülmüşte olabilir. İddialara göre 29 Eylül 1916 tarihinde dizanteri ya da sıtma hastalığına yakalanarak ölmüştür. Henüz 21 yaşındaydı. Cesedi bulunamadı. Görünüşe göre bilinmeyen bir mezarlığa gömüldü."* demiştir. Cpo Sims adında bir esir donanmasına Williams'ın ölümü hakkında bir bilgiye sahip olmadığını söylemiştir. Belemedik'teki Alman Komutan bile daha fazla bilgi alınamamıştır. HMAS AE2 denizaltı mürettebatından Astsubay Bray, Williams'ın ölümü hakkında araştırma yaptığını söylemiş fakat bir kalıntı ya da mezara ulaşamadığını belirtmiştir. İmperial War Graves Komisyonu daha sonra Bağdat'ta Kuzey Kapı Mezarlığı'na Michael Williams adına bir anıt dikmiştir. Williams'ın yoksul annesi oğlunun haklarını reddetmiş ve 3 yıl sonra oğlunun borçlarını

⁵⁴⁵ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (01:52)].

⁵⁴⁶ Kerr, a. g. e., ss. 272-273.

⁵⁴⁷ Greg Kerr 7 Mayıs 1916 tarihindeki Len New'in ölümünü günlüğünde; *"Birinci tünelde çalışan oğlanlardan (esirlerden) biri bu sabah 15. Taburdan Len New'in dağdan yuvarlanıp üzerine düşen bir kaya yüzünden öldüğünü söyledi. Gece vardiyasını bitireli fazla olmamış, bu yüzden çok yorgunmuş ve ranzasına gidip uykuya dalmış. New'in ranzasının altında yatan 14. Taburdan Williams da aralarında olmak üzere birkaç kişi New'i örnek almış. Sandy Masterton dışarıda tuvaletteymiş ve tepeden aşağıya doğru bir şeyin yuvarlandığını duymuş. Aceleyle tuvaletten çıkmış ve çıktığı anda kayanın içinde insanların uyuduğu evlerinin çatısına doğru gittiğini görmüş. Biri çığlık atmış ve birkaç kişi kendini dışarıya atmış. Sonra biri Williams bacağına kırkı diye haykırmaya başlamış. İki kişilik ranza tamamen enkaz haline gelmiş ve Williams da kırık tahtaların arasına sıkışmış. Kaya düştükten sonra karşı ranzada oturan bir adam "Len New nerede?" diye sormuş ve sonra bir şey dikkatini ayağına doğru çekmiş. Ayağına kan sıçramış. Len burada diye bağırarak ve insanlar toplanıp Williams'ı enkazdan çıkartıp sonra da enkaz parçalarını da bir köşeye çektikten sonra Len'i görmüşler. Yüzü kan ve kirden görünmüyormuş. Diğerleri onu ilk başta ne kadar kötü bir şekilde yaralandığını anlayamamışlar. Onu dışarı çıkartıklarında kafasının parçalandığını ve kaburgalarının kırıldığını fark etmişler. Nasıl olmuş da o sırada kendisinin altında uyuyan Williams'ın altına girmiş, bir muamma olarak kalmış. Bir sedyeye koyulup hastaneye götürülmüş ancak yolda ölmüş. Williams'ın durumu iyiceymiş, yalnızca şakağında bir ezik varmış ve biraz topallıyormuş."* demiştir. Kerr, a. g. e., ss. 324-325.

ödemmiştir. Annesi çaresizlik içinde Parlamento Yerel Üyesi olan Bill Slater'e başvurmuştur. Ardından Başbakan Billy Hughes'e 1 Eylül 1919 tarihinde bir mektup yazmıştır.

Sayın Başbakan Hughes

Efendim, kendini benim yerime koy. Ben 4 oğlumu kaybettim. 1915 yılında Pte Jhon Lone Pine faaliyetinde öldü. 1916 yılında Pte Frank Somme faaliyetinde öldü. 1916 yılında AE2 denizaltısı olan oğlum Pozantı'da esir iken öldü. Son olarak Pte Thomas Fransa'dan aldığı yaradan dolayı öldü.

Efendim, Stoker Michael'i kendi yerine koy. Bende 1916 Haziran ayında param var ancak Türkler onun öldüğünü söylemedi. Ben 1916 Haziran ayında ödeme yapamadım, bana 1916 Eylül ayında yazı yazıldı. Ben kartlarımı 10 Eylül'e kadar düzenli bir şekilde aldım. Bir oğlum evli, 4 kızım var. Çocuklarım hakkında size yazmak istiyorum. Bay W. Slater MLA çok naziktir. Stoker Michael'in emekliliğini Slater almıyor. İlk başta ben reddettim Slater onu aldı. Oğlumun ertelenmiş ödemesine ben ev aldım ve 100 lira borcum var.

Efendim, kardeşlerim ve yeğenlerim tüm görevlerini yapmışlar. Benim durumumunda zor olduğunu bilmenizi isterim

Sevgilerimle Mrs. M. Williams⁵⁴⁸.

Stephen John Gilbert

RAN Numarası: 8053

Stephen John Gilbert, 13 Mayıs 1878 tarihinde Sessex'deki Broadwater'da doğmuştur. 17 yaşında RN girmiştir. Gilbert, silah ve torpido operatörün yanı sıra 1910 yılında torpido elektrik devre sistemlerinde uzman olmuştur. Gilbert'in günlüğünde esir olduğu zamanlarda zor şartlar altında yaşadığını, zor işlerde çalıştırıldığını, açlık ve haşaretlerle mücadele ettiğini söylemiştir. Rus, Fransız ve İngiliz esirlerle birlikte yol yapımında çalışmıştır. İlk önce Çankırı Esir Kampı'na arkasından da Pozantı-Belemedik Esir Kampı'na gönderilerek Demiryolu İnşaatında çalıştırılmıştır. Yazın sıcağın altında kışın ise şiddetli rüzgâr ve karın altında çalıştırılmıştır. Kalabalık olan esir kampında sıtma, tifo ve kolera gibi hastalıklar esirleri perişan etmiştir. Gilbert, Eşi Beatrice'ye yazdığı mektupta; "*kamptaki*

⁵⁴⁸ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 05-11-2017 (01:52)].

gardiyanlar postalara ve kolilere el koyuyor.” demiştir. 1916 Ağustos ayında Pozantı-Belemedik Esir Kampı’nda Fosseptik hastalığına yakalanmıştır. Gilbert dahil olmak üzere yüzlerce esir vefat etmiştir. Gilbert, 1922 yılına kadar Belemedik Hristiyan Mezarlığı’na gömülü iken daha sonra Bağdat Kuzey Kapısı İmperial War Graves Mezarlığı’na taşınmıştır⁵⁴⁹.

Albert Edward Knaggs

Albert Edward Knaggs, Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti tarafından esir alınmıştır. İlk önce Afyonkarahisar Esir Kampına getirilmiştir. Knaggs, Afyonkarahisar’ın soğuşundan ve rüzgârından şikâyetçidir. On altı kişilik olan odada 32 kişi kaldıklarından bahsetmiştir. Soğuk havaya alışkın olmayan diğerleriyle birlikte, yol yapımı ve taş kırma işinde çalışmıştır. Fakat soğuk nedeniyle çalışmadıklarından dolayı çalışmayı reddettiklerini söylemiştir. Knaggs, Afyon’dan Ankara’ya yollanır. Buradan, yaklaşık 100 kilometre yolu yürüyerek Çankırı’da bulunan eski bir garnizona getirilmiştir. En çok şikâyet edilen şeyin bit ve pire olduğunu görüyoruz ki bu, o dönemde tüm Osmanlı ordusunun problemi idi. Knaggs, daha sonra Pozantı-Belemedik Esir Kampı’na gönderilmiştir. Knaggs günlüğünde, *“İstediğimiz kadar özgürlük var, işimizi doğru yaptığımız sürece, nöbetçiler bize karışmıyorlar. İşimiz ise tünel kazmak. Buranın adı Belemedik.”* demiştir⁵⁵⁰. Knaggs günlüğünde *“esirler, buradan Pozantı’ya ve Tarsus Belemedik-Hacıkırı yaylasında, tünel çalışmalarına gideceklerdir. Zaman zaman Belemedik’e gelen Rus, İngiliz vesaire bazı esirlerin, buradan Afyonkarahisar’a yollandı. Keza, Irak Kut kuşatmasında esir alınan 8000 kadar askerin de Ankara ve Afyonkarahisar’a gönderildi. Özellikle resmi bayramlarında bize her türlü ilgi gösterilirdi ve hatta içki ihtiyaçlarımız karşılanırdı. Tünel kazısı sırasında bazı esirlerin, çeşitli kazalardan dolayı vefat etmişti.”* demiştir⁵⁵¹. Knaggs esirler arasında en çok yer değiştiren kişiydi. Belemedik’e gelişinden kısa süre sonra Knaggs, daha az güç isteyen hızar işine yollanmıştır. Binlerce esirin bulunduğu kampta, 1916 Mart ayında, Alman marangozların yemeklerini pişirmek üzere aşçı olarak görevlendirilmiştir. Afyonkarahisar’a gelen her esire tifo aşısı yapılmış olmasına rağmen, Knaggs, 22 Ekim 1916 tarihinde hastalık nedeniyle Belemedik Sağlık Ocağı’nda vefat etmiştir, Knaggs, Belemedik Hristiyan Ermeni Mezarlığı’na gömülmüştür, ancak savaş

⁵⁴⁹ <http://ae2.org.au>. [Erişim Tarihi: 04-11-2017 (04:23)]. ; Ertem, a. g. e., ss. 75-76.

⁵⁵⁰ Ertem, a. g. e., ss. 76-77.

⁵⁵¹ Ertem, a. g. e., s. 70.

sonrasında kemikleri alınarak, Bağdat North Gate Mezarlığı'nda yeniden defnedilmiştir⁵⁵².

EK-6

Greg Kerr, Kayıp Anzaklar kitabında Pozantı-Belemedik Esir Kampı'ndaki 53 asker esirin isim liste cetveli⁵⁵³

Tarih	İsim
24 Ocak 1916	Ted
24 Ocak 1916	Biil Williams
24 Ocak 1916	Talbot
25 Ocak 1916	Macfee
27 Ocak 1916	Johnny Condon
29 Ocak 1916	Tiny Keon
30 Ocak 1916	Sandy Masterton
30 Ocak 1916	H. N. Brown
31 Ocak 1916	Jock
31 Ocak 1916	Jim Cullen
31 Ocak 1916	Jules
31 Ocak 1916	Ajema
6 Şubat 1916	Mick Ivor
6 Şubat 1916	O'Neill
11 Şubat 1916	Bram Jones
11 Şubat 1916	Mark Troy
11 Şubat 1916	Charlie Goslin
12 Şubat 1916	Grininger
18 Şubat 1916	Hokey Walker
18 Şubat 1916	Pellegrin
19 Şubat 1916	House
26 Şubat 1916	Larrony
26 Şubat 1916	Goddant
27 Şubat 1916	John Hick
29 Şubat 1916	Gritton
4 Mart 1916	Horre
7 Mart 1916	Asthon
17 Mart 1916	Morgan
17 Mart 1916	Harding
17 Mart 1916	Çavuş Watt
18 Mart 1916	E15 mürettebatı Horne
18 Mart 1916	E15 mürettebatı Stratford
26 Mart 1916	Thomson
21 Nisan 1916	Joe Emery
21 Nisan 1916	Brid
21 Nisan 1916	Drum
21 Nisan 1916	Sims
21 Nisan 1916	Bob
21 Nisan 1916	Told

⁵⁵² Ertem, a. g. e., ss. 76-77.

⁵⁵³ Kerr, a. g. e., ss. 263-347.

22 Nisan 1916	Gabellon
22 Nisan 1916	Maubourget
22 Nisan 1916	Jack Pearson
25 Nisan 1916	Victor
27 Nisan 1916	Bones
7 Mayıs 1916	Len New
8 Mayıs 1916	Bill Bennett
8 Mayıs 1916	Mac
11 Mayıs 1916	Barter
3 Haziran 1916	Frank Earle
3 Haziran 1916	Lusko
7 Haziran 1916	Fred
11 Haziran 1916	Tom Welling
9 Temmuz 1916	Gwinn

EK-7

23 Mayıs 1916 tarihinde çıkan The Press Gazetesi, 27 Mayıs 1916 tarihinde Dailys Gazetesi ve 29 Mayıs 1916 tarihinde Southland Gazetesi'nde çıkan "Mutlu Bir Esir" konu başlığında çıkan haber⁵⁵⁴.

A CHEERFUL PRISONER.

Mr and Mrs W. Surgenor, of Otakeho (says the Hawera Star) have received a card from their son William, who was wounded and taken prisoner at Gallipoli early last August, and who is now a prisoner of war at Belemedik, Pouzanti. He writes: "I am quite well, working with pick and shovel at gravel; our gang consists of 30 men and two cooks. Get paid for work but no vacancy in the baking. I like the camp here, but have got no news from you yet. Had a card from G. P., also a postcard of Mount Egmont. Work nights alternately, but get no news whatever from outside, and often wonder how you all are. Am getting used to the life here now, and have more money than previously, and have the freedom of the village and district for miles around. Spring is coming on. I live in a four-roomed hut, and am fairly comfortable."

EK-8

Evning Gazetesi'nin 20 Mayıs 1916 tarihinde "Türkiye'de Bir Esir" başlıklı haberi⁵⁵⁵.

A PRISONER IN TURKEY

(BY TELEGRAPH.—PRESS ASSOCIATION.)

WANGANUI, This Day.

Corporal Earles, of the 2nd Reinforcements, who is now a prisoner in Turkey, in a postcard to his mother, says: "We are all at Belemedik, working in a German company. I have got a job at my trade, repairing tents. I am well treated and paid enough to live on. We are doing well, and have our liberty." The postcard is dated 5th March.

⁵⁵⁴ <https://paperspast.natlib.govt.nz>. [Erişim Tarihi 04-01-2018 (16:35)].

⁵⁵⁵ <https://paperspast.natlib.govt.nz>. [Erişim Tarihi 03-01-2018 (20:05)].

EK-9

1906 yılındaki Cenevre Sözleşmeleri'nde adı geçen devletlerin kendi subaylarına verdiği maaş kadar esir subaylara da aynı şekilde maaşların verildiği cetvel⁵⁵⁶.

Çavuştan aşağı rütbedeki esirlere	8 İsviçre Frangı
Çavuş ve diğer erbaşlara	12 İsviçre Frangı
Yüzbaşı rütbesine kadar olan subaylara	50 İsviçre Frangı
Binbaşı, Yarbay ve Albaylara	60 İsviçre Frangı
Generallere	75 İsviçre Frangı

EK-10

İngiliz esirlere Osmanlı lirası şeklinde maaş verilmekte olduğunu ifade eden cetvel⁵⁵⁷.

General Townshed'a	60
Generallere	20
Albaylara	15
Yarbaylara	10
Binbaşılara	8
Yüzbaşı rütbesine kadar olan subaylara	7
Subay ve yedek subaylara	4

EK-11

2 Mart 1917 tarihinde Rus esirlere verilen para cetveli⁵⁵⁸.

Teğmen	550
Üsteğmen	550
Yüzbaşı	550
Binbaşı	900
Yarbay	900
General	900

EK-12

Osmanlı Devleti'nde bulunan Romen subay esirlere verilen para cetveli⁵⁵⁹

Yedek Subay	432.50 kuruş	Binbaşı	2000
Asteğmen	700 kuruş	Yarbay	2500
Teğmen	800 kuruş	Albay	3000
Yüzbaşı	1050 kuruş	Tuğgeneral	4500
Kıdemli Yüzbaşı	1300 kuruş	Tümgeneral	7000

⁵⁵⁶ Key, a. g. e., s. 76-77.

⁵⁵⁷ Özçelik, a. g. e., s. 94.

⁵⁵⁸ Arslan, a. g. e., s. 82.

⁵⁵⁹ Tunalı, a. g. m., s. 101.

EK-13

İngiliz ve Hint asıllı İngiliz esirlere verilen para cetveli⁵⁶⁰.

Numaraları	İsimleri	Para Miktarları	Ödenen Toplam Para
15244	Perry F.	81	780
15245	Breadon F. W.	81	
15246	Quiton A. L. Cpl.	190	
15247	Lyon E. G. L. Cpl	190	
15248	Hames A. E.	119	
15249	Kilmardin R.	119	

EK-14

Bağdat Demiryolu Hattı İnşaat Şirketi'nden Modest Golga adında Rus esirin 7 Ağustos 1917 tarihinde vefat ettiğiyle ilgili vefat varakası⁵⁶¹.

Türkçe (Osmanlıca)		Almanca	
Adı-Soyadı	Modest Golga	Ertolgten Toddos	Modest Golga
Doğduğu Yer	Poldawsky	Guburtsort	Poldowsky
Yaşı	39	Alter	39
Uyruğu	Rus	Staat Sengehorigkeit	Rus
Dini	Ortodoks		
Ölüm Sebebi	Septicopyo	Angabe der Todesuisahe	Septicopyoheinci
Ölüm Tarihi	7 Ağustos 1917	Datum des Ablebens	7 August 1917

⁵⁶⁰ BDH 865-926-1-8. ; BDH 865-926-1-9. ; BDH 865-926-1-10. ; BDH 865-926-1-11. ; BDH 865-926-1-13. ; BDH 865-926-1-17. ; BDH 865-926-1-18. ; BDH 865-926-1-19. ; BDH 865-926-1-20. ; BDH 865-926-1-21.

⁵⁶¹ Arslan, a. g. e., s. 116.

EK-15

25 Temmuz 1917 tarihinde İvan Kazmonotiç Cihennes vefat kayıt cetveli⁵⁶².

Esirin ismi	İvan Kazmonotiç Cihennes
Kıta Askeri Kimlik Numarası	42. Ordu, 115. Tümen, 460. Alay, 3. Kıta, 13. Numara
Doğum Tarihi ve Yeri	Kobanska-1892
Vefat tarihi	24 Temmuz 1917
Vefat Sebebi	Sıtma
Nereye Gömüldüğü	Belemedik'te Hristiyan Mezarlığına
Mezarlığı Ailesi Tarafından bulunabilir mi?	Evet
Vefat eden kişinin geride ne bıraktığı	Yoktur
Vefat eden kişinin ölüm anında bir doktor, bir hasta bakıcı veya bir rahibin ifadesi	Yoktur
Nerede Vefat Ettiği	Belemedik Hastanesinde
Vefatına İki Şahit	Sainaber-K.Kameczkin

⁵⁶² BDH 859-901-1-165.

FOTOĞRAFLAR

EK-16

18 Şubat 1916 tarihinde Enver Paşa'nın Hacıkirı İstasyonu'na gelişi⁵⁶³.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

H19408

EK-17

9 Ekim 1916 yılında HMAS AE2 mürettebatından Stephen Gilbert, tifüsten vefat etmiştir⁵⁶⁴.

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

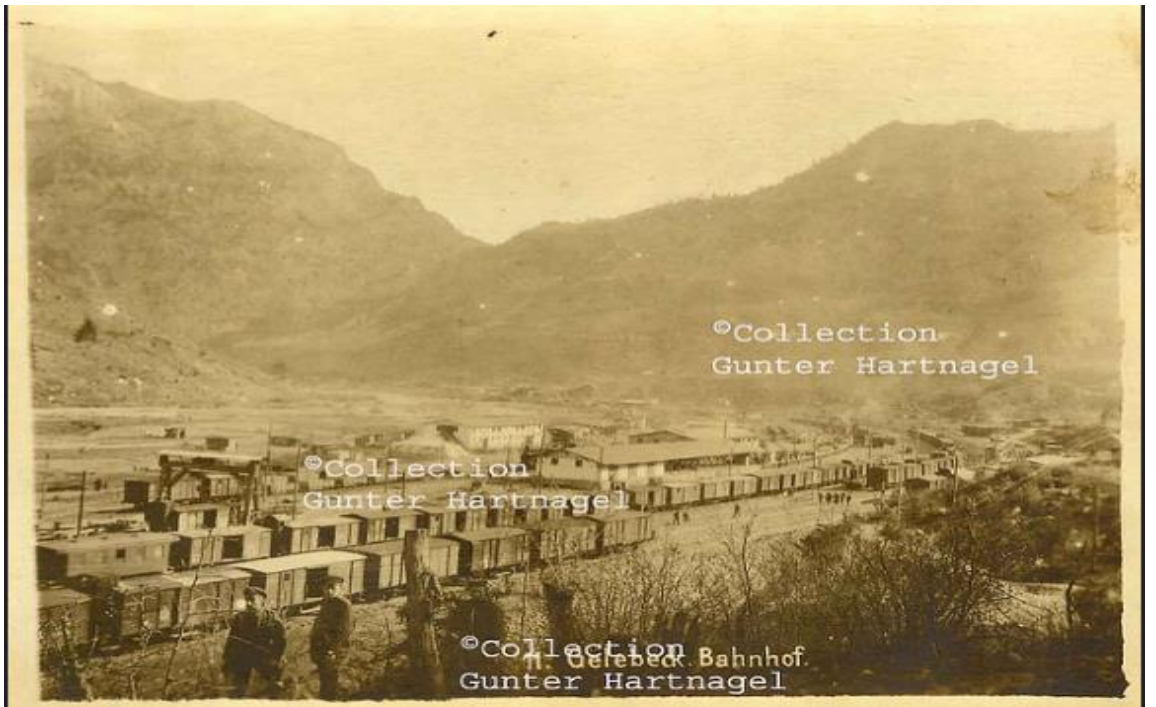
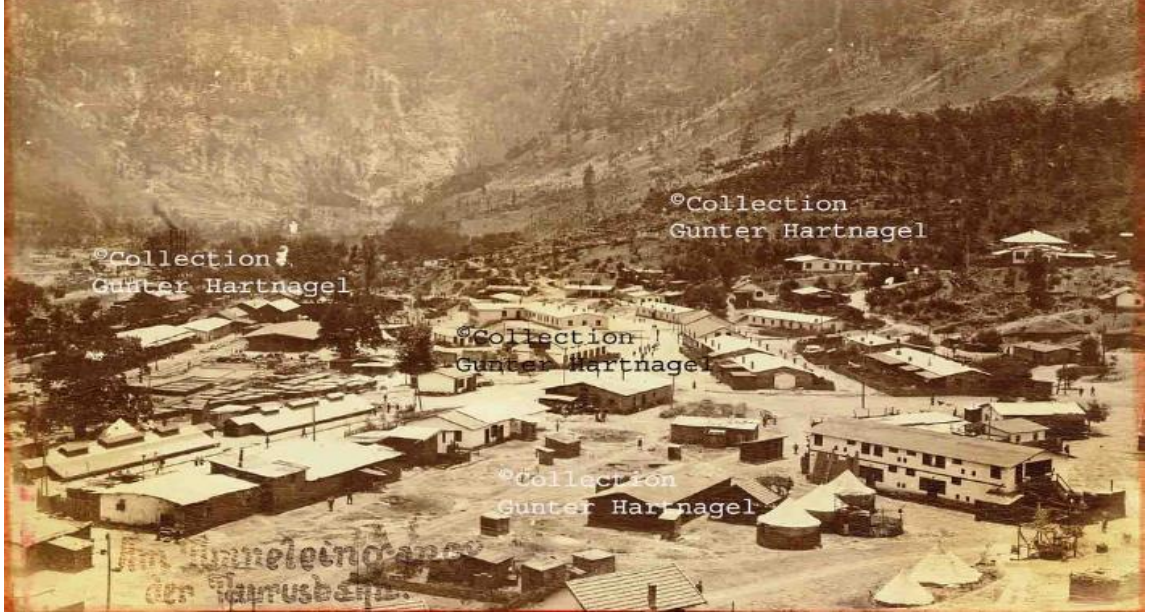
P01645-004

⁵⁶³ <https://www.awm.gov.au>. [Erişim Tarihi 15-09-2017 (21:40)].

⁵⁶⁴ <https://www.awm.gov.au>. [Erişim Tarihi 05-06-2016 (21:52)].

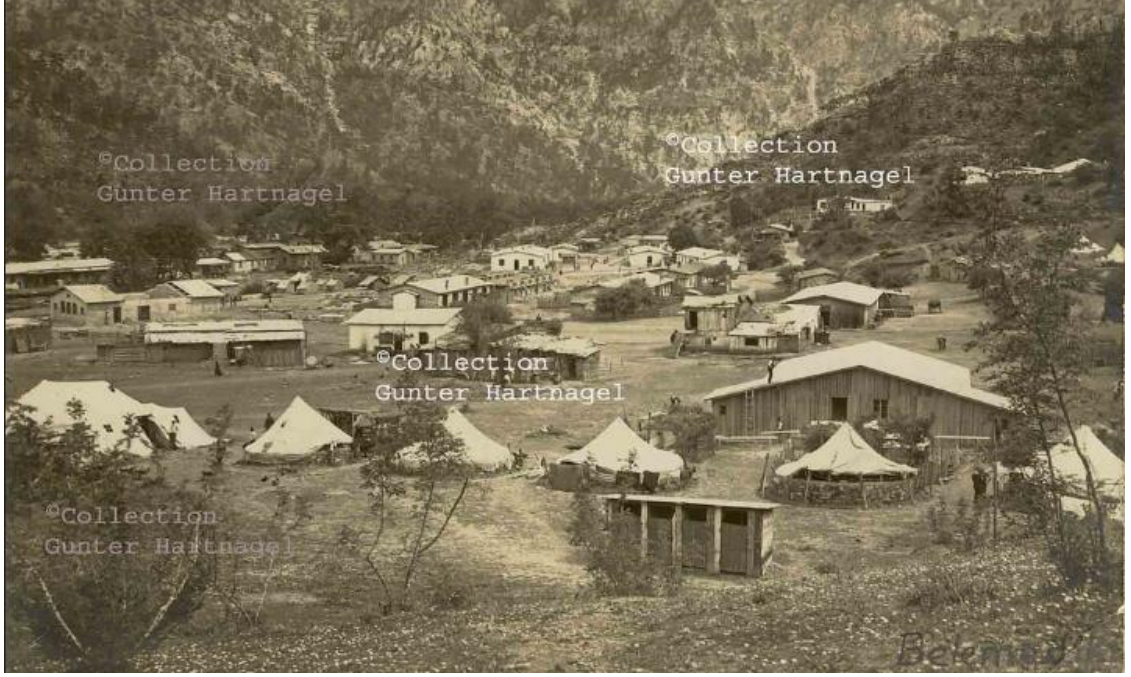
EK-18

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne esir düşen yabancı askerlerin Bağdat Demiryolu Hattı üzerindeki Belemelik Bölgesi'nde buldukları yer⁵⁶⁵.

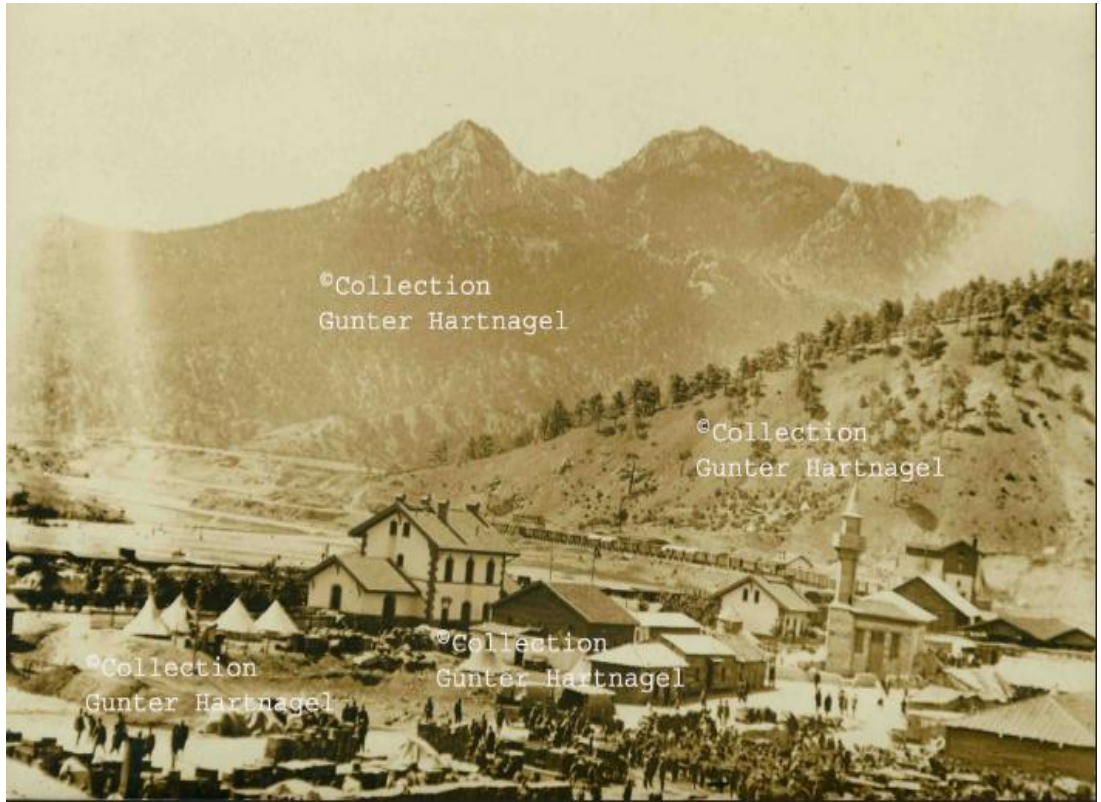
⁵⁶⁵ <https://www.flickr.com>. [Erişim Tarihi 08-05-2017 (15:46)].

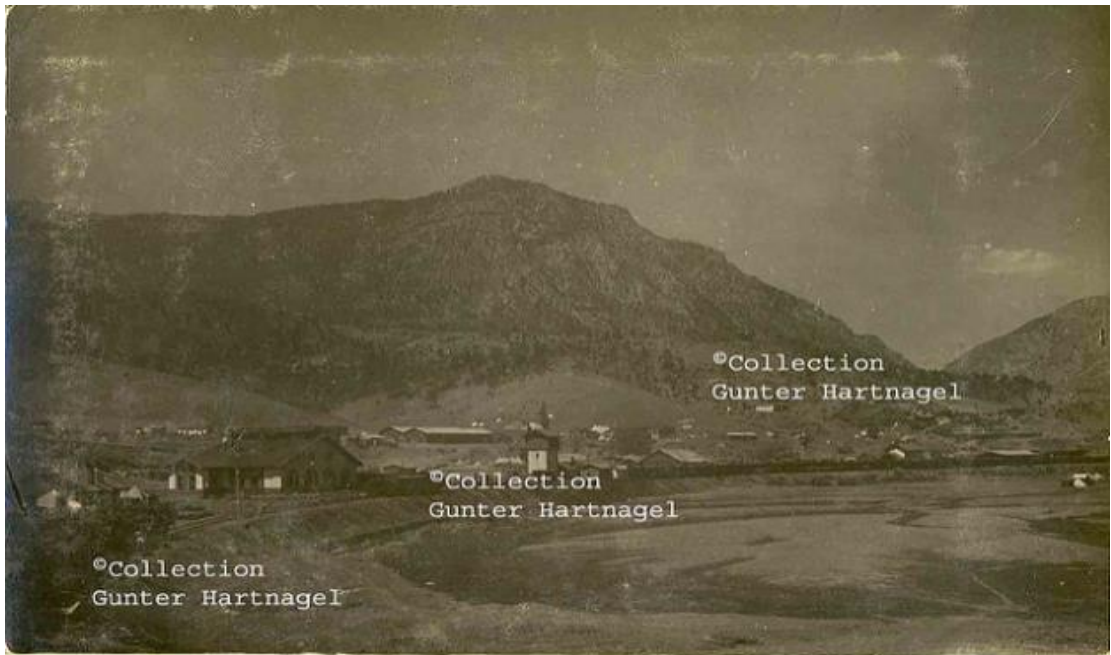

EK-19

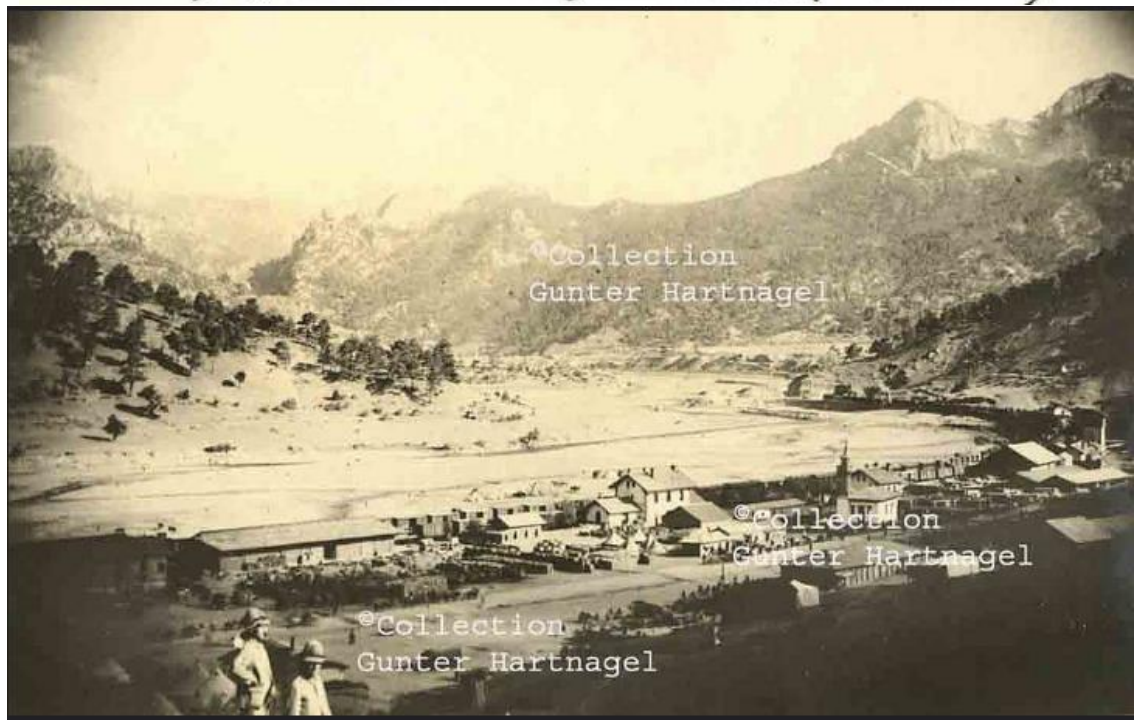
Bağdat Demiryolu Hattı üzerinde Pozantı İstasyonu ve çevresi⁵⁶⁶.

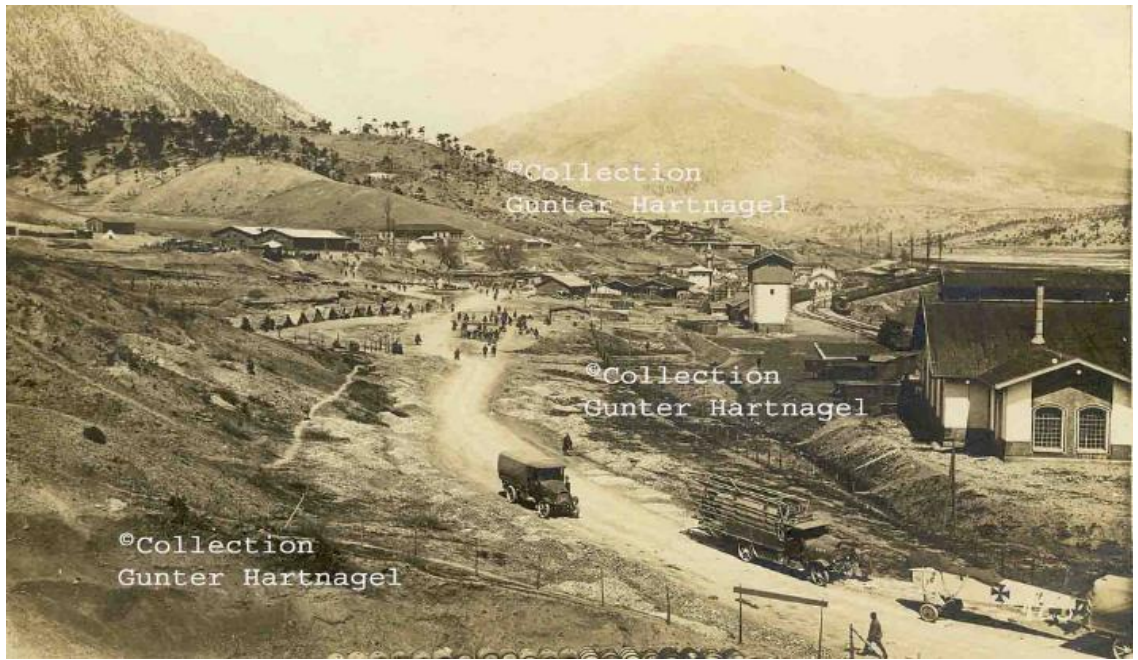

⁵⁶⁶ <https://www.flickr.com>. [Erişim Tarihi 01-06-2017 (10:45)].

Bahnhof "Bozanti" Bagdadbahn (N. Asien)

BELGELER

EK-20

2 Şubat 1917 tarihinde Pozantı-Belemedik Esir Kampı'nda bulunan Denizaltı mürettebatları⁵⁶⁷.

802/7.3

- 3 -
Voir Lettre du 15 Février, 1917.

<u>Taurus:</u>			
447-	Aux prisonniers de guerre indiens	- - - - -	Ltqs. 1456.00
<u>Amanus:</u>			
448-	Aux prisonniers de guerre anglais	- - - - -	" 186.00
449-	Aux prisonniers de guerre indiens	- - - - -	" 5256.00
<u>Djesireh:</u>			
456-	Aux prisonniers de guerre indiens	- - - - -	" 21.00
<u>Hicibia:</u>			
459-	Aux prisonniers de guerre anglais	- - - - -	" 12.00
460-	Aux prisonniers de guerre anglais Indiens	- - - - -	" 15.00
<u>Moussoul:</u>			
467-	Au Prisonnier de guerre anglais	- - - - -	" 4.00

Voir Lettre du 2e Février, 1917. (Français)

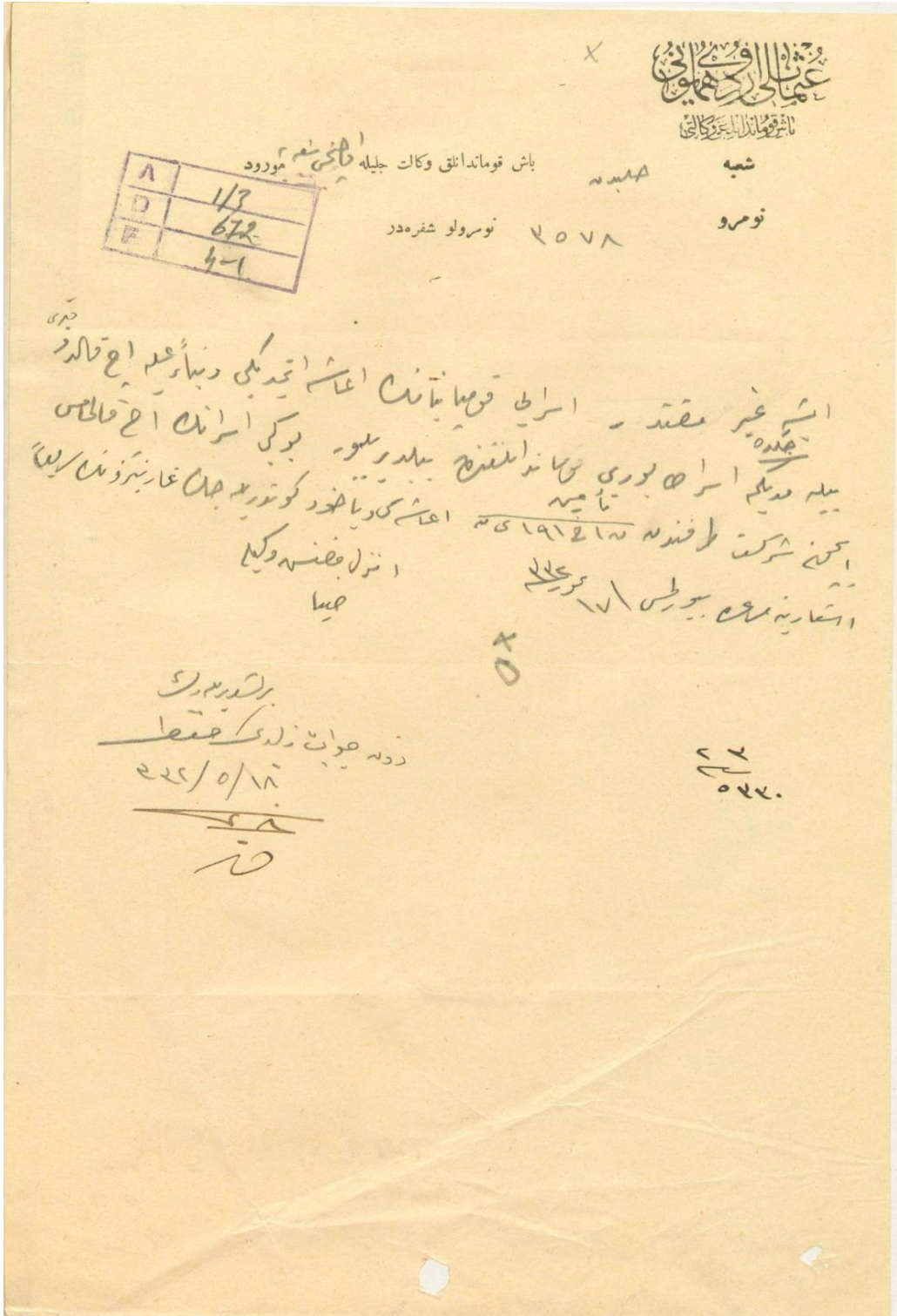
<u>Pozantı:</u>			
280-	Yves Carain	"Turquoise"	2 ^e me M. Eléct. Ltq. 2.29
281-	Paul Darbera	" "	C. M. Mec. " 2.29
283-	Eugène Gaudemer	" "	" " " " 2.29
284-	François Goavec	" "	" " Eléct. " 2.29
296-	Marcel Wattelier	" "	Mat. Eléct. " 2.29
298-	Alexis Corre	"Mariotte"	2 ^e me Eléct. " 2.29
303-	Jean Lagadeo	" "	- - - - - " 2.29
308-	Jules Menuissier	" "	- - - - - " 2.29
310-	Georges Lapon	" "	Sous-Officier " 2.29
318-	Yratier Vicot	" "	- - - - - " 2.29
319-	Eugène Louis Raggini	"Dupleix"	- - - - - " 2.29
320-	Laurent Demoy	" "	- - - - - " 2.29
321-	Hector Goavec	" "	2 ^e me Lépot " 2.29
322-	Adelpha Brette	" "	- - - - - " 2.29
323-	Guillaume Perion	" "	- - - - - " 2.29
324-	Louis Petit	" "	- - - - - " 2.29
<u>Belemedik:</u>			
347-	Fournier Charles	"Mariotte"	- - - - - " 2.29
348-	Goasduff	" "	- - - - - " 2.29
349-	Chamalain	" "	- - - - - " 2.29
352-	Guillaume Bleuman	" "	- - - - - " 2.29

TÜRK KIZILAYI ARSIV

⁵⁶⁷ KA. 802. 7.3.

EK-21

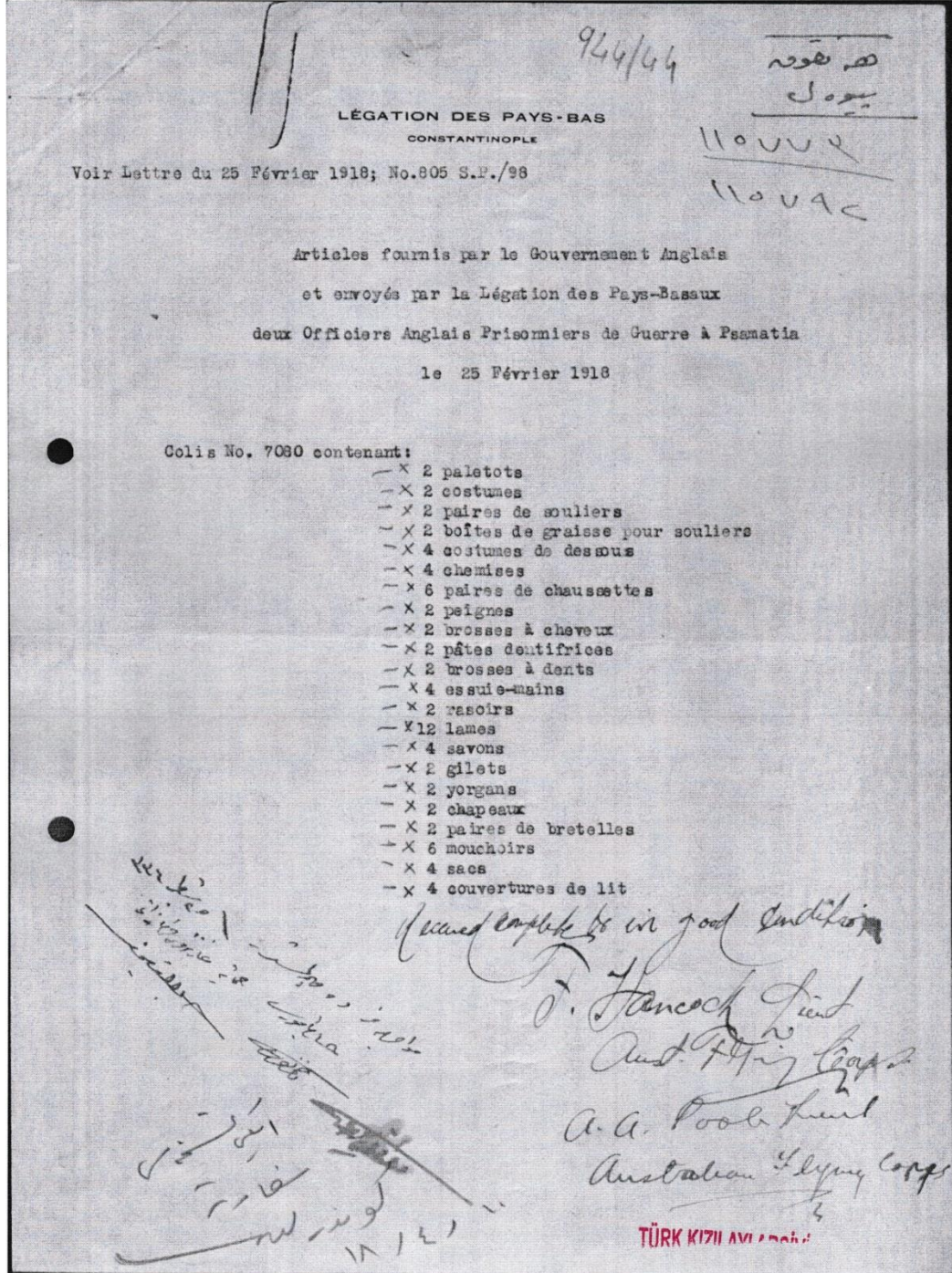
Demiryolu yapımında çalıştırılan esirlerin iâşesinin karşılanamadığına dair⁵⁶⁸.

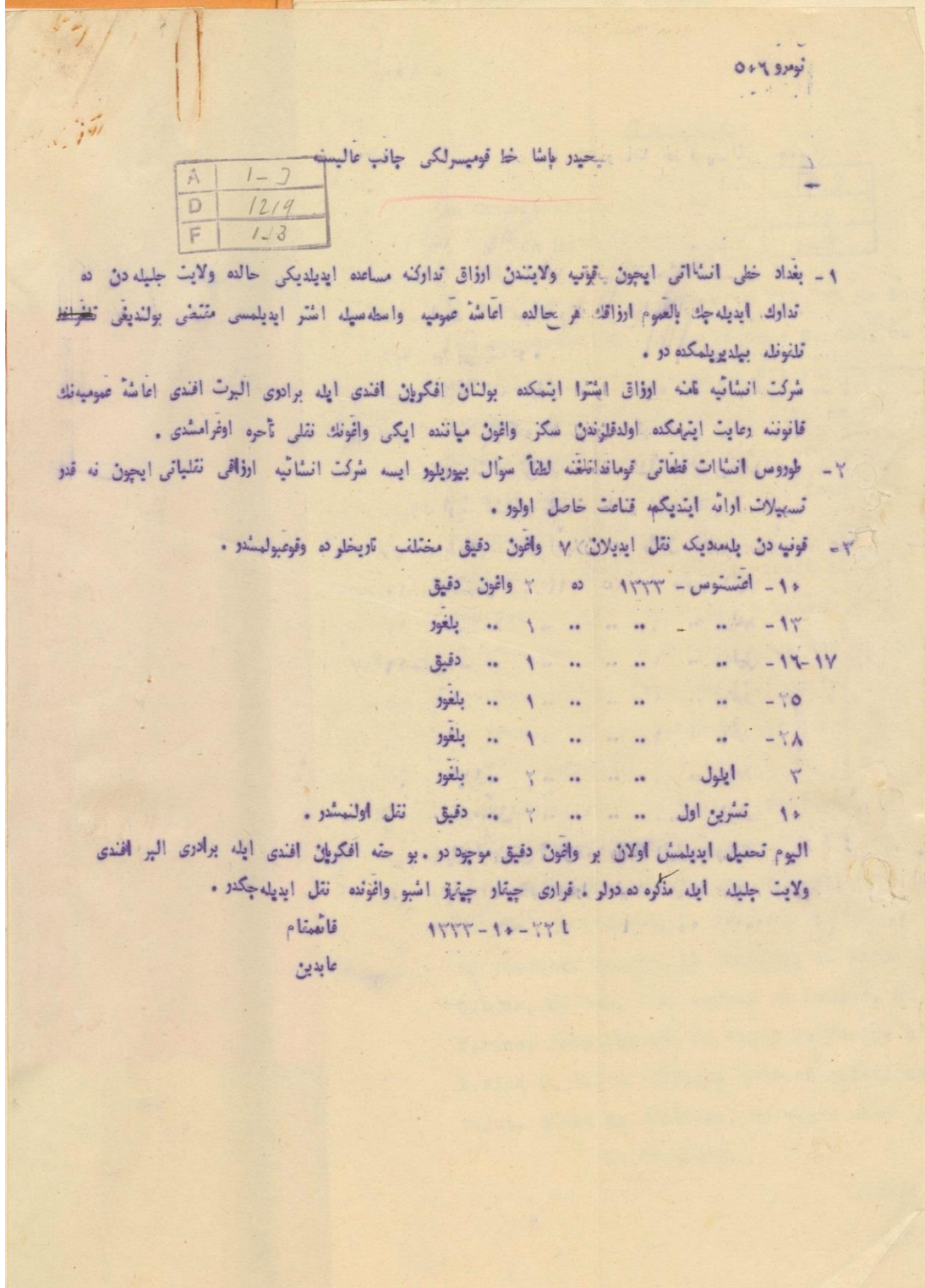
⁵⁶⁸ BDH 860-906-4-1.

EK-22

Esirlere gönderilen kolilerin içerisinde neler olduğuna dair⁵⁶⁹.

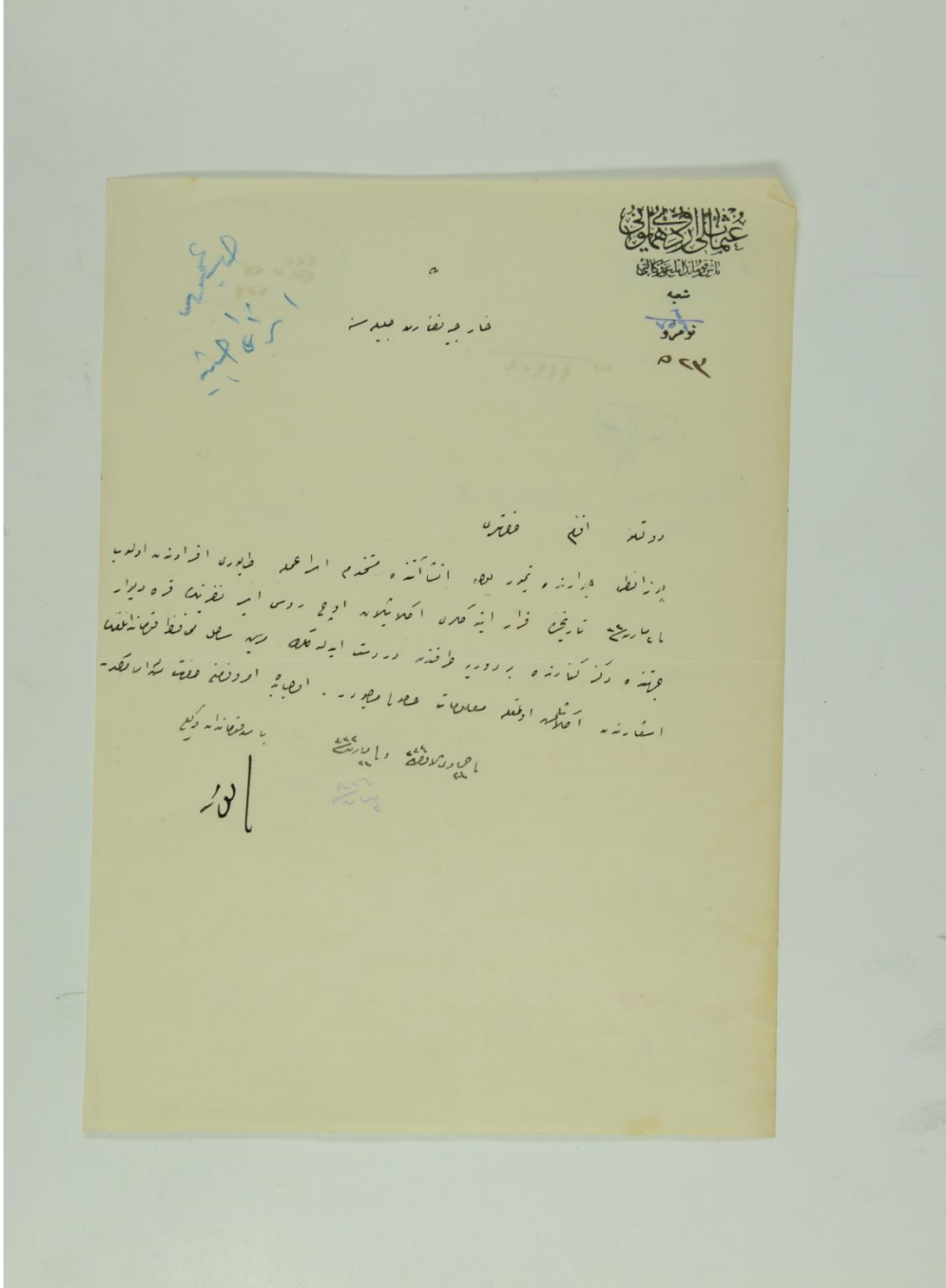
⁵⁶⁹ KA. 944. 44.

570 BDH 960-1279-1-3.

EK-24

15 Mart 1916 tarihinde Pozantı-Belemedik Bölgesi'nden 3 Rus esirin firar ettiğine dair⁵⁷¹.

⁵⁷¹ BOA. HR. SYS., 2221/29.

EK-25

13 Temmuz 1917 tarihinde Adana Bölgesi'ndeki hastanelerde bulunan esirlerin sayıları⁵⁷².

بیمارخانه	آذربایجان	ترک	عراق	روسیه	بلجیوم	فرانس	دیگر	مجموعه
بوردیاش	۱	۵۰	۵۸	۲۰	۱۸	۲۸	۲۰	
قوشیبر	۲۴	۴۰	۷۴	۲۱	۱۲	۲۴	۴۰	
مشرقی	۱۰	۴۰	۵۵	۴۶	۱۱	۴۵	۲۰	
کندیک	۷	۲۰	۴۷	۲	۹	۱۵	۱۵	
شدره	۲	۶	۹	۲	۰	۲	۶	
بارباتی	۱۵	۱۰۶	۱۹۱	۱۰	۶	۹۱	۵۰	
بنیبر	۱۹	۵۰	۶۹	۴۹	۲۰	۴۹	۲۰	
آران	۱۱	۵	۱۶	۵	۱	۶	۱۰	
اینتلی	۴	۱۴	۱۱	۱۱	۱	۱۲	۶	
برک جیب	۹	۲۰	۴۹	۱۴	۷	۲۱	۸	
کویک آراه	۱۴	۵	۱۹	۲	۶	۹	۱۰	
برک =		۲۰	۴۰	۶	۲	۱۴	۸	
درسیه	۲۴	۲۰	۵۰	۲		۲۰	۲۴	
مکونت	۱۶۱	۴۰۶	۵۸۷	۴۵۸	۹۴	۴۵۴	۴۴۵	

۱۹۱۸

۱
۲
۳
۴
۵
۶
۷
۸
۹
۱۰
۱۱
۱۲
۱۳
۱۴
۱۵
۱۶
۱۷
۱۸
۱۹
۲۰
۲۱
۲۲
۲۳
۲۴
۲۵
۲۶
۲۷
۲۸
۲۹
۳۰

۱۳۱۸

۱۹۱۸

اتان بلی

مستورادی

توازیه

⁵⁷² BDH 859-901-1-138.